

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONFERANSI III

ÇEVİRİMİÇİ, 5-6 TEMMUZ 2023

**“Türkiye Cumhuriyeti’nin 100. Yılında, Sosyal,
Ekonomik ve Politik Meseleleri ve Uygulanan Politikalar”**

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONFERANSI III

**5-6 TEMMUZ 2023
KONGRE KİTABI**

EDITÖR

Prof.Dr.Burcu KILINÇ SAVRUL

Bu kitapta yayınlanan yazıların tüm sorumluluğu yazar(lar)a aittir.

Editorler: Prof.Dr.Burcu KILINÇ SAVRUL
1.Baskı: Ekim 2023
ISBN: 978-625-8278-34-7
Yayın No: ÇOMÜ YayınlarıYayın No: 168
Web: <https://usbkonferansi.comu.edu.tr>

KOMİTELER/COMMITTEES

KONGRE BAŞKANI / CONGRESS PRESIDENT

Prof.Dr.Burcu KILINÇ SAVRUL

BİLİMSEL SEKRETERYA / SCIENTIFIC SECRETARIAT

Res.Assist.Doruk Dereli

Res.Assist.Gülistan CAN

Res.Assist.Bedirhan KALE

ORGANIZASYON KOMİTESİ / ORGANIZING COMMITTEE

Prof.Dr.Burcu KILINÇ SAVRUL

Asst.Prof.Rüya ATAKLI YAVUZ

Asst.Prof.Hasan AZAZİ

Prof.Dr. Meliha ENER

Prof.Dr. Cüneyt KILIÇ

Prof.Dr. Feyza ARICA

Asst.Prof.Mustafa TORUN

Res.Assist.Doruk DERELİ

Res.Assist.Gülistan CAN

Res.Assist.Bedirhan KALE

BİLİMSEL KURUL / SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Burcu KILINÇ SAVRUL CanakkaleOnsekiz Mart University

Asst.Prof.Rüya ATAKLI YAVUZ CanakkaleOnsekiz Mart University

Asst.Prof.Hasan AZAZİ CanakkaleOnsekiz Mart University

Prof. Dr.BJELICPredragUniversty of Belgrade

Prof. Dr. Meliha ENER CanakkaleOnsekiz Mart University

Prof. Dr. Cüneyt KILIÇ CanakkaleOnsekiz Mart University

Prof. Dr. Marius DAN GAVRILETEA Babeş-Bolyai Universty

Prof. Dr. Feyza ARICA CanakkaleOnsekiz Mart University

Asst.Prof.Mustafa TORUN CanakkaleOnsekiz Mart University

Prof. Dr. Laura DIACONU Alexandro Loan Cuza University of Lasi

Prof. Dr. Suat UĞUR CanakkaleOnsekiz Mart University

Prof. Dr. Bünyamin BACAK CanakkaleOnsekiz Mart University

Dr. Rita REMEIKIENE MykalosRomeris University

Prof. Dr. Yusuf YİĞİT CanakkaleOnsekiz Mart University

Prof. Dr. Serdar KURT CanakkaleOnsekiz Mart University

Prof. Dr. Mine KARATAS OZKAN University of Southampton

Prof. Dr. Nazan YELKİKALAN CanakkaleOnsekiz Mart University

Prof. Dr. Ayten AKATAY CanakkaleOnsekiz Mart University

PhD. Ibrahim SHAHNAZ University of Southampton

Prof. Dr. Metin ATMACA CanakkaleOnsekiz Mart University

Prof. Dr. Hikmet YAVAŞ CanakkaleOnsekiz Mart University

PhD. VanessaTİNKER Collegium Civitas

Prof. Dr. Murat AYDIN CanakkaleOnsekiz Mart University

Prof. Dr. Selçuk İPEK CanakkaleOnsekiz Mart University

Prof. Dr. Adrian FURNHAM London's Global University

Prof. Dr. Fatma TAŞ CanakkaleOnsekiz Mart University

Prof. Dr. Soner KARAGÜL CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Stanislav POLOUCEK Silesian University
Prof. Dr. Özgür TOPKAYA CanakkaleOnsekiz Mart University
Assoc. Prof.Canan Öykü DÖNMEZ KARA CanakkaleOnsekiz Mart University
Asst.Prof.Asad Khan ISLAM İbn Haldun University
Assoc. Prof. İlknur KARAASLAN CanakkaleOnsekiz Mart University
Assoc. Prof.Mesut SAVRUL CanakkaleOnsekiz Mart University
Dr.S.M. Naeem NAWAZDirector (Fiscal) in Finance Division, Government of Pakistan
Prof. Dr. Hasan VERGİLİbn Haldun University
Assoc. Prof. Halil ÖZEKİCİOĞLU Akdeniz University
Prof. Dr.Necmi GÜRSAKAL Uludag University
Assoc. Prof. Erdal AYDIN CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Burak DARICI Bandirma Onyedi Eylul University
Assoc. Prof. MüfideŞule EREN CanakkaleOnsekiz Mart University
Asst.Prof. Arif GÜNGÖR Duzce University
Prof. Dr. Burcu ÖZCAN Fırat University
Assoc. Prof. Nilay KÖLEOĞLU CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Tamer MÜFTÜOĞLU Baskent University
Prof. Dr.Şahabettin GÜNEŞ Abant İzzet Baysal University
Assoc. Prof. Mustafa KARA CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Semra GÜNEY Hacettepe University
Prof. Dr. Yılmaz BAYAR Usak University
Assoc. Prof. Filiz TUFAN EMİNİ KURTULUŞ CanakkaleOnsekiz Mart University
Assoc. Prof. Nihat GÜLTEKİN Harran University
Prof. Dr. Mehmet ÖZER Akif Gazi University
Assoc. Prof. Alper BİLGİLİ CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Levent ŞAHİN Istanbul University

Assoc. Prof. Timur TURGAY CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Osman GÖK Yasar University
Prof. Dr. Mehmet ÖNCÜL Sadık Cumhuriyet University
Assoc. Prof. Erdal EROĞLU CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Erdoğan GAVCAR Mugla University
Prof. Dr. Halil TUNALI Istanbul University
Assoc. Prof. Filiz ÇOBAN ORAN CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Ata ÖZDEMİRÇİ Marmara University
Assoc. Prof. Mustafa Turgut DEMİRTEPE CanakkaleOnsekiz Mart University
Assoc. Prof. Tayfun YILDIZ Ardahan University
Assoc. Prof. Cemre PEKCAN CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Yasemin ÖZDEMİR Sakarya University
Assoc. Prof. Mehmet AVCI CanakkaleOnsekiz Mart University
Assoc. Prof. Tansoy YILDIRIM Yavuz Bandirma Onyedi Eylul University
Asst. Prof. Ufuk ÖZER CanakkaleOnsekiz Mart University
Asst. Prof. Yavuz YILDIRIM CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Mehmet ERYILMAZ Uludag University
Prof. Dr. Ahmet İNCEKARA Istanbul University
Asst. Prof. Nazmi Yükselen YAĞANOĞLU CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Sinan NARDALI Katip Celebi University
Prof. Dr. Öznur BOZKURT Duzce University
Asst. Prof. Canan GÜNEŞ CanakkaleOnsekiz Mart University
Assoc. Prof. Ahmet Tayfur AKCAN Necmettin Erbakan University
Prof. Dr. Hüseyin ERGİN Dumlupınar University
Asst. Prof. Merve ERTOK ONURLU CanakkaleOnsekiz Mart University
Assoc. Prof. Hakan KARA Dumlupınar University
Assoc. Prof. Bilge HÜRİYET Celal Bayar University

Asst.Prof. Verda DAVASLIGİL ATMACA CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Ferda ERDEM Akdeniz University
Prof. Dr. Ahmet AYDIN Bandirma Onyedi Eylul University
Asst.Prof. Gülgün ERKAN CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Canan Nur KARABEY Ataturk University
Asst.Prof. Umut EROĞLU CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Cengiz DURAN Dumlupinar University
Prof. Dr. Ali AKDEMİR Istanbul Arel University
Assoc. Prof. Filiz EROĞLU CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Esin Can MUTLU Yildiz Technical University
Asst.Prof. Ahmet Orkun GÖKTEPE CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Özlem DOĞAN İPEKGİL Dokuz Eylul University
Prof. Dr.Gürol BABA Social Sciences University of Ankara
Asst.Prof. Güngör HACIOĞLU CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Erhan DEMİRELİ Dokuz Eylul University
Asst.Prof. Sinan METE Aksaray University
Asst.Prof. Zeynep ÇOLAK CanakkaleOnsekiz Mart University
Assoc. Prof. Osman ÇULHA Adnan Menderes University
Prof. Dr. Duygu TÜRKER ÖZMEN Yasar University
Asst.Prof. Serkan ÖZDEMİR CanakkaleOnsekiz Mart University
Assoc. Prof. Mehmet C. MARIN Kahramanmaraş Sutcu Imam University
Prof. Dr. Ayşe CİNGÖZ Nevsehir University
Prof. Dr.Tunçdan BALTACIOĞLU Izmir University of Economics
Asst.Prof. Hale ÇOLAKOĞLU CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr.Şule AYDIN Trakya University
Prof. Dr. Levent ÇITAK Erciyes University
Lect. Aytül TEKAY CanakkaleOnsekiz Mart University

Prof. Dr. Özlem ÇETİNKAYA BOZKURT Mehmet Akif Ersoy University
Lect. Zuhal BEYHAN CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Serpil AYTAÇ Uludag University
Prof. Dr. Mahmut TEKİN Selcuk University
Asst.Prof. Didem SAYGIN CanakkaleOnsekiz Mart University
Asst.Prof. Murat KUTLUTÜRK Mersin University
Asst.Prof. İbrahim Tanju AKYOL CanakkaleOnsekiz Mart University
Assoc. Prof. Tamer ÇETİN Yıldız Technical University
Assoc. Prof. Nurgül TAYŞİR K. Istanbul Ticaret University
Asst.Prof.Safiye Yelda KAYA KARAKATSANİS CanakkaleOnsekiz Mart University
Assoc. Prof. Handan ÇAM Gumushane University
Prof. Dr. Oya KORKMAZ Tarsus University
Asst.Prof. Salih Ziya KUTLU CanakkaleOnsekiz Mart University
Asst.Prof. Özge CAN Yasar University
Prof. Dr. Aygün E. TAYŞİR Marmara University
Asst.Prof. Nahit BEK CanakkaleOnsekiz Mart University
Asst.Prof. Sabri Sami TAN CanakkaleOnsekiz Mart University
Assoc. Prof. Dilek ŞENER KONUK Duzce University
Asst.Prof. Hilal GÖRKEM CanakkaleOnsekiz Mart University
Asst.Prof. Serkan IŞIK CanakkaleOnsekiz Mart University
Assoc. Prof. Zafer AYKANAT Ardahan University
Asst.Prof. Rıdvan ENGİN CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Adnan KALKAN Mehmet Akif Ersoy University
Asst.Prof. Gonca GEZER AYDIN CanakkaleOnsekiz Mart University
Asst.Prof. Tanju ÇOLAKOĞLU CanakkaleOnsekiz Mart University
Assoc. Prof. Serpil KAHRAMAN Yasar University
Asst.Prof. Belma ENGİN GÜDER CanakkaleOnsekiz Mart University

Prof. Dr. Ali SOYLU Pamukkale University
Asst.Prof. Çağrı Emin DEMİRBAŞ CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Ömer Faruk İŞCAN Ataturk University
Asst.Prof. Muhammet Fatih ÖZKAN CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr.Şerafettin SEVİM Dumlupınar University
Asst.Prof. Nihal EMİNOĞLU CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Ayşe İRMIŞ Pamukkale University
Asst.Prof. Ruhi GÜLER CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Mustafa PAKSOY H. Gaziantep University
Res.Assist.Doruk DERELİ CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Burhan KILIÇ MuglaSitki Kocman University
Res.Assist. Gülistan CAN CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Sema SAKARYA Bogazici University
Res.Assist. Bedirhan KALE CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Hatice Necla KELEŞ Bahcesehir University
Assoc. Prof. Gültekin ALTUNTAŞ Istanbul University
Res.Assist. Mehdican ÖZKIR CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Meltem ÖZTURAN Bogazici University
Res.Assist. Niyazi YILMAZ CanakkaleOnsekiz Mart University
Lect. Bayram KAYA Gazi University
Res.Assist. Arife UYGUN CanakkaleOnsekiz Mart University
Assoc. Prof. Mehtap ÖZŞAHİN Gebze Technical University
Prof. Dr.Erkuť ALTINDAĞ Istanbul Beykent University
Res.Assist. Melih KURAN CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr.Rifat İRAZ Selcuk University
Res.Assist.Dr. Nazife Zeynep ÇAKIR CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr.Celaleddin SERİNKAN Pamukkale University

Res.Assist. Gökçe Işık AYDIN CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Meltem İNCE YENİLMEZ Yasar University
Res.Assist.Tahir Anıl GÜNGÖRDÜ CanakkaleOnsekiz Mart University
Lect. Ramazan YAMAN Balikesir University
Prof. Dr. Murat AKÇAKAYA Gazi University
Res.Assist. Borahan GÜNVER CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Osman ULUYOL Adiyaman University
Res.Assist.YağmurEkim YILMAZ CanakkaleOnsekiz Mart University
Assoc. Prof. Sevinç YARAŞIR TÜLÜMCE Pamukkale University
Res.Assist. Amine Aybike PALAVAR CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Erdiñç YAZICI Ankara Hacı Bayram Veli University
Res.Assist.Dr. Hikmet Dersim YILDIZ CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Ahmet YERELİ Burçin Hacettepe University
Res.Assist.Dr. Mehmet Emin KENANOĞLU CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Nihal KARTALTEPE BEHRAM Marmara University
Res.Assist. Kendal DENİZ CanakkaleOnsekiz Mart University
Res.Assist.Dr. Semra TAŞ CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr. Sebahattin YILDIZ Kafkas University
Res.Assist.Dr.Yakup TAŞDEMİR CanakkaleOnsekiz Mart University
Prof. Dr.ŞenayYÜRÜR KARSLIOĞLUYalova University
Res.Assist.Dr. Murat Çağrı TUNA CanakkaleOnsekiz Mart University
Res.Assist. Tuğçe YILDIZ CanakkaleOnsekiz Mart University

KONFERANS PROGRAMI/ CONFERENCE SCHEDULE

Açılış Programı/ Opening Schedule

5 Temmuz 2023
Çarşamba Saat: 10:00
Toplantıya Giriş için
Microsoft Teams Linki:
<https://t.co/KSvVM1Yo4N>
July 5th, 2023 Wednesday At 10.00
To Join Meeting Please Click
Microsoft Teams
Link:<https://t.co/KSvVM1Yo4N>

Açılış Konuşmaları/ Opening Speeches

Prof.Dr. Dinçay KÖKSAL (Rektör Yardımcısı)

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof.Dr. Ercan SARIDOĞAN (Biga İİBF Dekanı)

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof.Dr. Burcu KILINÇ SAVRUL (Yürütme Kurulu Başkanı)

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Açılış Sunumları / Key Note Speakers

Moderatör: Prof.Dr. Hasan VERGİL

Prof. Laura Diaconu Maxim

Cuza University of Iasi

'FDI Inflows, Development and Export Upgrading:
A study on Emerging Economies'

Asad Khan ISLAM

Ibn Haldun Üniversitesi

'Specification Search: Avoiding it and Model Selection'

Dr.S.M. Naeem NAWAZ

Director (Fiscal) in Finance Division, Government of Pakistan
'Fiscal Sustainability and Macroeconomic Performance:
Way Forward for Pakistan and Türkiye'

Hasan VERGİL

Ibn Haldun Üniversitesi

'Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi'

**OTURUM DÜZENİ VE BİLDİRİ SUNUM
PROGRAMI/
HALLS AND LIST OF PROCEEDINGS**

GELİBOLU SALONU 5 Temmuz 2023 Saat 10:00-11:30

Microsoft Teams Linki: <https://t.co/uV68HtAOAQ>

Oturum Başkanı: Doç.Dr. Mehmet AVCI

Oturum Başkanı Yrd.: Arş.Gör. Niyazi YILMAZ

Meral ÇABAŞ ve Mustafa TORUN	TÜRKİYE'DE DÖVİZ KURU İLE ENFLASYON İLİŞKİSİNE FOURIER KANITLAR
Muhammed Talha ŞEN ve Can BEKAROĞLU	1960-2020 ARASI REEL KURLARIN TÜRK DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ZAMAN SERİSİ ANALİZİ TÜRKİYE'NİN ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜNDE KÜRESEL REKABET GÜCÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ: AKDENİZ İKLİM KOŞULLARINA SAHİP ÜLKELER (İSPANYA, İTALYA, YUNANİSTAN, PORTEKİZ, TUNUS VE CEZAYİR) İLE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ
Serdar ÖZÖZEN	TÜRKİYE'NİN NARENCİYE SEKTÖRÜNDE KARŞILAŞTIRMALI REKABET GÜCÜ

ARIBURNU SALONU 5 Temmuz 2023 Saat 10:00-11:30

Microsoft Teams Linki: <https://t.co/PHY7RXu9KN>

Oturum Başkanı: Dr.Öğr.Üye. Serkan IŞIK

Oturum Başkanı Yrd.: Arş. Gör.Arife UYGUN

Ali PİŞKİN ve Arda DOĞRUÖZ GökçeSinem ERBUĞA ve Ayşegül GÜRSOY	BRIICS-T ÜLKELERİNDE YÖNLENDİRİLMİŞ YENİLİKÇİLİK VE İHRACAT ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR AMPİRİK BİR ANALİZ CUMHURİYETİN 100. YILINDA TÜRK FİNANSAL SİSTEMİ VE FİNANSAL KURUMLARIN GELİŞİMİ VERİ ZARFLAMA ANALİZİ İLE DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜNÜN ETKİNLİĞİNİN İNCELENMESİ
Ümit REMZİ ERGÜN	TÜRK SAVUNMA SANAYİİ (TSS) VE MİLLİ TEKNOLOJİ HAMLESİ (MTH)
Yasin TAŞDÖĞEN	MUHASEBE BİLGİ SİSTEMLERİNDE BLOCKCHAIN TABANLI KURUMSAL KAYNAK PLANLAMASI (ERP) SİSTEMLERİ

KİLİTBAHİR SALONU 5 Temmuz 2023 Saat 10:00-11:30

Microsoft Teams Linki: <https://t.co/5GAsS2Ac3K>

Oturum Başkanı: Dr.Öğr. Üye. Sabri Sami TAN

Oturum Başkanı Yrd.: Arş. Gör. Mehmet Emin KENANOĞLU

Allanur HALLYEV ve İlknur KARAASLAN	1991 SONRASI TÜRKMENİSTAN EMEK PİYASASININ YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ
Burak Kağan DEMİRTAŞ	İŞ GÜCÜ PİYASALARINDA AYRIMCILIK ÜZERİNE DENEYSEL ÇALIŞMALAR
Nural MADAK, Serdar KURT ve Burcu MESTAV	SOSYAL GÜVENCE GRUPLARINA GÖRE HASTA/HASTALIK İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ: ÇOMÜ SAĞLIK UYGULAMA VE ARAŞTIRMA HASTANESİ ÖRNEĞİ
Muhammet Furkan MESTAN ve Kadir ARSLANBOĞA	ÇANAKKALE'NİN ASAR-I ATIKASI: AYNALI ÇARŞI (MUSEVİ İLYA HALYO VAKFI)
Esra EVRAN ve Kadir ARSLANBOĞA	1701 YILINDA İKİ KUTSAL ŞEHİRDE (MEKKE VE MEDİNE) GERÇEKLEŞTİRİLEN MEVLİD-İ ŞERİF MERASİMİ MASRAFLARI

GELİBOLU SALONU 5 Temmuz 2023 Saat 12:00-13:30

Microsoft Teams Linki: <https://t.co/uDGFnaOQLk>

Oturum Başkanı: Dr. Öğr.Üye. Rıdvan ENGİN

Oturum Başkanı Yrd.: Arş. Gör. Borahan GÜNVER

Serkan DORU Banu COŞKUN	DÜNDEN BUGÜNE TÜRKİYE'DE DİJİTALLEŞMENİN BÜROKRASİSİ YENİ MEDYADA ÇOCUKLARIN MAHREMİYET HAKKI VE ETİK YAKLAŞIMLAR
Ahmet KARACA ve Ali Şahin ÖRNEK	İŞE ADANMIŞLIK, İŞTEN AYRILMA NİYETİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE MEMURİYET STATÜSÜNÜN ROLÜ
Zehra Binnur AVUNDUK ve Ali KABLAN	ÜRETİM SÜREÇLERİNDE YAPAY ZEKÂ KULLANAN İŞLETMELERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE FİNANSAL PERFORMANS ANALİZİ: BIST SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 25 ENDEKSİNDE YER ALAN BEYAZ EŞYA ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Didem GEZMİŞOĞLU ŞEN	SANAL DENEYİMSEL PAZARLAMANNIN ÇEVİRİMİÇİ İKİNCİ EL SATIN ALMA NİYETİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

ARIBURNU SALONU 5 Temmuz 2023 Saat 12:00-13:30

Microsoft Teams Linki:<https://t.co/QaSIAb9J4T>

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Erdal AYDIN

Oturum BaşkanYrd: Arş. Gör. Mehdican ÖZKIR

Hatice ÖZER	TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİNİN SOSYO-POLİTİK TEMELLERİ VE POZİTİVİZM
Fulden KÖMÜRYAKAN ve Selahattin GÜRİŞ	TÜRKİYE'DE HANELERİN MADDİ YOKSUNLUK DURUMUNA GÖRE KİRA ÖDEMELERİNİN PANEL KANTİL REGRESYON YÖNTEMİ İLE ANALİZİ
Beliz Su SEZGİN ve Erdal EROĞLU	TÜRKİYE EKONOMİSİNİN MALİ VE YAPISAL SORUNLARI: 2001 KRİZİ SONRASI DÖNEME İLİŞKİN ÇIKARIMLAR
Neşe SALİK ATA	TÜRKİYE'NİN ENDÜSTRİ 4.0'A GEÇİŞ SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Emirhan YAVUZ ve Nahit BEK	TÜRKİYE'DE ORMAN YANGINLARIYLA MÜCADELEDE YETKİ TARTIŞMASI

KİLİTBAHİR SALONU 5 Temmuz 2023 Saat 12:00-13:30

Microsoft Teams Linki:<https://t.co/ZZGQMFwGMD>

Oturum Başkanı: Dr. Öğr.Üye.Tanju ÇOLAKOĞLU

Oturum Başkanı Yrd.: Arş.Gör.YağmurEkim YILMAZ

Altun YASİNLİ	NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİ'NİN SOSYAL-EKONOMİK GELİŞİMİNE DAİR 2023-2027-Cİ YILLAR İÇİN DEVLET PROGRAMININ TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDEKİ KOBİLERE SAĞLADIĞI AVANTAJLAR
Halil ÇAKIR	TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKALARIN ŞEKİLLENMESİNDE KUŞAKLARIN ROLÜ ÜZERİNE
Suat UĞUR ve Leyla YILMAZ Muhammed ALBAYRAK	CUMHURİYET DÖNEMİNDE DEPREMLERLE MÜCADELEDE SOSYAL POLİTİKALARIN ÖNEMİ: KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİ SİVİL TOPLUM HAREKETLERİNİN KÜRESEL ÇEVRE SİYASETİNDEKİ ETKİLERİ: GREENPEACE VE IUCN ÖRNEKLERİ

GELİBOLU SALONU 5 Temmuz 2023 Saat 14:00-15:30

Microsoft Teams Linki: <https://t.co/xVe3olAlFc>

Oturum Başkanı: Doç.Dr. Mesut SAVRUL

Oturum Başkanı Yrd.: Dr.Araş.Gör. Zeynep ÇAKIR

Sevgi COŞKUN YILMAZ	IMPLICATIONS OF DEMOGRAPHIC CHANGE ON MACROECONOMICS: WHAT DOES THE THEORY TELL US?
Ayşegül ÖZERDEM	ETHICAL DILEMMAS IN THE CONTEXT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) EMPOWERED MILITARY SYSTEMS: EXAMINING DATA SHARING FROM THE PERSPECTIVE OF MORAL REALISM
EceNaz ERMİŞ	INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LEVELS OF SOCIAL COGNITION, LIFELONG LEARNING AND JUST WORLD BELIEF OF YOUNG ADULTS AND THEIR ATTITUDES TO AGING
Mesut SAVRUL	COVID-19'UN EKONOMİK ETKİLERİ: TÜRKİYE VE DÜNYA İÇİN SEKTÖREL BİR ANALİZ
EmineÇETİNve Mesut SAVRUL	KÜRESELLEŞMENİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ÜLKELERİN EKONOMİK GELİŞMİŞLİK SEVİYESİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA

ARIBURNU SALONU 5 Temmuz 2023 Saat 14:00-15:30

Microsoft TeamsLinki: <https://t.co/Mg17wuwWzH>

Oturum Başkanı: Dr.Öğr.Üye. Salih Ziya KUTLU

Oturum BaşkanYrd.: Arş. Gör. Kendal DENİZ

Oktay HEKİMLER	KARANLIKTAN AYDINLIĞA KAÇANLAR: NAZİ ALMANYA'SINDAN GENÇ TÜRKİYE CUMHURİYETİNE SİĞINAN ALMANLAR
Filiz Çoban ORAN ve Yücel BAŞTAN	TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASININ YÜZYILI BAĞLAMINDA TÜRK-RUS İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK
Özlem SEFER	TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE DÜZENSİZ GÖÇ KONUSU VE AB-TÜRKİYE MÜLTECİ MUTABAKATI
Ekin Oyan ALTUNTAŞ	TÜRK DIŞ POLİTİKASININ KARAKTERİ, NESNEL SINIRLARI VE KAPASİTESİ
Yunus ERDEM ve Filiz Çoban ORAN	TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN YÜZÜNCÜ YILINDA KAMU DİPLOMASİSİNDE KÜLTÜREL MİRASIN YERİ: GELİBOLU TARİHİ ALANI ÖRNEĞİ
Ceren UÇAN	19. YÜZYILDA İNGİLİZLERİN BATI ANADOLU'DAKİ ARAZİ ALIMLARININ NEDENLERİ

KİLİTBAHİR SALONU 5 Temmuz 2023 Saat 14:00-15:30

Microsoft Teams Linki: <https://t.co/Zqb7XrmxE6>

Oturum Başkanı: Dr.Öğr.Üy. Belma ENGİN GÜDER

Oturum Başkanı Yrd.: Dr.Arş.Gör.HikmetDersim YILDIZ

Ceren AVCİL 90'LI YILLAR TÜRKİYESİNDE KADIN HAREKETİ: PAZARTESİ DERGİSİ
TANIKLIĞINA İLİŞKİN İÇERİK ANALİZİ
Özlem İNGÜN KARKIŞ DİJİTAL AKTİVİZM KADINLARIN SİYASAL VE TOPLUMSAL
MÜCADELESİNDE NEREDE DURUYOR?
Azize YENİDOĞAN SPOR SALONLARINDA İSTİHDAM EDİLEN KADINLARIN
ve İlknur KARAASLAN YAŞADIKLARI SORUNLAR (BURSA İLİ ÖRNEĞİ)
Derya İNCE İKTİSAT YAZININDA KADIN EMERİ TARTIŞMALARI: CİNSİYETE
DAYALI ÜCRET EŞİTSİZLİĞİ TEMELLİ BİR ANALİZ

GELİBOLU SALONU 6 Temmuz 2023 Saat 10:00-11:30

Microsoft Teams Linki: <https://t.co/pTNepjNjUt>

Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üy. İbrahim Tanju AKYOL

Oturum Başkanı Yrd.: Arş. Gör. Amine Aybike PALAVAR

Kadir ARSLANBOĞA,
İlker KARAÖNDER ve
Özge CESUR OSMANLI MİRAS HUKUKU UYGULAMASINDA TEHARÜC
Mert BAKIRCI ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ
VATANAŞLARIN SİYASAL DAVRANIŞ EĞİLİMİ
21. YÜZYIL FENOMENİ OLARAK YAŞLANMA: BİRLEŞMİŞ
Umut YERTÜM MİLLETLER 2023 SOSYAL RAPORU ARACILIĞIYLA
YAŞLANMANIN GELECEĞİ TARTIŞMALARI
Armağan ÖZTÜRK ŞERİF MARDİN'İN TÜRK MODERNLİĞİ ANALİZİNE YÖNELİK
ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME
Ayşe YILMAZ ÜÇ BURSA ŞEHRENGİZİNDE YER ALAN RENKLER VE RENGİYLE
ÖNE ÇIKAN NESNELERİN ANLAM DÜNYASI

ARIBURNU SALONU 6 Temmuz 2023 Saat 10:00-11:30

Microsoft Teams Linki: <https://t.co/n5MvWbHQCb>

Oturum Başkanı: Dr.Öğr.Üye. Filiz EROĞLU

Oturum BaşkanYrd: Dr.Arş.Gör.Tuğçe YILDIZ

Özlem KARAMAN SOSYAL MEDYADA İÇERİK STRATEJİSİ OLUŞTURMAK: MESAJ
TÜRLERİ AÇISINDAN BİR ANALİZ
Elif KARABİNA VERGİ HUKUKUNDA TALİ KAYNAKLAR DOĞRULTUSUNDA TELİF
HAKKINDAN DOĞAN KAZANÇLARIN VERGİLENDİRİLMESİ
Ali EROL TÜRK VERGİ SİSTEMİNİN VERGİ KURALI ÇERÇEVESİNDE

Özlem KARAMAN	DEĞERLENDİRİLMESİ
Naif YAŞAR	TÜRKİYE'DE E-PAZARYERİ PLATFORM YAPISI VE GELİŞİM ADEL THEODOR KHOURY VE DER KORAN: ARABISH-DEUTSCH UBERSETZUNG UND WISSENSCHAFTLICHER KOMMENTAR ADLI TEFSİRİ ÜZERİNE TEFSİR GİRİŞİ TEFSİR GİRİŞİ VE FATİHA SÜRESİ BAĞLAMINDA

VIDEO SUNUMLARI/ PRE-RECORDED PAPER PRESENTATIONS

Salon/ Hall: Sosyal Bilimler Konferansı Asenkron
Video Sunumları Social Sciences Conference
Asynchronous Video Presentations

GELİBOLU SALONU 6 Temmuz 2023 Saat 12:00-13:30

Microsoft Teams Linki: <https://t.co/pTNepjNjUt>

Moderatörler:

Arş. Gör. Murat Çağrı TUNA

Dr.Arş.Gör. Nazife Zeynep ÇAKIR

Bersu BAHTİYAR ve Volkan BEKTAŞ	GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR, YÜKSEK TEKNOLOJİ İÇEREN ÜRÜN İHRACATI VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ
Günay KOYUNCU ve Feyza ARICA	2022 YILI RUSYA'NIN UKRAYNA'YI İŞGALİNİN TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
Yasemin KURTULUŞ ÇAKIR	İSLAM'DA İSRAF VE YOKSULLUK BAKIMINDAN BİR DEĞERLENDİRME
Onur YAĞIŞ	EKONOMİK BÜYÜME, SANAYİLEŞME VE KENTLEŞMENİN TÜRKİYE'NİN EKOLOJİK AYAK İZİNE ETKİLERİ: ASİMETRİK NEDENSELLİK ANALİZİ
Aslı OKAY TOPRAK	RELATIONSHIP BETWEEN BIOCAPACITY EFFICIENCY AND ECONOMIC GROWTH: SUR MODEL ANALYSIS FOR EUROPE

ARIBURNU SALONU 6 Temmuz 2023 Saat 12:00-13:30

Microsoft Teams Linki: <https://t.co/n5MvWbHQCb>

Moderatörler:

Dr.Arş. Gör. Semra TAŞ

Arş. Gör. Tahir Anıl GÜNGÖRDÜ

Devrim VURAL YILMAZ	İŞVEREN MARKASI BAĞLAMINDA BİST-30 ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Bayram BALCI	NİTELİK VE İSTİHDAM EDİLEBİLİRLİK İLİŞKİSİ
Devrim VURAL YILMAZ	İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ODAKLI YAKLAŞIMLAR
Sibel EZGİN AĞILLI	DİJİTAL OYUNLARDA ANNELİK İMGESİ: ANNE/MOTHER

Şayan BERBER

SİMÜLATÖR ÖRNEĞİ
INTERNATIONALIZATION IN TRADITIONAL SMEs:
DRIVING FORCES - ADOPTED STRATEGIES - FOLLOWED
MODELS

KİLİTBAHİR SALONU 6 Temmuz 2023 Saat 12:00-13:30

Microsoft Teams Linki: <https://t.co/hjFxCjHWQ9>

Moderatörler:

Arş. Gör. Niyazi YILMAZ

Dr.Arş.Gör. Mehmet Emin KENANOĞLU

Hikmet MENGÜASLAN ULUSLARARASI KALKINMA YARDIMLARI VE DEMOKRASİ AÇIĞI:
GÜNEY-GÜNEY İŞBİRLİĞİ BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Sedanur KARAÇINAR AZERBAIJAN DEMOKRATİK CUMHURİYETİ'NİN KOMŞULARI VE
OSMANLI DEVLETİ İLE İLİŞKİLERİ

Muhammet ÖZCAN DÜNYADAN ÖRNEKLERLE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN AZINLIK
GRUPLAR VE YERLİ HALKLARA ETKİLERİ

Hikmet MENGÜASLAN LİBERAL BARIŞ MODELİNİN SINIRLARI: KADDAFİ SONRASI
LİBYA'DA SİYASAL YAPILARIN ÇIKMAZI

Rıdvan ENGİN SAYIŞTAY'IN PERFORMANS DENETİM ÇALIŞMALARINDA
GÜNCEL EĞİMLER: PERFORMANS BİLGİSİ DENETİMİNDEN
KONU DENETİMİNE GEÇİŞ

Metehan KARAKURT ve
Rojda KARAKURT MİLLİYETÇİLİĞİN EHLİLEŞTİRİLMESİ MÜMKÜN MÜ?

ABİDE SALONU 6 Temmuz 2023 Saat 12:00-13:30

Microsoft Teams Linki: <https://t.co/PWpuXQdvU7>

Moderatörler:

Arş. Gör. Mehdican ÖZKIR

Arş. Gör. Kendal DENİZ

Zekiye EK ve
Erdem GÜNDOĞDU ORTA YAŞ VE ÜZERİ GRUBUN AFET BİLİNCİNİN
DEĞERLENDİRMESİ

Derya DEMİR CEZA HUKUKUNUN TEMEL İLKELERİNİN 1982 ANAYASASINA
GÖRE İNCELENMESİ

Dilek KUMRU ve
Mücahit AVCI CUMHURİYETİN 100. YILINDA TÜRKİYE'DE KADIN HAKLARI

Mustafa EDEMEN TOPLUMSAL AHLAKIN KORUNMASINDA SON ÇIKIŞ:
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN YÜZÜNCÜ YILINDA LGBT TEHDİTİ VE
ÇÖZÜM YOLLARINA İLİŞKİN BİR İNCELEME

Ali Kemal GENÇ EĞİTİMDE AHLAKİ GELİŞİM: ÇEDES PROJESİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME

Bengü BAŞBUĞ

THE FUTURE ROLE OF CHATGPT IN DIGITAL MARKETING
COMMUNICATION

PANEL/ CONGRESS PANEL

GELİBOLU SALONU 6 Temmuz 2023 Saat 14:00-15:30

Microsoft Teams Linki: <https://t.co/pTNepjNjUt>

Moderatörler:

Dr.Öğr.Üye. Hasan AZAZİ

Araş.Gör. Bedirhan KALE

Rüya ATAKLI YAVUZ

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ IŞIĞINDA TÜRKİYE'NİN
DURUMU

Not: Açılış sunumları ve diğer tüm oturumlar Microsoft Teams program üzerinden yürütülecektir. Microsoft Teams program telefonda chrome uygulamasında en iyi çalışmaktadır. Iphone IOS işletim sistemine sahip mobil cihazlarda çalışmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LEVELS OF SOCIAL COGNITION, LIFELONG LEARNING AND JUST WORLD BELIEF OF YOUNG ADULTS AND THEIR ATTITUDES TO AGING Ece Naz ERMİŞ	24-36
ADEL THEODOR KHOURY VE DER KORAN: Arabisch-Deutsch Übersetzung und Wissenschaftlicher Kommentar Adlı Tefsiri Üzerine Tefsir Girişi ve Fatıha Süresi Bağlamında NAİF YAŞAR	37-46
VERGİ HUKUKUNDA TALİ KAYNAKLAR DOĞRULTUSUNDA TELİF HAKKINDAN DOĞAN KAZANÇLARIN VERGİLENDİRİLMESİ Elif KARABİNA	47-60
TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKALARIN ŞEKİLLENMESİNDE KUŞAKLARIN ROLÜ ÜZERİNE Halil ÇAKIR	61-67
TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİNİN SOSYO-POLİTİK TEMELLERİ VE POZİTİVİZM Hatice Özer	68-82
SAYIŞTAY'IN PERFORMANS DENETİM ÇALIŞMALARINDA GÜNCEL EĞİMLER: PERFORMANS BİLGİSİ DENETİMİNDEN KONU DENETİMİNE GEÇİŞ Rıdvan ENGİN	83-92
CUMHURİYET DÖNEMİNDE DEPREMLERLE MÜCADELEDE SOSYAL POLİTİKALARIN ÖNEMİ: KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİ Suat UĞUR, Leyla YILMAZ	93-114
21. YÜZYIL FENOMENİ OLARAK YAŞLANMA: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER 2023 SOSYAL RAPORU ARACILIĞIYLA YAŞLANMANIN GELECEĞİ TARTIŞMALARI Umut YERTÜM	115-123
SİVİL TOPLUM HAREKETLERİNİN KÜRESEL ÇEVRE SİYASETİNDEKİ ETKİLERİ: GREENPEACE VE IUCN ÖRNEKLERİ Muhammed ALBAYRAK	124-137
BİLDİRİ ÖZETLERİ	
1960-2020 ARASI REEL KURLARIN TÜRK DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ZAMAN SERİSİ ANALİZİ Muhammed Talha ŞEN, Can BEKAROĞLU	139-140
İŞE ADANMIŞLIK, İŞTEN AYRILMA NİYETİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE MEMURİYET STATÜSÜNÜN ROLÜ Ahmet KARACA, Ali Şahin ÖRNEK	141-142
EĞİTİMDE AHLAKİ GELİŞİM: ÇEDES PROJESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME Ali Kemal GENÇ	143-144

BRICS-T ÜLKELERİNDE YÖNLENDİRİLMİŞ YENİLİKÇİLİK VE İHRACAT ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR AMPİRİK BİR ANALİZ Ali PİŞKİN, Arda DOĞRUÖZ	145-146
1991 SONRASI TÜRKMENİSTAN EMEK PİYASASININ YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ Allanur HALLYEV, İlknur KARAASLAN	147-148
NİTELİK VE İSTİHDAM EDİLEBİLİRLİK İLİŞKİSİ Bayram BALCI	149-149
İŞ GÜCÜ PİYASALARINDA AYRIMCILIK ÜZERİNE DENEYSEL ÇALIŞMALAR Burak Kağan DEMİRTAŞ	150-151
CEZA HUKUKUNUN TEMEL İLKELERİNİN 1982 ANAYASASINA GÖRE İNCELENMESİ Derya DEMİR	152-153
CUMHURİYETİN 100. YILINDA TÜRKİYE'DE KADIN HAKLARI Dilek KUMRU, Mücahit AVCI	154-155
TÜRK DIŞ POLİTİKASININ KARAKTERİ, NESNEL SINIRLARI VE KAPASİTESİ Ekin Oyan ALTUNTAŞ	156-157
TÜRKİYE'DE HANELERİN MADDİ YOKSUNLUK DURUMUNA GÖRE KİRA ÖDEMELERİNİN PANEL KANTİL REGRESYON YÖNTEMİ İLE ANALİZİ Fulden KÖMÜRYAKAN, Selahattin GÜRİŞ	158-159
ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ VATANAŞLARIN SİYASAL DAVRANIŞ EĞİLİMİ Mert BAKIRCI	160-160
MİLLİYETÇİLİĞİN EHLİLEŞTİRİLMESİ MÜMKÜN MÜ? Metehan KARAKURT, Rojda KARAKURT	161-162
TOPLUMSAL AHLAKIN KORUNMASINDA SON ÇIKIŞ: TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN YÜZÜNCÜ YILINDA LGBT TEHDİTİ VE ÇÖZÜM YOLLARINA İLİŞKİN BİR İNCELEME Mustafa EDEMEN	163-164
DÜNDEN BUGÜNE TÜRKİYE'DE DİJİTALLEŞMENİN BÜROKRASİSİ Serkan DORU	165-166
IMPLICATIONS OF DEMOGRAPHIC CHANGE ON MACROECONOMICS: WHAT DOES THE THEORY TELL US? Sevgi Coşkun YILMAZ	167-168
İSLAM'DA İSRAF VE YOKSULLUK BAKIMINDAN BİR DEĞERLENDİRME Yasemin KURTULUŞ ÇAKIR	169-170
DİJİTAL AKTİVİZM KADINLARIN SİYASAL VE TOPLUMSAL MÜCADELESİNDE NERDE DURUYOR? Özlem İNGÜN KARKIŞ	171-172

INTERNATIONALIZATION IN TRADITIONAL SMES: DRIVING FORCES - ADOPTED STRATEGIES - FOLLOWED MODELS Şayan BERBER	173-173
ETHICAL DILEMMAS IN THE CONTEXT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) EMPOWERED MILITARY SYSTEMS: EXAMINING DATA SHARING FROM THE PERSPECTIVE OF MORAL REALISM Ayşegül ÖZERDEM	174-174
YENİ MEDYADA ÇOCUKLARIN MAHREMİYET HAKKI VE ETİK YAKLAŞIMLAR Banu COŞKUN	175-176
AZERBAYCAN DEMOKRATİK CUMHURİYETİ'NİN KOMŞULARI VE OSMANLI DEVLETİ İLE İLİŞKİLERİ Sedanur KARAÇINAR	177-178
TÜRK SAVUNMA SANAYİİ (TSS) VE MİLLÎ TEKNOLOJİ HAMLESİ (MTH) Yasin TAŞDÖĞEN	179-181
ORTA YAŞ VE ÜZERİ GRUBUN AFET BİLİNCİNİN DEĞERLENDİRMESİ Zekiye EK, Erdem GÜNDOĞDU	182-183
2022 YILI RUSYA'NIN UKRAYNA'YI İŞGALİNİN TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ Günay KOYUNCU, Feyza ARICA	184-185
SOSYAL MEDYADA İÇERİK STRATEJİSİ OLUŞTURMAK: MESAJ TÜRLERİ AÇISINDAN BİR ANALİZ Özlem KARAMAN	186-187
19. YÜZYILDA İNGİLİZLERİN BATI ANADOLU'DAKİ ARAZİ ALIMLARININ NEDENLERİ Ceren UÇAN	188-188
ÜRETİM SÜREÇLERİNDE YAPAY ZEKÂ KULLANAN İŞLETMELERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE FİNANSAL PERFORMANS ANALİZİ: BIST SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 25 ENDEKSİNDE YER ALAN BEYAZ EŞYA ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Zehra Binnur AVUNDUK Ali KABLAN	189-190
TÜRKİYE'DE E-PAZARYERİ PLATFORM YAPISI VE GELİŞİMİ Özlem KARAMAN	191-192
1701 YILINDA İKİ KUTSAL ŞEHİRDE (MEKKE VE MEDİNE) GERÇEKLEŞTİRİLEN MEVLİD-İ ŞERİF MERASİMİ MASRAFLARI Esra EVRAN Kadir ARSLANBOĞA	193-194
ÇANAKKALE'NİN ASAR-I ATİKASI: AYNALIÇARŞI (MUSEVİ İLYA HALYO VAKFI) Muhammet Furkan MESTAN Kadir ARSLANBOĞA	195-196

SANAL DENEYİMSEL PAZARLAMANIN ÇEVİRİMİÇİ İKİNCİ EL SATIN ALMA NİYETİ 197-198
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Didem GEZMİŞOĞLU ŞEN

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LEVELS OF SOCIAL COGNITION, LIFELONG LEARNING AND JUST WORLD BELIEF OF YOUNG ADULTS AND THEIR ATTITUDES TO AGING

Ece Naz ERMiŞ*

ÖZET

Bu çalışma, 18-39 yaş arası genç erişkinlerde sosyal biliş, yaşam boyu öğrenme ve adil dünya inançları ile yaşlanmaya yönelik tutumlar arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmaya 204 gönüllü katılımcı (113 kadın, 91 erkek) başvurmuştur. Veri toplama aracı olarak demografik bilgi formu, Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeği, Tromso Sosyal Zekâ Ölçeği, Yaşam Boyu Öğrenme Ölçeği ve Kişisel Adil Dünya İnanç Ölçeği kullanılmıştır. Gruplar arasındaki farklılıkların analizi, iki değişken için bağımsız örneklem t-testi ve ikiden fazla grup için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile yapılmıştır. Değişkenler arasındaki yordama gücünü incelemek için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Sosyal zeka ve alt boyutları ile yaşam boyu öğrenme değişkenlerinin yaşlılığa yönelik tutumu istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordadığı belirlenmiştir. Adil dünya inancının yaşlanmaya yönelik tutum üzerinde yordayıcı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, gelir, yaşanılan yer ve 65 yaş üstü akrabalarla görüşme sıklığı yaşlılığa yönelik tutumlarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır. Elde edilen sonuçlar, yaşlılara yönelik tutumları iyileştirmek için bu tutumları etkileyen değişkenler açısından tartışılmıştır. Gençlerin yaşlanmaya ilişkin fikirlerini önceden değiştirmek, çevrelerindeki yaşlılarla ilişkilerini güçlendirmeye ve gelecekte kendi yaşlanma süreçlerine ilişkin beklentilerini daha olumlu şekillendirmeye yardımcı olacaktır. Literatürde nispeten az sayıda bulunan yaşlanma ile ilgili çalışmaları zenginleştirmesi açısından bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adil Dünya İnancı, Sosyal Biliş, Yaşlanma, Hayat Boyu Öğrenme

ABSTRACT

This study aimed to examine the relationships between social cognition, lifelong learning and just world beliefs and attitudes towards aging in young adults aged 18-39. 204 volunteer participants applied to the study (113 females 91 males). Demographic information form, Attitudes towards the Elderly Scale, Tromso Social Intelligence Scale, Lifelong Learning Scale and Personal Fair World Belief Scale were used as data collection tools. Analysis of differences between groups was performed with independent sample t-test for two variables and one-way analysis of variance (ANOVA) for more than two groups. Multiple linear regression analysis was performed to examine the predictive power between variables. It was determined that social cognition and its sub-dimensions and lifelong learning variables predicted the attitude towards old age in a statistically significant way. It was observed that the belief in a just world did not have a predictive effect on attitudes towards aging. Gender, age, education level, income, place of residence and frequency of meeting with relatives over the age of 65 create a statistically significant difference in attitudes towards aging. The results are discussed in terms of the variables that affect these attitudes in order to improve attitudes towards the elderly. Changing the young people's ideas about aging in advance will help strengthen their relationships with the old people around them and shape their expectations for their own aging processes more positively in the future. It is thought that this study will contribute to the field in terms of enriching the studies on aging, which are relatively few in the literature.

Key words: Just World Belief, Social Cognition, Aging, Lifelong Learning

1. INTRODUCTION

*ÇOMÜ, BİİBF, Uluslararası İlişkiler, 20414852018@ogr.comu.edu.tr, ORCID No:0009-0005-5903-9617.

Aging is defined as the state of showing the effects of advancing age and includes not only biological but also social and cultural processes. Due to the visible aging of the body, biological aging is the first thing that comes to mind when it comes to aging. However, the concepts of old age and old age are handled within the social framework and gain meaning in the context of social relations (Duyar, 2008). Aging by social gerontologists is handled in 3 categories. The age range of 65-74 is considered as young-old, the age of 75-84 is considered as middle-aged, and the age of 85 and over is considered as old (Quadagno, 1999).

When considered within the framework of social and social relations, the perception of old age differs from individual to individual. Positive perceptions and attitudes towards the elderly include positive discrimination in social life and social policies. On the other hand, negative perceptions and attitudes include stereotyped prejudices and discriminatory approaches called "ageism" in the literature. These discrimination and differences in perception can basically be explained on three different levels as individual, cultural and structural. When considered at the individual level, it is thought that the individual's perspective towards the elderly is shaped by the society in which he grew up. The cultural plane is related to the way in which the culture in which one lives and relates to the concept of old age is decisive in the attitude towards old age. The structural level, on the other hand, deals with the level of development and sustainability of the policies implemented by the institutions in the society towards the elderly (Butler, 1975).

The changes brought about by aging bring along some attitudes and prejudices against aging individuals. Some negative thoughts and belief patterns prevent elderly individuals from spending this process more productively and with higher life satisfaction. In order for these individuals to have an active and healthy old age and to integrate with other individuals in the society, it is of great importance to change the prejudices and attitudes towards the elderly. Developments in today's science and technology fields have paved the way for developments in early diagnosis, diagnosis and treatment methods in the field of health. In this way, deaths due to diseases decrease and life expectancy increases. Accordingly, the elderly population is also increasing (Düzenli, 2017).

It is predicted that 1 out of every 9 people living in the world is over 60 years old and this rate will be 1 out of every 5 people by 2050, that is, aging individuals will increase regularly. In Turkey, on the other hand, while life expectancy at birth is increasing, population aging continues. According to TÜİK data, the proportion of the population aged 65 and over is estimated to be 10.2% in 2023, 16.3% in 2040, 22.6% in 2060 and 25.6% in 2080. As a social consequence of the perception of elderly individuals as an economic and social burden in the society, negative attitudes towards the elderly can be developed (Gökbunar et al., 2016).

It is important to first determine the variables that affect the tendency in attitudes towards such an increasing elderly population, both socially and individually, and then produce suggestions to provide support. In order to combat these prejudices and stereotypes that affect the quality of life and health status of elderly individuals, it is important to determine the factors that affect the attitude towards the elderly. In this study, it is aimed to examine the effects of the concepts of belief in a just world, lifelong learning and social intelligence on attitudes towards aging.

2. THEORETICAL and EMPIRICAL LITERATURE

Is old age getting old, experiencing time-related losses in skills or not keeping up with current life? Along with the prolongation of life expectancy, the concept of old age is also being reviewed. Aging can be considered as the biological manifestation of the effects of time in the human body due to the time elapsed since birth. With the modernization of life and the introduction of technological developments, aging can also be defined as a decrease in the ability to adapt to environmental changes. Aging is also a comprehensive and long process with social, physical, mental and cognitive outcomes.

Rapid technological developments, especially in developed societies, the differences in values invalidate the wisdom and talent that come to the fore in the elderly (Eriksen, 2009). With industrialization, the elderly have lost their authority in society. your life; The perception of old age is changing with the evaluation of the employees from the perspective of usefulness, retirement and the retirement of the elderly from the production process, changing family structure and urbanization. Cultural differences have changed the meaning attributed to old age in line with time and geographical factors. While the elderly are seen as a source of wisdom in Japan and China, dependents are seen as a burden on society in the United States and the United Kingdom (Giddens, 2008).

Considering old age together with helplessness and need for help contributes to the negative perception of old age. With the effort of media tools and consumption culture to inflate the youth and beauty bubble, the consumption of anti-aging products is tried to be increased, and the economic cycle is tried to be built on a kind of struggle with old age. This supports the negative perception of old age; Individuals are instilled with the idea that old age is a phenomenon to be feared and avoided. It has been observed that discriminatory and negative attitudes towards aging have a significant effect on the variables of participation in society, health and longevity. According to the findings of a study, those who have a negative attitude towards aging show that they recover more slowly, live an average of

7.5 years less, and are less integrated into society than those with a positive attitude (Vitman, 2014). In a study examining the attitudes of students towards the elderly in terms of prejudice and appreciation factor in Germany, it was revealed that they generally tend to value older people, but they have higher judgments about their lives (Randler et al, 2013).

One of the important factors that can affect the attitude towards the elderly is the ability to have quality social interactions and establish healthy bonds with the elderly. Understanding the feelings and thoughts of the other in forming the bond and generational chain between the young and the old is also related to the level of social intelligence, which includes the ability to calculate the perception of the other in common perception. Social intelligence requires being sensitive to other individuals' facial expressions, voices, body posture, being aware of different characteristics in relationships, and being able to respond appropriately. Social intelligence is a dimension of intelligence that is oriented towards others and has the ability to be aware of the interaction in their social environment and to see the differences. Social intelligence refers to the ability of individuals to understand and make sense of their intentions by being aware of the emotional worlds of the people they interact with. Individuals with high social intelligence are expected to have the ability to organize their behaviors after the events, situations and behaviors they make sense of, and to find effective interpersonal communication ways. Social intelligence, which includes the ability to understand non-verbal behaviors, also includes social intuition (Dursun &

Yücefaydalı, 2020). According to the findings of a study conducted with university students, it has been determined that there is a significant relationship between the social information processing processes of individuals and their levels of depression, problem solving and coping with stress. It has been observed that individuals' social skill levels and social awareness levels affect their methods of coping with problems in their environment, their attitudes towards stressful and burdensome events, and their depression levels (Doğan, 2006). Studies showing the existence of relationships between empathy and attitudes towards the elderly (Kanron 2018; Sermin, 2019) may be the basis for the possible relationships that may arise between social intelligence and sub-dimensions of this study and attitudes towards the elderly. It is predicted that with the development of social cognition and intelligence, an increase in awareness and empathy skills towards the elderly and their emotions, and a decrease in prejudices will be observed. It is thought that young people may have positive effects on their ability to manage the problems in their environment and their attitudes towards the elderly due to their social intelligence levels.

In societies where the gains are more established, it is argued that learning should continue throughout life from birth. All activities aimed at improving the abilities, knowledge and competencies of individuals throughout their lives define lifelong learning (Murphy, 2012). Increasing the lifelong learning levels of young people will strengthen the supportive communication between them and the elderly. Learning activities that bring together two different generations support the integration of the elderly into society. The social experience and experiences of the elderly set an example for the young. Many important values such as empathy, solidarity and sharing are learned by the young by taking the old people as an example. While older individuals share their knowledge and experience with new generations, there is mutual interaction. According to a study, continuing learning behaviors and joint activities with young people support their successful aging due to the lifelong emotional and social benefits of elderly individuals (Zhao & Chui, 2019).

Belief in a just world is based on the assumption that the world is fair and that people will get what they deserve. Individuals are motivated to accept that there is a just world where the good are rewarded and the bad are punished, and where people find what they do. According to the hypothesis, people tend to believe that good things such as happiness, success, health, and money happen to good people, and that the opposite results such as illness, failure, and poverty coincide with bad people. People who believe in a just world act as a defense mechanism against uncertainty and even as an adaptation against the negativities that the future will bring, protecting them from the unknown (Kılınc & Torun, 2010). In other research, which deals with the power of belief in a just world, constant hope, good management of positive and negative moods, and the power of environmental help to create meaning in life, it was seen that the theory of belief in a just world provided the highest impact on the model (Sapanıcı & Bahtiyar, 2018). Based on these, it was thought that the existence of adults' beliefs in a just world would positively affect their attitudes towards older adults and old age in the present, since they would be associated with positive future expectations in their old age. Therefore, this study aims to shed light on the measures that can be taken to eliminate ageism and the awareness studies that can be done with the findings to be obtained as a result of a close examination of these 3 concepts, which are supposed to affect the attitude towards the elderly.

4. EMPIRICAL ANALYSIS

4.1. Data and Research Model

This research aims to examine the relationships between the concepts of social intelligence, lifelong learning and belief in a just world with the attitude towards aging.

4.2. Method

The population of the research consists of individuals between the ages of 18-49 living in Turkey in 2023. The sample of the research consists of 204 people reached by random selection method through Google forms. 113 female and 91 male participants were included in the study. There are 103 participants between the ages of 18-33 and 101 participants between the ages of 34-49.

In this study, demographic information form to collect data, Attitude towards Elderly Scale to measure attitude and approach towards aging, Tromso Social Intelligence Scale to measure social intelligence, Lifelong Learning Tendency Scale to measure lifelong learning tendency, Personal Fair World Scale to measure fair world belief. Belief Scale and General Just World Belief Scale were used together. Statistical analyzes of the data were made in IBM SPSS Statistics 22.0 program. The normal distribution and skewness values of the variables were tested. Analysis of the differences between groups was performed with independent sample t-test for two variables and one-way analysis of variance (ANOVA) for more than two groups. Pearson correlation test method was used to evaluate the relationship between the variables.

4.3. Empirical Findings

Table 1. Distribution of Demographic Information

Variable	f	%
Gender		
Female	113	55,4
Male	91	44,6
Age		
18-33	103	50,5
34-49	101	49,5
Education		
High school	38	18,6
University	133	65,2
Graduate	33	16,2
Montly income		
15.000 and -	99	48,5
15.001 - 35.000	58	28,4
35.001 and +	47	23
Living place		
Big city	180	88,2
City	24	11,8
Living with an individual over 65 years old		
Yes	28	13,7
No	176	86,3
The situation of meeting with an individual over 65 years old		
several times a week	76	37,3
several times a month	68	33,3
several times a year	55	27
none in the last year	5	2,5

Table 2. Examining the Relationships between Social Intelligence, Lifelong Learning and Belief in a Just World and Attitudes towards Aging

	Attitude Towards The Elderly			
	N	r	p	
Social intelligence	204	,001	,018	
Lifelong Learning	204	,253*	,000	
Just World Belief	204			,222

* p< .01

Pearson correlation analysis has been examined in relation to social intelligence, lifelong learning, belief in a just world and attitude towards aging. Accordingly, it was determined that there is a positive and significant relationship ($r=.253$, $p=.000$) between attitude towards aging and lifelong learning. As the level of lifelong learning increases, the attitude towards old age increases. A statistically significant correlation was found between attitude towards old age and social intelligence ($r=-.001$, $p=.018$). No significant relationship was found between attitude towards aging and belief in a just world ($r=.086$, $p=.222$).

Table 3. Multiple Linear Regression Analysis Between Social Intelligence, Lifelong Learning and Belief in a Just World, and Attitude to Aging

Independent Variables	Std		t	p	
	B	hata			
(constant)	96,795	21,843	4,431	,000	
Social intelligence total ,016	-,799	,329	,294	-2,430	
S. Information Sub-Dimension	,783	,380	,184	2,058	,041
S.Skill Sub-Dimension	1,693	,854	,219	1,982	,049
Lifelong Learning	,509	,224	,175	2,275	,024
Fair World Personal	,543	,402	,104	1,349	,179
Fair World General	,005	,492	,001	,009	,992

R= ,326 R²= ,107 F=3,917 p=,001

Multiple linear regression analysis was performed to determine the factors affecting the attitude towards aging. Accordingly, it is understood that the model is significant ($F(6, 203)=3,917$, $p< ,010$). However, it is observed that the independent variables in the model can explain the dependent variable, the attitude towards old age at the level of 10.7% ($R^2=.107$, $p< .010$).

Beta coefficient of the model for the social intelligence total score is ,294; 184 for the social studies sub-dimension score; ,219 for the social skills sub-dimension score; for lifelong learning total score, 175; 104 for the belief in a just world personal score; .001 for belief in a just world overall scores. When the t-test results regarding the significance of the regression coefficients are examined, it is seen that there is a positive and significant relationship with the social intelligence level ($\beta= -.294$, $p< .050$), there is an increase in the level of positive attitude towards the elderly as the level of social intelligence increases; that the level of social knowledge sub-dimension has a positive

and significant effect on the attitude towards old age ($\beta = .184$, $p < .050$), there is an increase in the level of attitude towards old age as the level of social knowledge increases; that the level of social skills sub-dimension has a positive and significant effect on the attitude towards aging ($\beta = .219$, $p < .050$), there is an increase in the level of attitude towards aging as the level of social skills increases; It has been determined that the level of lifelong learning has a positive and significant effect on the attitude towards aging ($\beta = .175$, $p < .050$), and as the level of lifelong learning increases, there is an increase in the level of attitude towards aging. It was determined that the level of belief in a just world did not have a significant predictive effect on the attitude towards the elderly ($p > 0.05$).

Table 4. Independent Sample T-Test Analysis of Attitude Scores of Adults towards the Elderly by Gender

Gender	N	X	SS	df	t	p
Female	113	152,96	24,34	202	1,98	0,008
Male	91	144,86	33,82			

$p < .010$

When the scores of attitudes towards the elderly were examined, it was found that the mean score of female participants ($X=152.96$, $SD=24.34$) was significantly higher than the mean score of male participants ($X=144.86$, $SD=33.82$) ($t(202)= 1.98$, $p < .010$) is understood.

Table 5. Independent Sample T-Test Analysis of Attitude Scores of Individuals Towards the Elderly by Age

Age	N	X	SS	df	t	p
18-33	103	139,93	32,29	202	-4,91	0,000
34-49	101	158,96	21,86			

$p < .001$

In the study, the ages of the participants were considered in 2 categories, 18-33 and 34-49, and in this direction, the parametric test independent sample T test was applied. When the scores of attitudes towards the elderly were examined, it was found that the mean score in the age category of 18-33 ($X=139.93$) was significantly lower than the mean score in the age category of 34-49 ($X=158.96$) ($t(202)= -4.91$, $p < .001$) is understood.

Table 6. One-Way ANOVA Test Results for Attitude Scores of Individuals towards the Elderly by Education Level

Education	N	X	SS	df	F	p
High school	38	130,18	37,39	203	12,043	,000
University	133	152,33	24,76			
Graduate	33	159,39	25,91			

$p < .001$

According to education levels, the average score in the high school category was 130.18 ($SD=37.39$), the average score in the university category was 152.33 ($SD=24.76$), and the mean score in the graduate category was 159.39 ($SD=25.91$). It is understood that the mean score differs significantly according to the education level ($F(2, 203) = 12.04$, $p < .001$). According to the post hoc analysis performed to determine between which sub-category the difference occurred, it was determined that the post-

graduate category mean scores were significantly higher than the high school category mean scores (scheffe, $3 > 1$).

Table 7. One-Way ANOVA Test Results for Attitude Scores of Individuals towards the Elderly by Income Level

Monthly Income	N	X	SS	df	F	p
15.000 and -	99	138,62	30,76	203	15,49	.000
15.001-35.000	58	162,05	24,66			
35.001 and +	47	156,31	21,93			

p < .001

It was determined that the mean score in the income level category of 15,000 and below was 138.62, the mean score in the income level of 15.001-35,000 was 162.05 and the mean score in the income level of 35.001 and above was 156.31, and the mean scores differed significantly ($F(2, 203) = 15.49, p < .001$) is understood. According to the post hoc analysis conducted to determine which sub-categories the difference occurred, it was determined that the income level category of 15.001-35.000 had a significantly higher score than the category of 15.000 and below (scheffe, $2 > 1$).

Table 8. Individuals' Attitude Scores towards the Elderly by Place of Residence Independent Sample T-Test Results

Living place	N	X	SS	df	t	p
Big city	180	151,93	26,72	202	3,55	0,000
City	24	130	38,78			

p < .001

When the scores of attitudes towards the elderly are examined, it is understood that the mean score of the metropolitan category ($X=151.93$) is significantly higher than the mean score of the city category ($X=130$) ($t(202) = 3.55, p < .001$).

Table 9. One-Way ANOVA Test Results for Attitude Scores of Individuals Over 65 Years of Age According to the Frequency of Meeting with the Elderly

Meeting with older people frequency of arrival	N	X	SS	Sd	F	p
several times a week	76	158,68	26,29	203	6,16	.001
several times a month	68	139,88	29,99			
several times a year	55	149,92	28,16			
none in the last year	5	130	27,65			

p < .010

In the study, the frequency of meeting of the participants with individuals over 65 years of age was considered in 4 categories and the parametric test one-way ANOVA test was applied. When the scores of attitudes towards the elderly are examined, the average score of the category that comes together with individuals over the age of 65 a few times a week is 158.68, the average score of the category that comes together a few times in a month is 139.88, and the average score of the category that comes together a few times in the last year is 149.92, and it has never been in the last year. It has been determined that the mean score of the category that does not come together is 130, and it is understood that the mean scores differ significantly ($F(3, 203) = 6.16, p < .010$). According to the post hoc analysis conducted to determine between

which categories the difference occurred, it was determined that those who came together several times a week had a significantly higher score than those who did not come together in the last year (scheffe, $t > 4$).

In the study, the participants' attitude scores towards the elderly regarding whether they live with an individual over the age of 65 were evaluated with the parametric test independent sample T test. When the scores of attitudes towards the elderly are examined, there is no statistically significant difference between the categories ($t(202) = .684, p > .05$).

CONCLUSION

In this study, the relationships between the attitudes of individuals between the ages of 18 and 49 towards aging, social intelligence, lifelong learning and belief in a just world were examined. The attitude towards aging is important because of the lack of studies in the literature, given the increasing elderly population. The increase observed in the elderly population makes it very important for these individuals to spend the last period of their lives in a better quality way. Negative discrimination against the elderly in society is an obstacle to this. In this study, it has been clearly demonstrated that social intelligence and lifelong learning levels have a positive effect on the attitude towards the elderly. It is predicted that the development of social intelligence and lifelong learning skills of children, young and middle-aged individuals can reduce discrimination against the elderly.

According to the findings obtained from the study, it was observed that there is a statistically positive and significant relationship between the attitude towards aging and lifelong learning. As the lifelong learning levels of individuals increase, the attitude towards old age also develops in a positive direction. Likewise, when the participant data is examined, as social skills increase, attitudes towards the elderly increase in a positive way. According to another data obtained in the study, as the social knowledge level of individuals increases, it is observed that their negative attitudes towards old age decrease. In addition, it is seen that there is a positive and significant relationship between social intelligence and attitude towards old age. According to the findings, no statistically significant relationship was found between the variables of belief in a just world and attitude towards old age. A study provides relevant evidence that lifelong learning enables individuals to feel responsible not only for themselves and their social environment, but also for everything outside of themselves (Laal, 2011). From this point of view, the expected sense of social responsibility can be shown among the reasons why individuals who have internalized the concept of lifelong learning show a positive approach towards older individuals. It can be predicted that lifelong learning policies developed and supported by the states will increase the sense of social responsibility in individuals and help positively affect the attitude towards the elderly. According to Vygotski's theory of social development, the basis of discrimination against the elderly emerge in the early stages of individuals' lives. For this reason, education for aging at an early age is of great importance. The fact that the content of the education to be received throughout their education life includes information on aging will improve their capacity for empathy, tolerance, understanding, and their knowledge of the psychology and health of aging. (Goriup, 2018). Since young people perceive old age as a period when learning and functionality decline, they also see the elderly as socially useless and passive individuals. (Arslan, 2016). However, if young people encounter active and productive

older examples, their perceptions of old age will change and they will perceive the aging period as the period in which life satisfaction is reached and talents are discovered (Akdemir, 2007). According to a study examining the personality traits of young people and their attitudes towards the elderly, and the moderating role of the concept of lifelong learning in this relationship, as the personality traits of agreeableness and extraversion increase, the attitude towards the elderly is positively affected. The level of lifelong learning also affects this relationship positively. The increase in neurotic personality traits negatively affects the attitude towards the elderly. The moderator role of lifelong learning level in this relationship is also significant. (Ermis, 2021). The reason why the elderly want to take part in lifelong learning activities is that they want to stay in touch with daily life and increase their quality of life. Studies also show that there is a linear relationship between lifelong learning and active aging (Merriam & Kee, 2014).

Attitudes towards the elderly are shaped by emotions such as empathy, gratitude, respect, and old age and death anxiety when faced with elderly individuals (Bousfield & Hutchison, 2010). Emotion control skill is also associated with successful social interaction (Goleman, 1995). Empathy is also a component of social intelligence. From this point of view, it can be said that the level of social intelligence has a positive correlation with the level of empathy. It is predicted that with the development of social cognition and intelligence, an increase in awareness and empathy skills towards the elderly and their emotions, and a decrease in prejudices will be observed.

Belief in a just world makes a positive contribution to important values for mental health, such as the ability of individuals to perceive their environment more steadily and regularly, to facilitate their daily lives, to enable individuals to make longer-term plans, and to have a positive effect on coping skills known as defense mechanisms and to feel safe. (Akgun, 2019). In a study dealing with belief in a just world, constant hope, positive and negative mood, and the power of environmental help to infer meaning in life, it was seen that the theory of belief in a just world provided the highest impact on the model (Sapançı & Bahtiyar, 2018). One study measured belief in a just world in the approach to victims who continue to suffer through no fault of their own. As a way of dealing with this threat and maintaining a belief in a just world, people can seek to restore justice by helping victims or compensating them. When it is not possible to help victims or compensate for harm, people may reinterpret the situation by claiming that a particular victim is bad or otherwise unworthy. Such devaluation or humiliation of the victim helps maintain people's sense of justice by making their fate more deserved. The findings suggest that people attribute negative character traits to reduce feelings of guilt about allowing the victim to continue suffering. If people respond in this way, they may be less likely to respond in a more positive way, such as trying to minimize injustice or offering emotional support. (Hafer and Begue, 2005). From this point of view, in some cases, it is seen that negative references are made to disadvantaged groups in order to organize the belief in a just world. There is a link between high belief in a just world and negative attitudes towards vulnerable groups such as refugees and the elderly. In the study, "fair world belief", which is another variable that is thought to affect the perception towards old age, was not found statistically significant. It is thought that in these days when cultural degeneration is increasing, the resentment that people experience due to the shaking of their general understanding of justice regarding the country they live in, or their inability to obtain the life welfare they deserve, and the state of complaining about this situation may have affected the answers given about the concept and thus the connection with old age.

In the study, the demographic data of the participants were examined and the differences and relations between the variables such as age, gender, education level, income level, city of residence, living with an elderly relative and frequency of visits, and attitudes towards aging were examined. According to the findings, it was determined that the 18-33 age group's attitude towards old age was significantly lower than the 34-49 age category. Attitudes towards aging show a significant increase with age. It has been determined that the attitude of female participants towards the elderly is significantly higher than that of male participants. Another finding of the study is that as the level of education increases, the attitude towards old age also increases positively. As the income level increases, the attitude towards old age also increases at a positive level. A significant increase was found in the positive attitudes of those who came together with an elderly relative or close person several times a week than those who have never met in the last year. However, it shows that the fact that the participants live with elderly individuals over 65 years of age at home does not statistically affect their attitudes towards aging. Many studies have revealed that gender makes a difference in favor of women in attitudes towards aging (Adibelli & Kılıç, 2013). In another study, it was observed that gender, class, living with grandparents had an effect on the value given to the elderly. It was concluded that female students value older people more. It has been determined that living close to the elders of the family and the younger age of the student increase the value given to the elderly (Randler et al, 2013). In the light of studies conducted in the literature, it has been stated that young people see the elderly as passive, boring, fragile, depressed and stubborn. In addition, it has been revealed that the negative perception of old age is caused by the fear of death of the young, the decrease in physical beauty and attractiveness, the decrease in productivity in old age, and the deterioration of well-being and health in old age (Esendemir, 2021). Spending time with, visiting and interacting with elderly people has a high effect on developing a positive attitude towards older people (Ermiş, 2021). Personal aging and interaction with older adults can be reminders of the inevitable decline and death that individuals face. Although TMT does not seem to explain the fear of older adults in the sample in question, it has a strong relationship with aging anxiety. Research has shown that there is a direct correlation between comfort in contacting and relating to older adults. In other words, as spending time with older adults increases, the comfort felt in establishing relationships also increases (Chonody et al., 2014).

Making the necessary arrangements for the protection and improvement of the rights of the elderly in accordance with government policies and the creation of support teams to use their social rights will improve the current situation of the elderly and increase their prestige in front of the society. Based on the conclusion that the participants who spend more time with the elderly have a positive attitude; It can be suggested to spend time together, to create environments that provide the opportunity to transfer information, to carry out studies where the elderly and young people benefit each other (such as elderly university projects established in some universities). Providing benefits will also make the elderly feel good, and will bring them to the point of being included in life from the position of waiting on the sidelines. In the light of technological developments, the support of young people to older individuals will also support the bond to be established. Adapting the elements of technical and technological developments used in daily life, taking into account the adaptation of elderly individuals, will also increase the prestige of the elderly in the eyes of society. Since the emphasis on the development of social cognition skills and lifelong learning skills of young people will affect the positive attitude towards aging, it is recommended

that lifelong learning strategies, social cognition and intelligence skills should be considered as more comprehensive acquisition items at the education stage.

REFERENCES

- ADIBELLİ, D., Türkoğlu, N., Kılıç, D. (2013). Öğrenci Hemşirelerin Yaşlılığa İlişkin Görüşleri ve Yaşlılara Karşı Tutumları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 6(1), 2-8.
- AKGÜN, S. (2019). Adil Dünya İnancı ve Toplumsal Sonuçları. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20).
- ALKAYA, S. A.; Okuyan, C. B. (2017). Hemşirelik Öğrencilerinin Yaşlı Bireylere Yönelik Tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 4(1), 43-52.
- AYALON, L. (2014). Perceived age, gender, and racial/ethnic discrimination in Europe: Results from the European Social Survey. *Educational Gerontology*, 40(7), 499-517.
- BOUSFIELD, C.; Hutchison, P. (2010). Contact, Anxiety And Young People's Attitudes And Behavioral Intentions Towards The Elderly. *Educational Gerontology*, 451-466.
- BUTLER, R. (1975). *Why survive? Being Old in America*. Harper & Row
- CHONODY, J. M., Webb, S. N., Ranzijn, R., Bryan, J. (2014). Working With Older Adults: Predictors Of Attitudes Towards Ageing In Psychology And Social Work Students, Faculty And Practitioners. *Australian Psychologist*, 49(6), 374-383.
- DOĞAN, T. (2006). *Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Zeka Düzeylerinin Depresyon ve Bazı Değişkenlerle İlişkisinin İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- DURŞUN, M.; YüceFaydalı, A. R. (2020). Sosyal Zeka ve Stresle Başa Çıkma Tarzı Arasındaki İlişki: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Rehberliği Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *The Relationship. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, Special,4*, 538- 553.
- DUYAR, I. (2008). "Geriatri", Bölüm 1: Gerontolojinin temelleri. Ankara: TGV.
- DÜZENLİ, G. (2017). *Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları*. Yüksek Lisans Tezi. Yakın Doğu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Programı. Kıbrıs.
- ERDEMİR, F. (2017). *Yaşlanma ve Yaşlılığa İlişkin İnanç ve Tutumlar*. Vize Yayıncılık.
- ERİKSEN, T. H. (2009). *Küçük Yerler Derin Mevzular*. (F. Adsay, Çev.). Avesta Yayınları.
- ERMİŞ, N. E., Artar, M. (2021). Sosyal Biliş ve Düşünme İhtiyacı Kavramlarının Üst Bilişsel Farkındalığı Yordayıcı Etkilerinin Gelişimsel Olarak İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30 (1), 68-82.
- GİDDENS, A. (2008). *Toplumsallaşma, Yaşam Akışı ve Yaşlanma*. Kırmızı Yayınları.
- GOLEMAN, D. (2006). *Social Intelligence*. Bantam Books.
- GÖRÜP, J.; Lahe, D. (2018). The Role of Education and Knowledge about Aging in Creating Young People's Attitude to the Elderly. *Acta Educationis Generalis*, 8(1) 63-75.
- GÖKBUNAR, A. R., Alparlan, U., Duramaz, S. (2016). Yaşlı Nüfusa Yönelik Sağlık Harcamalarının Azaltılmasında Kamusal Politikaların Önemi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 109-122.

- HAFER, C. L.; Begue, L. (2005). Experimental Research On Just-World Theory: Problems, Developments, And Future Challenges. *Psychological Bulletin*, 131 (1), 128.
- KILINÇ, S., Torun, F. (2010). Adil dünya inancı. *Current Approaches in Psychiatry*, 3 (1), 1-14.
- LAAL, M. (2011). Lifelong Learning: What does it mean?. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 28, 470-474
- MURPHY, T. E. (2012). Association Between Positive Age Stereotypes And Recovery From Disability In Older Persons. *Jama*, 308(19), 1972-1973.
- QUADAGNO, T. (1999). *Aging and the life course: An introduction to social gerontology*. The Mc-Graw Hill Companies.
- RANDLER, C., Vollmer, C., Wilhelm, D., Flessner, M. (2013). Attitudes Towards The Elderly Among German Adolescence. *Educational Gerontology*, 40(3), 230-238.
- SAPANCI, A.; Bahtiyar, M. (2018). Adil Dünya İnancı, Sürekli Umut, Pozitif Ve Negatif Duygu Durumu Ve Sosyal Desteğin Yaşamda Anlamı Yordama Gücü. *Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Dergisi*, 1537-1549.
- VİTMAN, A., Iecovich, E., Alfasi, N. (2014). Ageism And Social İntegration of Older Adults in Their Neighborhoods İn Israel. *The Gerontologist*, 54(2), 177-189.

**ADEL THEODOR KHOURY VE DER KORAN:
Arabisch-Deutsch Übersetzung und Wissenschaftlic her Kommentar Adlı Tefsiri
Üzerine
Tefsir Girişi ve Fatiha Sûresi Bağlamında**

Naif YAŞAR*

ÖZET

1930'da Lübnan'da doğan Adel Theodor Khoury Hristiyan ve İslam ilahiyatı alanında yetmişmiş dünyaca ünlü bir oryantalisttir. Özellikle İslam ilahiyatı alanında birçok farklı konuda yazılmış önemli eserleri mevcuttur. Yaptığı çalışmaların başında şüphesiz Almanca dilinde yazdığı 12 ciltlik Kur'an tefsiri gelmektedir. Bu tefsirinde, yaklaşık 130 sayfalık girişten sonra Kur'an'ı baştan sona sûre sûre ve ayet ayet tefsir etmektedir. Tefsirinde takip ettiği metot temel olarak mushaf sıralamasını göz önüne alan ve Kur'an'ı sûre sûre ayet ayet tefsir eden İslami klasik tefsir metodudur. Khoury ilgili tefsirinde klasik dönemden çağdaş döneme kadar yazılan İslami kaynakları kullanmıştır. İlgili çalışmanın İslami klasik tefsir metodundan ayrılan en önemli yanı ise bu tefsirde Yahudi ve Hristiyan dini literatürü ile beraber oryantalistik edebiyatın da sıkça kullanılmasıdır. Yaptığımız araştırmalarda ilgili tefsirin Türkiye ilahiyatı alanındaki çalışmalarda pek de bilinmediği sonucuna ulaştık. Bu sebeple ilgili tefsiri kısaca tanıtmanın alana katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Dolayısıyla bu tebliğin hedefi Adel Theodor Khoury'nin *Der Koran* adlı tefsirini *Tefsir Girişi ve Fatiha Sûresinin Tefsiri* özelinde tanıtmak ve muhtevasıyla ilgili bazı değerlendirmelerde bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Adel Theodor Khoury, Der Koran, Oryantalistik Literatür.

**ON ADEL THEODOR KHOURY AND HIS COMMENTARY CALLED DER KORAN:
Arabisch-Deutsch Übersetzung und Wissenschaftlicher Kommentar
In the context of Introduction and Surah al-Fatiha**

ABSTRACT

Born in Lebanon in 1930, Adel Theodor Khoury is a world-renowned orientalist who grew up in the field of Christian and Islamic theology. He has important works written on many different subjects, especially in the field of Islamic theology. At the forefront of his work is undoubtedly the 12-volume Qur'an commentary written in German. In this commentary, he interprets the Qur'an from beginning to end, surah by surah and verse by verse, after the introduction of about 130 pages. The method he followed in his commentary is the classical Islamic commentary method, which takes into account the order of the mushaf and interprets the Qur'an surah by surah and verse by verse. Khoury used Islamic sources written from the classical to the contemporary period in his relevant commentary. The most important aspect of the study that differs from the Islamic classical exegesis method is the frequent use of orientalist literature together with Jewish and Christian religious literature. In our research, we have concluded that the relevant commentary is not well known in the studies in the field of Turkish theology. For this reason, we think that briefly introducing the relevant commentary will contribute to the field. Therefore, the aim of this paper is to introduce Adel Theodor Khoury's commentary called *Der Koran* in terms of *Commentary Introduction* and *Commentary of Surah al-Fatiha* and to make some evaluations about its content.

Keywords: Exegesis, Adel Theodor Khoury, Der Koran, Orientalist Literature

*Doç.Dr.,Adıyaman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, nyasar@adiyaman.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-7804-2150.

1.GİRİŞ

Oryantalistler yaklaşık son iki buçuk asırda İslami konu ve eserlerle ilgili çok ciddi bir edebiyat ortaya koymuşlardır. İlgili edebiyat İslami eserleri tahkik, tefsir, tercüme, tedris vb. birçok işleme tabi tutmuştur. Keza aynı edebiyat çerçevesinde tefsir, hadis, fıkıh, kelim, Arap dili ve edebiyatı gibi Müslümanları ilgilendiren en temel ilimler ele alınıp işlenmiş ve böylece İslami edebiyata dair hem geniş bir sahaya yayılan bir literatür hem de bir bakış açısı ortaya konulmuştur. İlgili oryantalistik literatürün bir örneği de Adel Theodor Khoury ve başta *DER KORAN: Arabisch-Deutsch Übersetzung und Wissenschaftlicher Kommentar* adlı tefsiri olmak üzere İslam dini ile ilgili diğer çalışmalarıdır. Bildiğimiz kadarıyla, Khoury'nin ilgili çalışması hariç, Kur'an'ın bir oryantalist tarafından baştan sona kadar süre süre ve ayet ayet yapılmış detaylı bir tefsiri yoktur. Dolayısıyla Khoury'nin tefsirini önemli kılan noktalardan biri de budur. Khoury 12 ciltlik bir Kur'an tefsiri yazmıştır. Tefsirinde takip ettiği metot ise temel olarak mushaf sıralamasını göz önüne alan ve Kur'an'ı süre süre ve ayet ayet tefsir eden İslami klasik tefsir metodudur. Dolayısıyla Khoury, ilgili tefsirinde klasik dönemden çağdaş döneme kadar yazılan temel İslam kaynaklarını kullanmış ve metotlarını takip etmiştir. İlgili çalışmanın İslami klasik tefsir metodundan ayrılan en önemli yanı ise bu tefsirde Yahudi ve Hristiyan dini literatürü ile beraber oryantalistik edebiyatın da sıkça kullanılmasıdır. Khoury bu tefsirinde Kur'an ve Ehl-i Kitap dini literatürü arasında bir paralellik gördüğü zaman bunu özet olarak vermektedir. Bildiğimiz kadarıyla Adel Theodor Khoury ve *Der Koran* adlı tefsirine dair Türkiye'de herhangi bir akademik çalışma bulunmamaktadır. Bundan dolayı ilgili tefsiri *Tefsir Girişi* ve *Fatiha Süresinin Tefsiri* bağlamında tanıtmanın alana katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Konuya giriş yapmadan önce Adel Theodor Khoury'yi kısaca tanıtmanın faydalı olacağı düşünüyoruz.

2.ADEL THEODOR KHOURY'NİN HAYATI

Hristiyan ve İslam ilahiyatı alanında uzman olan Adel Theodor Khoury 1930'da Lübnan'da doğdu. İlahiyat öğreniminin akabinde 1953'te rahiplik görevine başladı. Lisanstan sonra doktora öğrenimine başlamadan önce Beyrut'ta Felsefe ve Şarkiyat alanlarında öğrenim gördü. 1966'da Fransa Lyon Üniversitesi'nde doktorasını tamamladı. 1966'dan 1970'e kadar farklı görevlerle ve 1970'ten 1993'te emekli olana kadar hoca olarak Almanya Münster'daki Münster Üniversitesi (Westfälische Wilhelms-Universität Münster, WWU) Katolik İlahiyatı Fakültesi Dini Çalışmalar Bölümü'nde çalıştı. 1993'te emekliye ayrıldıktan sonra da burada emekli hoca olarak çalışmaya devam etti. Khoury'nin İslam ve Hristiyan ilahiyatı alanında birçok çalışması vardır. Bu çalışmaların en önemlilerinden biri de şüphesiz ki bir gayri Müslim tarafından yapılmış en hacimli ve tüm Kur'an'ı kapsayan 12 ciltlik tefsiridir (WWU Münster, 2023; Wikipedia, 2023; Editorial Herder México, t.y.). Khoury'nin İslam dini ile ilgili bazı eserleri şunlardır:

- (1990-2001), *Der Koran: Arabisch-Deutsch Übersetzung und Wissenschaftlicher Kommentar*, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn.
- (1987), *Der Koran. Übersetzung von Adel Theodor Khoury unter Mitwirkung von Muhammad Salim Abdullah*, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn.
- (1966), *Manuel Paléologue. Entretiens avec un Musulman, Introduction, Texte Critique, Traduction et Notes*, Paris.
- (1969), *Les Théologiens Byzantins et L'islam: Texts et Auteurs (VIIIe-XIIIe siècles)*, Louvain, Belgium, ve Paris: Nauwelaerts.
- (1972), *Polémique Byzantine contre L'islam (VIIIe-XIIIe siècles)*, Leiden: Brill.
- (1978), *Einführung in die Grundlagen des Islams*, Graz, Wien, Köln: Styria.

- (1982), *Apologétique Byzantine contre L'islam (VIIIe-XIIIe siècles)*. Altenberge, Germany: Verlag für christlich-islamisches Schrifttum.
- (1988), *Der Islam: sein Glaube, seine Lebensordnung, sein Anspruch*, Freiburg im Breisgau; Basel; Wien: Herder.
- (1994), *Christen unterm Halbmond: religiöse Minderheiten unter der Herrschaft des Islam*, Freiburg im Breisgau; Basel; Wien: Herder.
- (2001), *Der Islam und die westliche Welt: religiöse und politische Grundfragen*, Darmstadt: WBG; Primus.
- (2002), *Mit Muslimen in Frieden leben: Friedenspotentiale des Islam*, Würzburg: Echter.
- (2005), *Der Koran: Erschlossen und Kommentiert*. Düsseldorf: Patmos Verlag (Wikipedia, 2023).

3.KHOURY'NİN TEFSİR GİRİŞİNDE ELE ALDIĞI KONULAR

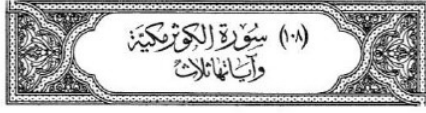
Khoury tefsir girişinde tüm tefsiri boyunca kullanacağı temel kaynakları, yapacağı alıntıların şeklini, Kur'an ve tefsir tarihiyle ilgili temel konuları, Hz. Muhammed ile ilgili hem Müslümanların hem de oryantalistik çalışmaların temel yaklaşımlarını ele alır. Tefsir girişinde Hz. Muhammed döneminde Arabistan'ın sosyal ve dini durumunu, kısaca Hz. Muhammed'in hayatını, nebevî çağrısını, müşrik, Yahudi ve Hristiyanlarla yaşadığı polemikleri, Kur'an ve isimlerini, Kur'an'ın toplanma ve çoğaltılmasını, yapısını, İslami ve oryantalistik literatür çerçevesinde Kur'an metninin nüzul/kronolojik sıralamasını, Kur'an'ın edebi yapısını, bir otorite kaynak olarak Kur'an'ın Müslümanların hayatındaki yerini, Kur'an tefsirlerini, sûreler ve isimlerini, Kur'an tercümelerini ve Kur'an çerçevesinde şekillenen temel tefsir literatürünü ele alır (Khoury, 1990: 1/11-121).

3.1.Kullandığı Kaynaklar ve Bu Konuda İzlediği Yöntem

Khoury tefsirinin girişinde klasik dönemden günümüze kadar yazılan temel İslami kaynakları ve bu alanda ortaya konulmuş oryantalistik eserleri kullanacağını ifade eder. O, Eski ve Yeni Ahit ile Kur'an arasında bazı konu, ifade ve kelime paralelliklerinin olması durumunda bunları da özet olarak vereceğini, Yahudi ve Hristiyan kutsal metinleri ve literatürü ile İslami literatür arasındaki benzerlikleri göstereceğini ifade etmektedir. Kur'an ayetleri duruma göre kelimeler, fıkıh, tasavvuf gibi konulara taalluk eden ayetler içerdiğinden tefsirde ilgili yerlerde bu konulara da değinileceğini belirtmektedir. Khoury Kur'an'ın Arapça metnini tercümesiyle beraber verme yöntemini tercih etmektedir. Yazar şunu ifade eder, verilen Arapça Kur'an pasajına bağlı meşhur kıraatler hem İslam kaynaklarından hem de Arthur Jeffery'nin (1892-1959) *Materials ...* adlı çalışması gibi eserlerden alıntılanacak ve herhangi bir kıraatin farklı bir anlama sahip olması durumunda da bu anlam ayrıca belirtilecektir. Duruma göre ayetler dilbilimsel açıdan da ele alınmaktadır. Tüm bunlar yapılırken, Khoury, tefsirlerde yer alan her şeyi alıntılanmayacağını, aksine bu alanın ilgililerinin Kur'an metnini anlaması için yardımcı olacak bir rehber tefsir hazırlayacağını ifade etmektedir (Khoury, 1990: 1/11-16).

Khoury'nin tefsirinde şekil olarak takip ettiği metodu bir sûre örneğiyle arz etmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Vereceğimiz sure kısa olacağından elbette tüm tefsirde takip edilen metodu temsil edemeyecektir. Fakat en azından bir fikir vermesi bakımından faydalı olacağını düşünüyoruz. Tefsirin ilgili bölümünden (Khoury, 2001:

12/580-585) Kevser sûresini örnek olarak vermek istiyoruz. Bu sûreyi vermemizin sebebi ise Khoury'nin tefsirinde az yer kaplayan bir sûre olmasıdır:

Sure 108

Die Fülle (*al-Kauthar*)

zu Mekka, 3 Verse

108,1-3

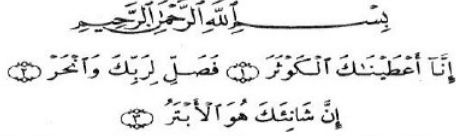
Bezeichnung, Datierung, Inhalt

Der Titel bezieht sich auf 108,1. Man findet auch folgende Bezeichnungen: *Innâ a'taynâka l-kauthara* (Wir haben dir die Fülle gegeben); *Innâ a'taynâka* (Wir haben dir gegeben); 108,1. Die Sure erinnert Muhammad an die Großzügigkeit Gottes und seine Unterstützung gegen seine Widersacher. Sie gehört in die erste mekkanische Periode der koranischen Verkündigung (610-615).¹

Vorzüge der Sure 108

Nach einem Hadith von Ka'b ibn Ubayy: »Wer die Sure *Die Fülle* rezitiert, dem gibt Gott von jedem Fluß im Paradies zu trinken, und er schreibt ihm zehn gute Taten an entsprechend der Zahl der Opfer, die die Diener (Gottes) dargebracht haben und darbringen werden am Tag der Schlachtung (*am Opferfest*).«

1. Qurṭubî (X, 20, S. 192) erwähnt, daß Ibn 'Abbâs, al-Kalbi und Muqâtil die Sure für mekkanisch halten, während Hasan al-Baṣrî, 'Ikrima, Muđjahid und Qetâda sie als medinisch betrachten.
2. Nach den Angaben von al-Tha'labî und Ibn Mardawayh; siehe Zamakhsarî IV, S. 808.

Im Namen Gottes, des Erbarmer, des Barmherzigen.

1 Wir haben dir die Fülle gegeben. 2 So bete zu deinem Herrn und schächte (Opfertiere). 3 Der dich haßt, der soll ohne Anhang sein.

Varianten: 108,1-3

- 108,1: a'taynâka: antaynâka (bei Talḥa; nach Ḥasan al-Baṣrî, Ibn Muḥayyin).
108,3: shâni'aka: shâniyaka (bei Umm Salama).

Kommentar

Im Namen Gottes, des Erbarmer, des Barmherzigen: Zu dieser einführenden Formel siehe die Angaben im Band 1 dieses Koran-Kommentars (Gütersloh 1990): S. 84 (ob dieser Satz als Koranvers zu betrachten ist), S. 147-150 (Kommentierung des Inhalts); → 1,1.

In dieser Sure stimmt die wissenschaftliche Versnummerierung mit der Nummerierung der Kairoer Ausgabe überein.

108,1: Wir haben dir die Fülle gegeben: Diese Fülle beinhaltet nach den islamischen Kommentatoren unter anderem die prophetische Sendung, den Koran, den Islam, die Erleichterung der gesetzlichen Vorschriften, den großen Anhang, die hohe Stellung bei Gott und bei den Menschen usw.¹

108,2: So bete zu deinem Herrn und schächte (Opfertiere): Wie seine anderen Landsleuten soll Muhammad beten und Opfertiere schlachten, aber dies nicht zu Ehren der Gottheiten in der Ka'ba, sondern allein zu Ehren des einen und einzigen Gottes, seines Herrn.

108,3: Der dich haßt, der soll ohne Anhang sein: Das Wort *abtar* heißt wörtlich dem man etwas abgeschnitten hat. Die muslimischen Kommentatoren erwähnen hier verschiedene Namen von Männern, die beim Tod 'Abd Allâhs, des Sohnes Muhammads von Khadija, den Propheten verhöhnten und sagten: Muhammad ist nun ohne Anhang.

1. Siehe die Liste von 16 besonderen Gaben bei Qurṭubî X, 20, S. 193.

3.2.Hz. Muhammed ve Yaşadığı Bölgedeki İnançlarla İlişkisi

Khoury, eskiden oryantalistler Muhammed'i hasta ve hilebaz bir sahtekâr olarak görürken, bugün bilimsel araştırmalar onda son derece samimi ve derin dini duyarlılık gördüğünü belirtir (Khoury, 1990: 1/25). Khoury'ye göre, Hz. Muhammed, Hz. Hatice'nin Suriye'ye götürdüğü ticaret kervanı yolculuklarında oradaki dini topluluklarla yaşadığı kısa süreli karşılaşmalar (kontakt) aracılığıyla Yahudi ve Hristiyan dinleri hakkında bilgiler edinmiştir (Khoury burada herhangi bir kaynak vermez. Khoury, 1990: 1/30-31). Khoury'ye göre, çevrede yaşayan Hristiyan rahiplerin yaşam tarzı Mekke halkının çok tanrılı inancını sorgulayan Muhammed'in dikkatini çekti ve o da Hira mağarasına inzivaya çekildi (Khoury, 1990: 1/31). Dolayısıyla Muhammed dünyanın faniliği konusundaki ilk vaazlarında Hristiyan rahip ve vaizlerden etkilenmiştir (Khoury, 1990: 1/34).

Khoury Hz. Muhammed'in hicret sonrası durumunu şöyle tasvir etmektedir, Muhammed hicret ettikten sonra artık dünyadan el etek çekmiş münzevi bir vaiz kimliğiyle yetinmedi, aksine giderek büyüyen takipçilerini bir arada tutabilmek ve günlük her türlü toplumsal ihtiyacı karşılamak için çabalayan bir önder, siyasetçi ve komutan figür olarak Medine'de karşımıza çıkmaktadır (Khoury, 1990: 1/35-36). Muhammed Medine'de Yahudilerin taraftarlığını kolayca kazanacağını umarak onların inandığı

tevhide vurgu yaptı, Eski Ahit peygamberlerine, Musa ve Tevrat'a özel bir ilgi gösterdi, kibleyi Mescid-i Aksa'ya çevirdi. Fakat Yahudiler onu gerçek peygamber olarak kabul etmeye yanaşmadılar ve ondan ziyade Mekkelilerle anlaşmayı tercih ettiler. Boş çabaların ardından umudunu kesince onlardan yüz çevirdi. Bundan sonra Muhammed burada önder olarak Hz. İbrahim'i öne çıkarıp kendisini de onun dininin son peygamberi olarak ilan etti ve böylece Yahudi veya Hristiyanlara bağlanmak mecburiyetinde kalmadan bir Kutsal Metin karakterini (Hz. İbrahim'i) kendi mesleği için seçmiş oldu. Dini ve politik özgürlüğünü kazanmak için ikinci olarak yaptığı şey ise Kur'an mesajının Arabiliğini ve Hz. İbrahim ile bağlantısını güçlendirmek oldu. Böylece Kâbe'nin Hz. İbrahim ve oğlu İsmail tarafından inşa edildiğini söyledi ve kibleyi Mescid-i Aksa'dan Kâbe'ye çevirdi (Khoury, 1990: 1/36-37).

Burada verdiğimiz özetten açıkça anlaşılacağı üzere Khoury, Hz. Muhammed ile ilgili olarak klasik oryantalist görüşler çerçevesinde bir portre çizmektedir. Genel itibariyle oryantalistler Hz. Muhammed'in vahiy öncesi durumunu ve bir nevi peygamberliğe hazırlık aşamasını oluşturan bu evreyi anlatırken onun sanki planlı olarak Hira mağarasına çekildiğini ve içinde yaşadığı toplumu bu kötü durumdan nasıl kurtarabileceği üzerinde meditasyonda bulunduğunu iddia ederler. Bu bağlamda Hz. Muhammed'in kavminin kötü durumunu açıkça görmesini sağlayan en önemli amiller arasında ise Ehl-i Kitap'ın düzenli, tutarlı inanç ve yaşam tarzı gösterilir. Buna delil olarak da ticaret yaptığı esnada ilgili ticaret bölgelerinde, özellikle Suriye'de yaşayan Ehl-i Kitap'tan din adamlarıyla görüşmesi ve onların dinleri hakkında böylece malumat sahibi olması gösterilir.

Hz. Muhammed'in peygamberliğiyle ilgili olarak tartışılan önemli konulardan biri de onun mucizesinin olup olmadığı konusudur. Khoury de birçok oryantalist gibi şunu ifade etmektedir, Kur'an'da birçok ayetin de açıkça belirttiği gibi Muhammed'in herhangi bir mucizesi olmamasına rağmen Müslümanlar onun mucizeler tarafından da desteklendiğini göstermek için ayetleri kullanırlar (Khoury, 1990: 1/53).

Yine hem Müslüman din bilginlerinin hem de oryantalistlerin tartıştığı konulardan biri, Hz. Muhammed'in okuma yazma bilip bilmediği meselesidir. Müslümanların kahir ekseriyeti bilmediğini savunurken, oryantalistlerin çoğu bildiğini iddia eder. Khoury de bu konuda şunu ifade eder, Muhammed bir iş adamı olarak uzun süre işini başarıyla yapmış, iş anlaşmalarını tamamlamış ve birçok anlaşmaya şahit olmuştur. O halde mantıklı görünen şey, onun en azından temel okuma yazma becerisine sahip olduğudur. Bu çerçevede Muhammed'in Kur'an'ın ilk redaksiyon/edisiyonuna katıldığı söylenebilir (Khoury, 1990: 1/69).

3.3.Kur'an'ın Toplanması

Kur'an tarihiyle ilgili en önemli konulardan biri Kur'an'ın toplanması meselesidir. Hem Müslüman din adamları hem de oryantalistler bu noktada birbirinden farklı görüşler ortaya atmıştır. Müslüman din adamları savunmacı veya müsamahakâr bir yaklaşımla birbiriyle uyuşmayan, tarihi arka planı olmayan tutarsız görüşlerinin karşısında oryantalistlerin kusur bulma ve eleştirme gayretleri çerçevesinde ortaya attıkları hem kendi içinde hem de kendi aralarında birbirinden son derece farklı görüşleri vardır. Khoury burada iddialı görünmemekle beraber her iki tarafın görüşlerinin karışımından bir sonuç elde etmeye çalışmaktadır. Fakat kanaatimizce bu konuda zihni pek de net değildir. Bundan dolayı aşağıda da ifade edeceğimiz üzere bazı kavramları birbirine karıştırmış görünüyor.

Khoury şunları ifade eder, Ebu Bekir (ö. 13/634) döneminde ümmet için bağlayıcı veya en azından otorite özelliği olan bir mushafın hazırlandığına dair bilgi yoktur. Bu konudaki kaynaklar ve kıraatler arasındaki ihtilaf, keza değişik eğilimler böyle bir şeyin aslında söz konusu bile olmadığını göstermektedir. Belli ki Kur'an'ın toplanmasıyla ilgili olan bu hikâye, Mushaf'ın tartışmalı bir halife olan Osman'ın (ö. 35/656) emriyle değil de son derece yüksek güven duyulan Ebu Bekir ve Ömer'in (ö. 23/644) dönemine ait eski bir belge olduğu anlayışını sabit bir şekilde yerleştirmek için uydurulmuştur (Khoury, 1990: 1/71-72).

Khoury'nin Azerbaycan dolaylarındaki savaşta değişik beldelerden gelen Müslümanların Kur'an'ı okuma farklılıklarından dolayı ihtilaf ettiğini ve Huzeyfe'nin (ö. 36/656) bunu Hz. Osman'a bildirdiğini ifade ettikten sonra bu ihtilafın Hz. Peygamber'in verdiği ruhsattan kaynaklandığını ve bu ruhsata göre o dönemde Kur'an'ın Asım, Hamza ... şeklindeki yedi kıraate bağlı yedi kıraat alimine göre inşa edildiğini söylemesi (Khoury, 1990: 1/72) ciddi bir anakronizmdir. Burada "Yedi Harf" ile üç asır sonra şekillenen "Yedi Kıraat" birbirine karıştırılmıştır.

Khoury şunları ifade eder, İslami kaynaklar Osman'ın kendi mushafını tamamlayıp şehirlere gönderdikten sonra diğer özel mushafların imha edilmesini emrettiğini ve Müslümanların kendi özel mushaflarını imha ettiklerini iddia eder. Fakat yine İslami literatürdeki bazı bilgilere göre bu iş hiç de böyle olmamış ve özel mushaflar imha edilmemiştir. İslam'ın büyük beldelerinde kıraatte tabi olunan sahâbiler Osman Mushafı'ndan sonra da takip edilmeye devam edildi. Bu noktada Ebu Musa el-Eşârî'nin (ö. 42/662-63), "Benim mushafımda olanlar sizin mushafınızda yoktur, dolayısıyla bunu terk etmemeniz gerekir. Fakat benim mushafımda eksik bulduğunuzu ona eklemelisiniz" sözü "Ebu Musa el-Eşârî'nin mushafı oldukça genişti ve Ubey'in (ö. 33/654 [?]) mushafında da bulunan fakat resmi mushafta yer alamayan iki süreyi de içeriyordu" rivayetiyle uyum içindedir (Khoury, 1990: 1/73-74).

Kanaatimizce Khoury burada özel mushaflarla bu mushaflara bağlı olarak aktarılan rivayetleri birbirine karıştırmıştır. Zira sonraki dönemlerde varlığı devam eden hiçbir özel mushaf tarihen sabit değildir. İlk döneme ait birçok Kur'an el yazması arasında Osman Mushafı dışında bir mushaf bulunmamaktadır. Dolayısıyla burada Khoury vb. bazı oryantalistler özel mushafların mahiyetini aktaran rivayetlerdeki malumatı ayrı bir mushaf olarak tasavvur etmiştir.

Kur'an tarihiyle ilgili olarak işlenen önemli konulardan biri de Kur'an'ın nüzul sıralamasıdır. Kur'an metninin tarihlendirilmesinde kullanılan en önemli araçlardan biri ise Esbâb-ı Nüzul rivayetleridir. Khoury bu konuda şunları ifade eder, Esbâb-ı Nüzul literatürü çerçevesinde gelen bilgilerde kullanışlı malumat olmakla beraber bu malumatın çoğu çelişkiler içermektedir. Örneğin birçok ayetle ilgili birbiriyle çelişen bilgiler gelmektedir. Burada yer alanların çoğu tarihi verilerden ziyade keyfi, efsanevi malumattır (Khoury,1990: 1/90). Keza Khoury'ye göre, Régis Blachère (1900-1973) ve Gustav Weil'i (1808-1889) takip ederek Nöldeke (1836-1930) / Schwally'nin (1863-1919) ortaya koyduğu kronoloji mümkün mertebe İslami literatüre dayanmaktadır (Khoury, 1990: 1/92-94).

Açıkçası Khoury, Kur'an tarihiyle ilgili olarak burada muğlak bir tablo çizer ve bu tabloya göre bugün elimizde bulunan Kur'an'ın kim tarafından hazırlandığı, Osman Mushafı sonrası özel mushafların tamamının yok edilip edilmediği, Osman Mushafı'ndan sonra devam eden şeyin özel mushafların bizzat kendileri mi yoksa onların içeriğiyle ilgili literatür/rivayetler mi olduğu belli değildir. Khoury'e göre bugün elimizde bulunan

mushafın hazırlanmasında Muhammed'in büyük rolü olmuştur. Bugün elimizde bulunan mushaf ise 9. yüzyıla kadar değişken bir metin halinde olagelmış, son halini ise 9. yüzyılda almıştır (Khoury, 1990: 1/71-76). Khoury'nin bu iddiası bize Kur'an'ın hicri ikinci asrın sonlarında veya hicri üçüncü asrın başlarında son halini aldığını ileri süren John Wansbrough (1928-2002) gibi (Wansbrough, 2004: 1-52, 78, 202, 207-208, 225-226) revizyonistleri hatırlatmaktadır.

Kur'an araştırmalarında uzman olmayan ve özellikle Kutsal Metin (Biblic) tarihine aşina olanlar, Khoury'nin burada çizdiği tablodan ya pek bir şey anlamayacak veya tarihte birçok farklı Kur'an metni olduğunu sanacaktır.

3.4. Garîbu'l-Kur'an Meselesi

Kur'an'ın dil muhtevasıyla ilgili olarak tartışılan konulardan biri de Arapça dışındaki dillerden kelime içerip içermediğidir. Bu konunun bir tarafında Kur'an'da Arapça dışında İbranice, Süryanice, Habeşçe gibi dillerden kelimelerin bulunduğunu dile getiren sahâbî, tâbiîn ve tebe-i tâbîn yer alırken, diğer tarafında Kur'an'da Arapça dışında hiçbir şeyin yer almadığını iddia eden İmam Şâfiî (ö. 204/820), Ebu Ubeyde (ö. 211/826) ve Taberî (ö. 310/923) gibi âlimler yer almaktadır.

Khoury'ye göre, Şâfiî gibi bazı âlimler Kur'an'da Arapça dışında bir kelime olmadığını altını çizse de İbn Abbas (ö. 68/687-88) ve talebeleri de dâhil olmak üzere Ebu Ubeyde (ö. 224/838), Taberî, es-Seâlibî (ö. 875/1471) ve Suyutî (ö. 911/1505) gibi âlimler Kur'an'da Arapça dışında yabancı kelimeler olduğunun farkındaydı (Khoury, 1990: 1/97).

Fakat yukarıda da ifade ettiğimiz ve *Câmi'u'l-Beyan* adlı tefsirinin mukaddimesinde de açıkça dile getirdiği gibi (Taberî, 2005: 1/19-23) Taberî bu konuda İmam Şâfiî gibi düşünmektedir.

4. KHOURY'NİN FATİHA SÛRESİNİN TEFSİRİNDE İZLEDİĞİ YÖNTEM

4.1. Sûrenin Temel Özellikleri

Khoury tefsirinin girişinde herhangi bir sûrenin ayet ayet tefsirine başlamadan önce ilgili sûrenin adı, nüzul tarihi, yapısı, dikkat çekici muhtevası, faziletiyle ilgili rivayetler gibi genel meselelere temas ettikten sonra tefsir kısmına geçeceğini ifade eder (Khoury, 1990: 1/23). Fatıha sûresinde de bu yöntemi takip eder (Khoury, 1990: 1/127-142).

Fatıha sûresinin tefsirine başlarken sûrenin isimleri ve anlamları, nüzul tarihi, Kur'an metninin bir parçası olup olmadığı [Khoury, İbn Mes'ûd (ö. 32/652-53) Mushafı'nda ve H. 3. asrın ilk yarısında Bizanslı Niketas'ın (ö. M. 9. yy.) kullandığı anonim bir Yunanca Kur'an tercümesinde (Høgel, 2010) Fatıha sûresinin olmadığını dile getirir], sûrenin yapısı, besmelenin Fatıha'nın ilk ayeti olup olmadığı, ayet sayısı, sûrenin faziletleriyle ilgili gelen Sünnî ve Şîî rivayetler (Kur'an'ın en büyük sûresidir, Allah 'Fatıha'yı benimle kulum arasında ikiye ayırdım...', ne Tevrat, ne İncil ne de Zebur'da benzeri yok, Fatıhasız namaz eksiktir ... gibi rivayetler), Fatıha'nın maddi manevi iyileştirici yönü (rukya), fıkhi yönü (Fatıha'yı namazda okumak farz mıdır?, Fatıha başka dillere tercüme edilebilir mi? mezheplerin bu konudaki görüşleri nelerdir? vb. meseleler) gibi meselelere kısaca değindikten sonra sûrenin ayet ayet tefsirini yapar (Khoury, 1990: 1/128-158). Fatıha

sûresinin tefsirine başlarken sûrenin isimleri ve anlamlarıyla ilgili klasik kaynaklarda geçen değerlendirmeleri verir (Khoury, 1990: 1/128-130).

4.2.Sûrenin Nüzul Tarihi

Khoury şunları dile getirir, Fatıha sûresi bazı İslam âlimlerine göre ilk nazil olan sûre, bazılarına göre [(Hamza Boubakeur (1912-1995), Muhammed Hamidullah (1908-2002)] ise 610-611 yılında olacak şekilde ilk nazil olan sûreler arasında yer alır ki bu dönemde Müslümanlar beraber namaz kılacak bir sayıya ulaşmış demektir. Diğer bir kısım âlimlere göre ise ilk nazil olan sûre Muzemmil sûresidir. Fakat İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre (ki Buhari ve Muslim rivayetleri de böyle) ilk nazil olan Kur'an pasajı Alak sûresinin baş kısmıdır. Reşid Rıza (1865-1935) gibi bazı âlimler ise ara bir yol bulmaya çalışarak ayetler bazında ilk nazil olan Kur'an pasajının Alak sûresinin baş kısmı, sûre bazında ilk nazil olanın ise Fatıha sûresi olduğunu düşünür. Mücahid'den (ö. 103/721) gelen ve bir kısım âlimin de kabul ettiği bir görüşe göre ise Fatıha sûresi hem Mekke'de hem de Medine'de olmak üzere iki defa nazil olmuş veya bir kısmı Mekke'de diğer kısmı Medine'de nazil olmuştur. Oryantalistlere göre ise Fatıha sûresi Medine dönemi öncesine aittir. Nöldeke / Schwally'ye göre bu sûreyi ilk veya ilk nazil olanlar arasında kabul etmek yanlıştır. İlk Mekke dönemi zaman aralığının sonlarına denk gelmektedir. Zira cemaatle ibadet edildiğini gösteren çoğul formda bir ibadet metni yapısında şekillenmiştir. Fatıha sûresi gibi yoğun bir ibadet metni formunu içeren bir sûrenin vahyin hemen başında nazil olması pek de uygun görünmüyor. Keza içerdiği bazı kelime ve ifade tarzları da Mekke'nin ilk döneminde neredeyse hiç kullanılmamışken, ikinci dönemde sık kullanılmıştır. Yine oryantalistler Fatıha sûresinin ayetleriyle Yahudi veya Hristiyan literatüründeki liturji dua ve metinleri arasındaki bazı açık benzerliklere dikkat çekerler. Nöldeke / Schwally'nin yaptığı bu tarihlendirme bugün bu konudaki otoritelerin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmektedir (Khoury, 1990: 1/130-132).

Khoury, Fatıha sûresinin tefsirine başlamadan hemen önce sahih ve şaz kıraat vecihlerini, anlamlarını ve kimler tarafından bu şekilde okunduğunu verir (Khoury, 1990: 1/146).

4.3.Fatıha Sûresi ve Ehl-i Kitap Literatürü

Khoury, Bismele'nin tefsirini yaparken İslami bir klişe olma durumuna ve bunun Yahudi ve Hristiyan dini literatüründeki örneğine (im Namen des Herrn, Çıkış 5:23; Tesniye 18:19; 1. Tarihler 21:19, Ezra 5:1; Matta 7:22; Markos 9:38; Luka 24:47) atıfta bulunur ve benzer bir ifadenin önceki Kutsal metinlerde de geçtiğini ortaya koymaya çalışır (Khoury, 1990: 1/147-148). Fakat burada benzer bir söylem (im Namen des Herrn) diye gösterdiği ifade, ilgili kutsal metinlerin orijinal dillerinde bu haliyle bulunmuyor. Örneğin burada verdiği "Herr" kelimesine mukabil ilgili metinlerde birbirinden çok farklı ifadeler geçmektedir [(Çıkış 5:23'te sadece (ܐܘܢܝܢܐ-bişmek - adınla). Fakat bu ifadedeki zamir hemen önceki ayette genellikle İngilizce-Almancaya Lord-Herr şeklinde tercüme edilen ve iki farklı ifade olan (ܐܘܢܝܢܐ-Adonây - Efendim - Lord) ve (ܝܗܘܐ- Yahwah - Yehoda) kelimelerine rücu eder; Tesniye 18:19 ayetinde ise sadece (ܐܘܢܝܢܐ-bişmî - adınla) ifadesi geçmekte, iki ayet öncesinde ise buradaki zamirin rücu ettiği (ܝܗܘܐ- Yahwah - Yehoda) ismi geçmektedir. Keza Matta İncilinin 7:22 ayetinde (ܐܘܢܝܢܐ- Efendim! Efendim! Kehanette senin adınla bulunmadık, şeytanları senin adınla kovmadık ve birçok büyük işleri senin adınla yapmadık) "ܡܪܝܐ-Morî/Efendim/Rabbim" ve "ܐܘܢܝܢܐ-başmok - adınla" ifadeleri;

Markos 9:38 ayetinde ise (أَتَسَاءَلُونَكَ رَبِّمُتَّبِعِينَكَ أَوْ لَا - Rabbim, senin adınla şeytanları taşıyan bir adamı gördük) "أَتَسَاءَلُونَكَ رَبِّمُتَّبِعِينَكَ أَوْ لَا - Rabbim" ifadesi yer almaktadır.] Dolayısıyla Khoury'nin *besmele* ile ilgili yaptığı bu karşılaştırmanın çok da sağlıklı olmadığı ve nispeten zorlama olduğu kanaatindeyiz. Zira ilgili kutsal metinlerden verilen örneklerde klişe olarak aynı kelime ve yapıyla tekrar eden bir ifade yoktur.

Khoury *Besmele*'de yer alan *rahman* ve *rahim* kelimelerini İslami kaynaklar çerçevesinde tefsir ettikten sonra bazı oryantalistlerin bu kelimeleri tercüme etme şekli değerlendirir ve aynı kelimelerin diğer kutsal kitaplardaki kullanımlarına değinir (Khoury, 1990: 1/148-150). Devamında *Rahman* ve *Rahim* isimlerine bağlı olarak İslam fırkalarının Allah'ın sıfatları konusundaki tartışmalarına değinir ve özet olarak Mu'tezile, Mücessime, Eş'arî ve Hanbelî mezheplerinin Allah'ın sıfatları konusundaki görüşlerine atıfta bulunur (Khoury, 1990: 1/150-153). Khoury "Rahman," "Rahim," "Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur" gibi kelime ve ibareleri açıklarken aynı ifadelerin geçtiği diğer Kur'an ayetlerini de verir ve ilgili kelime ve ibarelerin İslami literatür çerçevesindeki tefsirini bitirince Eski ve Yeni Ahit'te geçen benzer kelime ve ifadeleri vererek kısa bir karşılaştırma yapar (Khoury, 1990: 1/147-158).

SONUÇ

Adel Theodor Khoury Hristiyan ve İslam ilahiyatı alanında kendisini yetiştirmiş önemli bir oryantalisttir. Yazdığı 12 ciltlik çalışmasıyla beraber bir oryantalist tarafından ortaya konulmuş en hacimli Kur'an tefsirini telif etmiş olmaktadır. Bu tefsirde temel olarak Kur'an'ı mushaf sıralamasına göre sûre sûre ve ayet ayet tefsir eden İslami klasik tefsir metodunu takip etmiştir. Bununla beraber ilgili tefsirin ayırt edici özelliği ise Kur'an ile Ehl-i Kitap literatürü arasında paralellik gördüğü yerlerde Ehl-i Kitap literatürünü özet olarak alıntılanması ve oryantalistlik literatürüne de sık sık başvurmasıdır. Khoury'nin, çok bariz bir şekilde ortaya koymasa da konuları ele alırken mihenk taşı olarak oryantalistlik bakış açısını kullandığını, bununla beraber duruma göre bazı oryantalistlik görüşleri eleştirdiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla oryantalistlik literatürü kendi birikimine göre belli bir değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Bu bağlamda bazı oryantalistlik yaklaşımları benimserken, diğerlerini eleştirmekte ve tutarsız bulmaktadır. Khoury İslami konuları ele alırken bazı kavramları (örneğin Yedi Harf-Yedi Kıraat) karıştırdığı izlenimi uyandırmakta ve dolayısıyla okuyucuya anakronizme düştüğü hissi vermektedir. Bununla beraber tefsiri incelendiğinde temel İslami literatürü ve konularını ihata ettiği açıkça anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Editorial Herder México (t.y.). Adel Theodor Khoury.
<https://herder.com.mx/en/autores-writers/adel-theodor-khoury>.
- Høgel, C. (2010). An early anonymous Greek translation of the Qur'ân: The fragments from Niketas Byzantios' *Refutatio* and the anonymous *Abjuratio*. *Collectanea Christiana Orientalia*, 7, pp. 65-119.
- Khoury, A.T. (1990-2001). *Der Koran: Arabisch-Deutsch Übersetzung und Wissenschaftlicher Kommentar*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn.
- et-Taberî (2005). *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*. thk. Hafîl el-Meys. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Wansbrough, John (2004). *Qur'anic Studies: Sources and Methods of Scriptural Interpretation*. New York: Prometheus Books.

Wikipedia, 2023, 12 Ocak). *Theodore Khoury*. https://en.wikipedia.org/wiki/Theodore_Khoury.

WWU Münster (2023, Haziran 9). *Herzlichen Glückwunsch!* https://www.uni-muenster.de/FB2/aktuelles/khoury_85_geburtstag.html.

VERGİ HUKUKUNDA TALİ KAYNAKLAR DOĞRULTUSUNDA TELİF HAKKINDAN DOĞAN KAZANÇLARIN VERGİLENDİRİLMESİ*

Elif KARABİNA*

ÖZET

İnsan için değerli olan birçok kavram vardır ama bazı kavramların önemi diğer kavramlara göre biraz daha farklıdır. Bu kavramlardan biri üretim ve bir diğeri de dış dünyada yaşananlar sonucunda zihinlerde kurulan hayalleridir. Hayal kurmanın insan üzerinde birçok olumlu etkisi olduğu bilinir. Bazen duygusal bir ihtiyacı karşılarken bazen de kişinin yaratıcılığı üzerinde etkileri söz konusudur. İnsanlar tarihin ilk dönemlerinden itibaren hep bir uğraş, çaba ve üretim içerisinde yaşamlarına devam etmiştir. Tekerleğin icat edilmesi, ateşin bulunması, yazının icadı, teknolojinin gelişmesi ve daha birçok buluş dünya tarihinde insanlığın gelişimi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu buluşlar insanların bazen çaba-gayreti sonucunda bazen de tesadüfi olarak ortaya çıkmıştır. Bu icatların yanında bir de insanlığın gelişmesi açısından önem arz eden edebiyat, müzik, sinema, güzel sanatlar alanında eserler vardır. Mesela bir roman, bir beste, bir yağlı boya tablosu bu eserlere örnek verilebilir. Hukuk alanında, hem bu icatlar hem de sanat eserleri fikri mülkiyet hakları içerisinde yer alan sınai ve telif haklarının konusunu oluşturmaktadır. Çalışmanın konusu gereği sadece telif hakkı kapsamına yer verilmiştir. Telif hakkı kavramına yönelik olarak, tarihsel gelişimi ve telif hakkı kapsamında yer alan eserler incelenmiştir. Telif kazancına yönelik, gelir vergisi kanununun 18.maddesi kapsamında düzenleme yapılmıştır. Bu çalışmada telif hakkından doğan kazançlar gelir vergisi kapsamında incelenerek vergi hukukumuzda tali (yardımcı) kaynakları içerisinde yer alan özelle ve yargı kararları doğrultusunda telif kazançlarına yönelik bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Telif Hakkı, Telif Kazancı, Tali Kaynak

TAXATION OF GAINS ARISING FROM COPYRIGHT IN TAX LAW ACCORDING TO SECONDARY RESOURCES

ABSTRACT

There are many concepts that are valuable to human beings, but the importance of some concepts is slightly different than other concepts. One of these concepts is production and the other is the dreams formed in the minds as a result of the experiences in the outside world. It is known that daydreaming has many positive effects on people. Sometimes it meets an emotional need, and sometimes it has effects on one's creativity. Since the first periods of history, people have always continued their lives in an effort, effort and production. The invention of the wheel, the discovery of fire, the invention of writing, the development of technology and many other inventions have a great importance for the development of humanity in world history. These inventions have emerged sometimes as a result of people's effort and sometimes by chance. In addition to these inventions, there are works in the fields of literature, music, cinema and fine arts, which are important for the development of humanity.

*Bu çalışma, Doç. Dr. Alparslan Uğur danışmanlığında Elif Karabina tarafından hazırlanan "Yargı Kararları Işığında Telif Hakkından Doğan Kazançların Vergilendirilmesi" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

*Yüksek Lisans Tez Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, elifkarabinakk@hotmail.com, ORCID No: 0000 0002 7539 7714.

For example, a novel, a composition, an oil painting can be given as examples of these works. In the field of law, both these inventions and works of art constitute the subject of industrial and copyright rights, which are included in intellectual property rights. Due to the subject of the study, only the scope of copyright is included. Regarding the concept of copyright, its historical development and works within the scope of copyright have been examined. A regulation has been made for royalties within the scope of article 18 of the income tax law. In this study, earnings arising from copyright will be examined within the scope of income tax, and an evaluation will be made on royalty earnings in line with rulings and judicial decisions included in secondary (auxiliary) resources in our tax law.

Keywords: Copyright, Copyright Earnings, Sub-Resource

1.GİRİŞ

İnsanlar hayal gücüne sahip canlılardır ve bu düşünceler soyuttur. Soyut olan düşünceler bireyler tarafından somut bir şekilde dışarı yansır ve sonucunda o birey bir eser meydana getirmiş olur. Meydana getirilen bu eser edebi bir metin veya bir tablo ya da notaların birleşmesiyle musiki değeri bulunan bir eser olabilir.

Zihni çaba sonucunda meydana getirilen bu eserlerin korunması oldukça önemlidir. Yıllar ilerledikçe çaba sonucu meydana getirilen bu eserlerin korunmasına yönelik ülkelerin hem ulusal kanunlarında hem de uluslararası alanda gelişmeler yaşanmıştır. Bireyler tarafından zihni emek, çaba sonucunda meydana getirilen eserler her ülkenin kendi kanunu içerisinde koruma altına alınır. Eser meydana getiren yani eserin sahiplerine yönelik ilk düzenleme 1709 tarihinde İngiltere'de kabul edilen *Act Anne* olmuştur (Gökyayla, 2001:33).

Osmanlı Devleti döneminde telif hakkının gelişimine yönelik dört önemli tarih vardır. İlk adım olarak nitelendirebileceğimiz *1850 tarihli Encümen-i Daniş Nizamnamesi*, ikinci olarak *1857 tarihli Telif Nizamnamesi*, üçüncü olarak *1870 tarihli Telif ve Tercüme Nizamnamesi* ve dördüncü olarak da *1910 tarihli Hakk-ı Telif Kanunudur* (Çakmak, 2007:196). Osmanlı döneminde en son oluşturulan 1910 tarihli kanun cumhuriyetin ilk yıllarıyla birlikte neredeyse yarım asra yakın bir süre yürürlükte kaldıktan sonra 1951 tarihinde Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kabul edilmiştir (Gökyayla, 2001:41-42).

Emek sonucunda meydana gelen bu eserlerle beraber sahibi de telif hakkına sahip oluyor. Eserin satılması sonucunda vergi sistemimizde yer alan vergiler üzerinden vergilendirme meydana gelmektedir. Çalışmamızda telif hakkından doğan kazançların hangi vergiler açısından önemli olduğu incelenmiştir. Bu haktan doğan kazançlara ilişkin vergi hukuku kaynakları arasında yer alan tali kaynaklar doğrultusunda özelge ve sayıştay kararına bakılmıştır.

2.TELİF HAKKININ ULUSLARASI ALANDAKİ GELİŞİMİ

Telif hakkının gelişmesine yönelik uluslararası gelişmeleri, İlk Çağ, Orta Çağ, İmtiyazlar Dönemi, Yeni ve Yakın Çağ olarak dönemlere ayrılmaktadır (Gökyayla, 2001:28-33).

2.1.Telif Hakkının Gelişiminde İlk Çağ ve Orta Çağ Döneminde Yaşanan Gelişmeler

İlk Çağ dönemini telif hakları açısından incelediğimizde, bu dönemde eserlerin gelecek yıllara aktarılmasının çok elverişli olmadığı bir dönemdi. Matbaanın gelişmemiş olması, şiir veya diğer edebiyat eserlerinin ağızdan ağıza yayıldığı ve burada da birtakım değişimlerin yaşandığı bu dönemlerde aynı zamanda eserin mali değeri de bulunmamaktaydı. Bundan dolayı eser korumasının gelişmediği bir süreçti (Ayiter, 1983:16).

İlk Çağ döneminde eserin sahibi olan kişinin ne mali hakları ne de manevi haklarının korunmasına yönelik çalışmalar bulunmamaktadır. Hatta en gelişmiş hukuk olarak kabul edilen Roma Hukuku'nda da herhangi bir düzenleme olmamıştır. Bu dönemde bir şiir kitabını satın alan kişi aynı zamanda kitapta yer alan şiirinde sahibi olduğu kabul ediliyordu. Bu dönemde eser üzerinde korunma bulunmamasının nedenine baktığımızda, eserin gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacak teknolojik gelişme olmadığı için kısacası eserler çoğaltılmadığı için eserin ekonomik değeri de bulunmamaktaydı (Erel, 2009:36; Tekinalp, 2012:84).

Orta Çağ dönemine baktığımızda, İlk Çağ döneminde yer alan fikri ürünün ayrı bir hukuk konusu olabileceği düşünülmemiştir. Eserlerin kopyalanması açısından herhangi bir sınırlama bulunmamaktaydı. Eserden yararlanmak isteyen kişi eseri kopya edebilir ya da ücret karşılığında başkasına eserin kopyasını yaptırabilirdi. Eseri emek sonucunda meydana getiren kişi eserin kopyalanması hakkında itiraz hakkına sahip değildi. Her ne kadar eser sahibinin eserinin kopyalanmasına itiraz etme hakkı olmasa da intihal yani fikir hırsızlığı günümüzde olduğu gibi o dönemlerde de uygun karşılanmamış, kınanmıştır (Erel, 2009:36).

2.2.Telif Hakkının Gelişiminde İmtiyazlar Dönemi

Matbaanın icadıyla beraber telif hakkı açısından önemli değişimler yaşandı. Matbaa icat olduktan sonra eserler bir süre boyunca izin almadan serbestçe basıldı. Fakat bu durum bir süre sonra yerini imtiyazlara bıraktı. İmparatorluk ve derebeylikler tarafından matbaacılara imtiyazlar verildi. İlk imtiyaz 1469 yılında Venedik Dükalığı tarafından verildi. Verilen ilk imtiyazın ardından sırasıyla Almanya, Fransa ve İngiltere'de matbaacılara imtiyazlar verilmeye başlandı. Bu imtiyazların verilmesindeki asıl amaç matbaacılık mesleğini özendirmektir, eser sahibinin hakkının korunmasına ilişkin değildi. Kısacası bu dönemde matbaacılar eser sahibinden daha üstün konumdaydı (Gökyayla, 2001: 31-32).

2.3.Telif Hakkının Gelişiminde Yeni ve Yakın Çağ Dönemi

Yeni ve Yakın Çağ dönemine gelindiğinde yavaş yavaş dünyanın da bilgisel, teknolojik açıdan gelişmeye başladığı bu dönemlerde eser sahibinin haklarının korunmasına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Telif hakkına ilişkin eser sahibinin hakkını korunması bakımından 1709 tarihinde İngiltere'de kabul edilmiş olan *ActAnne'dir*. Fransız İhtilali'nin ardından 1793 yılında Fransa ve 1837 yılında Almanya'da telif hakkına yönelik düzenlemeler yapılmıştır (Gökyayla, 2001:33-34).

2.4. Telif Hakkına Yönelik Yapılan Sözleşmeler

Uluslararası alanda telif hakkının korunmasına yönelik olarak şu anlaşmalar yapılmıştır (Yavuz vd., 2014:37-42; Kılıçoğlu, 2018:31):

- 1886 tarihinde Bern Sözleşmesi
- 1961 tarihinde Roma Sözleşmesi
- 1952 Tarihli Telif Hakları Anlaşması
- 1994 tarihinde TRIPS Sözleşmesi
- 1996 tarihinde WIPO Anlaşması

Uluslararası bu düzenlemelerin dışında bölgesel olarak Amerika Kitasında ve Avrupa Birliğinde düzenlemeler yapılmıştır (Türker, 2014:26-27).

2.5. Telif Hakkına Yönelik Türkiye'de Yaşanan Gelişmeler

Tarihimizde telif hakkına yönelik ilk gelişme Osmanlı Devleti döneminde yaşanmıştır. Matbaa, İbrahim Müteferrika tarafından 1727 yılında kurulmuştur. Bu tarihten sonra eserlerin yavaş yavaş basımı başlamıştır (Ayiter, 1983:28).

1727 yılından çok daha öncesinde Osmanlı'da gayrimüslimler tarafından padişahın izini ile matbaa açılmıştır. 15.yüzyılın sonlarına doğru İspanya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na göç eden gayrimüslimler tarafından Selanik'te matbaa kuruldu. Devamında, 16.yüzyılın ilk yıllarında 1510 tarihinde Selanik'te, 1554 tarihinde Edirne'de, 1605 tarihinde Şam'da ve 1646 tarihinde İzmir'de gayrimüslimler tarafından matbaa kurulmuştur. Kurulan bu matbaalarda basılan kitapların mahiyetti hakkında, II. Beyazıt döneminde toplamda 19 kitap ve I. Selim döneminde toplam 33 kitabın basıldığı ve basılan tüm kitapların İbranice olduğu ve kitapların ilk sayfasında "*Sultan Beyazıdîsani saltanatının sayesinde*" ibaresinin yer aldığı bilinmektedir. Bu gelişmelerle birlikte bir diğer gelişmede, Venedik'te baskı yapmayı öğrenen bir gayrimüslim tarafından İstanbul Kumkapı'da matbaa kurulmuştur. 1567 yılında kurulan bu matbaada dil ve dini ilişkin kitapların basılmıştır. 1627 yılında İstanbul'da rum papazı NicodimusMetaxas tarafından matbaa kurulmuştur. Bu matbaada basılan ilk kitap musevilerin aleyhine yazılan bir risaledir (Yarsuvat, 1984:35-36).

Osmanlı Devletine gayrimüslimlerin matbaayı ülkeye getirmesinden ardından ilk Türk matbaası 1727 tarihinde İbrahim Müteferrika'nın çabaları sonucunda dönemin sadrazamı İbrahim Paşa'nın da desteği sonucunda matbaa kurulmuştur. Matbaanın kurulmasında her ne kadar Şeyhülislam tarafından olumlu bir yanıt alınsa da, fıkıh, kelam, hadis ve tefsir kitaplarının basılmaması koşulu ile kurulmuştur. Matbaa kurulduktan sonra, 1742 yılına kadar 17 eser basılmıştır (Akay, 2015:74-75).

Osmanlı Devlet döneminde telif hakkının gelişimine yönelik ilk hukuki kaynak olarak 1850 tarihli Encümeni Daniş Nizamnamesi kabul edilir. Bu nizamname, basımına karar verilen eser için eserin asıl sahibi olan yazara telif ödemesi yapılması belirtilmiştir (Çakmak, 2007:199).

Telif hakkına yönelik olarak henüz kanuni düzenleme olmadan önce edebiyatçılarımız telif hukukunu oluşturdukları eserlerde edebi dille anlatmıştır. Örneğin, Fuzuli mahlasıyla tanıdığımız asıl adı Mehmed olan, 16. yüzyılda yaşamış bu şairimiz, yazmış olduğu Farsça divanının önsözünde, mahlas bulmakta zorluk çektiğinden bahsetmektedir. Çünkü bulunduğu mahlası kimse kullanmamalı ve böylelikle şairimiz tek ve biricik kalacağını düşünerek "*arsız, fodul, işe yaramaz*" anlamına gelen Fuzuli mahlasını seçtiğini

anlatmaktadır. Fuzuli'nin bu düşüncesi onun oluşturmuş olduğu eseri aynı mahlasa sahip kişi mi oluşturdu kargaşası yaşanmayacak ve eserleri yüzyıllar boyunca Fuzuli'nin eserleri olarak geleceğe taşınabilecek. Bir diğer örneğimizde 18. yüzyılın şairleri arasında yer alan Sümbüzlade Vehbi'ye ilişkindir. Şair, III. Selim adına yazmış olduğu eserinde, “*Sirkat-i şi'r edene kat'ı zeban lazımdır*” beytiyle şiir hırsızının dili kesilmeli diyerek intihale yönelik eleştiride bulunur (Kınacıoğlu, 2000:11-13).

Matbaanın Osmanlı Devletine geldiği tarih 1727'den 1839'a kadar geçen süre içerisinde ülkede toplamda 500 eser basılabildi. 1839' da *Tanzimat Fermanı* ve 1856'da *Islahat Fermanı*'nda basın-yayına ilişkin düzenleme gerçekleştirilmemiştir. Basımevi, eser yazma, ve yayınlamaya ilişkin ilk düzenleme 1857 tarihli *Matbaalar Nizamnamesi*yle gerçekleştirilmiştir. Bu nizamnamenin 8. maddesinde, kitap sansürleri ve yazarlara tanınan haklar düzenlenmiştir. “*Müellifine bir nevi mükâfat ve emsaline taziyane-i şevk olmak üzere her müellif hakkında kaydı hayatla imtiyaz verilmesi nizam dahilinde olmakla, işbu basmahanelerde basılacak şeyler o makule imtiyazlı neviden olmayacaktır*” bu da şu anlama gelmekte, matbaalar tarafından imtiyazlı eserler müellifin ömür boyunca izinsiz basması mümkün değildir. *Matbaalar Nizamnamesi* 1858 tarihli Ceza Kanununun 139. maddesinde yer alan yaptırımlarla da desteklenmiştir (Ayiter, 1983:29).

Telif hakkına yönelik doğrudan doğruya yapılan ilk düzenleme 1857 tarihli *Telif Nizamnamesi*dir. Bu nizamnameyle birlikte eseri çaba sonucunda meydana getiren sahibinin haklarının korunması konusunda çalışmalar yapılmıştır. İzin alınmadan yapılan baskı yapılmasına ilişkin yasak kaldırılmıştır. Eser sahibi yazara hayatı boyunca imtiyaz tanındı ve sahibi olduğu kitabını basan kişiyle istediği şekilde anlaşma yapabilme imkanı tanındı. Eğer yazar eserini bastıramıyorsa bu durumda eser devlet tarafından bastırılmıştır ve Maarif Meclisi tarafında yazara telif ücreti ödenmesine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. 1857 yılında yapılan bu düzenlemeye ek olarak 1872 yılında yeni bir nizamname çıkartılmıştır ve nizamnameyle birlikte yazarın kitap üzerindeki koruma süresi 45 yıl, tercüme eserlerde 20 yıl olarak belirlenmiştir (Özcan, 2008:58).

Osmanlı Devleti'nde dönemin padişahı Sultan Mehmet Reşad döneminde telif hakkına ilişkin tekrar kanun düzenlemesi yapılmıştır. 1857 tarihli Telif Hakkı Nizamnamesinde yapılan birtakım değişikliklerle birlikte Telif Kanunu adında yeni bir düzenleme yapılmıştır (Tuzcuoğulları, 2013:24). Bu kanun diğer düzenlemelerden ayrılan özelliği, telif hakkı kavramının tanımının ilk kez yapılmasıdır. *Madde 1: “Her nevi mahsulatı fikriye ve kalemiye üzerinde sahiplerinin bir hakkı temellükü vardır. Bu hakka Hakkı Telif denir”*. Kanunla birlikte koruma sadece kitaplar üzerinde olmamıştır, resim, harita, tasarım gibi diğer birçok fikri ürün üzerinde koruma sağlanmıştır. Hakkı Telif Kanunu Cumhuriyetin ilanından sonra 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu yürürlüğe girdiği 1952 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır (Turan, 2016:223-224; İskit, 1939:878).

Cumhuriyetin ilanından sonra hükümlerinin eski olması ve ihtiyaca cevap vermemesi nedeniyle Hakkı Telif Kanunu'nun yerini yeni bir kanun alması düşünülmüştür. Yeni oluşturulacak kanun projesi işi Prof. Ernst Hirsch'e verilmiştir. Prof. Hirsch tarafından bugün hala kullanılmakta olduğumuz fikir sanat eserlerine yönelik kanunun 1952 yılında *5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu* yürürlüğe girmiştir. Kanun yıllar içerisinde değişikliğe uğramıştır. İlk değişiklik yürürlüğe girdikten 31 yıl sonra 1983 yılında yapıldı, ardından 1995, 2001, 2004, 2007 ve 2008 yıllarında kanunda değişiklik yapılmıştır (Cebe ve Suçin, 2014:123; Ayiter, 1983:31).

3.FİKRİ MÜLKİYET HAKKI KAVRAMININ İNCELENMESİ

İngilizcede “*intellectualproperty*”, Fransızcada “*propriété intellectuelle*” kelimeleri Türkçede “*fikri mülkiyet*” ya da “*fikri ve sınai mülkiyet*” olarak karşılık bulmuştur (Tekinalp, 2012:1). Fikri mülkiyet hakları sınai mülkiyet hakkı ve telif hakkı olarak ikiye ayrılmaktadır (Erdil, 2016:1). Sınai haklar içerisinde, *marka, patent, faydalı model, coğrafi işaret, tasarım, entegre devre toprafyaları, yeni bitki çeşitleri* yer almaktadır. Telif hakkı kapsamında, *ilim ve edebiyat eserleri, musiki eserler, güzel sanat eserleri, sinema eserleri, işleme ve derleme eserler ve bağlantılı haklardan oluşmaktadır* (29944 Sayılı Kanun, 2017:Madde 1; Bozbel, 2015:4). Çalışmamızın kapsamı gereği sadece telif hakları anlatılmıştır.

Hem sınai hak hem de telif hakkının ortak noktasına baktığımızda, her iki hak türü de kişinin fikri emeği sonucunda meydana gelir ve bu haklar sahibine birçok yetkiler vermektedir. Bu iki hak türünün aralarındaki farka baktığımızda, sınai haklarda tescil gerekli olurken telif haklarında tescil gerekli değildir. Süre açısından incelediğimizde, eserlerde sahibinin ölümünün ardından 70 yıldır koruma süresi bu sürenin bitiminden sonra esere ilişkin mali haklardan herkes faydalanabilir, tescil edilmiş patentlere baktığımızda koruma süresi 20 yıl olarak belirlenmiştir, faydalı modelde koruma süresi 10 yıl, markalarda koruma süresizdir fakat bunun geçerli olabilmesi için markanın 10 yılda bir yenilenmesi gerekmektedir, tasarımların koruma süresi 25 yıldır ve tasarımlarında her 5 yılda bir yenilenmesi gerekmektedir (Ercan, 2021:381; Erdil, 2016:2).

3.1.Telif Hakkı Kavramının İncelenmesi

Kavramsal açıdan telif hakkı, kişinin fikri açıdan çabası sonucunda ortaya koymuş olduğu eserin kopyalanması ve çoğaltılmasına yönelik bir haktır (Turan, 2016:209). Ülkemizde telif hakkına yönelik *Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Telif Hakları Genel Müdürlüğü* kurumu yetkilidir. Telif Hakları Genel Müdürlüğü telif hakkını, Kişinin fikri açıdan çabası sonucunda meydana getirilen fikri ürün üzerindeki sağladığı hak olarak açıklamıştır (Telif Hakları Genel Müdürlüğü).

3.2. Telif Hakkının Özellikleri

Telif hakkına yönelik düzenlemelere bakıldığında (THGM):

- Telif hakları eser sahibinin zihni emeği sonucunda meydana getirmiş olduğu eserlerdir.
- Telif hakkı somut değil soyut niteliktedir ve maddi olmayan mallardır.
- Telif hakkının doğumu tescille olmaz, eser meydana geldiği andan itibaren telif hakkı koruması altındadır.
- Telif hakkında ülkesellik ilkesi geçerlidir. Buna göre, esere ilişkin koruma hangi ülkede talep edilmişse o ülkenin mevzuatına göre belirlenebilir.
- Fikri ürün olan eserlerin koruma süresi 70 yıldır.
- Telif hakkı mutlak hak niteliğindedir yani herkese karşı ileri sürülebilir bir haktır fakat kamu düzeninin bozulması, genel ahlaka aykırılık gibi nedenlerden dolayı mutlak hakka yönelik birtakım sınırlandırmalar mevcuttur.
- Telif hakkına yönelik olarak birçok kanunla, yönetmeliklerle birçok düzenleme yapılmaktadır.

3.3. 5846 Sayılı Kanuna Göre Eser Kavramı

Kişi (ler) tarafından meydana getirilen eser Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku'nun temelini oluşturmaktadır çünkü eğer eser olmazsa bu durumda fikri hakta bahsedilmesi mümkün değildir (Öztaş, 2008:81; Kılıçoğlu, 2018:107). 5846 sayılı Kanunun 1. maddesinde eser açıklanmıştır. Bu maddeye göre "*sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulüdür*" şeklinde açıklanmıştır (5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanun, 1951: Madde 1)

3.4. 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda Yer Alan Eser Türleri

5846 sayılı Kanunda yer alan eser türleri 2. ve 6. madde aralığında düzenlenmiştir. Bu eserler şunlardır (5846 Sayılı FSEK, 1951: Madde 2-6):

- *İlim ve Edebiyat Eserleri (Madde 2)*
- *Musiki Eserler (Madde 3)*
- *Güzel Sanat Eserleri (Madde 4)*
- *Sinema Eserleri (Madde 5)*
- *İşlemeler ve Derlemeler (Madde 6)*

4. TÜRK VERGİ SİSTEMİ'NDE TELİF HAKKI KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİ

Türk vergi sisteminde vergiler, *gelir üzerinden, tüketim üzerinden ve servet üzerinden* olmak üzere üç kaynak üzerinden alınır (Tosuner ve Arkan, 2020:1).

4.1. Gelir Vergisi

193 Sayılı *Gelir Vergisi Kanunu'nun* 2. maddesinde gelirin unsurlarına yer verilmiştir. Bu maddeye göre, "*ticari kazançlar, ziraî kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları, diğer kazanç ve iratlar*" gelirin unsurlarıdır (193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 1961: Madde 2).

Hukukta mallar üzerindeki *mutlak haklar, maddi mallar üzerindeki mutlak hak ve gayrimaddi mallar üzerindeki mutlak hak* olarak ikiye ayırım vardır. Gayrimaddi haklar, kişinin yaratıcı düşüncesi sonucunda oluşan fikri ürünlerdir. Yapılan bilimsel çalışma veya sanata, edebiyata yönelik yapmış olduğu çalışmalar gayrimaddi hak olarak nitelendirilebilir. Musiki eserler, fikir haklar ve sınai haklar gayrimaddi hak kapsamında yer alır (Öztemel, 2014: 67-68). Bu durumda telif hakkı da gayrimaddi hak içerisinde yer almaktadır.

4.1.1. Ticari Kazanca Göre Vergilendirme

Gelir Vergisi Kanununun "*ticari kazanç tarifi*" başlığı altında 37. madde de, mükellef tarafından yapmış olduğu tüm ticari faaliyetleri ve sınai faaliyetleridir ve kanunda hangi faaliyetlerin ticari kazanç sayıldığı kanunda maddeler halinde belirtilmiştir (193 Sayılı GVK, 1961: Madde 37). Kanunu incelediğimizde ticari faaliyet ve sınai faaliyetin ne olduğuna ilişkin herhangi bir tanım bulunmamaktadır (Şenyüz vd., 2021:13). Türk Ticaret Kanunu'nun 11.maddesinde ticari işletmeye ilişkin olarak dört ayrıntı edici özellik bulunmaktadır. Bu özellikler, ticari işletmenin gelir sağlayıcı faaliyette bulunması, faaliyetin devamlı şekilde olması ve yapılan faaliyetin bağımsız şekilde olması

gerekmektedir (6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu, 2011: Madde 11). Bu şekilde oluşturulan faaliyetlerin aynı zamanda gelirin unsurları arasında yer alan *zirai kazanç* ve *serbest meslek kazancı* sayılmaması gerekir (Taşkan, 2020:393).

Gelir Vergisi Kanunu açısından baktığımızda yapılan faaliyetin ticari faaliyet olması için gerekli özelliklere baktığımızda, hem emek hem de sermaye birleşimi gerekmektedir. Meydana getirilen faaliyetin arzı değil de sürekli yapılmalıdır. Faaliyetin yapılmış olduğu yer de ticari ve sınai mahiyette olmalıdır. Bu özellikler bir araya geldiğinde ticari kazançtan bahsedilebilir (Şenyüz vd., 2021:13).

Güzel sanatlarla uğraşan bir kişinin yapmış olduğu tablo, heykel ve bunun gibi diğer eserler Türk Ticaret Kanunu'na göre ticari iş kapsamında yer almaz ve bu faaliyetle uğraşan kişi de dolayısıyla tüccar sayılmaz. Fakat ticari işletme olarak faaliyet gören bir ortamda, eserin alım ve satımının yapılması durumunda bu faaliyetlerin olması durumunda bu faaliyet ticari bir faaliyet olarak kabul edilir ve kişi de tüccar olarak kabul edilir (Duman ve Karyağdı, 2000: 87).

4.1.2.Serbest Meslek Kazancına Göre Vergilendirme

Serbest meslek kazancı GVK'nın 65. maddesinde düzenlenmiştir. Kazancın serbest meslek kazancı olabilmesi için kanuna göre; faaliyetin bağımsız yapılması gerekir yani herhangi bir işverene bağımlılık olmamalıdır. Serbest meslek faaliyetinin uzmanlığa dayanması gerekir yani kişinin ilmi mesleki bilgisi ön plandadır. Bu kazanç türünde sermayeden ziyade şahsi çalışmaya dayanmaktadır ve serbest meslek faaliyetinin sürekli olması gerekir (Tosuner ve Arkan, 2020:135-137).

Gelir Vergisi Kanunda "*Serbest Meslek Kazanç İstisnası*" başlığı altında 18. madde de telif kazançlarına yönelik düzenleme yapılmıştır. Bu madde kapsamında kimlerin vergi dışında bırakıldığı ve hangi eserlerin istisna kapsamında yer aldığı belirtilmiştir (193 Sayılı GVK, Madde: 18).

GVK 94. madde de yer alan hükme göre, 18. madde de sayılan kazançların devamlı olup olmaması istisnanın uygulanması açısından önemli olmadığı belirtilmiştir (193 Sayılı GVK, Madde: 94).

5846 sayılı FSEK kapsamında yer alan eserlerin GVK'nin telif kazançlarına ilişkin 18.madde de yer alan istisnadan yararlanamazlar. İstisnadan yararlanabilmek için eserin 18. madde kapsamında yer alması gerekir (Yıldırım, 2012:133).

4.1.3.Ücret Kazancına Göre Vergilendirme

Ücrette emek söz konusudur. Emeğin üretimde bulunmasıyla birlikte elde edilen gelir unsurudur ücret (Şenyüz vd., 2021:79). GVK' nın 61. maddesinde ücrete yönelik düzenleme yapılmıştır. Bu maddeye göre, "*işverene tabi belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatlerdir*" şeklinde açıklanmıştır (193 Sayılı GVK, Madde: 61). Ücretin niteliğini emek oluşturmaktadır (Tosuner ve Arkan, 2020:99).

Bir fikri çaba sonucunda fikir ve sanat eseri meydana geliyorsa ve sonucunda da kazanç sağlanıyorsa bu durumda kazancın tespitinde bakılması gerek işçi ve işveren arasındaki ilişkidir. Buna göre eğer eseri meydana getiren işverene bağlıysa bu

durumda işçinin elde ettiği kazanç ücret kapsamına girmektedir (Duman ve Karyağdı, 2000:87).

221 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğinde yapılan açıklamada ücretlere ilişkin olarak şu örnek verilmiştir (221 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği):

Televizyon kanalında işverene bağlı olarak yorum yapan bir kişinin kazancı ücrettir. Bu kişi işverene bağlı olmadan üç farklı gazetede köşe yazarlığı yapmaktadır. Öncelikle yazı yazma işlemi serbest meslek kazancı sayılmaktadır. Bu durumda kişi buradan elde etmiş olduğu kazancından dolayı 18. madde kapsamında istisnadan faydalanmaktadır.

4.1.4.Gayrimenkul Sermaye İradına Göre Vergilendirme

Gayrimenkul sermaye iratlarının vergilendirilmesine yönelik hükümler GVK' nın 70. maddesinde açıklanmıştır. Bu madde de yazılan hak ve malların kiraya verilmesinden elde edilen kazanç olarak açıklanmıştır gayrimenkul sermaye iradı (193 Sayılı GVK, Madde: 70).

Telif hakkı kiraya verilmişse eğer kanuna göre bu kira bedelinin emsal kira bedelinden düşük olamayacağı açıklanmıştır. Emsal kira bedeli Gelir Vergisi Kanununun 73. maddesinde düzenlenmiştir (Şenyüz vd., 2021:97). Bu maddeye göre eğer malın veya hakkın maliyet bedeli kişi tarafından bilinmiyorsa bu durumda kanun tarafından belirlenen oran %10'dur (193 Sayılı GVK: Madde 73).

4.1.5. Diğer Kazanç ve İratlara Göre Vergilendirme

Gelir Vergisi Kanunu'nun 80. maddesinde diğer kazanç ve iratlar açıklanmıştır. Bu maddeye göre, diğer gelir unsurlarının kapsamı dışında yer alan kazanç ve iratların gelirin yedinci unsuru olarak diğer kazanç ve iratlara göre vergilendirileceği ifade edilmiştir (193 Sayılı GVK, Madde: 80).

Değer artış kazançları kanunda yazılı olan mal ve hakların elden çıkması sonucunda sağlanan kazançtır. Kanununun 82. maddesinde yazılı olan bu mal ve haklar için, telif hakkının kanuni mirasçısının dışındaki kişiler tarafından elden çıkması sonucunda doğan kazanç değer artış kazancı olarak nitelendirilmektedir. 2023 yılı için bu kazançların 55.000 gelir vergisinden istisnadır. (193 Sayılı GVK, Madde 82).

Arızı kazanç açısından baktığımızda, 82. madde de arızı olarak serbest meslek faaliyetinde bulunulması durumunda tahsil edilmiş olunan hasılat olarak ifade edilmiştir. 2023 yılı için bu kazançların 129.000 gelir vergisinden istisnadır (193 Sayılı GVK, Madde: 82).

4.2.Kurumlar Vergisi Göre Vergilendirme

Kurumlar Vergisi Kanunu'nda mükellef tam ve dar mükellef olarak ikiye ayrılmaktadır. Kanununun 3. maddesinde tam ve dar mükellef şu şekilde açıklanmıştır (5520 Sayılı KVK, 2006: Madde 3):

Tam mükellef; Kanunda sayılı bulunan kurumların mükellef olabilmesi için kanuni ya da iş merkezinin Türkiye'de bulunmasıdır. Burada mükellef Türkiye hem de diğer ülkelerde elde ettiği kazançlarının tümünden vergilendirilir.

Dar mükellef; Mükellef olan kurumun hem kanuni hem de iş merkezinin Türkiye sınırları içerisinde yer almamasıdır. Bu durumda sadece Türkiye sınırları içerisinde elde edilen kazançlardan vergilendirme olur.

Kurumlar vergisi mükellefi olan kurumların doğrudan kendilerinin eser meydana getirmeleri mümkün değildir. Mümkün olmadığı için kurumlar eserlerini kendi işçilerine yaptırırlar veya başkaca kişilerin yapmış olduğu eseri ve eserin üzerindeki hakkı satın veya devralırlar (Duman ve Kayağdı, 2000:155).

4.3.Katma Değer Vergisine Göre Vergilendirme

Katma Değer Vergisi Kanunu göre verginin konusu 1.madde kapsamında açıklanmıştır. Bu madde de, kanunda sayılan işlemlerin Türkiye'de olması gerektiği ifade edilmiştir (3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 1984, Madde: 1).

KDV'nin konusunda yer alan telif hakkına ilişkin işlemler Türkiye'de yapılması kanunun 6.maddesinde düzenlenmiştir (3065 Sayılı KDVK, Madde: 6).

117 Seri No'lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliğine göre; GVK 18. madde kapsamında istisnadan faydalanılmasını sağlayacak faaliyetler eğer devamlılık arz etmeyip sürekli yapılıyorsa bu durumda KDV olmayacaktır. Bu Genel Tebliğ'de; "193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 18 inci maddesi kapsamına giren teslim ve hizmetleri münhasıran aynı Kanunun 94 üncü maddesinde belirtilen kişi, kurum ve kuruluşlara yapanların hesaplayacağı KDV'nin bu kişi veya kuruluşlar tarafından sorumlu sıfatıyla beyan edilmesi mümkün bulunmaktadır" KDV'nin sorumlu sıfatıyla beyan edilmesi belirtilmiştir ve devamında serbest meslek erbabı olan kişinin bu uygulamadan faydalanabilmesi için gerekli olan şartlar açıklanmıştır. Bu şartlar, faaliyetlerin 18. madde kapsamında yer alması ve 94.madde kapsamında belirtilen kişi ve kuruluşlara yapılması gerekmektedir. Eğer mükellef sorumluluk uygulamasını seçmemişse bu durumda "Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesinde sayılan kişi, kurum ve kuruluşlar ile bunlar dışındakilere yaptıkları işlemleri sebebiyle hesaplanan KDV kendileri tarafından mükellef sıfatıyla beyan edilip ödenecektir" şeklinde düzenlenmiştir (117 Seri No'lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliği).

4.4 Veraset ve İntikal Vergisi Göre Vergilendirme

Veraset ve intikal vergisinin konusu vasiyet, miras ya da ivazsız bir şekilde yani piyango, kura, tesadüfi oyun gibi yollarla kişinin mal varlığından diğer kişinin mal varlığına geçmiş olan menkul ve gayrimenkullerdir (Tosuner ve Arıkan, 2020:515).

Fikri bir emek sonucunda oluşturduğu eserin ölümle yani veraset yoluyla eseri oluşturan kişinin kanuni mirasçılara ya da diğer kişilere intikali sağlanabilir. Bunun yanı sıra hakların bedelsiz şekilde sağlar arası da intikali sağlanabilir. Telif hakkının bedelsiz olarak sağlar arasında intikali veraset ve intikal vergisi konusu kapsamında yer alır (Duman ve Kayağdı, 2000:183).

5.TELİF HAKKINDAN DOĞAN KAZANÇLARIN TALİ KAYNAKLAR DOĞRULTUSUNDA İNCELENMESİ

Vergi hukukunda kaynakların sınıflandırılmasına baktığımızda, kaynaklar asli kaynaklar ve tali olarak ikiye ayrılmaktadır (Taşkan, 2020:44). Tablo 1'de bu kaynaklar sınıflandırılmıştır.

Tablo 1: Vergi Hukukunda Asli ve Tali Kaynaklar

Asli Kaynaklar	Tali Kaynaklar
Anayasa, Kanun, Cumhurbaşkanlığı Karamameleri, Cumhurbaşkanlığı Kararları, Uluslararası Antlaşmalar, Yönetmelikler, Düzenleyici Genel Tebliğler, Anayasa Mahkemesi Kararları, İçtihadı Birleştirme Kararları, Örf, Adet	Genel Tebliğler, İç Genelgeler, Özelge (Mukteza), Sirküler, Diğer Yargı Kararları, Doktrin

Kaynak: Taşkan, 2020:45

Yapmış olduğumuz bu çalışmada telif haklarına ilişkin olarak tali kaynaklar içerisinde özelge ve yargı kararları incelenmiştir.

Özelge, mükellef verginin uygulanması açısından herhangi bir tereddüt yaşıyorsa bu durumda şahsi başvuru yaparak vergi idaresinin başvuran kişiye özel olarak yaptığı açıklamadır (Pehlivan, 2017:33).

Tablo 2: İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığına Özelge Talebi

Tarih	Konu
10.06.2011	Sedef kakma faaliyetinde bulunanların serbest meslek kazancı istisnasından yararlanıp yararlanmayacağı.

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, 2011

İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı'ndan talep edilen özalgede, kişi sedef kakma sanatçısı olduğunu belirtmiştir. Kişinin tereddütte bulunduğu konu, yapmış olduğu çalışmalar Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü tarafından eser kabul edilirken aynı şekilde GVK 18. madde kapsamında yer alan istisnadan yararlanıp yararlanamayacağını sormaktadır.

İdarenin cevabını incelediğimizde; sedef kakma çalışması her ne kadar 5846 sayılı Kanuna göre eser kabul edilse de GVK 18.madde de sayılı eserler arasında olmadığı için bu istisnadan yararlanması mümkün değildir (GİB, 2011).

Tablo 3: Ankara Vergi Dairesi Başkanlığına Özelge Talebi

Tarih	Konu
17.11.2017	Doğa fotoğrafçılığı ve çekilen fotoğraflardan oluşturulan kitap çalışmalarının GVK 18 inci madde kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği.

Kaynak: GİB, 2017

Ankara Vergi Dairesi Başkanlığı'ndan talep edilen özalgede, kişi doğa fotoğrafçılığı işiyle uğraşmaktadır ve çekmiş olduğu fotoğrafları kitap çalışması haline getirmiştir, ayrıyeten bu kişi doğa ve yaban hayatı konulu videolar yayınlamaktadır. Bu faaliyetleri dolayısıyla GVK 18. madde kapsamında yer alan istisnadan yararlanıp yararlanamayacağını sormaktadır.

İdarenin cevabını incelediğimizde, doğa fotoğrafı çekme, ve bunları kitap çalışmasında bastırma, doğa ve yaban hayatına ilişkin video yayınlanması da tamamıyla kişinin kendi ilmi veya mesleki bilgiyle yapması konusunda kazanç serbest meslek kazancı olacaktır ve bu çalışmanın eser mahiyetinde olduğunun belgelendirilmesi durumunda GVK 18. madde de yer alan istisnadan faydalanabilecektir (GİB, 2017).

Tablo 4: 1.Sayıştay Dairesi Kararı

	Konu
Karar Numarası: 2022/10852-3	"...Belediyesi tarafından düzenlenen ... Yarışmasında telif ve yayın hakları karşılığı yapılan ödül ödemelerinden gelir vergisi tevkifatı yapılmamıştır."
Karar Tarihi: 13.01.2022	

Kaynak: Legal Bank, 2022

Sayıştay 1. Dairesinin 13.01.2022 tarihli kararında, Gelir Vergisi Kanunun 'unda yer alan telif kazançlarına ilişkin 18. madde ve vergi tevkifatına yönelik 94. madde incelenerek, ".. Belediye tarafından düzenlenen ... Yarışmasında telif ve yayın hakları karşılığı yapılan ödül ödemelerinden % 17 oranında gelir vergisi tevkifatı yapılmamış olması nedeniyle kamu zararı oluşmuştur" şeklinde karar verilmiştir (Legal Bank, 2022).

SONUÇ

İnsanlar fikri emeği, çabası sonucunda ortaya fikri ürünler çıkar. Tarihsel açıdan telif hakkının gelişimini incelediğimizde İlk Çağ döneminde aslında telif hakkının gelişimine ilişkin hiçbir ilerlemenin olmadığını gördük. İlk Çağ ardından Orta Çağ dönemine baktığımızda bu dönem de telif hakkına yönelik birtakım adımlar atıldı. Her ne kadar eser sahibinin haklarının korunması açısından yetersiz bir dönem olsa bile intihal bu dönemde hoş karşılanmamıştır. Matbaanın bulunmasıyla birlikte matbaacılara imtiyazların tanındı ve matbaacıların eser sahibinden çok daha üstün olduğu bir süreç başladı. Yıllar ilerledikçe her alanda yaşanan gelişmeler telif hakkını da etkiledi telif hakkına yönelik uluslararası alandaki ilk kanun 1709 tarihinde İngiltere'de kabul edildi. Bu gelişmenin ardından diğer ülkelerde telif hakkının düzenlenmesi konusunda adımlar atmaya başladı.

Ülkemizde telif hakkına yönelik gelişmelerin yaptığımız araştırma sonucunda çok eski olmadığı söylenebilir. 18. yüzyılda matbaanın Osmanlı Devletine gelmesinin ardından 19. yüzyılda matbaa ve telif hakkına yönelik gelişmeler yaşanmıştır. Osmanlı döneminde telif hakkına yönelik olarak en son 1910 tarihinde düzenlenen kanun cumhuriyetin ilanından sonrada 1951 yılına kadar yürürlükte kaldı ve 1951 yılında şu an kullandığımız 5846 sayılı Kanun kabul edildi.

Telif hakkının ortaya çıkması için fikri ürünün olması gerekir ve bu hak elde edilip satıldıktan sonra ortaya kazanç çıkıyor bu kazancında vergi sistemimize göre

vergilendirilmesi gerekmektedir. Telif hakkına yönelik vergi sistemimiz içerisinde gelir, servet ve harcama üzerinden alınan vergiler açısından baktığımızda; gelir vergisi, kurumlar vergisi, katma değer vergisi ve veraset ve intikal vergisinin konusu içerisinde telif hakkı yer alır. Yapmış olduğumuz çalışmada telif hakkından doğan kazançlara ilişkin olarak GVK 18. maddenin ne denli önemli olduğunu gördük. Eğer eser 18. madde de yazılı eserler arasında olursa ancak istisnadan faydalanır eğer ifade edilen eserler arasında olmazsa istisnadan faydalanılması mümkün değildir.

KAYNAKÇA

- AKAY, T. (2015). Osmanlı Devleti'nde Fikri Mülkiyet (1850-1914). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- TOSUNER, M. & Arkan, Z. (2020). Türk Vergi Sistemi, Maliye Bölümü Masaüstü Yayıncılık Birimi, 25.Baskı. İstanbul.
- ATEŞ, M. (2003). Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Hakların Kapsamı ve Sınırlandırılması, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- AYİTER, N. (1983). Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri, Sevinç Matbaası, Ankara.
- BOZBEL, S. (2015). Fikri Mülkiyet Hukuku, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- ÇAKMAK, D. (2007). Osmanlı Telif Hukuku İle İlgili Mevzuat. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi(21), ss. 1919-234.
- ŞENYÜZ, D., Yüce, M., & Gerçek, A. (2021). Türk Vergi Sistemi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 18. Baskı. Bursa.
- ERCAN, C. (2021). Fikri Hak Kavramı ve Eser Sahibinin Manevi Haklarının Genel Anlamda Kişilik Hakkıyla İlişkisi, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (46), ss. 377-412.
- ERDİL, E. (2016). Fikri Mülkiyet Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul.
- EREL, Ş. (2009). Türk Fikir ve Sanat Hukuku, Yatkin Yayınları, 3. Baskı. Ankara.
- GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI. (2011). "Sedef kakma faaliyetinde bulunanların serbest meslek kazancı istisnasından yararlanıp yararlanmayacağı hk" Erişim Adresi: <https://www.gib.gov.tr/node/92751>
- GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI. (2017). "Doğa fotoğrafçılığı ve çekilen fotoğraflardan oluşturulan kitap çalışmalarının GVK 18 inci madde kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği" Erişim Adresi: <https://www.gib.gov.tr/doga-fotografciligi-ve-cekilen-fotograflardan-olustu-rulan-kitap-calismalarinin-gvk-18-inci-madde>
- GÖKYAYLA, E. (2001). Telif Hakkı ve Telif Hakkının Devri Sözleşmesi, Yetkin Yayınları, Ankara.
- İSKİT, S. (1939). Türkiye'de Matbuat Rejimleri, Ülkü Matbaası, İstanbul.
- DUMAN,Ö.,& Karyağdı,N. (2000). Telif Kazançlarının Hukuki Mahiyeti ve Vergilendirilmesi, T.C. Kültür Bakanlığı, 1. Baskı. Ankara.
- KILIÇOĞLU, A. (2018). Fikri Haklar, Turhan Kitapevi, Ankara.
- KINACIOĞLU, N. (2000). Ülkemizde Fikri Hakların Gelişimi. İlim ve Edebiyat Eserlerinde Çoğaltma-Yayma Haklarının İhlali ve Bunun Sonuçları Panel, İLESAM Yayınları. ErişimAdresi:<http://fisaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/247/2013/04/%C4%B0L%C4%B0M-VE-EDEB%C4%B0YAT-ESERLER%C4%B0NDE-%C3%87O%C4%9EALTMA-YAYMA-HAKLARININ-%C4%B0HLAL%C4%B0-VE-BUNUN-SONU%C3%87LARI-PANEL%C4%B0>, ss. 10-16, Ankara.

- LEGAL BANK. (2022). "Sayıştay 1. Daire E. K. 2022/10852-3 T. 13.01.2022" Erişim Adresi: <https://ea70330bbfe919e2312426c9be35e661274d7d97.vetisonline.com/belge/s-1-dsi-k-2022-10852-3-t-13-01-2022-/4283528/telif+kazan%c3%a7+istisnas%c4%b1>
- YAVUZ, L., Alica, T., & Merdiven, F. (2014). Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 1. Cilt. Ankara.
- ÖZTAN, F. (2008). Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Turhan Kitapevi, Ankara.
- ÖZTEMEL, G. K. (2014). Gayrimaddi Hakların Vergilendirilmesi, Legal Yayıncılık, 1.Baskı. İstanbul.
- PEHLİVAN, O. (2017). Vergi Hukuku, Celepler Matbaacılık, Trabzon.
- CEBE, R., & Suçin, H. (2014). Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Kısa Tarihçesi ve Eser Üreticisi Açısından Önemi. Rast Müzikoloji Dergisi, 2(1), ss. 120-127.
- TAŞKAN, Y. Z. (2020). Vergi Hukuku, Adalet Yayınevi, 3. Baskı. Ankara.
- TEKİNALP, Ü. (2012). Fikri Mülkiyet Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul.
- TELİF HAKKI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. (2023). "Telif Hakkı Nedir?" Erişim Adresi: <https://www.telifhaklari.gov.tr/Telif-Hakki-Nedir>
- TURAN, M. (2016). Çağlar Boyu Düşünce Özgürlüğü: Türkiye'de ve Dünyada Telif Haklarının Tarihsel Gelişiminin Değerlendirilmesi. Türk Kütüphaneciliği, 30(2), ss. 206-235.
- TUZCUOĞULLARI, C. (2013). Telif Hakkı ve Okuma Kültürü, Kültür Ajans Yayınları, Ankara.
- TÜRKER, G. (2014). Fikri Hakların Tarihi Gelişimi. Hukuk Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi(135), ss. 1-36. Erişim Adresi: <http://www.e-akademi.org/icerik.asp?kategori=Makale&kid=1&git=2> adresinden alındı
- YARSUVAT, D. (1984). Türk Hukukunda Eser Sahibi ve Hakları, Güryay Matbaacılık, İstanbul.
- YILDIRIM, M. (2012). Telif Kazançlarının Vergilendirilmesi. Vergi Sorunları Dergisi, 35(286), ss. 127-136.
- 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu (1961). Madde 2, 18, 37, 61, 65, 70, 73, 80, 82, 94.
- 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu (2006). Madde 3.
- 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu (1984). Madde 1, 6.
- 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu (2011). Madde 11.
- 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu. (1951). Madde 1-6.
- 117 Seri No'lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliği
- 221 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği

TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKALARIN ŞEKİLLENMESİNDE KUŞAKLARIN ROLÜ ÜZERİNE

Halil ÇAKIR*

ÖZET

Modern dönemde sosyal politikalar, toplumların temel sorunlarını kapsayan bir biçimde oluşturulmaktadır. Bu durum, sosyolojik bir bakış açısıyla, sosyal politikaların toplumsal yapının farklı unsurlarında meydana gelen değişim ve dönüşümlere yanıt vermelerini beraberinde getirir. Burada birbiriyle iç içe geçmiş sorun alanlarına ayrı bir başlık açmak gerekmektedir. Sözelimi demografik yapı, toplumsal yapının önemli bir bileşeni olup tüm sosyal politika alanlarıyla çok yakından ilişkilidir. Çoğulculuk ilkesi gereği, bir toplumsal sorundan etkilenen insan sayısının fazlalığı, ilgili alanda sosyal politika üretmeyi zorunlu kılmaktadır. Demografik yapının bu özelliğinin, bu alanı boydan boya kesen yaş faktörüyle birlikte değiştiğini söylemek mümkündür. Başka bir deyişle ülkelerin demografik yapısını oluşturan toplumsal gruplar, yaş faktörü ekseninde yeniden biçimlenmekte, bu bağlamda yaş gruplarının, yani kuşakların görünürlüğü artmaktadır. Toplumsal değişme hızının daha önceki dönemlerde görülmemiş bir biçimde arttığı günümüzde, kuşaklar, sosyal sorunların daha fazla odağı haline gelmektedir.

Kuşaklar sosyolojisi perspektifinden, bugün, kuşakların sosyal politikaları köklü bir biçimde etkileyecek potansiyeli barındırdığı söylenebilir. Basitçe genç-yaşlı nüfus arasında cereyan eden bir rekabetten daha fazlası olarak değerlendirilebilecek bir kuşak sorununun dünya çapında yarının gündemini oluşturacağı öngörülmektedir. Bu tespitten hareketle bu çalışmada kuşakların Türkiye'de sosyal politikaların neresinde olduğunun tartışılması amaçlanmaktadır. Bunu yapabilmek için Türkiye'de sosyal politikaların gelişim sürecinde hedef demografik yapının geçirdiği dönüşümler kuşak faktörü etrafında değerlendirilecektir. Ardından günümüzde küresel düzeyde kuşaklara dinamizm kazandıran toplumsal sorunların Türkiye örneğinde tartışılması mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Politika, Kuşaklar, Kuşaklar Sosyolojisi, Türkiye.

ON THE ROLE OF GENERATIONS IN SHAPING SOCIAL POLICIES IN TURKEY

ABSTRACT

In modern era, social policies are formed in a way that covers fundamental problems of societies. From sociological view, this situation brings social policies to respond to the changes and transformations that occur in different elements of social structure. Here, it is necessary to deal especially for intertwined social problems. For example, demographic structure is an important component of social structure and is closely related to all social policy areas. In accordance with the principle of pluralism, the large number of people affected by a social problem necessitates producing social policy in the relevant field. It is possible to say that this feature of demographic structure changes with the age factor that cuts across this area. In other words, social groups making up the demographic structure are reshaped on the axis of age factor, and in this context, the visibility of age groups, namely generations, increases. In today's world, where the speed of social change has increased in an unprecedented way, generations are becoming more and more the focus of social problems.

From the perspective of the sociology of generations, it can be said that generations have the potential to affect social policies in a radical way today. It is predicted that a generational problem, which can be regarded as more than simply a competition between the young and

*Dr.Öğr.Üye.Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, halil.cakir@mku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0796-0907.

old population, will form the agenda of tomorrow around the world. Based on this determination, in this study, it is aimed to discuss where generations stand in social policies in Türkiye. In order to achieve this, the transformations of target demographic structure in the development process of social policies in Türkiye will be evaluated around the generation factor. Then it will be possible in the example of Türkiye to discuss the social problems that bring dynamism to generations at global level.

Key words: Social Policy, Generations, The Sociology of Generations, Türkiye.

1.GİRİŞ

Modern dönemde ortaya çıkmış olan sosyal politikalar, politika yapımını sosyolojik faktörlerin ön planda olduğu bir düzleme kavuşturmuştur. Burada, Sanayi Devrimiyle hız kazanan toplumsal değişme dalgasının toplumsal sorunlara yol açtığı, bu sorunları bizzat deneyimleyen toplum kesimlerinin politika yapımına katılma beklentisi içine girdiği ifade edilmektedir. Daha önceki dönemlerde basitçe yöneten/yönetilen biçiminde cereyan eden siyasal yaşam artık giderek karmaşıklaşmakta, politika yapımı çok boyutlu bir analize muhtaç hale gelmektedir. Toplumsal yapının farklı unsurları geri döndürülemez değişmelerle karşı karşıya gelirken, politika alanının değişen bu yapı unsurlarını aktif olarak takip etmesi ve değişmelere ayak uyduracak düzenlemeleri gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Sosyal politikaları yalnızca sosyal sorunlara çözüm üretmek amacıyla ortaya çıkmış düzenlemeler biçiminde yorumlamak, sosyal politikaların sosyolojik boyutunu gözden kaçırmak anlamına gelir. Sosyal sorunlar ortaya çıktığında sosyal politikaların söz konusu olduğu elbette söylenebilir; ancak bu durum iki farklı açıdan değerlendirilmelidir. İlk olarak sosyal politikalar, sosyal sorunlarla karşı karşıya kalan toplum kesimlerinin toplumun geri kalanıyla görece eşitlenmesi, yani sosyal adalettir. Çünkü sosyal sorunların belirli toplum kesimlerini daha fazla etkilediği, onları dezavantajlı hale getirdiği söylenebilir. İkinci olarak sosyal politikalar, toplum kesimleri arasındaki dengeleri gözetmesi beklenen politika yapıcılar açısından anlam kazanmaktadır. Sosyal politikalar temel bazı ölçütlerle şekillenir. Bu ölçütler arasında devletin iktisadi, politik ve yönetsel karakteristiği belirleyici olmaktadır. Çünkü diğer politika alanları gibi sosyal politikalar da devletler tarafından ortaya koyulur ve uygulanır. Bununla birlikte sosyal politikaların yapımına katılan hükümet-dışı (non-governmental) aktörlerin de sosyal politika yapımına katkı sunduğu söylenebilir. Ayrıca sosyal politikaların yapımına katılan aktörlerin sayısı ve çeşidinin toplumun demokratiklik düzeyiyle ilişkili olduğu da söylenebilir.

Bu çalışmada sosyal politikaların şekillenmesinde toplumsal yapının kapsayıcı unsurlarına vurgu yapılmaktadır. Yukarıda ifade edildiği gibi sosyal politikalar ülkeden ülkeye farklı faktörlerle şekillenmekle birlikte; bilimsel açıdan sosyal politikalar toplumsal yapı unsurları etrafında biçimlenmektedir. Toplumsal yapı bileşenleri arasında sosyal politikaları belirleyen en önemli unsur, demografik yapıdır. Demografik yapı, tüm sosyal politika alanlarıyla çok yakından ilişkili bir yapı unsurudur. Çünkü bir toplumsal sorundan etkilenen insan sayısı, ilgili alanda sosyal politika üretiminin olanaklarını belirlemektedir. Bu anlamda demografik yapının sosyolojik bir analize tabi tutulması, sosyal politikaların oluşumunda demografik yapının önemini ortaya çıkaracaktır. Çalışmada demografik yapı, kuşak kavramı etrafında tartışılmaktadır. Kuşak sorununun farklı sosyolojik boyutlarıyla ele alınması ihtiyacı, meseleyi kuşakların toplumsal değişme talebinin bir yansıması olarak formüle edilebilen sosyal politikalar açısından tartışmayı gerekli kılmaktadır.

Kuşakların sosyal politikaların oluşumundaki rolüne dair soru, “Kuşaklar sosyal politikaların oluşumunda etkili midir?” biçiminde daha net olarak ortaya koyulabilir. Buradan hareketle çalışmada sosyal politikaların oluşumunda kuşakların potansiyel rolünün Türkiye örneğinde ele alınması amaçlanmaktadır. Çalışmada öncelikle kuşak kavramının sosyolojik içerimlerine yer verilecek, kuşak teorisinin demografik yapıya ilişkin temellendirmeleri tartışılacaktır. Ardından Türkiye’de sosyal politikaların gelişim sürecinde hedeflenen demografik yapının özelliklerine kuşak faktörü çerçevesinde değinilecektir. Böylece ülkemizde sosyal politikaların üretiminde belirli bir kuşağın etkili olup olmadığının tespiti mümkün olacaktır.

2. KUŞAKLARIN DEMOGRAFİK VE SOSYOLOJİK GÖNDERİMLERİ

Kuşaklar, demografik yapının yaş faktörüyle anlam kazanması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle bir toplumu oluşturan nüfusun yaş çerçevesinde gruplandırılması, kuşakların ilk tanımını verir. Kendi içinde kategorik olarak aynı zaman diliminde doğmuş olan akranlar ile aynı zamanda yaşayan çağdaşlar olmak üzere iki alt gruba ayrılabilen kuşakların; basitçe aynı zaman dilimlerini paylaşan benzer karakteristik ve dünya görüşlerine sahip bireylerden oluştuğu savunulmaktadır. Bu tespitin aşağı yukarı doğru olduğu söylenebilir (Bristow, 2016). Toplumu oluşturan bireylerin, içinde buldukları toplumsal koşulların benzerliği nedeniyle homojenleşmesi, büyük oranda modern toplum parametreleriyle (iş bölümü, kentleşme, uzmanlaşma, sınıflaşma, vb.) ilişkilidir. Sosyoloji tarihinin (toplumsal farklılaşma ve kentleşme kavramlarıyla modern toplumu ele alan Emile Durkheim, Herbert Spencer, Max Weber, Saint-Simon ve Vilfredo Pareto gibi) klasikleşmiş isimlerinin analizleri, sözü edilen parametrelerin toplumsal grupları oluşturan bireylerin farklılaşmasına eşlik eden bir homojenleşmeyi (toplumsal sınıfların ortaya çıkışı) beraberinde getirdiğini ortaya koymaktadır (Aron, 2008).

Burada, kuşakların sosyolojik açıdan önemine ilişkin ilk tespit, modernliğin toplumsal grupları yukarıda ifade edilen parametreler çerçevesinde tabakalaştırdığı, yaş faktörü çerçevesinde tabakalaşan toplumsal grupların da kuşakları oluşturduğudur. Kuşakların sosyolojik anlamı, basitçe insan ömrünün sınırlılığına karşın, bu sınırlılığın sosyolojik öneminin keşfedilmesiyle başlar. İnsanlık tarihi boyunca kuşaklar, toplumu ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda inşa eder ve bir sonraki kuşağa aktarır. Tam da bu nedenle kuşaklar, toplumların varlıklarını sürdürebilmesinin anahtarı olarak işlev görür. Pozitivist anlayışa göre her kuşak, kendinden önceki kuşaktan devraldığı toplumsal bilgi birikimini geliştirerek kuşaklar arası dolaşıma dahil etmekle görevlidir. Auguste Comte’un özgün pozitivist yorumunda kuşaklar, çok daha keskin bir ifadeyle toplumların evrimini sağlayan toplumsal bilginin taşıyıcısıdır (Comte, 1967).

Teorik anlamda kuşak sorunu, toplumsal gruplardan ziyade toplumsal konum (lokasyon)ları ifade etmektedir. Kuşaklar sosyolojisindeki belirleyici teorik yaklaşım olan ve Karl Mannheim tarafından formüle edilen bu yaklaşım, kuşakları toplumsal sınıfların yerine kullanır. Sınıf kavramının altyapı öğelerine dayanan analizine karşı çıkan ve Weberyan gelenekten beslenen Mannheim, toplumsal değişimin sınıflar aracılığıyla değil kuşaklar aracılığıyla gerçekleşmesini savunur (Kettler, Loader & Meja, 2008). Burada tıpkı sınıf mensubiyetinde olduğu gibi, bir kuşağa mensup olmak, bireylere toplumsal ve tarihsel süreçte ortak bir konumu paylaşmayı bahşeder. Aynı şekilde sınıf konumları gibi kuşak konumları da toplumsal ayrıcalık ve prestijlere yakınlık-uzaklık ekseninde bir rekabeti doğurur. Her iki tespitin temelinde, toplumsal ayrıcalıkların ve prestijlerin söz konusu konumlarda toplandığı düşüncesi vardır. Kaldı ki Marksizmin sınıf yaklaşımında da toplumsal değişim, sınıf konumlarının sahipliğindeki politik değişimle mümkün olur. Weberyan sınıf analizinde bu durum, toplumsal konum ve statüler

biçiminde formüle edilir. Buradan hareketle Mannheimci kuşak teorisinde, kuşak konumları, sosyolojik kuşak sorununun orta yerinde durur. Kuşaklar, tarihsel sürecin akışını kesintiye uğratacak ve toplumun tamamını etkileyebilecek toplumsal olaylara farklı toplum kesimlerinin farklı tepkiler vermesiyle ortaya çıkar (Mannheim, 1952). Bu tepkiler, çoğunlukla benzer koşullarda yaşayan insanların benzer tepkileriyle (sınıfsal davranışa benzer bir) kolektif bir davranış biçiminde pratiğe yansır. Başka bir deyişle kuşaklar, hayatın olağan akışı içinde doğan ve ölen insan gruplarının oluşturduğu yaş kuşaklarından daha karmaşık bir toplumsal olgudur.

Kuşakların toplumsal kaynaklar üzerindeki rekabeti, sosyal politikalarda vücut bulur. Kuşaklar ve sosyal politikalar arasında kurulabilecek bir ilişkinin imkânı, tam da kuşaklar arası rekabetten kaynaklanır. Toplumsal kaynaklar üzerindeki rekabetin kuşaklar aracılığıyla gerçekleşmesi, bir kuşağın sahip olduğu toplumsal ayrıcalıklara diğer kuşakların erişimini engelleyen sosyal politikaları talep etmeleri ya da bir kuşağın belirli toplumsal kaynaklara erişmek üzere toplumsal katılımında bulunması biçiminde cereyan edebilir¹. Bu tespit, Pierre Bourdieu'nun yaklaşımında kendine yer bulur. Bourdieu'ye göre, özellikle toplumsal hareketlilik mekanizmaları üzerinde açık seçik görülebilen bir rekabet vardır. Sözgelimi yaşlı kuşaklar, zamanında daha az eğitimle eriştikleri mesleklere gençlerin erişimini zorlaştıracak eğitim politikalarını destekleme eğilimindedir. Bunun için işe alım süreçlerinde daha fazla nitelik talep edilmesini, belirli bir mesleğe başlamak için alınması gereken eğitim süresinin uzatılmasını ve zorlaştırılmasını her zaman destekler. Benzer bir şekilde, emekli olmayı zorlaştıracak politikaları da destekleme eğilimindedirler. Yaşlı kuşaklar böylece büyük zorluklarla elde ettikleri ayrıcalıklara gençlerin kolayca erişmesini engellemeye çalışır. Durum böyle olunca yaşlı kuşaklar genç kuşakları tembel olmakla; genç kuşaklar da yaşlı kuşakları kendilerine kıyasla daha şanslı ama eski kafalı olmakla suçlar (Bourdieu, 1995). Böyle bir kuşak davranışının temel nedeni, kuşakların aynı toplumsal koşulları deneyimlemiş olmasıdır. Bourdieu'nun habitus adını verdiği yatkinlikleri ortaya çıkaran bu kader ortaklığı, kuşakları toplumsal düzlemde karşı karşıya getirir. Böylece tüketim davranışından siyasal tercihlere kadar kuşaksal ayrımlar toplumsal düzlemi boydan boya keser.

3. TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKALARIN GELİŞİMİ VE DEMOGRAFİK ETKİLER

Tarihsel gelişimi izlendiğinde sosyal politikaların, sosyal sınıfları dengede ve düzende tutmak amacıyla ortaya çıktığı söylenebilir. Almanya'da işçi hareketlerini sönmek için işçilerin çalışma şartlarında iyileştirmeler yapmayı içeren bir dizi politika girişimi, sosyal politikaların ilk biçimlerini teşkil eder. Başka bir deyişle sosyal politikalar, toplumsal düzeni tehdit edebilecek sosyal dinamiklere karşı bir koruma mekanizması işlevi görür. Sosyal politikaların bu özelliği, özellikle 1800'lü yıllarda zirve yapan işçi hareketleri ile başlayan, 1900'lü yıllarda Sovyet sosyalizmine karşı gelişen Amerikan liberal-muhafazakâr dünya görüşünden ileri gelmektedir. Esasen sosyal politika yapımını motive eden şeyin, toplum kesimlerini korumak değil, toplumların karar verici

¹Sosyal politika alanında bu rekabet, farklı kuşaklara yönelik politikaların ortaya çıkardığı dikey eşitsizlik (vertical inequality) -ya da daha uygun bir tabirle kuşaklar arası adalet (intergenerational justice)- kavramıyla karşılanmaktadır. Kuşakların kendi içinde ise bu rekabet, kuşak mensupları arasındaki sosyal konum farklılaşmalarının ortaya çıkardığı yatay eşitsizlik (horizontal inequality) -ya da daha uygun bir tabirle kuşak içi adalet (intragenerational justice)- kavramıyla tartışılmaktadır. Bu kavramsallaştırmaların kuşaksal sosyal politikalar açısından önemi açık olmakla birlikte, kapsamı itibarıyla bu kavramsallaştırmalar çalışmanın amacını aşmaktadır. Bu konuya ilişkin bir tartışma için bkz. OECD (2020), *Governance for youth, trust and intergenerational justice: Fit for all generations?*, OECD Public Governance Reviews, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/c3e5cb8a-en>.

konumlarında bulunanların bakış açısıyla yıkıcı olarak değerlendirilen radikal değişme dalgasına karşı mevcut toplumsal düzeni muhafaza etmek olduğu söylenebilir (Talas, 1992).

Sosyal politikaların refah ve insan hakları kavramlarıyla birlikte ele alınması, yirminci yüzyılın ikinci yarısına denk gelir. Özellikle ikinci dünya savaşı sonrası restorasyon sürecinde sosyal politikaların etkili bir enstrüman olduğu görülmektedir. Sağlık hakkı, sosyal güvenlik hakkı, çalışma hakkı, eğitim hakkı gibi temel hak alanlarında dezavantajlı olan toplum kesimlerinin korunması, toplum kalkınmasında temel teşkil etmektedir. Risklerden zarar görme olasılığı diğer toplum kesimlerine nazaran daha yüksek olan dezavantajlı ve kırılgan grupların sosyal politika yapımında öncelik elde etmesi bu süreçte gündeme gelir (Aysan & Kaya, 2008: 237). Sosyal devlet anlayışı kapsamında bu grupların diğer toplum kesimleriyle asgari koşulları paylaşması hedeflenirken; refah devleti anlayışı kapsamında asgari eşitlik ilkesinin gerçekleştirilmesinden ziyade daha sofistike hakların halka sunulması amaçlanır. Buradaki temel fark, sosyal devlet anlayışında sosyal sorun alanları hedeflenirken ve tüm toplum kesimlerinin belirli sorun alanlarında aynı koşulları paylaşması hedeflenirken; refah devleti anlayışının belirli toplumsal gruplara daha yüksek sosyal hakların verilmesini amaçladığı söylenebilir. Çünkü herkesin benzer yaşam şartlarına sahip olduğu varsayılmakta ve öncelik verilen bazı toplum kesimlerinin hakları daha ileriye taşınmaktadır.

Türkiye’de sosyal politikaların belirleyicisi olan birbiriyle ilişkili süreçler; sosyal ve demografik dönüşümler, iktisadi riskler, politik riskler, göç ve çevre sorunlarıdır. Bu sorunlar bağlamında Türkiye’de sosyal politikaların gelişim sürecindeki dönemeçlerin, krizlerle kat edildiği görülmektedir (Duruel & Çakır, 2022). Bu durumun temel nedeni, ülkemizin yirminci yüzyılda hızlı toplumsal değişmelerle karşı karşıya kalmasıdır. Toplumsal değişme hızının artışı, sosyolojik açıdan her zaman toplumsal sorunları gündeme getirmektedir. Eski ve yeni toplumsal koşullar arasında gidip gelen toplum kesimlerinin dengeye kavuşturulması, sosyal politikalar aracılığıyla mümkün olmuştur.

Türkiye’de sosyal politikalar, belirli bir demografik grubu hedeflememekle birlikte belirli sorun alanlarını hedeflemektedir. Burada sosyal devlet anlayışı ile refah devleti anlayışının dengeli bir karışımının uygulandığı söylenebilir (Yay, 2014: 158). Sözelimi, sağlık hizmetinin sunumunda kamu sektörü ağırlık kazanmakta, özel sektör tarafından sunulan daha nitelikli sağlık hizmetine erişimde yurttaşların devlet tarafından desteklenmesi sağlanmaktadır. Ancak aynı durum, eğitim alanında geçerli değildir. Yani devlet okullarında sunulan ücretsiz eğitim hakkının özel okullardan talep edilmesi halinde yurttaşların piyasa ile baş başa kaldığı söylenebilir. Bu durum, sosyal politikalar söz konusu olduğunda ülkenin içinde bulunduğu koşulların ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Koray, 2012).

Sözünü ettiğimiz iki politika perspektifi arasındaki temel farkları açıklamak yerinde görünmektedir. Belirli bir sorun alanı hedeflendiğinde, ilgili sorundan mustarip olan toplumsal grupların sosyal politikaların hedef kitesini oluşturduğu söylenebilir. Ancak burada sorunun kendisi önemlidir. Belirli bir demografik grup hedeflendiğinde ise, sorun alanı ne olursa olsun sosyal politikaların, her durumda, hedeflenen demografik grubun özellikleri temel alınarak oluşturulduğu söylenebilir (Daly, 2018: 4). Burada sözü edilen ikinci perspektifin, sosyal politikaları kuşaklar açısından analiz etmeye uygun bir zemin sağladığı söylenebilir. Bir örnekle açıklamak gerekirse, COVID-19 salgın dönemi Avrupa’ında birçok ülke yaşlı kuşakları gözden çıkarmıştır. Fransa’da yaşanmış olan toplu huzurevi ölümleri bu duruma etkili bir örnektir. Bu vak’ada yaşlı hakları örgütleri Fransız hükümetinin genç nüfusu korumak yönünde tercihte bulunduğunu iddia etmiş ve yaş ayrımcılığı sorununa dikkat çekmiştir (United Nations, 2020, 6). Aynı dönemde

Ülkemizde uygulanan salgın tedbirleri, pandemiden etkilenen tüm toplum kesimlerine yönelik olarak oluşturulmuştur (Duruel & Çakır, 2022).

Sosyal politikaların kuşak sorunu açısından önem kazandığı bir diğer örnek, yaşlanma sorunu örneğinde ele alınabilir. Yaşlanma sorunu, doğrudan bir kuşak sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemiz de dahil olmak üzere birçok ülkede demografik yapı, yaşlı kuşaklar lehine değişmektedir. Bu durum, yaşlı kuşakların toplumsal görünürlüğüne giderek artması anlamına gelirken; yaşlı kuşakların sosyal politikaların önem sırasında üst sıralara yükselmesi ve daha sofistike sosyal haklara ulaşması anlamına gelir. Sosyal politika yapıcılar açısından ise yaşlılık, önemli bir sosyal sorundur. Halihazırda Z Kuşağı tartışmalarıyla cereyan eden kuşak sorununun, teknolojik gelişmeler ekseninde gençleri hedef alan sosyal politikalarla kendini gösterdiği söylenebilir. Yakın bir gelecekte ise yaşlanma sorununun kuşak tartışmalarına hâkim olacağı öngörülmektedir. Birçok ülkenin önünde duran temel sorun, birkaç on yıl içinde toplam nüfus içindeki oranı radikal bir biçimde artacak olan yaşlı nüfusa yönelik koruma tedbirlerinin planlanmasıdır. Böylece yakın gelecekte sosyal politikaların ağırlıkla yaşlı kuşakları hedef almak zorunda kalacağı söylenebilir (Williamson, McNamara & Howling, 2003: 6). Elbette daha önce de vurgulandığı gibi, sosyal politikaların şekillenmesinde sosyal ve kültürel yapı unsurları etkili birer faktördür. Bu anlamda ülkemizde kültürel yapının yaşlı kuşakları hassasiyetle kavradığı, bu anlamda sosyal politikaların doğal olarak yaşlı nüfusu korumak yönünde geliştirildiği söylenebilir. Dahası, burada basitçe, sosyal politikalarda gençler ve yaşlılar arasından hangisinin öncelikli olarak hedeflenmesi gerektiğine dair bir tartışmanın peşinde koşulmadığı belirtilmelidir. Burada vurgulanmaya çalışılan temel husus, kuşak sorunu açısından, sosyal politikalarda belirli kuşak özelliklerinin öne çıkmaya başladığıdır. Sosyal politika yapımında başvurulan yaklaşımların kuşak sorununu da hesaba katacak biçimde gözden geçirilmesi bu anlamda sosyal politikalarda yarının gündemini oluşturmaktadır.

SONUÇ

Kuşaklar sosyolojisi perspektifinden değerlendirildiğinde bugün, kuşakların sosyal politikaları köklü bir biçimde etkileyecek potansiyeli barındırdığı söylenebilir. Basitçe genç-yaşlı nüfus arasında cereyan eden bir rekabette daha fazlası olarak değerlendirilebilecek bir kuşak sorununun dünya çapında yarının gündemini oluşturacağı öngörülmektedir.

Ülkemizde sosyal politikaların oluşumunda kuşakların rolü gözle görülür bir düzeye henüz ulaşmamıştır. Bunun temel nedeni, sosyal politikaların belirli demografik grupları değil belirli toplumsal sorun alanlarını hedefliyor olmasıdır. Türkiye'de sosyal politikalar, sorun odaklı bir yapı arz etmekte, dahası bu sorunlar krize yol açacak duruma geldiğinde bu sorunlara ilişkin politika üretimi söz konusu olmaktadır.

Ülkemizin gündemini bir süredir meşgul eden Z Kuşağı tartışmaları gösteriyor ki, kuşak sorunu dünyanın olduğu kadar ülkemizin de temel sorunları arasına girmeye adaydır. Bu anlamda giderek belirginleşen kuşak sorunu, sosyal politika yapımındaki tercihleri, doğrudan kuşaklardan gelen taleplerle birlikte derinden etkileyecek bir potansiyele sahiptir.

KAYNAKÇA

- ARON, R. (2008). *Sosyolojik düşüncenin evreleri*, K. Alemdar (Çev.), Kırmızı yayınları.
- AYSAN, M. F. & Kaya, A. (2008). Türkiye'de Sosyal Politika Disiplininin ve Uygulamalarının Gelişimi, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6 (11), ss. 223-250.

- BOURDIEU, P. (1995). *Pratik nedenler*, H. Tufan (Çev.), Kesit.
- BRISTOW, J. (2016). *The Sociology of Generations: New Directions And Challenges*, Palgrave Macmillan.
- COMTE, A. (1967). *Pozitif Felsefe Dersleri*, Ü. Meriç (Çev.), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2/19-20, ss. 213-258.
- DALY, M. (2018). Generations, Age and Life Course: Towards An Integral Social Policy Framework of Analysis, *Contemporary Social Science*, ss. 1–11. doi:10.1080 /21582041.2018.1455107
- DURUEL, M.; Çakır, H. (2022). Türkiye'de Kriz Ortamında Sosyal Politikalar, *Kamu Sektöründe Kriz Yönetimi Kavram Kuram ve Uygulamalar*, Editör: Veysel Eren, Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 243-264.
- KETTLER, C.; Loader, C. and Meja, V. (2008). *Karl Mannheim and the Legacy of Max Weber. Retrieving a Research Programme*, Ashgate Publishing.
- KORAY, M. (2012). *Sosyal politika*, İmge Kitabevi.
- MANNHEIM, K. (1952). *Essays On the Sociology of Knowledge*, Oxford University Press.
- TALAS, C. (1992). *Türkiye'nin açıklanmalı sosyal politika tarihi*, Bilgi Yayınevi.
- UNITED NATIONS (2020), *Policy brief: The impact of COVID-19 on older persons*. Retrieved July 30, 2023 from Policy-Brief-The-Impact-of-COVID-19-on-Older-Persons.pdf (un.org)
- WILLIAMSON, John B.; McNamara, Tay K.; and Howling, Stephanie A. (2003) Generational Equity, Generational Interdependence, and the Framing of The Debate Over Social Security Reform, *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 30 (3), 3-14. Available at: <https://scholarworks.wmich.edu/jssw/vol30/iss3/2>
- YAY, S. (2014). Tarihsel Süreçte Türkiye'de Sosyal Devlet, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3 (9), 147-162. Retrieved from.

TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİNİN SOSYO-POLİTİK TEMELLERİ VE POZİTİVİZM

Hatice ÖZER*

ÖZET

Türkiye'de sosyolojinin bilim kimliği kazanmasında, sosyo-politik temelleri ve bu süreçte bilim tarihinde önemli rol oynayan bazı paradigmlar ve isimler etkili olmuştur. Bu çalışmanın amacı, Osmanlı'nın son dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında, Türkiye'de sosyolojinin kuruluş yıllarındaki ana hatlarını, bu yıllarda hakim olan ve öne çıkan bilim paradigmasıpozitivizm çerçevesinde tartışmaktır. Ayrıca bu çalışma, Türkiye'de sosyolojiye dair sosyolojik birikimi yeniden düşünmek üzerine bir hatırlatma amacını gütmektedir. Genel anlamda Türkiye'de sosyolojinin sosyo-politik temelleri değerlendirilmiştir. Özel olarak ise Türkiye'de sosyolojinin kuruluş yıllarında ve bilim olarak kurumsallaşma sürecinde pozitivist paradigmanın etkisi değerlendirilmiştir. Kuruluş yıllarında sosyolojiye, Osmanlı'nın politik kesimleri ve düşünce dünyası devleti ve toplumu iyileştireceği inancıyla sarılmıştır. Sosyoloji ihtiyaç duyulan bir bilim olarak görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin Batı'yla temasları sürecinde tanıştığı ve ardından hızla kurumsallaşmaya başlayan Batılı bilim sosyolojiye, sosyal bilim disiplini olarak önemli bir görev atfedilmiştir. Öncü ve kurucu isimler; sosyolojinin Türkiye'ye girişi ve bu dönemin özellikleri çerçevesinde hem kurumsal kimlik kazanması hem de düşünsel olarak Türk sosyolojisine yön vermesi, ayrıca sosyolojik düşüncenin şekillenmesi bakımından önem arz etmektedir. Pozitivizm, Türkiye'de sosyolojinin kuruluşu ve kurumsallaşması aşamasında etkili olan bilim paradigmasıdır. Bu çalışmada; Türkiye'de yüzyılı aşan tarihi bir birikimi olan sosyolojinin kuruluşunun temelindeki sosyo-politik kaynakları ile bu dönemde pozitivizmin Türkiye'de sosyoloji açısından yeniden değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Batı'da Sosyoloji, Türkiye'de Sosyoloji, Türkiye'de Sosyolojinin Temelleri, Pozitivizm.

SOCIO-POLITICAL FOUNDATIONS OF SOCIOLOGY AND POSITIVISM IN TURKEY

ABSTRACT

Sociology's sosyo-political foundations and some paradigms and names that played an important role in the history of science in this process were influential in the acquisition of a scientific identity in Turkey. The aim of this study is to discuss the main lines of the foundation years of sociology in Turkey in the period covering the last period of the Ottoman Empire and the foundation years of the Turkish Republic, within the framework of positivism, the dominant and prominent science paradigm in these years. In addition, this study serves as a reminder on rethinking the sociological background of sociology in Turkey. In general, the socio-political foundations of sociology in Turkey were evaluated. In particular, the effect of positivist paradigm in the institutionalization process as a science has been evaluated. In this foundation years, the political sections and world of the thought Ottoman Empire embraced sociology with the belief that it would improve the state and society. Sociology was seen as a needed science. An important task as a social discipline was attributed to the Western science sociology, which the Ottoman Empirement during its contacts with the West and then started to institutionalize rapidly. In terms of sociology's entry into Turkey and within the framework of the characteristics of this period, pioneering and founding names are important in terms of both

*Dr.Öğr.Üye. Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, hatice.ozer@usak.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-3937-3694.

gaining institutional identity and giving direction to Turkish sociology intellectually, as well as shaping sociological thought. Positivism is the scientific paradigm that comes to the fore in the establishment and institutionalization of sociology. In this study, generally the socio-political sources of the foundation of sociology, which has with a history of more than a century in Turkey, and positivism in this period in terms of sociology in Turkey, were re-evaluated.

Key words: Sociology, Sociology in the West, Sociology in Turkey, Fundamentals of Sociology in Turkey, Positivism.

1.GİRİŞ

Sosyolojinin Türkçe kelime anlamı toplumbilimdir. Türkiye'de toplumbilim sözcüğü Osmanlı diline birkaç biçimde girmiştir (Toprak, 1988: 15). Türkiye'de sosyoloji kelimesinin anlam olarak benzer, fakat deyim olarak farklı ifadeleri olmuştur. Toplumbilimin sosyoloji ismine karşılık olarak, Türkiye'ye gelişinden itibaren 25-30 yıl gibi bir süreyle; "*ilm-i muşere, hikmeti içtimaiye, ilmi cemiyet, mebahisilmülmuaavenese, ilmi içtima, ilmi içtimaiyat, içtimaiyat*" gibi deyimler kullanılmış ve sonraları tekrar sosyoloji deyimini kullanılmıştır (Ergün, 1979: 231). Sosyolojinin konusu olan toplum, kendisini oluşturan birimlerin karşılıklı bağımlılığına dayanan bir sosyal sistemi içermektedir (Çelebi, 2008: 72).

Sanayi devriminin toplumsal etkileri olmuş ve bu tarihi süreçle birlikte Batı bazı toplumsal değişimler geçirmiştir. Sanayileşme ile Batı yeni bir kimlik kazanarak, birçok konuda önemli bir üstünlük sağlamış ve bu olayın sonucu diğer toplumların her yönden Batı'ya benzemek ve ayak uydurabilmek için Batı kültürüne ulaşabilme gerekliliğini getirmiştir (Kaçmazoğlu, 2010: 22). Batılılaşmayı modernleşme olarak gören, Ülken'e göre (Uygun, Özer: 1996: 190; Ülken, 2019); bu kültür öncelikle siyasi ve ekonomik alanda, ardından tüm değerler alanında dünya görüşü olacak tarzda yayıldığından 16. yüzyıldan sonra onun bu gelişimine uyamayan diğer kültürler için tek çare vardı; Batılılaşmak, modernleşmek. Bu, Batı'da doğan sosyolojinin onun dışındaki toplumlarda hızla yayılmasına neden olmuştur. Belki de böyle bir başlangıçtan dolayı, Sezer'e göre (2019: 23) sosyoloji, günümüzde de Batı'da gelişen ve Batı'dan öğrenilen bir bilim dalı niteliğindedir.

Türkiye'de de sosyoloji, Avrupa'da ortaya çıkışından hemen sonra tanınmış ve etki alanı bulmaya başlamıştır. Başlangıçta çok sınırlı bir kesim tarafından ilgi duyulan bu bilim, Türkiye'de 20. yüzyılın başında üniversitelerde ve ortaöğretim kurumlarında ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Sosyolojinin Batı düşüncesinde doğuşuyla Türk toplumunda bir disiplin olarak yerini alması, Batıda ortaya çıkan diğer disiplinlere göre daha kolay olmuştur (Sezer, 1979:7,151).

Tarihi çizgi bakımından, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde sosyolojinin başlangıcında Ahmed Şuayib ve tarih olarak da 1910 belirtilse de ("İlm-i Cemiyet" isimli ders okutulmuş) (Yalvaç, 2010:283), Türkiye'de sosyolojinin dönüm noktası 1914'te İstanbul Üniversitesi'nde Sosyoloji kürsüsünün kurulması ile olmuştur. Osmanlı düşünürü olarak Mehmet Ziya Gökalp (1876-1924) (Ülken, 2019:440) sosyolojinin kurucusudur. Böyle bir yargının Kongar'a göre (1996: 33) anlamlı gerekçeleri vardır: 1. Gökalp, ilk sosyoloji bölümünü Darülfünun'da kurmuş olması, Türkiye'de sosyolojiye akademik bir çatı altında meşruiyet kazandırmasını ve bu şekilde sosyolojinin kurumsallaşmasını sağlamıştır. 2. Osmanlı'nın son döneminde kurtuluş reçetesi olarak oluşturduğu modelde; yeni topluma ilişkin Batı'da henüz yeni doğmuş olan sosyolojinin kavramlarını aktararak ve uyarlayarak, sentezci bir formülasyon sunmuştur. 3. Siyaset kurumuyla baştan itibaren süregelen önemli bağlantıları, toplumda sosyolojik bilginin, kavramlarının ve kuramlarının yayılma ve kabul görme olanağını, hatta önemsenmesini sağlamıştır. 4. Osmanlı'nın o dönemki yapısal durumu, O'nun sosyolojik bilgiyi yeni toplum modeli oluştururken kullanmasında etkili olmuştur. Gökalp, sosyolojiyi; Türk

toplumunun tarihsel ve toplumsal kökenlerini inceleyecek bir disiplin olarak formüle etmiştir.

Türkiye'de sosyolojinin kurumsallaşmasına, gelişimine ilişkin bazı sorunsallar bulunmaktadır. Batı'dan öğrenilen bir bilim olması Türkiye'de sosyoloji yapmanın biçimini etkilemiş, Batı'nın taklit edilmesi ve kuramlarının Türk toplumuna uyarlanması söz konusu olmuştur. Konuya ilişkin farklı değerlendirmeler olmakla beraber, genel eğilim, sosyologların içinde doğup büyüdüğü topluma yabancılaşmaları ve Batı'nın kuramlarını aktarma yoluyla sosyoloji yapma anlayışı içinde oldukları yönündedir: Sezer'e göre (2010: 218-219); günümüz de dahil yurdumuzda sosyoloji ile ilgilenenler arasında, Batılı sosyologların düşüncelerini aktarmanın dışında çalışmalar yapanlar ve yapma çabası içinde olanlar da vardır. Sezer (2010:218-219), burada üzerinde durulması gereken iki nokta olduğunu ifade eder: Birincisi: Türk sosyoloji tarihini ayrı bir araştırma konusu olarak ele almanın, sosyoloji çalışmalarının anlaşılması açısından gereksiz ve imkansız bir durum olması. İkincisi: Batı sosyolojisindeki gelişmeleri izlemenin, Batı etkisiyle, Türk sosyolojisine dikkate değer bir yardımı olup olmayacağı.

Kuruluş yıllarında Türk sosyolojisi Batı'nın da etkisiyle biçimlenmiştir. "*Batılı karakteri*" Türk sosyolojisinde Sezer'in de irdelediği "*yerli sosyoloji ihtiyacı*"nı ortaya koyar (Yelken, 2017: 41). Bu açıdan, Özcan'ın (2010: 97) vurguladığı temel ayırmadan hareketle sosyolojinin başlangıçtaki bu karakteri sonraki dönemlerinde de gözlenmiştir. Sezer (1979: 13), bir yandan Türkiye'nin dünyada çevresindeki tüm koşullardan soyutlanmış Robinson Crusoe adası örneği bir ülke olmadığını, Batı sosyolojisiyle bu anlamda etkileşim içinde olması gerektiğini, bir yandan da karşılaştığı tüm sorunlara Batı sosyolojisi içinde cevap aramaması, kendi gelenek ve yöntemlerini oluşturması gerektiği vurgusunu yapmaktadır.

Bu sorunsallar bağlamında; Özcan'a göre (2010:95-96), Türkiye'de sosyolojinin tamamen Batı'dan bağımsız olduğu ve sadece kendi geleneksel kaynaklarından beslendiği söylenemez, fakat Batı'dan yapılan aktarmacılığın bile yerelde ayrı bir anlam kazanarak sosyal olana dair gerçekliğin incelenmesinde farklılaştığı gözlenmektedir. Burada iki temel ayırım belirtilmektedir: Biri; "*Uyumcu*" sosyoloji anlayışı ile Batı'yı takip etme. Diğeri; kendi kök ve kaynaklarına bağlı, Batı sosyolojisini eleştirerek direnç gösteren "*yerli*" sosyoloji anlayışıdır.

Kurumsallaşma yıllarında Türk sosyolojisinin karakterini belirleyen; Batı sosyolojisinden etkilenmesi, kavram ve kuramlarını kullanmasıdır. Başlangıçta kavramları, sınıflandırmaları, açıklamaları aktarmacı bir mantıkla gerçekleşmiş (Özcan 2010: 98-99), olsa da tamamen aktarmacı mantıkla hareket etmeyen, kendi toplumuna ve tarihine vurgu yapan Gökalp, Sezer ve Ergün gibi bazı isimler vardır (Kayalı, 2008: 38). Böyle isimler sosyoloji tarihinde kendi kuram ve yöntemleriyle yerli bir sosyoloji yapmanın olanaklı olduğunu göstermişlerdir.

Tuna'ya göre (2017:10); Avrupa'da diğer ülkelerden, Fransa'dan bile önce 1928 yılında sosyolojinin ders olarak lise müfredatında yerini alması ülkemizde kuruluş yıllarında sosyolojiye verilen değer önemli bir göstergesidir. Ayrıca Gökalp'in "*Fert yok Cemiyet var*" özdeyişi; hem toplum için sosyolojinin önemini, hem de toplum için bilimi vurgulayan anlayışı, kuruluş yıllarındaki sosyolojinin Cumhuriyet dönemine mirasıdır (Toprak, 1988: 25-29).

Başlangıç yıllarındaki sosyolojiyi ve belki de Türkiye'de günümüzdeki sosyolojiyi niteleyebilmek için Ziya Gökalp'in kullandığı şu ifadenin önemli olduğunu belirtilmelidir (Tuna, 2015: 9): "*benim sosyolojim hem teliftir hem de tercümedir.*". Gökalp bu sözünde; Türk sosyolojisinde kendi toplumuna özgü bir şeyler aradığı görünmektedir. Kuramsal çerçevesi önemli ölçüde Durkheim etkisinde olsa da, onun oluşturduğu model daha geniş bir temelle Türk toplumunun kültürüne dayanmaktaydı (Kabakçı, 2008: 54).

Dolayısıyla bu nedenle kuruluşunda Türk sosyolojisi tüm yönleriyle aktarmacı bir sosyoloji sayılamaz. Coşkun'a göre (2017:126) bu ifadede, Batıyı olduğu gibi aktarmaktan çok; o bilgi, o okuma, o yaklaşım üzerinden bir anlayış ve çözüm yolunu formüle etme amacı vardır. Zira sosyolojiye ilişkin bu nitelirmede; Türkiye'de üniversitelere girmeden önce dahi, Ülken'in (2019) bilgisini verdiği gibi, sosyoloji tarihi açısından önemli olan geniş kapsamlı dergilerde bazı isimlerin üzerinde çalıştığı telif veya tercüme eserler ile gündeme gelmesi etkili olmalıdır. Özellikle II. Meşrutiyet yıllarında "içtimaiyat" adıyla bilinen sosyoloji geniş bir alanı kapsıyordu. Hatta o dönemdeki dergilerin günlük konuları; din, aile, çocuk, gençlik, vatan, millet ve devlet gibi toplumsal konulardı (Toprak, 1988:15).

2.TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİNİN DÜŞÜNCE, SOSYO-POLİTİK TEMELLERİ VE TÜRK SOSYOLOJİSİNDE POZİTİVİST PARADİGMA

2.1.Türkiye'de Sosyolojinin Düşünce Temelleri

Türkiye'nin sosyoloji ile tanışması; sosyolojinin üniversitede okutulmaya başlamasının öncesinde öncü denilebilecek ve özellikle kurumsallaşma yıllarından önce bir anlamda bilinçli çabaları içeren ilk bağlantılara dayanmaktadır.

"Türk düşüncesi son yüzyılda Batı kültürü ile temasların çoğalmasında sonunda yeni bir devreye girmeye başlamıştır. ... bu son temaslar çoğaldıkça yeni bir düşünce tarzını benimseme imkanları da meydana çıkmıştır." (Ülken, 2019: 3). Dünyada sosyolojinin doğduğu, kurumsallaşmaya başladığı dönem esnasında Türkiye de bir batılılaşma; "Batıcılışma" macerası yaşamaya başlamıştır. Bu, Osmanlı'da sorunlara bir çıkar yol bulmak amacıyla başlatılmış, ancak özel nitelikler sonucu değişik bir görünüm almıştır (Sezer, 1979: 183,185). Türkiye'nin sosyoloji ile ilişkisinin başlangıcı da devletin sorunları, değişimleri ve dönüşümleri ile ilgilidir. Coşkun'a göre (2017: 125); dünyadakinden biraz farklı şekilde, sosyolojinin Türkiye'ye geliş amacı; Batı ile olan ilgimizi kavramak, dolayısıyla modernliği tanımlamak, devlet-toplum ilişkisini anlamak için yardım sağlamaktır.

Batı kaynaklı bir sosyal bilim olan sosyolojinin (Sezer, 2019: 180), Türkiye'nin bilim hayatında etkilerinin ve yansımalarının görünmesi 19. yüzyılın son yıllarına rastlamıştır. Bu sürekli ve sistematik olmayan ilk yansımalar sosyolojinin ülkedeki ilk görünüşleri olmaları açısından önemlidir. Bunlar arasında Rıza Tevfik'in Spencer'den esinlenerek yazdığı notları, Abdullah Cevdet'in çalışmaları etkilidir. 20. Yüzyılın ilk yıllarında ise Paris'te bulunan Osmanlı siyasi mültecilerinin çabaları da önemlidir (Erişçi, 2016: 158-159). Türk düşünce hayatına çeviriler yoluyla gelen ilk sosyolojik bilgilerin aktarımı, erken dönem Türk sosyolojisi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur (Şahin, 2017: 10). Türkiye'de ciddi denilebilecek sosyolojik eğilimlerin ve buna bağlı faaliyetlerin açıkça görüldüğü 1905 yılı sonrasına rastlayan (Erişçi, 2016:159), bu dönem çok yönlü sosyolojik eğilimlerin de görülmeye başladığı bir dönemdir (Tuna, 2017: 9).

Bu eserlere sosyolojinin Türkiye'ye geliş aşamasındaki bibliyografyanın bir kısmını vermesi açısından da bakılabilir. Başta Prens Sebahattin'in Demolins'ten çevirileri olmak üzere, Bedi Nuri, Satı Bey ve sonra Mustafa Suphi'nin çalışmaları (Erişçi, 2016: 159-160) bu bibliyografyaya dahil edilebilir. *"Bizde sosyolojiden ilk önce isim olarak bahsedenlerden biri Mustafa Suphi'dir. Daha 1911'de Genç Kalemler çevresinde Durkheim'in adı işitilmediği sırada Fransız C. Bougle'den, "Quest-ce que la Sociologie" adlı eseri "İlm-i İçtimai Nedir?" biçiminde Türkçe'ye çevirmiştir. Mustafa Suphi bu eseri, Durkheim sosyoloji ekolüne mensup bir profesörün bu ekolü en iyi anlatan el kitabı diye tanıyıyordu."* (Ülken, 2019: 438). Bu kitap, Türkiye'de sosyoloji alanında ilk çeviri kitaptır (Çelebi, 2012: 77). Ayrıca Bougle'nin bu kitabı; Durkheim'in "Toplumsal İşbölümü" başlıklı eserinden esinlenerek yazdığı tanıtıcı kitaptır (Toprak, 1988: 17). Daha ileri bir tarihe

gidilirse; 1924 yılında, İstanbul Üniversitesi sosyoloji bölümünü ziyaret eden ilk yabancı sosyolog olarak da Fransız profesör Bougle'ın burada bazı konferanslar verdiği (Yalvaç, 2010:286) bilinmektedir.

Sosyolojiyle bu ilk temasların paralelinde görülen düşünsel alandaki birtakım ilgi, eğilim ya da ekollerle de bağlantının sağlanması önemlidir. Bu bağlantılar; yukarıda da adı geçen; "sciencesocial" ekolü, Prens Sabahattin'in çalışmaları, Demolins ve Le Play'den çeviriler; psikososyolojikekol Gustave Le-bon'un çalışmalarının etkisi, organizmacı ekol, Spencer'in etkisi ile Marxist ekol; Bougle ve kitapları ve Ziya Gökalp'in çalışmalarına yansıyan Durkheim ekolünün (Tuna, 2015: 5-6) etkileri olarak sıralanabilir.

Türkiye'de diğer eğilimlere göre Durkheim'in etkileri ertelenmiş ve Erişçi'nin ifade ettiği gibi (2016:160), Ziya Gökalp'in başta henüz pek de sosyolojiye mal edilemeyecek çalışmaları içinde belirtmeye başlamıştır. Gökalp'le giren bu etki ve ardından O'nun Selanik'te 1913'te verdiği sosyoloji dersleri, Darülfunun'da "ilmi içtima" kürsüsünün ilk eğitmeni olması gibi birtakım çalışmaları; bu duruma ayrı ve karakteristik bir seyir katmıştır. Böylece sosyoloji dersleri Darülfunun eğitimine hızlıca yerleşebilme imkanı bulmuştur (Erişçi, 2016: 161). Bu başlangıç, İstanbul Üniversitesi sosyoloji bölümünün, Fransa'dan sonra dünyada ikinci olarak kurulan sosyoloji bölümü olması (Durakpaşa, 1998: 98), sosyolojinin Türkiye'deki seyri için önemlidir.

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'na göre (2014:140-141): "...karşımıza Rönesansını birkaç asır evvel yapan Garp Medeniyeti dikilmiştir. Yeni bir tarihi kader karşısındayız. Sosyoloji tarihimiz de bu kaderi paylaşmak zorundadır. Kültür tarihimizin diğer safhalarında olduğu gibi sosyolojik düşünce amelesinde de bir değişmeye maruz kalacağız....Avrupa ile temasımızın ilk mahsulü olan sosyolojik tefekkürün XIX. Asrın sonuna doğru olan ikinci safhası...teorik gayelere doğru kaymanın başlangıcıdır. O zamanın Türkiye'sinde Avrupa demek Fransa demek olduğuna göre tefekkür modellerini Fransa'dan almakla devam edeceğiz. Başlıca üç model dikkati çekiyor: 1. AugusteComte Modeli, 2. Frederic Le Play Modeli, 3. Emile Durkheim Modeli." Fındıkoğlu'na göre bu modeller ya da ekoller Türkiye'de sosyoloji tarihinin üçlü safhasını oluşturmuştur. Her biri sırayla Ahmet Rıza Bey, Prens Sabahattin ve Ziya Gökalp tarafından ele alınarak, Türkiye'nin toplumsal yapısının analizinde faydalı olabilecek ekoller olarak görülmüştür (Fındıkoğlu, 2014: 141). Fındıkoğlu (2014:138): "Sosyolojisi olmayan bir cemiyet olamaz." deyişiyle sosyolojinin bir toplum için önemini vurgulayarak, Türkiye'nin sosyal ve düşünce hayatı için gerekli bir bilim olduğunu da ifade etmiştir.

2.2.Türkiye'de Sosyolojinin Politik Temelleri

Türkiye'nin sosyoloji ile tanışması, ülkenin politik alanda belirli bir hareketlilik yaşadığı, Batılılaşma çabalarının en yoğun olduğu dönemde gerçekleşmiştir. Tanzimat, askeri ve teknik alanlarda başlayan Batılılaşmanın politik ve hukuki bir konu haline gelmesi anlamına geliyordu. Osmanlı'da modern anlayışa uygun devlet içindeki örgütlenmeler daha il. Mahmut zamanında kurulmaya başlamıştır (Ülken, 2019:27). Osmanlı, ordu, yönetim, hukuk, eğitim, bürokrasi, ekonomi ve iletişim gibi belli alanlarda yaşanan sorunlara çözüm bulabilmek için batılı tarzda yenilikler yapmaya başlamış, bu yenilik hareketleri çok başarılı ve etkili olamamıştır. Hatta Ülken (2019:27); Tanzimat'ın, Batı'nın gerçekleştirdiği hürriyet, eşitlik, demokrasi amaçlarının bir millet içinde gerçekleşmesinden çok azınlıkların işine yarayan bir araç olarak kaldığını ifade eder.

Bu bağlamda Batı dünyasında ekonomik, teknolojik ve bilimsel gelişmeler, kültür ve düşün alanında da güçlü akımlar başlamıştır. Büyük Endüstri uygarlığı; Batı, dünyanın geri kalmış ülkeleri üzerinde oldukça etkili olmaya başlamıştır (Berkes, 2020: 389). Bu

dönemde, Osmanlı'nın baskıcı rejimine karşı, genç kuşağın içinde birtakım gizli örgütlenmelerin çekirdeği oluşmaya başlamıştı. Bunlardan ilki; yükseköğretimde gençler arasında başlayan gizli cemiyet kurma akımıdır. Diğeri; geneli subayları kapsayan ancak ordu dışındakileri de içeren komitelerdir. Sonuncusu; Paris, Cenevre ve Kahire gibi merkezlerde bir araya gelen aydın gruplaşmalarıdır. Rejime karşı bu üç çevrede gelişen bu siyasal çekirdek geleneksel olarak "Jön Türk" akımı adıyla adlandırılıyordu. Fransızca "*JeuneTurc*" teriminden bozma ismiyle bu grup Yeni Osmanlılar oluyordu. Onlar, Avrupa'da geleneksel olarak "*JeuneTurc*" adıyla tanınıyorlardı (Berkes, 2020: 390, 393).

Bu genç kuşak, Mardin'e göre (1995:15-16); Batı'yı, Batı'da geliştirilen müspet bilimle bir tutarak "güçlü" bir uygarlık olarak benimsemiştir. Batılılık ve "güçlülüğün" aynı manada görülmesinde Jön Türkler'in düşüncelerinin şekillendiği 1890'ların Fransa'sındaki akımlar etkili olmuştur. Bu sırada II. Abdülhamit'e karşı koyarak uzun zaman Avrupa'da bulunmuş Jön Türkler'den Abdullah Cevdet'in ikinci bir medeniyetin olmadığını, medeniyetin Avrupa medeniyeti olduğunu vurgulaması Jön Türkler arasındaki Batı eğilimini göstermesi dolayısıyla dikkat çekicidir.

Arlı ve Bulut'a göre (2008: 21-24); Avrupa'da özellikle de Fransa'da yeni sanayi toplumunun sorunlarına çözüm getirebilmek amacıyla ortaya çıkan sosyoloji ile Türk toplumun tanışmasını sağlayan bu entelektüel genç kuşaktır. Aslında Osmanlı toplumunda sosyolojinin ihtiyaç haline gelmesinin en önemli nedeni, devletin gelecek kaygısıdır. Sosyolojinin etkisini hızlandıran; aydınların yenilik hareketleri ile devletin bütünlüğüne ve tüm örgütlenmeleriyle geleceğinin kurtulmasına yönelik çözüm arayışlarıdır. Bu disiplin ile Osmanlı yapısı arasındaki etkileşim; Türkiye'de sosyolojinin başlangıçtaki niteliğini oluşturmuştur.

Sosyolojinin ortaya çıkış nedenleri ve sosyolojik bilginin kullanım amacı açısından Türkiye ve Batılı ülkeler arasındaki benzerliği normalleştiren durum; Osmanlı aydınları tarafından sosyolojinin batılılaşmanın, ekonomik kalkınmanın ve modern topluma nasıl geçileceğinin yollarını öğreten bir rehber olarak görülmesidir. Dolayısıyla bu bilim, devlet ve toplumsal güçler için "*kurtuluş reçetesi*" olarak görülmüştür. Hatta bu sırada Jön Türkler kendilerini, pozitivist felsefeye de güvenerek, bilim ile milletin kurtulacağına inancıyla toplum mühendisi veya "*içtimai tabip*" olarak tanımlamışlardı (Arlı, Bulut, 2008:22-23). Türkiye'de sosyolojiye ihtiyacı fark eden politik atmosfer aynı zamanda pozitivismeye de uyum sağlamış ve sosyolojiye toplum mühendisliği görevini atfetmiştir. Sosyoloji toplum sorunlarına çözüm getirdiği iddiasıyla ortaya çıkmış bilim dalı olduğu için sorunlar yaşayan Osmanlı'da dönemin aydınları tarafından kısa sürede benimsenmiştir.

Türk sosyolojisinin Osmanlı'dan devraldığı önemli miras, Osmanlı'nın Batılılaşma yönünde yaptığı siyasal seçimidir (Kaçmazoğlu, 2010: 171). Sosyoloji, başlangıçta ve sonraki dönemlerinde (belli noktalarda farklılaşsa da); resmi ideoloji ile eklemlenmiş, ona yardımcı bir konumda bilgi üreten, devletin ihtiyaçları paralelinde verileri açıklama ve yorumlama görevini yerine getirmiştir (Kaçmazoğlu, 2011b:8-9). Bilim olarak sosyoloji Osmanlı'nın son döneminde ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarında devletin politik atmosferinde anlam kazanmıştır.

Türkiye'de sosyolojinin kuruluşunda etkili devlet politikası olan Batılılaşma ya da yenilik hareketleri, bir yandan Osmanlı'nın Avrupa ülkeleri karşısında ömrünü uzatırken bir yandan da Batı tarzında yeni bir aydın sınıfının yetişip özgür düşüncenin gelişmesine neden olmuştur. Bu yeni sınıf, henüz genç bir sosyal bilim olan sosyolojinin Türkiye'de öncüsü olmuştur.

Bu sınıf içinden çıkan iki temel politik hareket; Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti ile İttihat ve Terakki Cemiyeti sosyoloji geleneğinin şekillenmesiyle doğrudan

ilgilidir. Bu iki farklı sosyoloji geleneği de Prens Sabahattin'in "İlm-i İçtima"sı ve Ziya Gökalp'in "İçtimaiyat"ı tır (Arlı, Bulut, 2008:23). Bunlar Türk sosyolojisinin kuruluş yıllarında belirleyici isim ve gelenekleri oluşturur.

Çelebi'nin vurgusundan hareketle; Türkiye'de ilk aşamalarda sosyolojiye ilgi duyanlar sosyolojinin konusu ya da araştırma alanını "toplum" değil "polity" (politik toplum) olarak görmekteydi. I. Dünya savaşı sonrası Osmanlı'nın siyasal, ekonomik ve toplumsal açıdan buhranlı dönemi, devletin yeniden biçimlendirilmesi girişimlerini hızlandırmıştır. Osmanlı aydınları bu noktada sosyoloji ile tanışmıştır(Çelebi, 2010: 56-57). Avrupa'da, toplumsal ve entelektüel güçler sonucunda sanayi toplumunun çeşitli sorunlarını çözmek için bir araç olarak görülmeye başlayan sosyoloji, Osmanlı için de toplumsal sorunların çözümüne yarayan bir bilim niteliğinde olmuştur.

Böylece sosyoloji, Türkiye'de sosyo-politik düşünce temellerinde yer bulmuştur. Osmanlı'nın son yıllarına rastlayan sosyolojinin kuruluş döneminde, yeni aydın kesim tarafından sosyolojinin; ülkeyi yıkılmaktan kurtarmak ve dolayısıyla Batı modeline göre bir toplumsal düzen kurmak için (Kaçmazoğlu, 2010: 10), Batının "ilerleme ve düzen" ilkelerini aktaracak bir araç olarak görülmesi söz konusudur. Batı'daki toplumların Fransız İhtilalinden sonraki yenileşme hareketlerinin bir sonucu ya da o dönemin toplumsal değişiminin bir öğrenme çıktısı olan sosyoloji (Coşkun, 2017), Osmanlı'ya benzer biçimde uyarlanacak ve burada da benzer bir işleve sahip olacaktı. Böylece Türkiye'de sosyolojinin toplumda uygulama tarzlarına ilişkin seçimler de oluşuyordu. Amaç, toplumsal yapıya birtakım yenilikler getirmek olmuştur. Zira koşullar, bu dönemin aydınlarının sosyolojiye toplumsal değişiminin hem düşünsel hem de pratik aracımıış gibi bir görev yüklemesine neden olmuştur. Bu nedenle belirli isimler, bir taraftan Batı'daki düşünürlerin eserlerinden çeviriler yapıp onların düşüncelerini ve teorilerini tanıtırken, diğer taraftan bunları toplum koşullarına uyarlamışlardır. Sonuç olarak, dönemin gereklilikleri çerçevesinde yeni bir toplumsal düzen ve Batılılaşma anlayışıyla kuruluş yıllarındaki sosyoloji: Osmanlı'nın kurtuluş reçetesi ve batıdan aktarmacılık (Arlı, Bulut, 2008: 24), niteliklerini taşımıştır.

Şöyle bir tespit yapılabilir; sosyoloji, hem modern anlamda Batılı bir bilim olarak kabul edilmesi hem de Osmanlı'nın son döneminde Batılılaşma siyaseti içinde olmasından dolayı Türkiye'de, Batı sorunu ile karşı karşıya kalmıştır ve Batıdan üretilen sosyoloji tarzlarının etkisi ile temellenmiştir (Alver, 2017: 30-31). Gökalp, toplumsal sorunların politika aracılığıyla çözüleceği anlayışını benimsediği için kurtarıcı bilim olarak sosyolojiyi tercih etmiştir (Kaçmazoğlu, 2011a: 71). Böylece sosyoloji, toplumsal pratiğe ilişkin çözüm yönelimli bir politik temelde kimlik ve konum kazanmıştır.

2.3.Türk Sosyolojisinde Pozitivizm

Pozitivizm düzen ve ilerleme düşüncesine dayanmaktadır. Klasik anlamda ilerleme düşüncesi, Aristoteles, Agustinus, Fontenelle, Saint-Pierre, Condorcet, Comte, Spencer ve Tylor gibi düşünürlerde görülen, 17. yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan ve tam olarak ifadesini 18. yüzyılda bulan, ayrıntılı ve kapsamlı değişme anlayışını içeren modernliğin bir ürünüdür (Bock, 2002: 53). Dolayısıyla birtakım ontolojik, epistemolojik ve metodolojik öndeyileri içermektedir (Dikeçligil, 2017: 40-41). Düşüncenin özü; sosyo-kültürel farklılıkların, değişimlerin evrensellik iddiasına dayanarak, varlığa ve oluşa ilişkin ilkel organik kavramlar aracılığıyla rastlantısala, önemsiz olana, normal dışı olana ilişkin kategorileri tanımlamaktır (Bock, 2002: 53). Bilimsel ve politik bir slogan olan "düzen ve ilerleme" (Korlaelçi, 2021:14) ve doğa bilimlerini örnek alma düşüncesinin egemen olduğu pozitivizm, 19.yüzyılda Fransa'da doğan ve kısa sürede tüm batıyı hem felsefe hem de bilim alanında etkisi altına alan düşünce sistemidir (Kabakçı, 2008: 42).

Benton ve Craib'egöre(2018:38-39) Comte, bilimsel bir disiplin olarak "sosyal fizik" ve "sosyoloji"yi toplumsal hayatı bilimsel temeller üzerine inşa etme zamanının geldiğini düşünerek kurmaya başlamıştır. Benton ve Craib'e göre (2018:38- 39), Comte'un döneminden itibaren pozitivism terimi, şu temel özellikleri içeren yaklaşımları taşımaktadır:

1. Empirist doğa bilimleri açıklamasını benimsemek. 2. Bilimi tek gerçek bilgi biçimi olarak görmek. 3. Empiristlerin ifade ettikleri gibi, insanın zihinsel ve toplumsal hayatını bilimsel yöntem ile araştırılmak, ayrıca bu disiplinleri sosyal bilimlerin kurulmasını sağlayacak biçimde genişletmek. 4. Güvenilir sosyal bilimsel bilgilerle toplumdaki bireyler veya onların oluşturduğu grupların davranışlarını kontrol etmek veya düzene koymak. Böylece sosyal bilim toplumsal mühendislik rolünü üstlenecektir.

Pozitif düşüncenin savunucusu Comte sosyolojik anlayışının anahtarı olan; "*Değişik insani olayların temel dizisinin, tek bir plana göre akılcı düzenlenmesi*" formülünün (1907-1908, s.147, Comte'den Aktaran: Aron, 1994: 72) pozitif bilimlerin ve böylece insan düşüncesinin gelişimi için zorunlu olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Comte'a göre (2019: 44); "*Bilimler sınıflandırıldığında,...toplumsal fenomenler en karmaşık ve diğerlerinin tümüne bağlı fenomenler olduğundan, bu fenomenlerin aynı karakterin bilimi rasyonel ve pozitif hale getirildiğinde, daha önceki bilimlerin aynı karakteri haydi haydi taşıdığına ve doğada pozitif yöntemin uygulanamayacağı hiçbir olgu sınıfının kalmadığına garanti verilecektir.*"Comte; insanlık bilimi adıyla tanınan sosyolojiyi, doğa bilimlerini örnek olarak inceleyen bir bilim olarak nitelemiştir.

Batıdaki ifadesiyle birlikte pozitivism, 19. Yüzyılda Doğu'da; Kabakçı'ya göre (2008: 41), birkaç ideolojik ve politik amaç edinmiştir; ilki, Osmanlı'nın son döneminde devleti kurtarmak ve ikincisi ise, Cumhuriyet'in ilk yıllarında toplumu şekillendirmek ve Batılaştırmaktır. Böylelikle pozitivism bir araç haline gelmiştir. Bu bağlamda pozitivist paradigmanın Osmanlı'nın son döneminde bazı amaçlarla ithal edilen bir paradigma olduğu söylenebilir.

Pozitivism, 19. yüzyılı 20 yüzyıla bağlayan yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı'da da önem kazanan Batılı ideolojidir (Ünal, 2008: 135). Pozitivizmin etkisi Comte'un sosyolojiyi kurması ile daha hızlı hissedilmiştir (Korlaelçi, 2021). Comte, pozitif felsefe üzerinde çalışırken diğer yandan da pozitivismin dünyada yayılmasına yönelik çalışmalar yapmış; doğu toplumlarından özellikle Osmanlı'da yayılmasına önem vermiştir (Kabakçı, 2008: 43). Pozitivizmi yaymak için devrin bazı büyük devlet adamlarıyla yazışan Comte, bu amaçla 1853 yılında sadrazam Reşid Paşa'ya yazdığı Mektubu'nda (Korlaelçi, 2021: 88-91) Osmanlı'yı pozitivism'e şöyle davet etmektedir: "...yeterince bir ilgi ile evvela doktrinimin genel özetini size sunacak olan "Pozitivism İlmihalî"ni, sonra da onu kesinlikle düzenleyen "Pozitif Sistemi"ni kabul ve tasdik edeceğinizi ümit etmeme izin veriyor..." Bahsedildiği gibi; pozitif felsefe ve sosyoloji aracılığıyla sanayi toplumları için önerilen pozitivist düşüncenin temel ilkesi "ilerleme ve düzen" (nizam ve terakki; orderandprogress) batılı sosyal bilimcilerin (Comte, Le Play) eserleri temel alınarak Osmanlı'nın koşullarına uyarlanır. Bu tarihlerde yeni aydın kesimin pozitivist düşünce geleneğinin Türk sosyolojisine aktarılmasında önemli bir rolü bulunmaktadır (Koyuncu, 2017: 67).

Batılı bir ideoloji olarak görünen pozitivism; aydın kesim Jön Türkler ile II. Meşrutiyet, İttihat ve Terakki çizgisini takip eden sosyolojinin Türkiye'ye giriş süreci içinde önem kazanmıştır (Ergün, 1979: 232). Jön Türk kuşağı tarafından Türkiye'deki etkisini yoğun olarak hissettiren pozitivism de, kurtuluş reçetesi olarak algılanmıştır (Kabakçı, 2008: 45).

2.3.1. Türkiye'de Pozitivizmin Önemli Figürleri

Burada Türkiye'de sosyolojinin ilk yıllarında pozitivizmin yayılması ve etki alanının genişlemesine yol gösterici olan belli başlı isimler değerlendirilmiştir. Korlaelçi (2021: 161-162), pozitivizmin etkisinde kalan düşünürlerimizin Beşir Fuat, Ahmed Rıza, Salih Zeki, Rıza Tevfik, Hüseyin Cahit, Ahmet Şuayb ve Ziya Gökalp olduğunu belirtir. Ülken (2019: 215-245) burada Mehmet Cavit, Satı, Bedi Nuri, Asaf Nefi, Mustafa Suphi'den de bahsetmektedir. Ahmet Şuayip Comte'un bilimlerin sınıflamasından ve üç hal kanunundan şöyle bahseder: *"Dikkat edilirse görülür ki, insan ilimleriyle tabiat ilimleri arasında geniş bir açıklık vardır. Halbuki tabiatla atlama(saut) yoktur...İşte bu mevhumun uçurumu doldurarak, tabiatı ayrı sanılan insanı, tabiatla birlikte düşünmek, evrenin kanunları ile insana ait kanunları birbirine bağlamak felsefenin işi olacaktır...Pozitivistlere göre eskiden dinlerin kurduğu içtimai düzeni şimdi politiquen pozitivistlere üzerine kurmalıdır..."* Ayrıca *"Tabiat ve insan ilimleri için metot birdir."* (Ülken, 2019:206-207). Bu isimler hem Türkiye'de sosyolojinin başlamasında öncü isimler olarak rol oynamışlar hem de Pozitivist geleneğin Türk sosyolojisinde tanınması ve aktarılmasında etkili olmuşlardır.

Başlangıçta doğacı sosyoloji olarak görülen böyle bir eğilim, Darwinizmin biyolojik evrimciliğinin etkisiyle, toplumu biyolojik bir organizma örneği olarak gören ve evrimci bir kuram oluşturmak isteyen Spencer'in sosyolojisidir (Ergün,1979:231). Ancak bu sosyoloji anlayışı pozitif düşünce kadar çok etkili olamamıştır. Özellikle Jön Türkler'den itibaren etki alanı genişleyen Comte'un pozitivizm programı (düzen ve ilerleme) İttihat ve Terakki yapılanmasının adı olarak benimsenmiştir (Ergün, 1979:232).

Kuruluş yıllarının Batılı ve yerli sosyologlarının çoğunluğu pozitif düşünce sitemini benimsemiş olsalar da, doğrudan sosyoloji ile uğraşmayan, fakat ailesi vesilesiyle batı kültürüyle yetiştirilmiş Ahmet Rıza, pozitivizmin başlıca temsilcisi olarak tanınır. Düzen ve ilerleme ilkesiyle pozitivizm, Ahmet Rıza gibi Osmanlı aydınlarına yeni bir düşünce tarzını, olayları kontrol etme inancını ve heyecanını sağlamıştır (Kaçmazoğlu, 2011a: 256-260). Comte'un öğrencisi sayılan Ahmed Rıza'nın düşüncelerinde pozitivizme bağlılığı ve çalışmalarında pozitivizmin etkisi görülmektedir. Örneğin; 1895'te yayınladığı "Mechveret" dergisinin ilk sayısında başlığın alt tarafında Fransızca yazılı, Comte'un icat ettiği, "Ordre et Progres" (düzen ve ilerleme) deyimini bulunmaktadır (Korlaelçi, 2021:178-179).

Ahmet Rıza pozitivist düşünceyi; başta felsefi, politik ve dini tüm boyutlarıyla kavrarken, ayrıca lideri olduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politik mücadele yöntemi olarak da belirlemiştir (Kabakçı, 2008: 47). Comte'un Fransız İhtilalinden sonra Fransa toplumu için yapmış olduğu çözümlmeyi Osmanlı toplumunu anlamak için uygun görerek pozitivist yöntemin uyarlamasını yapmıştır (Kaçmazoğlu, 2011a: 257). Ahmet Rıza pozitivist İslam ve Osmanlı kültürü içinde yeniden yorumlayıp toplumsal ve politik kaygılarla, Osmanlı için bir kurtuluş reçetesi olarak görmüştür (Kabakçı, 2008: 48). "Pozitif" bir "toplum bilimini" batı tarzında bir toplum olabilmek; ilerlemek için bir zemin olarak görmüştür (Kaçmazoğlu, 2011a: 259).

20.Yüzyılın başlarında Türkiye'de Comte'un düşüncesinin sosyal bilimler alanındaki yansımalarını inceleyen yeni bir grup daha vardır. Bu dönemde yayına başlayan "Ulum-ı İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası" nın kurucuları olan bu grup (Ahmet Şuayip, Mehmet Cavit, Rıza Tevfik) dergideki programlarını şöyle açıklamaktaydı: *"...Bu çalışmamız Osmanlı milletinin bugün iktisadi ve sosyal problemleriyle her şeyden çok ilgilenmiş olmasından ileri geliyor... Dergimiz aynı zamanda sosyal ilimler dergisidir. AugusteComte'unphysiquesociale (hikmet-i içtimaiye) ve Le Play'insciencesociale (ilm-i cemiyet) mezhepleri son zamanlarda o kadar ilerledi ki, şimdi hemen her konuya, her probleme dair araştırmalar yapmaktadır. Bugün felsefe, tarih, hukuk, ahlak, eğitim,*

sanat hakkındaki insan bilgisi tamamen değişerek büsbütün başka geniş bir düşünce ufku açmıştır... Devlet adamlarının yenileşme ve reform hareketlerinin müşavirleri sosyal ilimler olmazsa, bu adamların yollarını bulamayacaklarını, bütün Batı düşünürleri söylüyorlar. Bunun için dergimiz sosyal ilimlerdeki üstatların verimli yayınlarını temel alarak bu ilimlerin bütün dallarına dair tafsilatlı makaleler yayınlayacaktır." (Ülken, 2019:217-218).

Toprak'a göre (1988: 15); Meşrutiyet'in ilk yıllarında sosyolojiye geniş yer veren bu dergi, Türkiye'de sosyoloji tarihi açısından önemli bir kaynak niteliğindedir. Dergi, önceleri Comte ve Spencer'in sosyolojisine odaklanmıştır (Toprak, 1988: 16). Bu derginin kurucularından Rıza Tevfik'in pozitivist düşünceyle olan ilişkisi, J Stuart Mill ve H. Spencer çevresindedir. Ahmed Şuayip ise Comte'un öğrencilerinden olan Taine'den etkilenerek insan, toplum, tarih algısı ve determinizmden bahsetmektedir (Kabakçı, 2008: 51-52). Bu süreçte Durkheim'i aydın kesime tanıtan Mustafa Suphi ve Türkiye'de Durkheim çizgisinde pozitivist sosyolojiyi kurumsallaştıran ise Ziya Gökalp'tir (Toprak, 1988: 16).

2.3.1.1.Ziya Gökalp'in Etkisi

Ziya Gökalp'in başlıca etkisi sosyolojinin pozitivist temelde bir sosyal bilim olarak kurumsallaşmasını sağlamaktır. Gökalp, Comte'un öğrencisi Durkheim'in etkisinde kalarak onun sosyolojisinin genel ilkelerini Türk toplumunun toplumsal kurumlarına uygulamıştır (Korlaeçi, 2021:257). Batı'da Comte'un rehberliğindeki pozitivist sosyal bilimin etkisi toplumumuzda da Gökalp rehberliğinde gerçekleşmiştir.

Cumhuriyet'ten önce, 1910'lara doğru sosyolojinin kurucusu olarak önce Ziya Gökalp (1876-1924) öne çıkarken, ondan sonra ikinci önemli isim de Prens Sabahattin (1879-1948) gösterilebilir (Çelebi, 2010: 56-57). Türkiye'de sosyolojinin kurumsallaşmasını sağlayan Gökalp, "doğanın yasalarını keşfetme seviyesinde bir bilim yapma inancına dayalı" Durkheim sosyolojisinin çizgisinden aldığı pozitif sosyolojiyi, Türkiye'de sistematikleştirerek toplumun kendi koşullarına aktarır ve böylece Comte-Durkheim pozitif sosyoloji anlayışı 1940'lı yıllara kadar egemen akım olarak Türkiye'de sosyoloji alanında varlığını sürdürür. Pozitivizmin insana, topluma ve politikaya dair algısı Gökalp aracılığıyla bu tarihe kadar aktarılmıştır (Kabakçı 2008: 52-53, 56). Gökalp, kendi sosyolojik yönteminin ilkelerini pozitivist paradigmanın çizgisinde belirlemiştir (Ünal, 2008: 135). Bu şekilde, toplumun sorunlarına çözüm üretecek yöntemi de bulmuştur (Kaçmazoğlu, 2011a: 73). Gökalp, pozitivist sosyoloji doğrultusunda kurmaya çalıştığı milli sosyoloji ile hem toplumun yeni kimliğini açıklamaya hem de bu kimliğin toplumsal yapıda yer almasına çalışmıştır (Koyuncu, 2017: 75).

Daha önce Mustafa Suphi'nin (Bouglé'den Türkçe'ye çevrilen "İlm-i İctima Nedir?" başlıklı kitabı ile), Durkheim sosyolojisinin tanıtılmasında önemli bir rolü olsa da, onun görüşlerini toplumun gerçekliğine uyarlayan ve toplumsal yapının sosyolojik çözümlemesini yapan isim Gökalp'tir. Osmanlı'da sosyoloji alanında ilk telif eser; Ziya Gökalp'in taşbaskısı bir ders notu olan "İlm-i İctima'nın Tarihi-Durkheim'den" başlığını taşıyan 1913'te yayınlanan çalışmadır (Toprak, 1988: 16,17). Gökalp'in çalışmalarında pozitivist etkisinin görülmesi 1909 yılında Selanik'e gitmesi ve orada sosyoloji yayınlarının farkına varmasıyla başlamıştır (Korlaeçi, 2021: 257). Gökalp burada hem sosyoloji ile hem de pozitivist düşünce ile tanışmıştır.

Gökalp'in sosyolojisinde Durkheim'in sosyolojisi ve dolayısıyla pozitivist düşüncenin görüldüğü noktalar şunlardır: 1. Sosyolojinin yönteminin temel ilkelerini açıklarken nesneliliği savunmasında, 2. Sosyolojinin varlığını sosyal olaylar arasında katı deterministik

**Durkheim, Emile, (2016), Sosyolojik Yöntemin Kuralları.

ilişkiye bağlamasında, toplumsal evrim konusunda da katı bir determinizm içinde olmasında (Ünal,2008:135-136), 3. Nesnel bir yöntem anlayışında görülen; Milli Tetebbular Mecmuasında Yazılan'nda da kaleme aldığı "Bir Kavmin Tedkikinde Takip Olunacak Usul" makalesinde "Bu makalede usule ait kaideler Durkhaym'dan (Durkheim'den) mülhemdir" (Gökalp, 2016: 34) şeklinde ifade etmiştir. Yine toplumsal evrim anlayışında determinizmi vurgulamasında bu düşüncenin etkisi vardır(Kongar, 1996: 40-42). Hatta bilimsel bir araştırmada bulunması gerekli gördüğü özellikleri kendi ifadesi ile şöyle özetlenebilir: "Tedkikler nefsi olmamalı, şey'i olmalı."(Gökalp, 2016:23). Bir ilmin var olabilmesi için konusu olan gerçeğin determinizm ilkesine tabi olması, yani "her hadisenin o şeniyet dairesinde muayyen sebeplere malikiyeti" gerektiğini ifade eder(Gökalp, 2016:23).Gökalp eserlerinin birçoğunda olduğu gibi, "Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak" (Gökalp, 2015) isimli eserinde de Durkheim'in düşüncelerini yansıtmaktadır. Gökalp toplumsal olaylar arasındaki determinist ilişkileri ifade ederken; toplumsal olayların nedenlerini başka toplumsal olaylarda görmektedir (içtimai şeniyetin nedeni başka bir içtimai şeniyettir) ve sosyal gerçeklikleri determinizm ilkesine bağlı olarak açıklamaktadır (Korlaelçi, 2021:257-258).

Diğer yandan, Gökalp pozitivist temelde, Durkheim'in sosyolojisini kendi milliyet düşüncesine uyarlayarak milli devlet, milli ekonomi, milli eğitim, milli bağımsızlık, milli kültür ve toplumsal felsefe ortaya atmıştır. Bu şekilde milliyet düşüncesi toplumsal bir gerçekliktir ve Türkiye'de toplumsal oluşumlarda milliyetin rolünü önemlidir (Karaca, 2008: 212, 213).

Gökalp'in, "Cemiyet için en faidelisan'at, içtimai faideleri düşünmeyen bedii san'at olduğu gibi, en çok ameli neticeler doğuran bilgi de ameli endişelerden mücerred olan "Müsbetilm'dir."" (Kongar, 1996: 37), ifadesi pozitivist paradigmanın O'nun sosyolojisinde yöntem anlayışındaki etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Milli ve evrensel, iki farklı açılım olarak düşündüğü sosyolojide; ilk açılım pozitivist düşünceye dayanan evrensel sosyolojinin amacını; ikinci açılım toplumların genel geçer işleyiş yasalarını ortaya koymuştur. Milli sosyolojinin amacı ise; Türk toplumunun diğer toplumlarla ilişkilerini açıklayabilmek ve kendine özgü özelliklerini değerlendirebilmektir (Kaçmazoğlu, 2011a: 83).

Sosyolojinin öncü isimlerinden Ahmet Rıza ile üst aşamasına ulaşan ve Ziya Gökalp ile devam eden pozitivism ilgisi Kabakçı'ya göre (2008: 57); Türk sosyolojisinde yeniden yorumlanarak milli koşullarla uyumlu hale getirilmeye uğraşmıştır. Gökalp, sosyolojinin öncüsü olan aydın grup gibi pozitivist paradigmayı yeniden yorumlamış ayrıca toplum koşullarına uygun milli bir sosyoloji ortaya koymaya çalışmıştır. Gökalp'in pozitivist paradigmanın ve Durkheim'in savunucusu olmakla birlikte tam olarak taklitçisi olmadığını, uyarlama olduğunu belirtmek gereklidir (Karaca, 2008:171). Böyle olsa da Türkiye'de kuruluş yıllarındaki sosyolojiyi Gökalp'le birlikte, Comte, Durkheim ve pozitivist değerler dizisinin çizgisinden arındırarak incelemek zor görünmektedir.

Türkiye'de sosyolojinin kurucu ismi Ziya Gökalp "politik toplum" anlayışını benimseyen ideolog ve sosyolog olarak pozitivist paradigmanın çizgisinde olmayı tercih etmiştir (Çelebi, 2010: 56). Gökalp pozitivismi benimseyerek, eserleri ve düşünceleriyle pozitivismin Türkiye'de yayılmasına katkıda bulunmuştur (Korlaelçi, 2021: 276). Kuruluş yılları göz önüne alındığında, Osmanlı Türk aydınlarının birçoğunun modernleşmeye, batılılaşmaya çalışırken aynı zamanda da pozitivist sosyolojinin kendilerine öncülük edeceğine inanarak bu paradigmayı benimsediğini görmek mümkündür (Çelebi, 2010: 56). Ziya Gökalp önce 1910-1911 yıllarında İttihat ve Terakki'nin Selanik'teki okulunda daha sonra 1914 yılında Darülfunun'da sosyoloji derslerini okutmak (Durakpaşa, 1998: 98), suretiyle Sezer'in ifade ettiği gibi (1979: 7-15) batı kaynaklı olan sosyolojiyi, topluma kazandırmıştır ve pozitivismi toplumun gerçeklerine uyarlayarak, toplumsal yapının

sosyolojik çözümlemesini yapmıştır. Böylece birikimin başlangıç noktasını oluşturmuş olması bakımından da önem arz etmektedir.

Yeni bir toplum yaratma çabalarıyla kurumsallaşma yıllarına damgasını vurmuş düşünür Ziya Gökalp'tir. Gökalp ulusçuluk ve pozitivismi; dayanışmacılık, evrimcilik ile birlikte getirilen ve "içtimaiyat" denilen toplumbilimine dayalı olarak sunmuştur. Kendisinden sonra da takipçileri yoluyla etkilerini geniş ölçüde sürdürmüştür (Kongar, 1996: 13).

Kuruluş yıllarının niteliklerinden dolayı Türkiye'de sosyoloji devlet bilimi olarak kimlik kazanmıştır. Böylece devletin otoriter yapısına, sosyolojinin pozitivist ilkesiyle bilimsellik kazandırılmış, pozitivism de başlıca sosyolojik ekol olarak görülen, ilk Batılı ideoloji olmuştur (Karaca, 2008: 109,233). Pozitivism Gökalp'ten sonra belli bir süre geçerli olan düşünsel sistem olarak Türk Sosyolojisinde varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

SONUÇ

Dünyada sosyal bilim disiplini olarak sosyoloji bir karmaşa döneminde doğmuştur. Özellikle sanayileşme sonrasında meydana gelen ihtiyaçlar, henüz genç denecek bu bilimin bir yandan doğuşuna etki ederken bir yandan da kısa sürede yayılmasını sağlamıştır. Sosyolojinin doğuşunda pozitif bir bilim olarak karakterize edilmesi kısa sürede tanınmasını sağlamıştır. 19. Yüzyılda kurucu düşünür Comte'un sosyolojiyi pozitivist paradigma ile karakterize etmesiyle pozitivism felsefi anlayış olarak dünyada önemli bir etki gösterirken sosyoloji de hızla tanınmıştır.

Bu çalışma, Türkiye'de sosyolojiye dair düşünce alanındaki birikimi yeniden düşünme adına hatırlatma maçını gütmüştür. Başlangıçta Türk Sosyolojisi Batı sosyolojisini referans olarak kurulmuştur. Batılı düşünürlerin eserlerini, dönemin zaten arayış içinde olan, yeni aydın sınıfının referans almasıyla belki de bugün Türkiye'de sosyolojiden ya da bir "Türk Sosyolojisinden bahsedilebilmektedir. Sosyo-politik temeller ve düşünce alanındaki koşullar, sosyolojinin Türkiye'de tanınmasının hızlı bir şekilde gerçekleşmesinde aracı bir rol oynamıştır. Dönemsel olarak Osmanlı'nın içinde bulunduğu koşullar ve bu koşulların farkında olan dönemin aydın kesim ve onların çevresindeki gençlerin çabaları ile Türk toplumunun sosyoloji tarihi şekillenmeye başlamıştır. Kısaca Osmanlı'nın son dönemindeki durumuna çözüm arayan Batılılaşma girişimleri ve bunların sonuçları, aydın ve bürokrat kesimin sosyolojiye olan eğilimini, ilgisini ve farkındalığını güdülemiştir. Gökalp'in o dönem için ifadesi şöyledir: "Ülkemizde üç düşünce akımı vardır: Bu akımların tarihi incelenirse görülür ki düşünürlerimiz önce "çağdaşlaşmak" (muasırlaşmak) gereği duymuşlardır..."(2015: 9). Gökalp'in çözüm önerisi olarak muhafazakâr, dayanışmacı ve teknik ilerlemeci yeni toplum modelini ortaya koyduğu sentezci doktrini olan "Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak" yazı dizisi (Karakaş, 2008: 459), için de böyle bir eğilimin ürünü olduğu söylenebilir.

Başlangıcından 1940'lı yıllara kadar Türk sosyolojisi pozitivist paradigmanın etkisinde kalmıştır. Aslında pozitivismin kasıtlı olarak seçildiği söylenebilir ve bu durum dönemin sosyo-politik koşullarıyla yakından ilişkilidir. Gökalp ve sosyolojinin öncüsü olan diğer isimler pozitivist bilim anlayışı temelinde sosyolojinin toplumun sorunlarına çözüm getirmesini hedefleyerek birtakım telif ve tercüme eser çalışmaları yapmıştır. Gökalp'in sosyoloji anlayışı batıyı ve Durkheim sosyolojisini olduğu gibi aktarmaktan öte, kendi toplum ve tarihini göz ardı etmeyen, uyarlayıcı nitelikte, sosyal gerçekliğimizin inşasını açıklama amacındadır. O, Osmanlı'nın son döneminde yeni bir ulusal kimlik arayışı ve milli bir sosyoloji kurma düşüncesi ile batılı düşünürlerden edindiği pozitivism anlayışıyla bir senteze ulaşma çabasındaydı. Sosyolojinin kurumsallaşarak tanınmasını, sosyolojik bilginin dönemin Türk toplumunun sorunlarına yöntemsel bir kaygıyla sistematik olarak cevap vermesini sağlama uğraşındaydı. Gökalp'in ortaya koyduğu kuram ve

kavramlarının etkisi ve birikimler bugünün toplumsal yapısının anlaşılması ve analizlerinde kullanılması açısından değerlidir, doktrini ve çözüm önerileri hala tartışılmaktadır.

Türkiye'de sosyolojinin kurumsallaşması döneminde pozitivist paradigmanın etkisiyle toplumsal yapıya dair çözümler yapan düşünürler, hem Türkiye'de sosyolojinin kuruluşunda rol oynamışlar hem de pozitivist geleneğin Türk sosyolojisinde yer alması ve aktarılmasında, ardından yeniden değerlendirilmesinde etkili olmuşlardır. Türkiye'de II. Meşrutiyet, ardından Cumhuriyetin kuruluş dönemi ve sonraki birkaç on yıl boyunca yaygın olarak pozitivist bir sosyoloji anlayışı egemen olmuş, özellikle sosyo-politik ve düşünsel alanda pozitivist etkiler sosyolojinin epistemolojik ve ontolojik olarak gündeminde olmuştur. Türkiye'de sosyolojinin sosyo-politik temelleri bağlamında tartışılan bu konu kuruluş dönemindeki sosyolojik birikimin bütünlüğünün sağlanması, anlaşılması açısından gereklidir. Kendi geçmiş birikimi ve nitelikleri üzerinde yoğunlaşan bir Türk sosyolojisi sosyal yapıyı ve sorunlarını daha ileri düzeyde tanımlayacaktır. Kurumsallaşma döneminde etkili olan paradigmayı iyi anlamak, geçmiş birikimle yeniden hesaplaşmak bugünün sosyolojisini iyi okuyabilmek için gereklidir. Bu nedenle bu çalışmada değinilmeyen bazı noktalar sonraki yazılar için temel teşkil etmektedir. Günümüzde sosyal bilimlerin farklı alanlarında çalışanlar doğrudan ya da dolaylı olarak pozitivist paradigmanın etkisinde kalmışlardır. Sosyoloji açısından önemli olan, pozitivist paradigma ile başlayan sosyolojik temelin anlaşılması ve ardından bu temelin ya da birikimin etkilerinin bugünün sosyolojisinin yapı analizlerine etkisi, ayrıca diğer paradigmaların da varlığının tasarlanan sosyolojik araştırmalar açısından farkındalığıdır.

KAYNAKÇA

- ALVER, K. (2017). Türk Sosyolojisi: Tarzlar, İçerikler, Sınırlar, Sosyoloji Divanı, Ed. Köksal Alver, Asırlık Sosyoloji Özel Sayısı, Yıl:2, Sayı:4, Temmuz-Aralık 2014, Çizgi Yayınları, Konya, ss.25-38.
- ARLI, A., Bulut, Y. (2008).Türkiye'de Sosyolojiyle 100 Yıl: Mirası ve Bugünü, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 6, Sayı:11, ss.13-32.<https://dergipark.org.tr/pub/talid/issue/43493/531246>.
- ARON, R. (1994). Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Çev. Korkmaz Alemdar, 3. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- BENTON, Ted, Craib, Ian. (2018), Sosyal Bilim Felsefesi, Toplumsal Düşüncenin Felsefi Temelleri, Çev: Ümit Tatlıcan, Berivan Binay, 5. Baskı, Sentez Yayınları, Bursa.
- BERKES, N. (2020). Türkiye'de Çağdaşlaşma, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, 30. Baskı, İstanbul.
- BOCK, K. (2002). İlerleme, Gelişme ve Evrim Kuramları, Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Tom Bottomore, Robert Nisbet, (Yay. Haz. Mete Tunçay, Aydın Uğur), (Çev. Aydın Uğur) Toplum Bilim-Siyaset Bilim/02, Ayraç Yayınları, Ankara, ss. 51-92.
- COMTE, A. (2019). Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma, Çev. Erkan Ataçay, 2. Baskı, Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
- COŞKUN, İ. (2017). İsmail Coşkun İle Sosyoloji Sohbeti, Sosyoloji Divanı, Ed. Köksal Alver, Asırlık Sosyoloji Özel Sayı, Yıl: 2, Sayı: 4, 2. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya, ss. 123-139.
- ÇELEBİ, N. (2012). Sosyolojimizin Tarihini Yazarken, Türkiye'de Sosyoloji- Ziya Gökalp Sempozyumu, İÜEF Sosyoloji Bölümü, Dergi Park, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, Arşiv, Cilt 3, Sayı 10, ss. 71-79.<http://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/524/4859>.

- ÇELEBİ, N. (2010). "Türkiye'de Sosyoloji", Türk Sosyologları ve Eserler-II Genel Eğilimler ve Kurumsallaşma, Ed. Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Sosyoloji Yıllığı.20, Baykan Sezer'in İlk Kuşak Çalışma Arkadaşlarına Saygı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, ss.52-94.
- ÇELEBİ, N. (2008). Sosyoloji Sosyologun Yaptığı İse, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD), atif.sobiad.com/index:sp?modul=makale-goruntule&id=AV-Ji1EcYPDMr4dfA26j, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkiyat/issue/16675/340890>.
- DİKEÇLİGİL, B. (2017). Ontolojii Hatırlamak Sosyolojide Yöntem Sorunu, Çizgi Kitabevi, Konya.
- DİKEÇLİGİL, B. (2017). Sosyolojide Metodolojik Farklılaşma ve Metodlar Arası İşbirliği, Ontolojii Hatırlamak, Çizgi Kitabevi, Konya, ss.25-57.
- DURAKPAŞA, A. (1998). Türkiye'de Sosyolojinin Kuruluşu ve Comte-Durkheim Geleneği, Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek, Sempozyum Bildirileri, Toplum ve Bilim, Deffer Dergileri Ortak Çalışma Grubu, Metis Yayınları, Ankara, ss.98-115.
- DURKHEİM, E. (2016). Sosyolojik Yöntemin Kuralları, Çev. Özcan Doğan, 2. Baskı, Doğu Batı Yayınları, İstanbul.
- ERGÜN, D. (1979). 100 Soruda Sosyoloji El Kitabı, 100 Soruda Dizisi, Üçüncü Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- ERİŞÇİ, L. (2016). Türkiye'de Sosyolojinin Tarihçesi ve Bibliyografyası, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 2 (1) , ss.159-169, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/538/4977>.
- FINDIKOĞLU, Z. F. (2014). Bizde Sosyoloji ve Birkaç Meselemiz, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 1958, Cilt 2, Sayı13-14, ss.137-149, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4778>.
- GÖKALP, Z. (2016). Milli Tettebbular, Milli Tettebbular Mecmuası Yazıları, Hazırlayan: Ali Duymaz, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- GÖKALP, Z. (2015). Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, Anonim Yayıncılık, İstanbul.
- KABAKÇI, E. (2008). Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi ve Türk Sosyolojine Etkisi, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 6, Sayı 11, 2008, ss.41-60. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/talid/issue/43493/531248>.
- KAÇMAZOĞLU, H. B. (2011a). Türk Sosyoloji Tarihi-II-II. Meşrutiyetten Cumhuriyet'e, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- KAÇMAZOĞLU, H. B. (2011b). Türk Sosyoloji Tarihi-III-Yeni Türkiye'de Sosyolojinin Düşünsel ve Kurumsal Temelleri, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- KAÇMAZOĞLU, H. B. (2010). Türk Sosyoloji Tarihi-I- Ön Koşullar, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- KARACA, N. (2008), Pozitivizmin Erken Cumhuriyet Dönemine Etkisi, Anı Yayınları, Ankara.
- KARAKAŞ, Mehmet (2008). Ziya Gökalp'e Yeniden Bakmak: Literatür ve Yeniden Değerlendirme, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 6, Sayı:11, ss.435-476. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/655932>.
- KAYALI, K. (2008). Bir Asırlık Sosyoloji Birikimi, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 6, Sayı 11, 2008, ss.33-40. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/talid/issue/43493/531247>.

- KONGAR, E. (1996). Türkiye'de Toplumbilimin Gelişmesi ve Yöntem Sorunu, Türk Toplumbilimcileri, Ed. Emre Kongar, 3. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul, ss.12-26.
- KONGAR, E. (1996). Ziya Gökalp, Türk Toplumbilimcileri, Ed. Emre Kongar, 3. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul, ss.27-73.
- KORLAELÇİ, M. (2021). Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi, 5. Baskı, Kadim Yayınları, Ankara.
- KOYUNCU, A. (2017). Türkiye'de Sosyoloji Ekolleri, Sosyoloji Divanı (Ed. Köksal Alver), Asırlık Sosyoloji Özel Sayı, Temmuz Aralık 2014, 2. Baskı, Yıl 2, Sayı 4, Çizgi Kitabevi, Konya, ss.65-96.
- MARDİN, Ş. (1995). Türk Modernleşmesi, Makaleler 4, Der. Mümtaz'ertürküne, Tuncay Önder, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖZCAN, U. (2010). Türkiye'de Sosyoloji: Başlıca Akımlar, Dönemler ve Figürler, Türk Sosyologları ve Eserler-II Genel Eğilimler ve Kurumsallaşma, Ed. Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Sosyoloji Yıllığı. 20, Baykan Sezer'in İlk Kuşak Çalışma Arkadaşlarına Saygı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, ss.95-216.
- SEZER, B. (2019). Sosyolojinin Ana Başlıkları, 2. Baskı, Doğu Kitabevi, İstanbul.
- SEZER, B. (2010). Türk Sosyologları ve Eserleri-I", Türk Sosyologları ve Eserleri-I, Temel Tartışmalar, Sosyoloji Yıllığı, Ed. Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Sosyoloji Yıllığı. 20, Baykan Sezer'in İlk Kuşak Çalışma Arkadaşlarına Saygı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, ss. 217-291.
- SEZER, B. (1979). Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, Sümer Kitabevi, İstanbul.
- ŞAHİN, M. C. (2017). Türk Sosyolojisinin Kısa Tarihi: Dönemler, Şahıslar ve Ana Yönelimler, İslâmî İlimler Dergisi, Türkiye'de Din Sosyolojisi Özel Sayısı, Yıl 12 Cilt 12 Sayı 1 Bahar 2017, ss.7-41.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/islamilimler/issue/35004/388402>.
- TOPRAK, Z. (1988). Türkiye'de Toplumbilimin Doğuşu, Türk Toplumbilimcileri 2, Ed. Emre Kongar, Remzi Kitabevi, İstanbul, ss.13-29.
- TUNA, K. (2017). Türkiye'de Sosyolojinin 100 Yılı Üzerine, Sosyoloji Divanı, Ed. Köksal Alver, Asırlık Sosyoloji Özel Sayısı, 4, Temmuz-Aralık 2014, Yıl:2, Sayı 4, 2. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya, s. 9-14.
- TUNA, K. (2015). "Sosyolojinin Türkiye'ye Gelişinin 100. Yılı Üzerine", Sosyoloji Konferansları, No 52, ss.3-12, DOI: 10.18368/IU/sk.56599, https://dergipark.org.tr/tr/pub/iu_soskon/article/267783.
- Uygun, H., Özer, İ. (1996). Hilmi Ziya Ülken", Türk Toplumbilimcileri-I, Ed. Emre Kongar, Remzi Kitabevi, 3. Basım, ss.145-205.
- Ülken, H., Z.(2019). Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 15. Basım, İstanbul.
- Ünal, A., Z. (2008). Türk Sosyoloji Tarihinde Metodolojik Yaklaşımlar, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 6, Sayı:11, ss.123-172.<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/655924>.
- Yalvaç, M. (2010). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Sosyoloji Eğitiminin Tarihçesi(1912-1982), Türk Sosyologları ve Eserler-II Genel Eğilimler ve Kurumsallaşma, Ed. Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Sosyoloji Yıllığı.20, Baykan Sezer'in İlk Kuşak Çalışma Arkadaşlarına Saygı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, ss. 282-306.
- Yelken, R. (2017). Kurtarıcı ve Kurucu Bir Bilim Olarak Sosyoloji, Sosyoloji Divanı, Ed. Köksal Alver, Asırlık Sosyoloji Özel Sayı, Temmuz Aralık 2014, 2. Baskı, Yıl 2, Sayı 4, Çizgi Kitabevi, Konya, ss.39-52.

SAYIŞTAY'IN PERFORMANS DENETİM ÇALIŞMALARINDA GÜNCEL EĞİLİMLER: PERFORMANS BİLGİSİ DENETİMİNDEN KONU DENETİMİNE GEÇİŞ

Rıdvan ENGİN*

ÖZET

Türkiye'de Sayıştay 1990'lı yıllardan itibaren performans denetim çalışmalarını sürdürmektedir. Bu süreçte Sayıştay, performans denetiminin alt türleri olarak ifade edebileceğimiz konu denetimi ile performans bilgisinin denetimine yönelmiştir. Bununla birlikte her iki denetim türünün de farklı zaman aralıklarında uygulandığı görülmektedir. Bu denetimler her ne kadar performans denetim çalışmaları kapsamında yapılmış olsa da kapsamı, sonuçları ve etkileri açısından büyük ölçüde ayrılmaktadır. Dolayısıyla bunlar birbirlerinin ikamesi olabilecek denetimler değildir. Bu nedenle Sayıştay'ın bir taraftan performans bilgisi denetimi yaparken, öteki taraftan da konu denetimlerine devam etmesi gerekmektedir. Bu durum aynı zamanda Sayıştay'ın iş yükünü artıracak için denetçi kadrosunun genişletilmesi ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Keza Sayıştay'ın kamuoyunda sıkça tartışılan bazı meseleler (örneğin kamu ihale sistemi, kamu yatırımlarında yap-işlet-devret modelinin etkinliği, afet yönetimi, orman yangınları ile mücadele, yükseköğretim hizmetlerinin iyileştirilmesi gibi) hakkında konu bazlı denetimler yürütmesi toplumsal sorunların çözümü bağlamında önemli katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sayıştay, Performans Denetimi, Konu Denetimi.

CURRENT TRENDS IN THE PERFORMANCE AUDIT ACTIVITIES OF THE COURT OF SAI: TRANSITION FROM PERFORMANCE INFORMATION AUDIT TO SUBJECT AUDIT

ABSTRACT

The Court of Accounts has been carrying out performance auditing studies in Turkey since the 1990s. In this process, the Turkish Court of Accounts (TCA) turned to thematic auditing and corporate performance information auditing, which we can define as sub-types of performance auditing. However, it is seen that both types of audit are applied at different time intervals. Although these audits are carried out within the scope of performance audit studies, they differ greatly in terms of their scope, results and effects. Therefore, these are not audits that can be substituted for each other. For this reason, the Court of Accounts needs to continue thematic audits while conducting performance information audits on the one hand. As this situation will increase the workload of the TCA, the staff of auditors will need to be expanded. Likewise, if the TCA conducts thematic audits on some issues that are frequently discussed in the public (such as the public procurement system, the effectiveness of the build-operate-transfer model in public investments, disaster management, fight against forest fires, improvement of higher education services), it will make a significant contribution to the solution of social problems.

Key words: Turkish Court of Accounts, Performance Audit, Thematic Audit.

*Dr.Öğr. Üye.ÇanakkaleOnsekiz Mart Üniversitesi, ridvanengin@comu.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-7898-0131.

1.GİRİŞ

1950'lere kadar gerek kamu maliyesi teorisyenleri gerekse hükümetler başta vergiler olmak üzere genel anlamda kamu gelirlerini artırma meselesi ile yakından ilgilenmiş, buna karşın kamu harcamaları ise yeterince ilgi görmemiş ve ikinci planda kalmıştır. Ancak 1929 Ekonomik Buhranı ve ardından II. Dünya Savaşını takip eden yıllarda devletler, ülkelerin sosyal ve ekonomik açıdan ilerlemesinde daha aktif rol üstlenmeye başlayınca buna paralel olarak devlet faaliyetlerinin hacmi genişlemiştir. Böylelikle kıt kamu kaynaklarından daha fazla verim elde etme ve mevcut kaynakları rasyonel bir biçimde kullanma ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Coşkun, 1998: 87).

Devletlerin ekonomik ve sosyal yaşama müdahalesi sonucu hızla artan kamu harcamaları, iki önemli talebin oluşmasına neden olmuştur. Bunlardan birincisi kamu kaynaklarının kullanımında şeffaflık ve hesap verme sorumluluğunun sağlanması, ikincisi de harcama sonuçlarının nesnel ve bağımsız olarak değerlendirilmesidir. Kamusal faaliyetlerin, harcamaların ve mali işlemlerin hukuki sınırlar içerisinde yapılıp yapılmadığı üzerinde duran geleneksel denetim anlayışı söz konusu talepleri karşılamakta yetersiz kalmış, denetim alanında yeni arayışlar kaçınılmaz hale gelmiştir (Candan, 2007: 57). Bir başka ifadeyle geleneksel denetimin yanı sıra kamusal alanda sorumluluk anlayışını güçlendiren modern denetim tekniklerine ihtiyaç duyulmuş ve performans denetimi de tam olarak bu ihtiyacın neticesinde ortaya çıkmıştır (Köse, 2007: 73).

Nispeten yeni bir denetim türü olarak kabul edilen performans denetiminin ortaya çıkışında esasen vergi ödemek suretiyle kamu harcamalarının finansmanına katılan toplum bireylerinin kaynaklarının etkin, verimli ve ekonomik bir biçimde kullanılıp kullanılmadığına ilişkin kaygıları etkili olmuştur. Hukuka uygunluk ve mali denetimin söz konusu kaygıların giderilmesinde yetersiz kalması neticesinde yeni denetim teknikleri gündeme gelmiştir. Literatürde farklı adlar altında tartışılan bu denetim türü ilk kez INTOSAI'nın 1977 yılında Lima'da gerçekleştirdiği toplantıda gündeme gelmiştir. Lima Deklarasyonunda bu yeni denetim türüne ilişkin olarak düzenlilik denetimi haricinde başka bir denetim türü olduğu ve kamu kaynaklarının kullanımında verimlilik, etkinlik ve tutumluluk ilkelerine uygunluğun değerlendirilmesiyle yakın ilişkili olduğu ifade edilmiştir. Böylece performans denetiminin içeriği, kapsamı ve unsurları çizilerek parlamento adına denetim yapan Sayıştaylar tarafından uygulanması için gereken zemin oluşturulmuştur (Köse, 2007: 73-74; T.C. Sayıştay Başkanlığı, 1997: 6).

Ülkemizde anayasal bir kurum olarak teşkilatlanan Sayıştay, parlamento adına denetim yapma yetkisi sahiptir. Sayıştay'a tanınan bu yetki, T.C. Anayasası'nın 160. maddesinde düzenlenmiş olup söz konusu maddede Sayıştay'ın görev ve sorumluluklarının yanı sıra kimin adına denetim yapacağı ve denetimin kapsamına ilişkin hüküm bulunmaktadır. Sayıştay tarafından kamu idarelerinde yapılan denetimleri temelde düzenlilik ve performans denetimi şeklinde ikiye başlık altında ele almak mümkündür. Bu çalışmada öncelikle performans denetiminin temel özellikleri ve unsurları tanıtılarak Sayıştay'ın performans denetimi yapmasına imkân sağlayan hukuki düzenlemeler ele alınmıştır. Daha sonra Sayıştay'ın bugüne kadar gerçekleştirdiği performans denetim çalışmalarından bahsedilmiştir. Son olarak da Sayıştay'ın hâlihazırda denetim anlayışında meydana gelen değişim ve bu kapsamda yürüttüğü konu denetimlerine ilişkin değerlendirme yapılarak birtakım öneriler sunulmuştur.

2. PERFORMANS DENETİMİ VE TEMEL ÖZELLİKLERİ

Performans denetimi, kamu kaynaklarının ekonomiklik, etkinlik ve verimlilik ilkelerini göz önünde bulundurarak tahsis edilmesini öngören ve bu anlamda klasik mali ve uygunluk

denetiminin yetersizliğine bağlı olarak denetim anlayışında meydana gelen değişimin bir sonucudur (Kubalı, 1998: 29). Performans denetimleri genellikle bir hükümetin politika hedeflerini etkili bir şekilde yerine getirmek ve amaçlanan etkiye ulaşmak için kaynakları etkili kullanılıp kullanmadığını irdelemektedir. Bu tür denetimlerle çoğu kez mevcut politikaların uygulaması gözden geçirilmektedir (INTOSAI, 2021: 12).

Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Teşkilatı (INTOSAI)'na göre performans denetimi, denetlenen kurumun görev ve sorumluluklarını yerine getirirken kendisine tahsis edilen kaynakları verimli, tutumlu ve etkin kullanımının değerlendirilmesidir. Performans denetimi esas itibarıyla kuruluşun kaynaklarını ne derecede verimli, etkin ve ekonomik bir şekilde kullandığına dair görüş oluşturmak amacıyla elde edilen kanıtlardan yararlanan bir süreçtir (T.C. Sayıştay Başkanlığı, 2002). Bir başka tanıma göre performans denetimi; kuruluşların, sistemlerin, işlemlerin, programların ya da faaliyetlerin ekonomiklik, etkinlik ve verimlilik ilkelerine uygun olarak işleyip işlemediğinin ve iyileştirmeye açık olup olmadığını güvenilir, bağımsız ve objektif bir şekilde incelenmesidir (INTOSAI, 2019: 8).

Gerek Türk Sayıştayını gerekse çeşitli ülkelerdeki benzer denetim kurumları tarafından uzun yıllardır yapılan düzenlilik denetimi ile ona kıyasla daha yeni sayılabilecek bir denetim türü olan performans denetimi arasındaki başlıca farklılıklar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir (Bknz Tablo 1).

Tablo 1. Performans Denetimi ile Düzenlilik Denetimi Arasındaki Farklılıklar

	Performans denetimi	Düzenlilik denetimi
Amaç ve kapsam	- Kamu kaynakların etkin, ekonomik ve tutumlu bir biçimde kullanılıp kullanılmadığı değerlendirilir.	- Mali işlemlerin yasal ve sistematik bir şekilde yürütülüp yürütülmediği ve hesapların güvenilir olup olmadığını değerlendirir.
Odak noktası	- Politika, program, organizasyon, faaliyetler ve yönetim sistemleri	- Mali işlemler, muhasebe ve temel kontrol süreçleri
Kuramsal dayanağı	- Ekonomi, siyaset bilim, sosyoloji vb.	- Muhasebe ve hukuk
Yöntemler	- Denetime göre farklılaşır.	- Standart
Denetim kriterleri	- Denetçilerin yargısına daha fazla açık olması - Kendine özgü kriterleri mevcut	- Denetçilerin yargısına ve yorumuna daha az açık olması - Tüm denetimler için mevzuat ve yönetmeliklerle belirlenmiş standartlaştırılmış kriterler kullanılır.
Raporlar	- Belirli bir amaç için yayımlanan raporlar - Hedeflere göre değişen yapı ve içerik	- Yıllık rapor - Az ya da çok standart hale getirilmiş raporlar

Kaynak: ECA, 2015: 9.

Birçok ülkede Sayıştaylar tarafından yapılan düzenlilik ve performans denetimleri belirli yönlerden birbirlerinden farklılaşmaktadır. Örneğin düzenlilik denetiminde denetlenen kurumun mali işlemlerini mevzuata uygun bir biçimde gerçekleştirip gerçekleştirmediği incelenirken, performans denetiminde ise ilgili kurumun kendisine tevdi edilen kaynakları verimli, etkin ve tutumlu olarak kullanıp kullanmadığı değerlendirilmektedir. Yine düzenlilik denetiminde denetim süreci daha önceden mevzuatta belirlenen çeşitli kriterler doğrultusunda yürütülmekte olup genellikle denetçi bu kriterlere sıkı bir şekilde bağlı kalmaktadır. Fakat performans denetiminde durum farklılık arz etmektedir ve bazen denetçilerin kişisel yorum ve değerlendirmeleri önem kazanabilmektedir.

Çeşitli ülkelerdeki uygulamalardan hareketle performans denetiminin genel niteliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Demirbaş, 2001: 64-66):

- Performans denetiminde kurumsal faaliyetler etkinlik, ekonomiklik ve verimlilik yönünden değerlendirilmektedir.
- Denetim faaliyetlerinin kurum ya da konu bazlı olarak yapılması mümkündür.
- Sayıştaylar tarafından gerçekleştirilen performans denetimleri yargısal bir kararla sonuçlandırılmamaktadır.
- Performans denetimi nitelikleri itibarıyla oldukça geniş kapsamlıdır ve bu nedenle gerek merkezi idare gerekse yerel yönetim düzeyinde uygulama imkanı bulunmaktadır.
- Taşıdığı özelliklerden dolayı performans denetiminin denetçi açısından yoğun çalışmayı gerektiren ve zaman alıcı bir denetim türü olduğu söylenebilir.
- Performans denetimlerinde hükümetin mevcut politikaları sorgulanmamakla birlikte siyasi meseleler hakkında yargıda bulunulması söz konusu değildir.

Literatürdeki çalışmalara bakıldığında performans denetiminin geniş kapsamlı bir kavram olduğu ve çeşitli ülkelerde yedi farklı şekilde uygulama olanağı elde ettiği görülmektedir. Örneğin *verimlilik denetiminde* girdilerden en uygun biçimde çıktıların elde edilip edilmediğini değerlendirmek amacıyla kurumsal süreç ve faaliyetler ele alınmaktadır. *Program etkinliği denetiminde* ise program düzeyindeki çıktı ve sonuçlar arasındaki bağlantıyı inceleyerek ulaşılan sonuçlar bazı standart ya da hedeflerle karşılaştırılarak genel bir yargıya ulaşılmaktadır. *Performans yönetim kapasitesinin denetimi*, denetlenen kurumun programlarını ve faaliyetlerini verimli ve etkin şekilde yönetme kapasitesine sahip olup olmadığını değerlendirmeyi gerektirmektedir. *Performans bilgisinin denetimi*, denetlenen kurumun hükümete ya da meclise sunduğu performans bilgilerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini onaylayan denetim türüdür. *En iyi uygulama incelemesi*, birçok kurumda mevcut olan bir fonksiyonun en iyi şekilde hangi kurumda işlediğini ve bunun nedenlerini tespit etmek amacıyla yapılmaktadır. *Risk değerlendirmesi*, mevcut bir programın gelecekte işlemez duruma gelme olasılığı bulunan zayıf yönlerini ortaya koymak ve böylece siyasetçiler ile yöneticileri uyarmak amacıyla yapılmaktadır. Genel yönetim incelemesi ise performans yönetim kapasitesinin denetimine benzemektedir fakat ondan daha geniş kapsamlı konuları ele alabilmektedir. Örneğin denetlenen bir kamu idaresinin birtakım faaliyetlerini devamlı olarak verimli ve etkin bir şekilde idare edememesinin altında hangi nedenlerin yattığı bu değerlendirmelerde irdelenmektedir. Bahsi geçen performans denetimi türleri her ne kadar birbirlerinden farklı görünse de neticede doğrudan ya da dolaylı olarak kamu kesimindeki faaliyetlerin ekonomiklik, verimlilik ve etkinlik yönünden iyileştirilmesini amaçlamakta ve bu doğrultuda işlev görmektedir (Demirbaş ve Engin, 2016: 31).

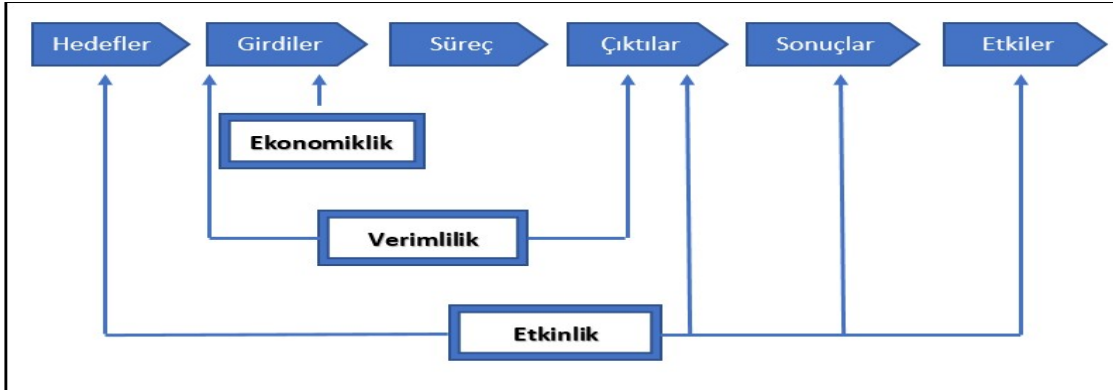
3. PERFORMANS DENETİMİNİN TEMEL UNSURLARI

Performans denetimi literatürde söz konusu denetimin başlıca unsurlarını oluşturan verimlilik (efficiency), etkinlik (effectiveness) ve ekonomiklik (economy) kavramlarının İngilizce karşılıklarının baş harflerinin aynı olması sebebiyle "3E denetimi" olarak bilinmektedir. Ayrıca bazı ülke Sayıştayları ise mükelleflerin ödedikleri vergilerin karşılığını alıp almadıklarını değerlendirmesi nedeniyle performans denetimi yerine "paranın karşılığı denetimi (value for money auditing)" terimini de kullanmaktadırlar (Sayer ve Yurt, 2011: 87).

Performans denetimi kuruluşların, programların veya sistemlerin ekonomiklik, verimlilik ve etkinlikten oluşan üç temel unsurundan biri ya da birkaçı açısından gereken iyileştirmeyi

sağlamayı amaçlamaktadır (ECA, 2015: 7). Bu unsurların mal ve hizmet üretim sürecinde ne tür ilişkiler oluşturduğu Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1. Performans Denetiminin Temel Unsurları Arasındaki İlişki

Kaynak: INTOSAI, 2021: 18.

Grafikte görüldüğü gibi performans denetimi genel hatlarıyla ekonomiklik, verimlilik ve etkinlik olmak üzere üç temel unsurdan oluşmaktadır. Verimlilik, belirli bir girdi düzeyi ile azami çıktı sağlanması veya belirli bir çıktı düzeyi için girdi miktarının en az olması ile ilişkilidir. Bir diğer ifadeyle mal ya da hizmet üretimi sonucu elde edilen çıktılar ile bunların üretiminde kullanılan kaynaklar arasındaki bağlantıya odaklanmaktadır. Dolayısıyla verimlilik unsuru, mevcut kaynaklardan en iyi şekilde yararlanmayı ve azami fayda elde edilmesini gerekli kılmaktadır.

Üretim sürecinin çıktı, sonuç veya etkilerini göz önünde bulunduran etkinlik unsuru, bir kurumun önceden belirlenen hedeflere ne ölçüde ulaştığı ile bir faaliyetin hedeflenen etkisi ile fiili etkisi arasındaki bağlantıyı ele almaktadır. Ancak bu bağlantıyı kurarken iki hususa dikkat etmek gerekir. Birincisi, gerçekleştirilen faaliyetle sonucu hedeflere ne ölçüde ulaştığı ve ikincisi ise bunların izlenen politikanın çıktısına atfedilip atfedilemeyeceğidir (INTOSAI, 2021: 14-16; T.C. Sayıştay Başkanlığı, 2002: 2).

Performans denetiminin diğer bir unsuru da ekonomiklik ya da diğer bir ifadeyle tutumluluktur. Ekonomiklik, kaliteyi de göz önünde bulundurma koşuluyla faaliyetler için kullanılan girdi maliyetlerinin en aza indirilmesi şeklinde tanımlanabilir (T.C. Sayıştay Başkanlığı, 1997: 5). Bu nedenle ekonomiklik, denetlenen kurumun faaliyetlerini gerçekleştirmek için kullandığı kaynakları zamanında, uygun miktar ve nitelikte ve en düşük maliyetle temin etmesini gerektirir (ECA, 2015: 7).

4. SAYIŞTAYIN PERFORMANS DENETİMİ YETKİSİNİN YASAL ALTYAPISI

Türk kamu yönetiminde performans denetiminin temeli 1930’lu yıllara dayandırmak mümkündür. 1938 yılında yürürlüğe giren 3460 sayılı Sermayesinin Tamamı Devlet Tarafından Verilmek Suretiyle Kurulan İktisadi Teşekküllerin Teşkilatıyla İdare ve Murakabeleri Hakkında Kanun’un ilgili maddesinde söz konusu teşekküllerin iktisadi, ticari ve sınai esaslara uygun bir biçimde “*maliyet etkin ve rasyonel bir şekilde işleyip işlemediklerinin denetleneceğine*” ilişkin hükme yer verildiği görülmektedir. Dolayısıyla kamu iktisadi teşebbüsleri üzerinde düzenlilik denetiminin yanı sıra performans denetiminin yapılması öngörülerek Yüksek Denetleme Kurulu’na bu hususta yetki verilmiştir. Bahsi geçen kanun maddesi kamu iktisadi teşebbüsleri üzerinden performans denetiminin yapılmasına hukuki zemin oluşturmakla birlikte söz konusu yasal düzenlemenin kapsamının yalnızca kamu iktisadi teşebbüsleri ile sınırlı olmasının önemli bir eksiklik olduğu belirtilebilir (Özen, 2008: 250-251).

Sayıştay'ın kamu kurum ve kuruluşlarında performans denetimi yapma yetkisine sahip olması ise 1996 yılında yapılan yasal düzenleme ile mümkün hale gelmiştir. 832 sayılı Sayıştay Kanunu'na eklenen maddede "Sayıştay, denetimine tabi kurum ve kuruluşların kaynakları ne ölçüde etkin ve tutumlu kullandıklarını incelemeye yetkilidir. Bu inceleme sonuçları Sayıştay Birinci Başkanı tarafından bir değerlendirme raporuyla TBMM Başkanlığına sunulur. Bu raporlar ile bu kanunda öngörülen genel mahiyetteki diğer raporlar TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda görüşülür ve Komisyon önerisi ile birlikte TBMM Genel Kuruluna sunulur" hükmüne yer verilmiştir. Kanun maddesinde doğrudan performans denetimi kavramı kullanılsa bile içerik bakımından değerlendirildiğinde kaynakların etkinlik ve tutumluluk yönünden incelenmesini öngörmesi bir diğer ifadeyle performans denetiminin unsurları itibarıyla ele alınması söz konusudur.

Sayıştay her ne kadar performans denetim yetkisine 1996 yılında yapılan yasal düzenleme ile ulaşmış olsa da performans denetimine yönelik hazırlık çalışmalarının söz konusu Kanun değişikliğinden daha önce başladığı bilinmektedir. Nitekim Sayıştay 1990'lı yılların başından itibaren performans denetimi hususunda önemli bilgi birikimine ve tecrübeye sahip ülke Sayıştayları (Kanada, İngiltere ve Pakistan) ile işbirliği yaparak eğitim çalışmaları düzenlemiştir. Bu kapsamda öncelikle deneyim kazanmak amacıyla iki pilot denetim projesi yürürlüğe girmiştir. Pilot projelerden birincisi Karayolları Genel Müdürlüğü'nün devlet yollarındaki yol yapım, onarım ve bakım faaliyetlerini; ikincisi ise Kültür Bakanlığı'na bağlı müzelerin eser elde etme, sergileme, depolama, bakım ve koruma, güvenlik, kayıt, envanter ve sayım faaliyetlerini konu edinmektedir. Her iki pilot denetim çalışması tamamlandıktan sonra Sayıştay denetim faaliyetlerini hızlandırdığı görülmektedir. 1998-2008 yılları arasında deniz ve limanlardaki kirliliğin önlenmesi, depreme hazırlık, hastanelerde ilaç ve tıbbi malzeme yönetimi, atık yönetimi, ormanların korunması ve trafik kazalarının önlenmesi gibi toplum açısından önem arz eden konularda 15 adet performans denetimi yaparak raporlar TBMM'ye sunulmuştur (Özen, 2008: 250-252).

Sıra	Rapor Adı
1	Karayolları Genel Müdürlüğü Yol Yapım, Onarım ve Bakım Faaliyetleri (1998)
2	Kültür Bakanlığı'na Bağlı Müzelerin Faaliyetlerinin İncelenmesi (1998)
3	Gemilerin Denizleri ve Limanları Kirlenmesini Önleme ve Kirlilikle Mücadele Etme (2002)
4	İstanbul Depreme Nasıl Hazırlanıyor? (2002)
5	Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın Marmara ve Düzce Depremleri Sonrası Faaliyetleri (2002)
6	Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Sorumluluğundaki Tarihi Eserlerin Korunması Hakkında Sayıştay Raporu (2004)
7	Ormanların Korunması Hakkında Sayıştay Raporu (2004)
8	Sağlık Bakanlığına Bağlı Hastanelerde İlaç, Tıbbi Sarf Malzemesi ve Tıbbi Cihaz Yönetimi Hakkında Performans Denetim Raporu (2005)
9	Kıyıların Kullanımının Planlanması ve Denetimi (2006)
10	e- Devlete Geçişte Kamu Kurumları İnternet Siteleri (2006)
11	e-Dönüşüm Türkiye Projesi Çerçevesinde Yürütülen Faaliyetler (2006)
12	Türkiye'de Atık Yönetimi Ulusal Düzenlemeler ve Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi (2007)
13	Hastane Enfeksiyonları ile Mücadele (2007)
14	Büyükşehir Belediyelerinde Altyapı Faaliyetlerinin Koordinasyonu (2008)
15	Trafik Kazalarını Önleme Faaliyetleri (2008)

Kaynak: T.C. Sayıştay Başkanlığı (2023)

2010 yılında 832 sayılı Kanun kaldırılarak yerine 6085 sayılı Sayıştay Kanunu kabul edilmiş ve Sayıştay'ın denetim yetkileri ve kapsamı yeniden tanımlanmıştır. Ancak yeni Sayıştay Kanunu'nun yasalaşma sürecinde TBMM Genel Kurulunda performans denetiminin

tanımı ve niteliği hususunda iktidar ve muhalefet arasında ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmaların meydana gelmesinde Kanunun mecliste görüşülmesi esnasında verilen değişiklik önerileri etkili olmuştur (Turhan, 2011: 93). Kanun teklifinin önceki halinde performans denetimi "*hesap verme sorumluluğu çerçevesinde idarelerce belirlenen hedef ve göstergelerle ilgili olarak faaliyet sonuçlarının ölçülmesi ve değerlendirilmesi ile kamu kaynaklarının etkin, ekonomik ve verimli olarak kullanılıp kullanılmadığının incelenmesi*" şeklinde tanımlanmakta iken, Kanun teklifinde yer alan maddenin değişikliği sonrası ise performans denetiminin tanımı "*hesap verme sorumluluğu çerçevesinde idarelerce belirlenen hedef ve göstergeler ile ilgili olarak faaliyet sonuçlarının ölçülmesi*" olarak belirlenmiştir. İktidar ve muhalefet kanadı tarafından farklı biçimlerde yorumlanan bu değişiklik, mecliste uzun süren tartışmalara yol açmıştır. İktidar kanadı performans denetiminin tanımında yapılan bu değişiklikle esasen performans denetiminin çerçevesinin belirginleştirilmeye ve bu denetimin bir tür yerindelik denetimine dönüşmesinin önüne geçilmeye çalışıldığını savunurken, muhalefet ise bu değişiklikte birlikte Sayıştay'ın performans denetim yetkisinin ortadan kaldırıldığını ve bundan dolayı artık kamu kurumlarında verimlilik, etkinlik ve tutumluluk denetiminin yapılamayacağını öne sürmüştür (İlhan, 2011: 112).

6085 sayılı Kanunla birlikte performans denetiminin bir önceki 832 sayılı Kanundan ve uluslararası örneklerden farklı bir biçimde tanımlandığı görülmektedir. Sayıştay ilgili Kanun maddesinde belirtilen performans denetim yetkisine dayanarak metodoloji geliştirme çalışmaları yapmış, denetim rehberini revize etmiştir (Aslankara, 2022: 206). Ayrıca ilk kez 2013 yılında 22 kamu idaresinde kurumsal performans denetimi yapılarak bunlara ilişkin denetim raporları TBMM'ye ve kamuoyuna sunulmuştur (Demirbaş ve Engin, 2016: 40). Daha sonraki yıllarda Sayıştay tarafından yapılan kurumsal performans denetimlerinin kapsamı genişletilerek hızla devam etmiştir. Ancak idare denetim raporu başlığı altında düzenlilik denetim raporları ile birlikte yer alan performans denetim raporlarının en son 2019 yılında yayımlandığı ve sonraki yıllarda kurumsal performans denetim çalışmalarının yapılmadığı görülmektedir.

5.SAYIŞTAYIN PERFORMANS DENETİM FAALİYETLERİNDE GÜNCEL GELİŞMELER

Sayıştay kurumsal performans denetim çalışmalarını sona erdirmesinin ardından yine 6085 sayılı Kanunun kendisine tanıdığı yetkiye istinaden 6. maddede yer alan "*Sayıştay, kamu idarelerinin hesap, işlem ve faaliyetleri ile mallarını, hesap veya faaliyet dönemine bağlı olmaksızın yılı içinde veya yıllar itibarıyla denetleyebileceği gibi sektör, program, proje ve konu bazında da denetleyebilir.*" hükmünden hareketle konu bazı performans denetimleri yapmaya başlamıştır. Sayıştay tarafından gerçekleştirilen kurumsal düzeyde performans denetimleri, kamu idarelerini plan ve program belgeleri doğrultusunda takip edeceği yolu ortaya koyan amaç ve hedefleri ile bütçe uygulaması neticesinde meydana gelen faaliyet sonuçlarının performans göstergeleri doğrultusunda ölçülmesi biçiminde yapılmakta iken (T.C. Sayıştay Başkanlığı, 2014: 1), konu denetimleri ise iyi yönetişimin, saydamlığın ve hesap verebilirliğin sağlanması amacıyla kamu idarelerinin program, faaliyet, sistem, proje ve işlemlerini tarafsız ve sistematik olarak incelemektedir. Konu denetimleri; ekonomiklik, verimlilik ve etkinlik hedeflerini içerebilen, birden fazla kurumu kapsayabilen ve belirlenen alanın derinlemesine incelenmesini sağlayan bir denetim yaklaşımıdır (T.C. Sayıştay Başkanlığı, 2021: 1).

Konu denetimlerinde nihai olarak denetlenen kurumu kaynakları elde edilmesi ve kullanımında mevzuatın ve yönetsel düzenlemelerin yanı sıra yönetişimin temel prensiplerine uygunluğun ve etkinlik, ekonomiklik verimliliğe riayet edilip edilmediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte Sayıştay tarafından yapılan konu

denetimlerinin kamudaki kaynak yönetiminin kalitesini artırmak, kamu idarelerinde hesap verme yükümlülüğünün yerine getirilmesine katkı sağlamak, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek, hizmet kalitesini iyileştirmek ve yönetim süreçlerini geliştirmek gibi birtakım amaçlara hizmet etmesi beklenmektedir (T.C. Sayıştay Başkanlığı, 2021: 1-2).

Bu çerçevede Sayıştay Başkanlığı 2020 yılında “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Gerçekleştirilmesine Yönelik Hazırlık Süreçlerinin Değerlendirilmesi” ve 2022 yılında ise “Taşkın Risk Yönetimi” ile “Plastik Atık Yönetimi” adlı denetim raporlarını kamuoyu ile paylaşmıştır. Bununla birlikte T.C. Sayıştay Başkanlığı tarafından 2021 yılının Mart ayında uluslararası denetim standartları dikkate alınarak “Konu Denetimi Rehberi” yayımlanmıştır.

SONUÇ

Sayıştay, 1996 yılında 832 sayılı Kanunda yapılan bir düzenleme ile kamu kurumlarında performans denetimi yapma yetkisi elde etmiş, bu doğrultuda 1998-2008 döneminde performans denetim çalışmaları konu bazlı denetim ekseninde yürütülmüştür. 2010 yılında 6085 sayılı Kanunun kabul edilmesiyle performans denetim çalışmalarında önemli bir dönüşüm yaşanmış olup daha önceden yapılan konu denetimleri sonlandırılarak kurumsal performans bilgisinin denetimine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Kurumsal performans denetimleri ile bütçe sisteminin temel unsurlarını oluşturan stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporlarına etkinlik kazandırılması ve performans bilgisinin sunumunda karşılaşılan sorunları tespit ederek gereken iyileştirmelerin yapılması hedeflenmiştir. Bu çerçevede 2013-2019 yılları arasında birçok kamu idaresinde düzenlilik denetimleri ile eşzamanlı olarak kurumsal performans denetimleri yürütülmüş ve bunlara ilişkin denetim raporları resmi internet sitesi aracılığıyla kamuoyuna açıklanmıştır. Son olarak Sayıştay'ın 2020 yılı itibarıyla tekrardan konu denetimlerine başladığı ancak kamu idarelerine ilişkin denetim raporları incelendiğinde bu süreçte kurumsal performans denetimi yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla yaklaşık 25 yıllık süreçte performans denetiminin alt türleri olarak nitelendirilebilecek kurumsal performans bilgisi denetimi ile konu denetimlerinin hiçbir zaman aynı anda gerçekleştirilmediği ve bu denetim türlerinin birbirini takip eden ardışık dönemlerde farklı zaman aralıklarında yapıldığı anlaşılmaktadır.

Sayıştay tarafından yapılan kurumsal performans denetimlerinde denetlenen kamu idaresinin stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporları incelenmekte ve performans bilgisinin mevcudiyet, zamanlilik, sunum, tutarlılık ve doğrulanabilirlik gibi kriterlere uygun bir biçimde sunulup sunulmadığı değerlendirilmektedir. Böylece kurumsal performans yönetimine ilişkin sorunlar tespit edilmektedir. Sayıştay'ın performans denetim raporları üzerinden yapılan analizlerde de bu tür sorunlar açıkça ortaya konmaktadır. Örneğin Demirbaş ve Engin (2016), Sayıştay'ın belediyelerde gerçekleştirdiği performans denetimlerinde ulaştığı bulguları inceleyerek içerik analizine tabi tutmuşlardır. Analiz sonucu belediyelerin bütçeleme süreçlerine ilişkin pek çok sorun yaşandığı görülmektedir. Özellikle bütçe sisteminin temel belgeleri olarak görülen stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporlarının mevzuatta belirtilen şekil ve içeriğe yeterince uygun hazırlanmadığı, stratejik planlarda maliyetlendirme tablosuna yer verilmediği, faaliyet raporlarında hedeflerde meydana gelen sapmalara ilişkin yeterince açıklama yapılmadığı görülmektedir. Benzer şekilde Küçükaycan ve Ağdeniz (2019) Sayıştay tarafından devlet üniversitelerinde yapılan performans denetimlerinin bulgularını analiz etmiş ve sonuç olarak raporlama gerekliliklerinin yanı sıra performans bilgilerinin içeriğine ilişkin kriterleri karşılamayan üniversitelerin mevcut olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca bazı üniversitelerin veri kayıt sistemi oluşturmadıkları görülmüştür.

Bununla birlikte devlet üniversitelerinin faaliyet raporlarına ilişkin en sık karşılaşılan hata ise performans hedeflerinden sapmaların nedenlerine yer verilmemesidir. Dolayısıyla bu durum hesap verme yükümlülüğünün yerine getirilmesi açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Türkiye'de kamu idarelerinin saydamlık ve hesap verebilirliğini sağlamaya yönelik araçların başında gelen faaliyet raporları gelmektedir. Ancak kamu idarelerince hazırlanan faaliyet raporlarında performans bilgisinin sunumuna ilişkin önemli eksiklikler bulunmaktadır. Bu eksikliklerin tespitinde ve gereken iyileştirmelerin yapılmasında Sayıştay denetiminin rolü son derece önemlidir. Bu nedenle Sayıştay tarafından yapılan kurumsal performans bilgisi denetimlerinin sürdürülmesi gerekmektedir.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki Sayıştay tarafından yapılan kurumsal performans denetimleri ile konu denetimleri birbirlerinin yerine geçebilecek denetim türleri değildir. Bu nedenle bir taraftan konu bazlı denetimler yürütülürken diğer taraftan da kurumsal performans denetimlerinin de sürdürülmesi gerekmektedir. Kapsamı, etkisi ve sonuçları itibarıyla birbirlerinden önemli ölçüde ayrılan bu iki denetim yaklaşımının kamu mali yönetimine ve topluma sağlayacağı katkılar da farklılaşmaktadır. Sayıştay'ın her iki denetim türünü de yapması halinde iş yükünün artacağı muhakkaktır ve bu yüzden kurumsal kapasitesi dikkate alınarak denetçi kadrosu genişletilmesi yararlı olacaktır.

Sayıştay, ülkemizde uzun zamandır çözüme kavuşturulamamış ve kronik hale gelen meselelerle ilgili konu denetimleri yapmalıdır. Örneğin kamuoyunda sıklıkla tartışılan ve gündemde yer alan kamu ihale sistemi, kamu yatırımlarında yap-işlet-devret modelinin etkinliği, yükseköğretim hizmetlerinin iyileştirilmesi, afet yönetimi vb. hususlar denetim konusu olarak belirlenebilir. Son olarak da şunu ifade etmek gerekir ki Sayıştay bugüne kadar deniz ve limanların kirletilmesi, İstanbul depremi, ormanların korunması ve plastik atık yönetimi gibi toplumsal açıdan hassasiyet taşıyan konularda denetimler yapmıştır. Sayıştay, bu denetimlerinde ulaştığı bulgulardan yola çıkarak söz konusu sorunların çözümüne ilişkin birtakım öneriler getirmektedir. Raporlarda yer alan bu önerilerin (örneğin İstanbul depremine hazırlıkla ilgili denetim raporu) ilgili kuruluşlar tarafından ne derece dikkate alındığı ve raporlarda tespit edilen sorunlara karşı ne tür önlemler alındığının takip edilmesi gerekmektedir. Aksi halde performans denetim çalışmaları tamamen işlevsiz hale gelecek ve arzu edilen sonuçlara ulaşamayacaktır.

KAYNAKÇA

- ASLANKARA, Ç. (2022). "Kamu Denetim Sisteminde Performans Denetimi: Sayıştayın Deneyimleri". Kamu Yönetiminde Denetim ve Hesap Verebilirlik Kavramı, Teori ve Uygulamalar. Ed. İnce, M. ve Taner, A. Adalet Yayınevi. Ankara, ss.205-226.
- CANDAN, E. (2007). Türk Bütçe Sisteminde Performans Denetimi. T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. Yayın No: 2007/374, Ankara.
- COŞKUN, A. (1998). "Denetimde Yeni Yönelişler: Performans Denetimi". Cumhuriyetin 75'nci Yılında Kamu Harcamaları ve Denetimi Sempozyumu. T.C. Sayıştay Başkanlığı Cumhuriyetin 75'nci Yıldönümü Dizisi, Ankara, ss.85-106.
- DEMİRBAŞ, T. (2001), Sayıştaylar Tarafından Gerçekleştirilen Performans Denetimleri ve Türk Sayıştayı Uygulaması, Sayıştay Başkanlığı, Ankara.
- DEMİRBAŞ, T. & Engin, R. (2016). "Sayıştayın Belediyeler Üzerindeki Performans Denetimlerinde Ulaştığı Bulguların Analizi". Sayıştay Dergisi. Sayı 100, ss.27-60.
- EUROPEAN COURT OF AUDİTORS (ECA) (2015). Performance Audit Manual. <https://www.pempal.org/sites/pempal/files/attachments/271275.pdf>, 17.04.2023.

- INTOSAI (2019). ISAAI 300 Performans Audit Principles. <https://www.issai.org/wp-content/uploads/2019/08/ISSAI-300-Performance-Audit-Principles.pdf>, 14.04.2023.
- INTOSAI (2021). Performance Audit ISSAI Implementation Handbook. <https://www.idi.no/elibrary/professional-sais/issai-implementation-handbooks/handbooks-english/performance-audit-v1-2021/1330-idi-performance-audit-issai-implementation-handbook-v1-en/file>, 14.04.2023.
- İLHAN, İ. (2011). "6085 Sayılı Sayıştay Kanunu'nda Performans Denetimine İlişkin Olarak Yapılan Değişiklik Üzerine Değerlendirmeler". Dış Denetim. Sayı 3, ss.112-117.
- KÖSE, H.Ö. (2007). Dünyada ve Türkiye'de Yüksek Denetim. T.C. Sayıştay Başkanlığı 145. Kuruluş Yıldönümü Yayınları. Ankara.
- KUBALI, D. (1998). Performans Denetimi Kavram, İlkeler, Metodoloji ve Uygulamalar. T.C. Sayıştay Başkanlığı Cumhuriyetin 75'inci Yıldönümü Dizisi: 11. Ankara.
- KÜÇÜKAYCAN, D. ve Ağdeniz, Ş. (2019). "Devlet Üniversitelerinin Performans Denetim Sonuçlarında Raporlanan Bulguların Analizi". Maliye Araştırmaları-3. Ed. Oktar, S.A. ve Taşkın, Y. On İki Levha Yayıncılık. İstanbul, ss.292-306.
- SAYER, A. ve Yurt, A.A.E. (2011). "Parlamento ve Yüksek Denetim Kurumları". Dış Denetim. Sayı 3, ss.86-90.
- ÖZEN, A. (2008). Performans Esaslı Bütçeleme Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. Yayın No: 2008/382. Ankara.
- T.C. Sayıştay Başkanlığı (1997). Performans Denetimi (Özet El Kitabı). T.C. Sayıştay Başkanlığı 135. Kuruluş Yıldönümü Yayınları. Çeviri Dizisi Yayın No: 11. Ankara.
- T.C. Sayıştay Başkanlığı (2002). ASOSAI Performans Denetim Rehberi. Çev. Yörüker, S. ve Özeren, B. T.C. Sayıştay Başkanlığı Araştırma/İnceleme/Çeviri Dizisi: 24. Ankara.
- T.C. Sayıştay Başkanlığı (2014). Performans Denetimi Rehberi. Versiyon No: 2014/2. Ankara.
- T.C. Sayıştay Başkanlığı (2021). Konu Denetimi Rehberi. Versiyon No: 2021/1. Ankara.
- T.C. Sayıştay Başkanlığı (2023) "Diğer Raporlar", <https://www.sayistay.gov.tr/reports/category/15-diger-raporlar>, Erişim Tarihi: 22.06.2023.
- TURHAN, M. (2011). "6085 Sayılı Kanun ve Performans Denetiminin Geleceği". Dış Denetim. Sayı 3, ss.91-101.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE DEPREMLERLE MÜCADELEDE SOSYAL POLİTİKALARIN ÖNEMİ: KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİ*

Suat UĞUR**

Leyla YILMAZ***

ÖZET

Deprem, ne zaman ve nerede olacağı kesin olarak bilinemeyen ve önlenemeyen ama bırakacağı hasarların azaltılabileceği bir doğa olayıdır. 06 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'de meydana gelen depremler, 1939 tarihinde Erzincan'da olan depremden sonraki en büyük depremler olmuştur. Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde peş peşe meydana gelen depremler can kaybının yanı sıra yıkımın çok olduğu ve çok geniş bir alanı etkileyen doğal afetler olarak kayda geçmiştir.

"06 Şubat Kahramanmaraş Depremleri" olarak bilinen ve "Asrın Felaketi" olarak da tanımlanan bu yıkıcı depremler, Türkiye'nin bir deprem ülkesi olduğu gerçeğini bir kez daha göstermiştir. Bu çalışma, "Türkiye, Bir Deprem Ülkesidir" gerçekliğine ve yaşanan deprem felaketinin yarattığı büyük etkiye sosyal politikalar açısından dikkat çekmek amacını taşımaktadır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Bu kapsamda özellikle Kahramanmaraş depremleri başta olmak üzere Cumhuriyet yıllarında meydana gelen büyük depremlerin sonuçları incelenmiş, alanında uzman kişiler ve kurumlarca yayınlanmış çalışmalar taranmış ve analizlerden yararlanılmıştır.

Kahramanmaraş depremlerinden en çok etkilenen 11 ilimiz; Kahramanmaraş, Adıyaman, Hatay, Adana, Diyarbakır, Malatya, Osmaniye, Kilis, Gaziantep Şanlıurfa ve Elazığ olmuştur. Bölge genelinde toplam can kaybının 50.000'in üzerinde ve yıkılan bina sayısı 500.000 dolayında olduğu kayıtlara geçmiştir. Bölgede yıkılan ve ağır hasarlı bina sayısının çok olması sebebi ile depremden etkilenen vatandaşlar için geçici veya kalıcı göç hareketi, bölgeden ayrılamayanlar için ise çadır ve konteyner kentlerde zorlu bir yaşam mücadelesi başlamıştır. Başta deprem bölgesinde olmak üzere ülkemiz genelinde geçici koruma altındaki sığınmacıların varlığı da depremlere bağlı ortaya çıkan sosyal ve ekonomik tabloyu ağırlaştırmıştır.

Devlet kurumları, sivil inisiyatif ve dünyanın farklı yerlerinden gelen yabancı afet yardım ekipleri, maddi ve manevi yardımlarla bölge halkının yanında olmuştur. Böyle olmakla beraber 1939'da

*Bu çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde 5-6 Temmuz 2023 tarihleri arasında çevrimiçi olarak Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı III'te sunulmuş çalışmadan geliştirilmiştir.

**Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, suatugur@comu.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-8009-6361

***YL Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, lymltldm@gmail.com, ORCID No: 0009-0009-9719-7025

meydana gelen Erzincan Depremi ile başlayan mevzuat düzenlemelerine ve alınan önlemlere rağmen, deprem öncesinde ve sonrasında ilgili kurumların etkin ve yeterli olmakta zorlandıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kahramanmaraş Depremleri, Deprem ve Sosyal Politika, Sosyal Politikanın Önemi.

THE IMPORTANCE OF SOCIAL POLICIES IN FIGHTING EARTHQUAKE IN THE REPUBLIC PERIOD: KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKE

ABSTRACT

Earthquake is a natural event that cannot be known exactly when and where will occur and cannot be prevented, but the damage it will cause can be reduced. The earthquakes that occurred in Turkey on February 06, 2023 were the largest earthquakes after the 1939 Erzincan earthquake. The earthquakes that occurred one after another in the Pazarçık and Elbistan districts of Kahramanmaraş were recorded as natural disasters that affected a wide area and caused a lot of destruction as well as loss of life.

These devastating earthquakes, known as the "February 06 Kahramanmaraş Earthquakes" and also known as the "Disaster of the Century", once again showed the fact that Turkey is an earthquake country. This study aims to draw attention to the reality of "Turkey is an Earthquake Country" and the large effects of these earthquakes in terms of social policies. This study was carried out using the literature review method which is one of the qualitative research methods. In this context, the results of the great earthquakes that occurred in the Republic period, especially the Kahramanmaraş earthquakes, were examined, the studies published by experts and institutions in the field were studied and the analyzes were referred.

The 11 provinces most affected by the Kahramanmaraş earthquakes are: Kahramanmaraş, Adıyaman, Hatay, Adana, Diyarbakır, Malatya, Osmaniye, Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa and Elazığ. It has been recorded that the total loss of life in the region is over 50, 000 and the number of destroyed buildings is around 500, 000. Due to the large number of destroyed and heavily damaged buildings in the region, temporary or permanent migration movement has begun for the citizens affected by the earthquake, and a difficult struggle for life in tent and container cities for those who cannot leave the region. The presence of refugees under temporary protection throughout our country, especially in the earthquake zone, has also worsen the social and economic picture that emerged due to earthquakes.

State institutions, civil initiatives and foreign disaster assistance teams from different parts of the world stood by the people of the region with material and moral assistance. However, despite the legislative arrangements and the measures started to be taken after the Erzincan Earthquake in 1939, it was observed that the relevant institutions had difficulty in being effective and sufficient before and after the earthquake.

Key words: Kahramanmaraş Earthquake, Earthquake and Social Policy, The Importance Of. Social Policy

1.GİRİŞ

18.yy ile başlayan Endüstri Devrimi ile bilimsel, teknolojik gelişmelerin ışığında çağ atlayan, Milenyum Çağı da denilen 21.yüzyılın ilk çeyreğinde Mars'ta yaşam alanlarını kurmayı başarma noktasında olan insanoğlu tüm bu ilerlemeyi başarabilmiş olmasına rağmen, doğa karşısında halen ve kısmen büyük bir çaresizlik içindedir. Doğa kendi kanunları ile işlemeye devam etmektedir. "Doğal Felaket" olarak kodladığımız, ne zaman nerede olacağı belli olmayan, kestirilemeyen ve önlenemeyen, gelişmiş, gelişmekte olan toplum ayrımı yapmadan, coğrafya, dil, din, ırk ayrımı yapmadan

meydana geldiği coğrafyayı ekolojik, ekonomik, sosyo-kültürel olarak negatif yönde etkileyen pek çok doğa olayı bunun en net örneğidir.

İnsanoğlu'nun mitolojik çağlardan beri doğanın genel işleyişi sonucu, doğal ve insan kaynaklı olarak meydana gelen, günümüzde genel bir ifade ile "Afet"- "Felaket" olarak nitelediğimiz olaylar içinde belki de duyduğu zaman en çok korktuğu olan "Deprem" gerçeğidir. Günümüzde teknolojik gelişmeler sonucu uydu verileri ile atmosfer kaynaklı doğa olaylarını önceden tespit edebilmek mümkün hale gelmişken, henüz depremleri tahmin edebilecek bir teknoloji mevcut değildir. Depremlerin önlenemez oluşu sebebi ile bugün dünya üzerinde deprem riski taşıyan bölgelerde meydana gelecek zararın nasıl minimize edileceği üzerine çalışmaları ön plana alan bir yaklaşım benimsenmiştir. Deprem sorunsalı zararın en aza indirilmesi ile aşılmaya çalışılmaktadır (TMMOB, 2021)

Türkiye coğrafi konumu, toprak ve zemin yapısı ile üzerinde bulunduğu iklim kuşağı gereği deprem felaketi gerçeği ile özellikle içinde bulunduğumuz yüzyılda çok sık yüz yüze gelmiştir. Yapılan araştırmalar afetlerin oluşları ve sonuçları açısından gelişmekte olan ülkeler üzerinde, dış ülkelere yardım almasını gerektirecek ölçüde ağır sosyo-ekonomik etkilerinin olduğunu ortaya koymuştur (Orkunoğlu, Şahin, 2017). Doğal Afetlerin önem arz eden tarafı bir ülke bazında meydana gelen bir afetin dünyayı etkileyecek düzeyde olumsuz etkilerinin açığa çıkmasıdır. Doğal afetlerin can ve mal kayıplarına yol açması ile toplum sağlığının, demografik yapı ve yerel kültürünün bozulmasının yanı sıra, meydana geldiği bölgenin ekonomisini etkilediği gibi, o bölgenin tarım ve sanayi üretimine bağlı zincirde olan diğer bölgeleri de ekonomik olarak etkilemektedir. Bu etki sonucu bölgenin ekonomisindeki yani üretim, dağıtım ve tüketimindeki yavaşlama ile birlikte yaşam standardı düşmekte, vergi kayıplarına yol açmakta, üretim stoğunun azalması ile sermaye kaybı yaşanmakta, bu ve benzeri fenomenlerle istihdam, eğitim ve sağlık da dahil olmak üzere ülke geneline yayılan negatif etkiler ortaya çıkmaktadır. Afet bölgesinde yaşamsal ve üretim aktivitelerinin durmasına bağlı olarak fiyatlarda bir yükselme eğilimi görülür, bu durum piyasaları olumsuz etkileyecek olan enflasyonist bir görünümün açığa çıkmasına sebep olmaktadır. Afet bölgesinin imarı için yapılacak ek yatırım maliyetlerinden doğan mali yük ülke genelini etkilemektedir. Devlet kaynaklarının dağıtımında ek maliyet kalemi yaratarak, öncelikli olarak doğal felaketten etkilenen bölgeye yatırım olarak aktarılması sonucu yeni yatırım yapılacak veya devam eden projelerde finansman sorunu ortaya çıkmaktadır. Dış ticaret açısından ihracat ve ithalat olumsuz etkilenmekte, üretici, ihracatçı ve devlet tarafında ciddi gelir kaybı ortaya çıkmaktadır. Negatif etkilerin yanı sıra bölgenin alt yapı ve üst yapısının yeniden imarının gereği bölgede yatırım ve istihdam da gözle görülür bir yükseliş gözlenebilir. Bu da belki de yaşanan doğal afet öncesi sınırlı kapasiteye sahip olan bu bölgenin ekonomisine ve toplumsal yaşamına bir hareketlilik kazandıracaktır. Gelişmiş ülkeler olası afetler sonrası, sermaye yapıları güçlü olduğu için bu dönemi daha istikrarlı atlattırırken, gelişmekte olan ülkelerin afetin sonuçları ile baş edebilmeleri daha güç olmaktadır. Türkiye OECD ülkeleri arasında, yaşanan afetler sonrası meydana gelen can, mal ve sosyo-ekonomik kayıplar açısından birinci sırada yer almaktadır (Dölek, 2016; İncekara, 2023).

2.AFET KAPSAMINDA DEPREM KAVRAMI

Afet; çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım (TDK, 2023), büyük zararlara yol açan, deprem, su baskını gibi doğa olayı (Oxford Languages, 2023) olarak tanımlanmaktadır.

Afet; Herhangi bir tehlikenin can, mal, çevre, ekonomi ve kültürel varlıklar üzerinde yarattığı kötü etkilerle baş etmeye yerel imkânların yetmediği durumlar. Deprem, sel, yıldırım gibi doğa olayları, ülke düzeyinde veya uluslararası yardım gerektirecek şekilde

büyük can ve mal kayıplarına neden olduklarında doğal afet olarak adlandırılır(Ahder, 2023).

Afet; toplumun olağan yaşam düzenini bozarak, can ve mal kayıplarına neden olan, onun yanıt verme ve uyum sağlama kapasitesini aşarak, dış yardım gereksinimi doğuran, ekolojik olaylara afet denir (Akdur, 2000)

“Afet” yukarıda verilen tanımlarda da görüleceği üzere çoğunlukla salt insanla ilişkilendirilen dar kapsamlı tanımlanan bir olgu olarak ifade edilmekte ve felaket, facia, kıran, tufan, tahribat şeklinde de adlandırılabilir.

Geniş bir tanımla ifade edecek olursak “Afet; “Doğal” yollardan veya “İnsan” eliyle, beklenmedik anda meydana gelen, çoğunlukla önlenemeyen, şok etkisi yaratan, doğanın, yaşamsal alan ve araçların kaybı ile insan toplumu için sosyo-ekonomik ve manevi yıkımla sonuçlanırken, doğal yaşam için çok değerli olan hava, toprak ve suya, buralarda yaşayan hayvan ve bitki türleri ile gözle görülemeyen canlı organizmalar dahil zarar vermek suretiyle ekolojik dengenin bozulmasına yol açan, sonucunda onarılması güç, ağır tabloların ortaya çıktığı ve meydana gelen yapısal bozulmanın düzelmesi uzun süreç gerektiren yıkıcı olaylardır”. Yıllarca dünya gündemini meşgul eden 2010 yılında BP British Petrol firmasına ait Meksika Körfezindeki petrol platformunda meydana gelen, kayıtlara “DeepwaterHorizon” olarak geçen petrol sızıntısı kazası bu tanıma güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu olay Amerika Birleşik Devletleri tarihinde kayıtlara geçmiş en büyük çevre felaketlerinden biri olmuştur ve turizm endüstrisi ile deniz, balıkçılık ve vahşi yaşam habitatına verdiği büyük zarar raporlara girmiştir (tr.wikipedia, 2023).

Afetler meydana geliş şekillerine göre; 1- Doğal Afetler 2- İnsanların yaşamsal faaliyetleri sonucu oluşan doğal afetler ve 3- Direkt İnsan Kaynaklı Afetler olarak üç başlık altında toplanabilir. Doğal Afetler; Yavaş Gelişen ve Ani Gelişen Afetler olarak yine iki ana başlıkta toplanır. Kuraklık, kıtlık, şiddetli soğuklar vb. yavaş gelişen afet, deprem, volkan patlaması, seller, su taşkınları fırtına, toprak kayması, kaya düşmesi, hortumlar ve yangınlar da ani gelişen doğal afetlerdir. İnsan kaynaklı olanlar ise kaza olarak ifade edilmekte, daha çok teknolojik gelişme ve artan nüfusla ortaya çıkmaktadırlar. Endüstriyel kazalar, taşımacılık kazaları, nükleer, kimyasal ve biyolojik kazalar, aşırı kalabalıktan meydana gelen kazalar ile göçmenler ve yerlerinden edilenler vb. örnek verilebilir. Karbon salınımı sonucu meydana gelen iklim değişiklikleri, çölleşme, kıtlık, susuzluk, yerleşim yerlerinin yanlış zemine yapılması sonucu kayması, ekili alanlarda derin obrukların oluşması, ormanlık ve tarım alanlarında maden sahalarının açılması ile ortaya çıkan doğa tahribatı vb ise insanların yaşamsal faaliyetleri sonucu zamanla ortaya çıkan durumlardır ve geriye döndürülemeyen etkileri vardır. (Orkunoğlu; Şahin, 2017; AFAD, 2023). Uluslararası Nükleer Olay Ölçeğinde en yüksek sınıflama olan 7 ile sınıflandırılan ilki 1986 yılında Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinde bulunan Çernobil Nükleer Santrali, diğeri 2011 yılında meydana gelen Fukuşima Nükleer kazaları, yüz binlerce insanı, binlerce kilometrekareyi etkilemesi sebebi ile verilebilecek dikkat çekici örneklerdir (Wikipedia, 2023).

Dünya üzerinde görülen afetler; Jeolojik, Biyolojik, Sosyal, Klimatik ve Teknolojik Afetler başlıklarında sınıflandırılmaktadırlar.

Tablo 1. Afetlerin Sınıflandırılması

Jeolojik Afetler :	Deprem -Volkanik Patlamalar – Heyelan – Kaya Düşmesi – Tsunami – Çamur Akıntıları
Biyolojik Afetler :	Salgınlar – Orman yangınları – Erozyon – Böcek istilası
Sosyal Afetler :	Terör saldırıları – Yangınlar – Savaşlar - Göçler
Klimatik Afetler :	Kuraklık - Dolu – Hortum - Sel – Kuraklık - Yıldırım – Kasırga – Tipi – Sıcak ve

	Soğuk Dalgası – Yıldırım – Tayfun – Siklonlar - Kasırga
Teknolojik Afetler:	Sanayi kazaları – Ulaşım kazaları – Maden kazaları – Biyolojik, Nükleer, Kimyasal silahlar ve kazaları

*AFAD Doğal Afetler (2023).

Bu sınıflamaya ek olarak uluslararası veri tabanına göre kuyruklu yıldızların, asteroit ve meteorların dünya atmosferinden veya diğer tabakalarından geçişleri sırasında meydana gelen çarpma, patlama vb. ile oluşan durumlar ise dünya dışı tehlikeler olarak ifade edilmektedir (Orkunoğlu; Şahin, 2017).

Afet kapsamında bulunan deprem en basit tanımı ile; yerküre üzerinde oluşan levhaların birbirlerine sürtünerek kırılıp çökmeleri sonucu açığa çıkan enerji ile meydana gelen yer sarsıntısıdır (Naimi; Tufan, 2021).

Dünyadaki iki büyük deprem kuşağından ilki; Pasifik Okyanusu ve çevresinde yer alan, depremlerin % 80 ini üreten “Pasifik Deprem Kuşağı” ikincisi ise; Türkiye'nin de Doğu Akdeniz bölümünde yer aldığı, Meksika körfezinden başlayarak Kanarya ve Batı Hint Adaları üzerinden, Alp Dağları ve Kuzey Avrupa ülkelerini kapsayan Karpatlar Bölgesinden Anadolu'ya uzanan, buradan Kafkaslar ile Hazar Denizi çevresinden İran'a, Pamir ve Himalayaları da içine alarak Doğu Hindistan'dan Burmaya kadar uzanan ve depremlerin %15'ini üreten “Alp-Himalaya Deprem Kuşağı”dır (Uzunçibuk, 2009).

Depremler oluş nedenlerine göre “ Tektonik Depremler ”, “Volkanik Depremler”, “ Çöküntü Depremleri” gibi farklı isimler alırlar. Türkiye'de meydana gelen depremlerin de karakteristiğini gösteren, levhaların kırılması ile oluşan depremler “Tektonik”, volkanlardan sıcak magmanın yerkürenin derinliklerinden yukarı püskürmesi sonucu oluşanlar “Volkanik”, enerjileri daha düşük, dolayısıyla hasar verme kabiliyetleri daha az olan yer altındaki jipsli, tuzlu arazilerde erimeye bağlı olarak tavan bloklarının çökmesi veya yer altındaki mağara boşluklarının çökmesi sonucu oluşan depremler ise “ Çöküntü Depremleri” olarak adlandırılır. “Tsunami” ise “Derin Deniz Depremleri” sonucu oluşan, can ve mal kaybına sebep olacak yıkım getiren dev dalgalardır (AFAD;2023) .

3.”6 ŞUBAT” DEPREMLERİ ÖZELİNDE TÜRKİYE'DE DEPREM GERÇEĞİ

3.1.Türkiye'nin Doğal Afet Görünümü

1900 - 2016 yılları arasında Dünya üzerinde; Deprem - Sel - Fırtına - Salgın Hastalık-Yangın - Böcek istilası- Kuraklık - Aşırı sıcaklık- Heyelan - Hayvan çarpması - Volkanik faaliyetler - Kitle hareketleri ve Çarpışma ana başlıklarında on üç tip doğal afet tanımlanırken, Türkiye'de görülen doğal afetler sekiz başlıkta sınıflandırılmıştır. Bunlar; Deprem –Fırtına-Sel- Heyelan- Kitle hareketleri-Yangın - Aşırı sıcaklık ve Salgın hastalıklardır (Orkunoğlu; Şahin, 2017).

Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinin her birinde farklı iklim tipine ve bitki örtüsüne sahip olması, yağışların, dağlık ve ovalık arazilerin, akarsu ve göllerin dağılımı açısından her bölgesinde farklılık göstermesi, aktif fay hatları üzerinde olması sebebiyle heyelan, sel, deprem, orman yangını, kuraklık, çığ düşmesi, yıldırım vb. doğal afetlerle bölgesel olarak sıkça karşılaşmaktadır. Bir bölgemizde o yıl kuraklık görülürken diğer bir bölge sellere teslim olmakta iken başka bir bölge orman yangınları ile mücadele edebilmekte, farklı bölgelerde peş peşe depremler meydana gelebilmektedir. AFAD verilerine göre %45'lik oran ile heyelan en çok karşılaşılan doğal afettir. Bunu %18 ile deprem, %14 ile su baskını, %10 ile kaya düşmesi izlemektedir. Hasar verme oranına bakıldığında %55 ile deprem birinci sıradadır (Yazıcı; Ulukalın, 2018)

3.2. Türkiye Afet Yönetiminin Kurumsallaşması

Ülkemiz, üzerinde konumlandığı Anadolu coğrafyasının tektonik oluşumu, jeolojik-topografik yapısı, klimatolojik ve meteorolojik özellikleri sebebi ile asırlar boyunca çeşitli doğal afetlerle, Alp- Himalaya Deprem Kuşağında olması sebebi ile de sık yaşanan depremlerle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye coğrafyasının %96'sı büyük-küçük depremlere açıktır. Türkiye yüzölçümünün % 42 si I.Derece, % 24 ü II. Derece deprem kuşağında olup toplamda %66'sı büyük deprem üretebilecek tehlikeli alanlardır (Dölek, 2016). Anadolu Devletleri ve Osmanlı Devleti döneminde tarım toplumu olunması, yapılaşmanın yatay ve hafif olması ve seyrek nüfus sebebi ile kayıplar daha az olabilmekteydi. Cumhuriyet Dönemi'nde ise mübadelelerle, savaşlardan kaynaklanan göçlerle nüfusun artması, gelişen tarım, sanayi, kentleşme, sağlık ve okullaşma ile yerleşim ve üretim alanlarının çoğalması sonucu doğal afetlerden etkilenme oranı da yükselmiş, can ve mal kayıpları artmıştır.

Türkiye de doğal afetlerle mücadele yakın geçmişe kadar hep afetler olduktan sonra ortaya çıkan zararın tazmini şeklinde olmuş, önleyici tedbirler geri planda kalmıştır. Osmanlı Devleti döneminde bilinen ilk uygulama, 1509 senesinde meydana gelen İstanbul depreminde can kaybı sayısının 13.000, yıkılan bina sayısının 1047 olması sonucu Padişah II.Beyazıt tarafından, yıkılan binaların yeniden yapılması amacıyla hane başı 20 altın verilmesi için çıkarılmış olan fermanıdır (Kemaloğlu, 2015). Yine bu fermanla ilk defa afet riskinin azaltılması amacıyla yapı denetim uygulaması olarak kabul edilebilecek kurallar getirilmiş olup, buna göre; yapıların ahşap kagir olması zorunlu tutulmuş, sahil kesimleri ile dolgu zeminlere yapı yapılması yasaklanmıştır. Sonraki 2 yy.da ise İstanbul'da meydana gelen büyük yangınlarda bu ahşap yapılar afetin büyümesinde temel etken olmuştur. Bu vakadan da anlaşılacağı üzere tek bir afet tipine göre önlem almak adına belli uygulamaları yürürlüğe koymak afet çeşitliliği yüksek olan ülkeler için doğru bir çözüm yolu olmamaktadır. 17.yy da meydana gelen büyük İstanbul yangınları sonrası ilk itfaiye teşkilatı kabul edilen "Tulumbacılar Ocağı" 1720 senesinde kurulmuştur. 1817 yılında ise afeti önleme uygulamasının ilk örneği kabul edilebilecek " Zorunlu Yangın Duvarı İnşası" yine bir fermanla çıkarılmıştır. Bu uygulama ile bitişik nizam ahşap kagir iki bina arasında yangının yayılmasını önleyecek bir taş duvar örülmesi zorunlu kılınmıştır. 1839 yılında ise yapı ve yollar yönetmeliği olan "İlmühaber", 1864 de İstanbul-Hoca Paşa yangını sonrasında haritalandırma ve yapı

denetimi konularında yeni uygulamalar getiren yol ve yapı tüzüğü kanunu uygulamaya konulmuştur. Afetle mücadele de bütünleşik bir yaklaşım geliştirilmesinin önemi 18.yy da Avrupa ile eşzamanlı olarak Türkiye coğrafyasında da benimsenmeye başlanmış, 1882 yılında ilk imar kanunu olarak kabul edilebilecek, bütünleşik bir yapıya sahip olan yollar ve yapılar kanunu olan "Ebniye Nizamnamesi" çıkartılmıştır (Özden; Özmen, 2013). 1947 yılında "Türkiye Kızılay"ı adını alan "Osmanlı Hilali Ahmer" i 1868 yılında "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" adıyla kurulmuş olup, hem savaş yıllarında cephede, hem de doğal afetlerde halka hizmet etmiştir (Atatürk Dergisi, 2023).

Ülkemizde Afet yönetiminin kurumsallaşması, kanun ve yönetmeliklerin çıkartılması Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanmış olan 1939 Büyük Erzincan Depremi sonrasında olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında savaştan çıkan bir ülke olarak sanayi, tarım ve ekonomik gelişmeyi öncelemek durumunda kalınmış ve 1960 senesine kadar Afet'le ilgili başlık açılmamıştır. 1939 Erzincan Depremi sonrasında sırasıyla 1940 yılında 3773 sayılı "Erzincan Depremi ile İlgili Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun" çıkartılmış, 16.01.1957 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk imar yasası olan 6785 sayılı "İmar Kanunu", 1958 de 7126 sayılı "Sivil Savunma Kanunu" yürürlüğe girmiştir. 1960 yılında ise " Devlet Planlama Teşkilatı"nın kurulmasından sonra ilk defa 1963 yılında Afet Yönetimi I. Beş Yıllık Kalkınma Planının da yer bulmuştur. Afet çalışmaları 1999 Marmara Depremi'ne kadar yönetmeliklerle yürütülmüş olup, deprem sonrasında yaşanan tecrübeler ışığında yasal mevzuatta değişikliğe gidilmiştir. Bu konuda en kapsamlı çalışma 2009 yılında yürürlüğe giren 5902 sayılı "Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" dur. Bu kanun ile afet yönetim sistemi komple değiştirilerek bütünleşik sistemin uygulamasına ağırlık verilmiş, afet yönetimi tek bir çatı altında toplanarak kısa adı AFAD olan "Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı" 2009 yılında kurulmuş ve 2018 yılında İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu kurumun yanı sıra Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİDB) ile Belediyelerin de afet öncesi ve sonrası için mevzuatlarından kaynaklanan görev ve sorumlulukları vardır. (Uzunçubuk, 2009; jICA, 2004, AFAD, 2023).

3.3.Türkiye'nin Deprem Tarihi

Anadolu coğrafyası ilk çağlardan bu yana pek çok deprem felaketi yaşamıştır. Yüksek sismik hareketlerin olduğu Anadolu fay hattında kayıtlara geçen ilk deprem M.Ö.411 yılında yaşanmıştır (Şenol, 2020; AFAD, 2023).

Türkiye'de 1900 – 2023 yılları arasında, 40'tan fazlası Cumhuriyet Döneminde meydana gelmiş, büyük can ve mal kaybına sebep olan 269 deprem kayıtlara geçmiştir. 1927 yılından günümüze 6 Mw ve üzeri şiddetindeki depremlerin sayısı ise 25 adettir. Ülke topraklarımızın aktif fay hatları üzerinde bulunması sebebi ile her 35-40 yıl periyodunda bir ilin yıkılmasına sebebiyet verecek büyüklükte depremler meydana gelmektedir. Örn; Erzincan ili bölgesinde son bin yıl içerisinde meydana gelen on yedi yıkıcı depremin beşinde Erzincan ili tamamen yıkılmıştır (Dölek, 2016). Türkiye'de meydana gelen depremlerden bazıları ortaya çıkan can kaybı sayısı, ekonomik hasarın boyutu,

demografik değişim, etkilediği bölgenin büyüklüğü ve sonuçları açısından, dikkat çekicidir. Meydana geliş tarihlerine göre şöyle sıralayabiliriz;

- ▶ Aletsel dönemde KAF üzerinde son 85 yıl da, 1939 senesinde Erzincan ilimizde meydana gelen 7.9 şiddetindeki deprem sonrası oluşan 350 kilometrelik yüzey kırığı sonrasında, bu fay hattı 1942'de Niksar- Erbaa'da 7.4, 1943 de Samsun Tosya'da 7, 6, 1944'de Bolu-Gerede'de 7.3, bu depremden 13 yıl sonra 1957'de Bolu Abant'ta 7.0 ardından 1967'de Mudurnu'da 7.1 ve son olarak 17 Ağustos 1999'da Kocaeli-Gölcük'te 7, 4, 12 Kasım 1999 da Bolu-Düzce 6.4 ve son olarak 6 Şubat'ta Kahramanmaraş – Pazarcık 7.7 ve aynı gün Kahramanmaraş Elbistan'da 7.6, ardından 20 Şubat 2023 de Hatay- Yayladağı'nda 6.4 Mw şiddetinde deprem üretmiştir. Bu depremlerin sonuçları ülkemiz adına ağır olmuştur. (T.J.B, 2000).

Şekil 1. Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Depremleri

26.12.1939 ERZİNCAN 7.9 Can Kaybı S.: 32.962 H/Y Bina S.: 116.720	20.12.1942 TokatNiksar/Erbaa 7 Can Kaybı S.: 3000 H/Y Bina S. : 32.000	26.11.1943 Samsun-Tosya/Ladik 7.4 Can Kaybı S.: 2.824 H/Y Bina S.: 40.000	01.02.1944 Bolu - Gerede 7.2 Can Kaybı S.: 3.959 H/Y Bina S.: 20.865
19.08.1966 Muş - Varto 7.2 Can Kaybı S.: 2.394 H/Y Bina S: 3.000	29.03.1970 Kütahya - Gediz 7.2 Can Kaybı S.: 1.086 H/Y Bina S.: 27.162	06.09.1975 Diyarbakır - Lice 6.9 Can Kaybı S.: 2.385 H/Y Bina S.: 8.149	24.11.1976 Van-Çaldıran/Muradiye 7.2 Can Kaybı S.: 3.840 H/Y Bina S.: 9.232
30.10.1983 Erzurum - Horasan 6.9 Can Kaybı S.: 1.155 H/Y Bina S.: 9.830	17.08.1999 İzmit - Gölcük 7.4 (7.6*) Can Kaybı S.: 17.480 H/Y Bina S.: 236.366	12. Kasım.1999 Bolu - Düzce 7.2 Can Kaybı S.: 845 H/Y Bina S.: 3395	23.10.2011 Van 7.0 Can Kaybı S.: 611 H/Y Bina S.: 10.621
06.02.2023 - MaraşPazarcık-Elbistan 7.7/ 7.6 20.02.2023 - Hatay – Yayladağı 6.4 Can Kaybı S.: 50.783 H/Y Bina S.: 500.000			

Kaynak: (AFAD, 2018; Şenol, 2020; wikipedia, 2023; Habertürk, 2023). - * Farklı kaynaklarda Resmi veriler 7.4-7.6 olarak verilmektedir.

1982 Anayasa'sının madde 5'teki "Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır" ifadesi ile devletin asli görevleri açıkça belirtilmektedir. "kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak" ifadesi ise yönetimin afetlerin

öncesi ve sonrasında alacağı kararların, yapacağı uygulamaların da devletin asli görevleri arasında olduğu şeklinde yoruma dayanak teşkil etmektedir.

Ülkemiz 1960'lı yıllarla birlikte özellikle ara mamul üretiminde gelişen sanayi yatırımları ile meydana gelen nüfus hareketleri sonucu hızla kentleşmeye başlamış, kentlerde artan nüfus sonucu çarpık kentleşme/gecekondulaşma olgusu ile karşı karşıya kalmıştır. Yerleşim yerlerinin doğru seçilememesi, imar planlarının olması gerekenden uzak o günkü politik tercihe hizmet edecek şekilde yapılması, uygun inşaat teknolojisinin kullanılmaması, altyapı çalışmalarının ileriye dönük ihtiyaç artışı hesaba katılmadan yetersiz ve sağlıksız yapılması afet riskini arttırmakta, meydana gelen deprem, sel vb. afetler sonrası meydana gelen yıkımın maddi-manevi boyutunu arttırmaktadır. Başta 1939 Erzincan, 1999 Marmara, 2023 Kahramanmaraş Depremleri olmak üzere ülkemizde yaşanan tüm depremler başta olmak üzere tüm afetlerin oluş ve sonuçları incelendiğinde, merkezîyetçi ve bürokratik yönetim geleneğine sahip ülkemizin "afet risk planlama" da yetersizlikler dikkat çemektedir (Genç, 2015; Azimli Çilingiroğlu, 2018). Atıf yapılan yetersizliği yaşanan depremlerin sonuçları üzerinden irdelemek mümkündür.

27 Aralık 1939 tarihinde saat 01.57 de 7.9 şiddetinde meydana gelen Erzincan depremi Dünyada meydana gelen büyük depremler sıralamasına ölüm sayısının yüksekliği sebebi ile 27. sıradan girmiş, 20.yüzyılda meydana gelen büyük depremler sıralamasında 8. Sırada yerini alarak tarihe geçmiştir. İngiliz basınında depremin İtalya ve İsviçre'de de hissedildiğine dair haberler yayımlanmıştır. Erzincan şehri Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde, alüvyon zemin üzerine kurulmuş bir yerleşim yeridir.1939 Erzincan depreminde resmi kayıtlara göre; hava sıcaklığının -35 derece olarak ölçüldüğü bölgede can kaybı 32.968, yıkılan bina sayısı 116.720 dir. Erzincan depremi Sivas, Tokat, Yozgat, Tunceli, Amasya, Samsun, Ordu, Giresun ve Gümüşhane illerini de etkilemiş, bu illerde de can ve mal kayıplarına sebep olmuştur. Bu büyük felakette Erzincan ilinin durumu 27 Aralık saat 08:00'de Ankara'ya Kemah'tan çekilen bir telgrafta depremin gece saat 02.00 sıralarında meydana geldiği, hükümet konağı dahil olmak üzere askeri binaların ve postanenin yıkıldığı, ev ve işlerinin yıkılarak şehrin bir enkaza döndüğü belirtilmiştir. Erzincan valisinin gönderdiği telgrafta bunu destekler nitelikte olup, evlerin tamamına yakını yıkılırken halkın tamamen açıkta kaldığı ve can kaybı sayısının tespitine çalışıldığı belirtilmiştir. İlk etapta depremden zarar gören vatandaşlardan 3500 kadarı Kayseri, Sivas ve Divriği'ye gönderilerek bu illerde ikamet ettirilmişlerdir. Kimsesiz kalan 200 kadar kadın vatandaş Malatya'ya bez fabrikalarında çalıştırılmak üzere gönderilmiştir. Askeri öğrenciler, işçiler vb. farklı illere yollanmışlardır. Yaşanan büyük afetler sonrası gözlenen iç göç burada da tezahür etmiştir. Göç eden vatandaşların büyük bölümünün ilk bir yıl içinde Erzincan'a geri döndükleri ve çadır kentler de yaşamaya devam ettikleri kayıtlardan anlaşılmaktadır. Erzincan şehri 1939 senesinde bugünkü demiryolu güzergahı ve tren istasyonunun güneyinde yer alan bölümde kurulmuştu. Pek çok devlet binasının da bulunduğu bu alan depremle birlikte "yasak şehir" ilan edilmiş, şehrin geçici olarak demiryolunun kuzeyinde kurulmasına karar verilmiş ve bu bölge "muvakkat şehir" olarak anılmıştır. Şehrin kalıcı olarak nereye kurulacağı konusunda uzman kişilerden de fikir alınarak yeni bir yerde imarına karar verilmiştir. Ovanın batısındaki Eosen flişi üzerinde bulunan Bahçeli Köyü ile güneyde kalan Kemah Boğazı arasındaki bölgenin zemini sağlam olduğu için yerleşime uygun olacağı yönünde Stchepinsky tarafından bir raporla önerildiği iddia edilmektedir. Fakat bu bölgede içme suyunun yeterli olmayışı, demiryoluna uzaklığı, rüzgarlara açık olması, şehrin şimdiki yerine uzak olması vb. sebepler gerekçe gösterilerek dönemin Bayındırlık Bakanlığı tarafından kabul görmemiştir. Şehir bir takım şahsi ve politik çıkarların da etkisiyle yine risk barındıran bir alan olan muvakkat şehrin kuzeyine kurulmuştur. Zamanla şehrin yeni yeri ve muvakkat şehir birleşmiş, 1955 senesinde muvakkat şehir yeni şehrin imar planı içerisine alınarak burada oturanlara tapuları verilmek suretiyle

yeni şehrin içine dahil edilmiştir. Bugün Erzincan şehri demiryolu hattı ile Kırklar Tepesi arasında konumlanmış durumdadır. Erzincan kent merkezi günümüzde yine aynı alüvyon zemin üzerindedir. Ve deprem dalgaları böyle zeminler de binalara daha şiddetli sirayet etmektedir. Meydana gelen depremler aynı zamanda bu bölgede zemin sıvılaşması meydana getirmekte ve zeminin üzerindeki yapıları taşımasını zorlaştırarak küçük sarsıntılarda dahi binaların zarar görmesi dolayısı ile can kaybına sebep olabilmektedir. Erzincan ili yerleşim yerinin doğru planlanamaması sonucu bugün Erzincan ili, 45 belde ve köyü ile diri fay zonu üzerinde bulunmakta olup, 293.223 kişilik nüfusu ile her gün deprem riski ve bir büyük yıkımla daha karşı karşıyadır (Haçin, 2014; Orhan, 2019, TMMOB-JMO, 2021; nufusune.com, 2023).

1939 Erzincan depreminden 60 yıl sonra 1999 da İzmit-Gölcük de meydana gelen "17 Ağustos Marmara Depremi"ne baktığımızda, geçen uzun zamana rağmen afet risk yönetimi adına fazla bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Yaşanan bu deprem literatürde "17 Ağustos Depremi", "1999 Marmara Depremi" " 1999 İzmit-Gölcük Depremi" gibi farklı isimlerle ifade edilmektedir.

17 Ağustos 1999 da, merkez üssü Gölcük olan, AFAD resmi verilerine göre 7.6 şiddetinde ölçülen deprem saat 03.02 de meydana gelmiştir. Etki alanı Marmara bölgesinin tamamı dahil olmak üzere Ankara'dan İzmir'e kadar geniş bir alana yayılmış, milyonlarca insan farklı şekillerde etkilenmiştir. Kocaeli bölgesinin sanayi bölgesi olması, bölgede petrol rafinerisi bulunması, yoğun bir nüfus barındırması ve depremin hemen sonrası kurtarma çalışmalarının yetersiz kalması sebebi ile can kaybı yüksek olmuştur. Resmi verilere göre can kaybı 17.480, yaralı sayısı 23.781, sakat kalan sayısı 505 kişi olarak kayıtlara geçmiştir. Resmi olmayan rakamlar ise bu verilerin çok üzerine çıkarak can kaybı sayısı 50 bin, yaralı sayısı ise 100 bine yakın ifade edilmektedir. Yine resmi verilere göre 285.211 ev, 42.902 iş yeri hasar görmüş olup, yapılan itirazlar sonucu ortaya çıkan resmi olmayan rakamlara göre 376.479 konut ve işyeri hasar görmüş, 133.683 bina yıkılmış, 600 bin vatandaş evsiz kalmıştır. Gölcük ilçesinde ise ilçe nüfusunun beşte birine denk gelen 5.383 vatandaş hayatını kaybetmiştir. Bu deprem yarattığı yıkımın boyutu ve etkilediği alanın büyüklüğü sebebi ile yüzyılın en büyük depremlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Marmara depremi sonrası OECD depremin ekonomiye etkileri üzerine yaptığı çalışmada bu etkileri sermaye ve stok mallara etkisini doğrudan maliyet, üretim ve gelir kayıpları ile acil yardım harcamalarını dolaylı maliyet, kısa ve uzun vadede ekonomiyi etkileyecek olan mali politikalar, enflasyon, işsizlik, ödemeler bilançosu gibi göstergeleri de ikincil etkenler olarak etiketlemiştir. Dünya Bankası depremin Türkiye'ye getireceği mali yükün 12-17 milyar dolar, Devlet Planlama Teşkilatı 15-19 milyar dolar, TUSİAD ise 17 milyar dolar olacağı, Gayrisafi Yurtiçi Hasılaya etkisinin ise % 6.3 ila % 9 arasında olacağı yönünde görüş belirtmişlerdir (TMMOB, 2011; TMMOB- JMO, 2021).

17 Ağustos depreminden kısa bir süre sonra yine aynı hat üzerinde henüz kırılmamış olan Bolu-Düzce hattı üzerinde 12 Kasım 1999'da 7,2 şiddetinde bir deprem daha meydana gelmiştir. Ağırlıklı olarak Bolu, Düzce ve Kaynaşlı çevresinde ciddi yıkım meydana getirmiştir. Depremin bilançosuna bakıldığında; 800 kişi hayatını kaybederken, 2500 ün üzerinde insan yaralanmış, Düzce ve civarında 1500 bina ile yapımı devam etmekte olan Bolu-Gerede Tüneli ciddi hasar almıştır. Kocaeli ili de yıkım olacak düzeyde bu depremden etkilenmiştir.

Kocaeli ili Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde, alüvyon zemin üzerinde, binalarının altından diri fay hatlarının geçtiği bir görünüm arz etmektedir. Bu görünüm deprem sıvılaşması, yanıl yayılma gibi problemleri de beraberinde getirmektedir. Gelecek elli yıl içerisinde yıkıcı deprem yaşama riski yüksek olan bölge 2022 verilerine göre 2.079.072 kişilik nüfusu barındırmakta, bu nüfusun % 37 sini genç nüfus oluşturmaktadır. Bölgede bulunan üniversiteler ve sanayi kuruluşları sebebi ile ilin günlük dışarıdan gelen nüfusu

yüksektir. 3.623 kilometrekare yüzölçümü ile Türkiye'nin yedinci küçük şehri olan Kocaeli ili SEGE 2017 verilerine göre gelişmişlik sıralamasında İstanbul, Ankara ve İzmir'den sonra 4. sıraya yerleşmiş en gelişmiş şehirdir. İzmit Körfezi bölge ticaretine büyük katkı sağlayan doğal bir limandır ve bölge ticaret ve sanayi alanında en büyük illerimizden biridir. Marmara depreminin etki alanı içinde kalan Kocaeli, Sakarya, Bolu, Yalova, Düzce, Eskişehir, Bursa ve İstanbul illerinin Gayrisafi Milli Hasıla payı %35, Yalova, Kocaeli ve Sakarya'nın payı %7 dir. Marmara depremi sonrası OECD depremin ekonomiye etkileri üzerine yaptığı çalışmada bu etkileri sermaye ve stok mallara etkisini doğrudan maliyet, üretim ve gelir kayıpları ile acil yardım harcamalarını dolaylı maliyet, kısa ve uzun vadede ekonomiyi etkileyecek olan mali politikalar, enflasyon, işsizlik, ödemeler bilançosu gibi göstergeleri de ikincil etkenler olarak etiketlemiştir. Dünya Bankası depremin Türkiye'ye getireceği mali yükün 12-17 milyar dolar, Devlet Planlama Teşkilatı 15-19 milyar dolar, TUSİAD ise 17 milyar dolar olacağı, Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'ya etkisinin ise % 6, 3 ila % 9 arasında olacağı yönünde görüş belirtmişlerdir. 2021 yılı TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası'nın raporuna göre; bir sanayi şehri olan ve yoğun nüfus barındıran Kocaeli ilinin direkt fay hatları üzerinde olduğunun bilinmesine karşın, zemin yapısını detaylı gösteren ve deprem üretme potansiyeli olan diri fay hatlarının belirlenmesi için yapılan "Mikro Bölgeleme Çalışması"nın halen yapılmamış olduğu ve dolayısı ile bir Deprem Master Planı'nın olmadığı görülmektedir.

4. "6 ŞUBAT" DEPREMLERİ VE YIKIMIN BOYUTU

1939 Erzincan Depreminden 84 yıl, 1999 Marmara Depreminden 24 yıl sonra meydana gelen 2023 Kahramanmaraş Depremleri sonuçları açısından ülkemizin tarihi içinde yaşadığı pek çok büyük depreme rağmen Afet Risk Yönetimi konusunda yapılan, yapılamayan; olması gereken ve olan açısından farklı değerlendirmeler yapmak mümkündür.

"06 Şubat Kahramanmaraş - Hatay Depremleri" ülkemizde merkez üssü Gölcük-Kocaeli olan 7.4 şiddetinde gerçekleşen Kocaeli, Bursa, İstanbul, Eskişehir, Yalova, Zonguldak, Bolu ve Sakarya gibi sekiz ilimiz başta olmak üzere İzmir'e kadar can ve mal kaybı yaratan "1999 Marmara Depremi"nden sonra, başta Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Adana, Adıyaman, Osmaniye, Hatay, Kilis, Malatya ve Elazığ gibi on bir ilimizi ve çevre pek çok yerleşim yerini etkileyen, 7.7. ve 7.6 ve 6.4 şiddetinde meydana gelen depremler ciddi boyutta can ve mal kaybına sebep olan en büyük deprem felaketi olarak kayıtlara geçmiştir.

"6 Şubat 2023 – Güncelleme 14 Nisan 2023 İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, 6 Şubat'ta meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremlerde hayatını kaybedenlerin sayısının 14 Nisan itibarıyla 50 bin 500'e yükseldiğini açıkladı. Bakan Soylu 50 bin 29 binadan 40 bin 969 unun enkazı kaldırıldıSoylu ayrıca 66 bin konteyner evin kurulduğunu, bu sayının çok yakında 100 bine çıkacağını söyledi "" (BBC News Türkçe, 2023).

"19.06.2023 09:31 Son Güncelleme: 19.06.2023 09:32 Soylu CNN Türk'te ..yaptığı açıklamada "...Burada göçmen olup vefat eden 7302 kişi var. Toplam vefat sayısı 50.783" ifadelerini kullandı "" (cnnturk.com, 2023).

"ABD, Almanya, Arjantin, Arnavutluk, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, BAE, Bangladeş, ..., ..., Birleşik Krallık, ..., ..., Tacikistan, Tayvan, Tunus, Türkmenistan, Ukrayna, Ürdün, Venezuela ve Yunanistan tarafından gönderilen ekipler deprem bölgesinde arama kurtarma çalışmalarına katılıyor""Avrupa Birliği (AB) Komisyonu tarafından yapılan açıklamaya göre, AB Sivil Koruma Mekanizması kapsamında AB üyesi 21 ülke ile Arnavutluk, Karadağ ve Sırbistan'dan toplam 38 ekip, Türkiye'ye sevk

edildi..” (Habertürk, 12.02.2023). Ulusal ve uluslararası basında açıklanan yardımların boyutu ve hükümet yetkililerinin resmi beyanatlari ile verilen can kaybı sayısı, depremin ekonomik ve sosyal alanda yıkıcı etkisinin boyutunu gözler önüne sermektedir.

06 Şubat 2023 gecesi sol yanal atımlı Doğu Anadolu Fay Zonu üzerinde bulunan Kahramanmaraş ili Elbistan-Pazarcık ilçesinde 7, 7 Mw, 9 saat sonra 13.24 de Elbistan-Ekinözü ilçesinde 7.6 Mw şiddetinde iki depremle sarsılmıştır. (DAF; Hatay, Osmaniye, Gaziantep, Kahramanmaraş, Adıyaman, Elazığ, Bingöl ve Muş'a kadar devam ederek, Erzincan'dan itibaren Kuzey Anadolu Fay Hattı (KAF) ile birleşen diri fay hattıdır.) Depremler sığ odaklı olup yaklaşık 5 km derinlikte meydana gelmiş, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu ve Akdeniz bölgelerini etki alanı içine almıştır. Depremin etki alanına giren bölgede 24 Şubat 2023 tarihine kadar 433 artçı deprem meydana gelmiştir. Bu depremlerden kısa bir süre sonra 20 Şubat 2023 tarihinde saat 20.04 te merkez üssü Hatay-Yayladağı olan 6.4 Mw. şiddetinde, 8 km. derinlikte bir deprem daha meydana gelmiştir. Nisan 2023 tarihine kadar 18.000 artçı şok izlenmiştir. Bölge ve çevresinde artçı şoklar günlerce devam etmekte, küçük şiddette bağımsız depremler meydana gelmektedir.

Depremde en ağır hasarı alan illerin jeolojik yapısına baktığımızda büyük kısmının alüvyon zemin üzerinde kaldığı görülmektedir. Yer altı suları yüzeye yakındır. Hatay ili; Asi nehrinin Amik ovası ile Akdeniz arasındaki vadisini oluşturan Antakya-Samandağ grabeni içinde kalır. Bu graben ilin doğusunda Kel Dağı, Kel Dağının kuzeyinde Habibineccar ve batıda Amanos Dağlarının bulunduğu ana kaya özelliğindeki horstlarla sınırlıdır. İlin Güneydoğusunda Kuzeydoğu ve Güneybatı hattı doğrultusunda Jura- Kretase yaşlı kireçtaşı bölümler bulunmakta, alüvyon alanlar (15-300 mt.kalınlıkta) Amik ovasında yayılmış olup, İskenderun ilçesinin sahil kesimlerinde de alüvyon alanlar bulunmaktadır. Adıyaman ili; İlin güneyi doğu-batı uzanımlı ters faylardan oluşan Ekayzonu üzerinde bulunan Arap Platformunda yer almakta olup, ilin merkez ve çevresinde Kuvaterner yaşlı alüvyon bölümler bulunmaktadır.Kahramanmaraş ili ise; kuzeyindeki yüksek rakımlı Ahır Dağı eteklerinde yerleşmiş olup, merkezin güneyi Kuvaterner alüvyon zemin üzerinde kalmakta, kuzey bölümü ise farklı dönem karakteristikleri taşıyan yamaç molozu, çakıl taşı, kumtaşı çamur taşı, zeminden oluşmaktadır. Şehrin merkezinden geçen çok sayıda dere ve çay, alüvyon bölümlerin oluşmasında etken olmuştur (MUHJEODER, 2023; TMMOB-İMO, 2023; TMMOB-MO, 2023, BTÜ, 2023; T.C.SBB, 2023).

Tablo 2. “6 Şubat 2023” Kahramanmaraş Depremlerinin Genel Görünümü

* Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu Verileridir. Depremlerin Tarihi/ Saati/ Büyüklüğü:	06 Şubat 2023 TR Saati -Yeri - Şiddeti : 04.17 / Kahramanmaraş – Pazarcık / Mw 7.7 13.24 / Kahramanmaraş – Elbistan / Mw 7.6 20 Şubat 2023 TR Saati – Yeri - Şiddeti : 20.04 / Hatay – Yayladağ / Mw 6.4
Etkilenen Bölge : Toplam 11 İl:	Kahramanmaraş – Hatay – Malatya – Adıyaman – Gaziantep – Osmaniye - Diyarbakır – Urfa – Elazığ – Kilis – Adana
Bölgenin Nüfusu: 11 İlin Toplam Nüfusu:	14.013.196 kişi – Ülke nüfusunun % 16.4 ü (*2022 sayımı) İl-İlçe Merkez Nüfusu : 13.553.283 kişi Belde – Köyler Nüfusu : 459.913 kişi
Bölgedeki Geçici Koruma Altındaki İkamet Edenlerin Sayısı :	1.738.035 kişi – Bölgedeki Nüfusa Oranı : %11.48 %46 sı 0-17 Yaş %3 ü 65yaş üzeri
Can Kaybı Sayısı :	48.000 +

Bölgedeki Yapı Stoğu :	Bölgedeki toplam bina sayısı : 2.6 milyon % 90 Mesken, % 6 İşyeri, % 3 Kamu Binası
Hasar Görmüş Bina Sayısı:	500.000 +
Depremden Etkilenen Konut Sayısı (11 İl Toplamı)	5.6 milyon (2022) Türkiye genelindeki toplam konut stoğunun % 14.05 i
Bölgede İstihdamdaki Kişi Sayısı (11 İl):	3.8 Milyon kişi (2021)
Bölgedeki Formel Çalışan Sayısı:	2.3 Milyon kişi
Bölgedeki İnfomal Çalışan Sayısı:	1.5 Milyon kişi
A.Bölgesi Genelinde Kayıt Dışılık Oranı :	% 39
A.Bölgesinde Ağırlıklı Üretim Faaliyetleri :	1) Hizmet 2) Sanayi 3) Tarım Sektörleri
A.Bölgesinin GSYH Aldığı Pay :	% 9.8 (2021)
Afet Bölgesinin Milli Gelire Katkısı :	79 Milyar Dolar
11 İlin Ortalama Kişibaşı GSYH :	5.924 Dolar
11 İlin Ekonomik Büyümeye Katkısı :	Türkiye genelinde % 11.4 oranındaki ekonomik büyümeye katkısı 0.98 puandır. (2021)
11 İlin Toplam İhracaat İçindeki Payı :	% 8.6 (2022) Gaziantep İli % 4.4 oranı ile öne çıkmaktadır. (2022)
11 İlin Toplam İthalat İçindeki Payı :	% 6.7 (2022)

4.1. Deprem Bölgesi'nin Demografik ve Ekonomik Görünümü

Türkiye coğrafi olarak yedi bölgeye ayrılmıştır ve her bölgenin doğası, kültürü, insanı, üretim çeşitliliği ile kendine has bir karakteristiği vardır. Depremlerin meydana geldiği bölge ve etkilenen illerimiz Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri içerisinde yer almaktadır. Depremi etkilediği alanı Lübnan, İran, Suriye, Irak ve Kıbrıs Adası'ndan da hissedilecek kadar geniş olmuştur. Suriye Arap Cumhuriyeti'nin Türkiye sınırına yakın bölgeleri depremden yıkıcı şekilde etkilenmiş, can ve mal kaybı yüksek olmuştur (BBC Türkçe, 2023).

Depremden zarar gören bölge illerinin demografik yapısı bu bölgenin ihtiyaçlarının belirlenmesi ve yeniden imarında ayrılacak kaynağın belirlenmesinde önem arz etmektedir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi "Nüfus ve Konut Sayımı 2021" verilerine göre Türkiye'nin nüfusu 84.680.273 kişidir. Cinsiyete göre dağıtıldığında kadın nüfusu 42.252.172, erkek nüfusu ise 42.428.101 kişidir. 2022 verilerine göre depremden zarar gören 11 ilin nüfus toplamı 14.093.196 kişidir. Bu rakam Türkiye nüfusunun % 16.4 üne denk gelmektedir. Bölge nüfusunun 6.969.977 si kadın, 7.049.219 u ise erkek nüfustur. ADNK verilerine göre 2021 yılı ölçümüne göre doğum hızının binde 12.7 ye düşmesi sebebi ile nüfus piramidinde yaşlı ve orta yaş nüfus artmış, gençlerin ve çocukların toplam nüfus içindeki oranı azalmıştır. Deprem bölgesindeki görünüm ise bunun tersine genç nüfusun yüksekliği ile dikkat çekicidir. 15-29 yaş aralığında erkek nüfusu 1.731.596, kadın nüfusu ise 1.672.711 kişidir. Bu aralık 0-29 yaş olarak değerlendirildiğinde bölgenin genç nüfusu 3.792.656 erkek, 3.634.903 kadın olmak üzere toplamda 7.427.559 kişi ile Türkiye ortalamasının üzerindedir. Yaşlı nüfus ise ülke ortalamasının % 2, 5 altında kalmaktadır. Bağımlı nüfus olarak kabul edilen, yaşamını idame ettirmek için başkasının bakımına ihtiyaç durumunda olan nüfusa baktığımızda 0-15 yaş aralığında 2.461.656 erkek, 2.344.281 kadın nüfus, 65 yaş üstünde ise 463.380 erkek, 569.592 kadın nüfus bulunmaktadır. Bölgedeki bağımlı nüfus toplamı 5.838.909 olarak karşımıza çıkmaktadır. Coğrafi sınıflamada TR63 olarak kodlanan Hatay, Osmaniye, Kahramanmaraş, TRC1 olarak kodlanan Adıyaman, Gaziantep ve Kilis illeri bağımlılık oranlarının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu illerdir ve bu durum o bölgelerin kendi insan kaynağı ile toparlanmasının güç olacağını ortaya koymaktadır. Bağımlı nüfusun fazla olması 1

çalışan kişi başına düşen ekonomik yükün fazla olduğunu göstermektedir (Tunalı, 2023). Bölgede Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 66 engelli ve yaşlı bakım merkezi 5.252 kişiye hizmet vermekte olup, bölgede kayıtlı toplam engelli sayısı ise 3.286.962 kişidir.

2011 yılından beri hükümetin benimsediği açık kapı politikası sonucu bölgeye pek çok ülkeden göçmen akını olmuş, yalnızca Suriyeli Geçici Koruma Atındaki Sığınmacıların sayısı 1.738.035 kişi ile bölge nüfusunda % 11.48 gibi büyük bir orana tekabül etmekte olup, %46 sı 0-17 yaş arası genç nüfustur. Suriye dışında ülkelerden illegal yollarla gelip bölgede ikamet eden yabancı uyruklu insan sayısı ise tam olarak bilinmemektedir.

Bölge halkının % 96.7 si il ve ilçelerde, %3, 3 ü belde ve köylerde ikamet etmektedir. Deprem bölgesindeki hane halkı sayısı 3.029.422, ortalama hane halkı büyüklüğü ise 3, 5 kişi ile ülke ortalaması olan 3, 2'nin üzerindedir. Konut sahipliği %62.3 ile Türkiye ortalaması olan %60.7'nin üzerindedir. Deprem bölgesindeki 5.649.317 konut Türkiye konut stoğunun %14.05 ine denk gelmektedir. Bölge kültürel varlık açısından zengindir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na kayıtlı 8500 eser bulunmaktadır. Yine bakanlığa bağlı toplam 153 kütüphane mevcuttur. Bölgede 8 üniversite hastane 7.806 yatak kapasitesi ile hizmet vermektedir. Bölgede Atatürk, Kartal Kaya ve Büyük Karaçay Barajları'nın yanı sıra 142 Hidroelektrik Santrali bulunmaktadır. Bölge 419.801 hektar ekolojik öneme sahip alana sahiptir.

Türkiye'deki 18-29 yaş arası genç nüfusun % 16.7 sine karşılık gelen 2 milyon 600 bin genç deprem bölgesindeki 11 ilde yaşamaktadır. Deprem bölgesinde zorunlu eğitim çağında 800 bin çocuk bulunmaktadır. Bölgenin tamamında eğitime başlama ve devam durumu ülke ortalamasının altında olup ileri yaş grubunda okuma yazma oranı düşüktür. Depremden en çok etkilenen TR63 ve TRC1 bölgelerine bakıldığında 15-19 yaş grubunda her 100 çocuktan yaklaşık %37 si, TR 63 bölgesinde ise %30 u eğitimi terk etmiştir. İlkokul yaş düzeyinden itibaren çocuk işçiliği oranı ise yüksektir. Bu bölgelerde lise sonrası eğitimin çok düşük olması ise bize bölgedeki niteliksiz işgücüne olan ihtiyacın özellikle genç erkek nüfustan karşılandığını göstermektedir (SBB, 2023; Tunalı, 2023).

Ekonomi, üretiminde, istihdamda ve eğitimde önemli bir faktördür. Türkiye geneline baktığımızda yaklaşık 46 milyon üretken çağda kadın ve erkek nüfusu vardır. Yapılan araştırmalar ülkemizde üretken çağdaki nüfusun beşeri sermayesinin düşük olduğunu göstermektedir. Deprem bölgesindeki 11 il'de aynı görünüme sahiptir. Örn; Türkiye' de ki üretken çağdaki nüfusun lise mezunluğu oranı erkek % 26.8, kadın %19.9 dur. (Tunalı, 2023).

Bölge ağırlıklı olarak tarım, sanayi ve hizmet sektörü ile üretime katılmaktadır. 2022 yılı verilerine göre toplam 905 milyar dolarlık GSHY dan 9, 8 payla yaklaşık 84 milyar dolarlık milli gelir üretmektedir. GSYH sektör bazında sırası ile % 45.2 hizmetler, %30.5 sanayi, %10.6 vergi ve sübvansiyonlar, % 8.6 tarım ve % 5.2 inşaat pay almaktadır. 2021'de Türkiye'nin ekonomik büyümesi 11, 4 olurken, deprem illerinin buna katkısı 0, 98 olmuştur. Katkı sıralamasında Gaziantep 0, 25, Adana 0, 21 ve Hatay 0, 20 puan ile ilk sıradadırlar. Bölgenin vergi gelirleri ise 121 milyar TL ile Türkiye toplamının % 5.1 denk gelmektedir.

Deprem bölgesi işgücüne katılım ve istihdam oranları ile kişi başına düşen milli gelir seviyesi Türkiye ortalamasının altındadır. Deprem illerimiz kişi başı GSYH si 5.924 dolardır. Bölgede istihdamdaki nüfus 4.640 bin kişidir. 1 milyon kişi depremden en büyük zararı gören, GSYH da 24 milyar dolarlık gelir üreterek 2, 6 paya sahip olan üç ilimiz Hatay, Kahramanmaraş ve Adıyaman'da, 3.600 bin kişi diğer illerde istihdam edilmektedir. Ülke istihdamı içindeki payı % 13, 3 tür. Deprem illerinde işgücüne katılım oranları kadınlarda % 32, 8 iken erkeklerde % 70, 3, istihdam oranları ise kadınlarda %28, erkeklerde %62.8 oranındadır. Kayıt dışı istihdam oranı % 39 dur. Bölge genelinde kayıtlı 622 bin 384 işsiz bulunmaktadır. İşsizlik oranları kadınlarda %14, 7, erkeklerde ise % 10.7 seviyesindedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu verilerine göre 1, 9 milyon kişi 4/a, 428 bin kişi 4/b kapsamında sigortalıdır.

Deprem illerinin ihracat içindeki payı 5 milyar dolar ile % 8.6 olurken, Gaziantep ili % 4.4 payı ile ilk sırada yer almakta, Hatay 1.6, Adana 1.1, Kahramanmaraş ilimiz 0, 6 ile katkı sağlamaktadır. Gaziantep Türkiye genelinde en fazla ihracat geliri yaratan 6.sıradaki ilimizdir. Türkiye İhracatçılar Birliği verilerine göre ihracattan aldıkları paylara bakıldığında yaş ve kuru sebze-meyve, bakliyat, hububat, halı, tekstil ve hammaddeleri, mobilya, çelik, deri ürünleri, kağıt ve orman ürünleri ön sıradadır. Bölgenin ithalat içindeki payı % 6, 7 olurken, Gaziantep 2, 3, Hatay 2, 1 oranındaki payları ile öne çıkmaktadır. Bölgenin sınır istatistik verilerine göre bölgeye gelen turist sayısı %1 in altındaki oranı ile ülke toplamı içinde küçük bir paya sahiptir (Eğilmez, 2023;SBB, 2023).

4.2. Deprem Bölgesi'nin Hasar Tespiti

Bölgede bulunan 2, 5 milyon yapının % 90'ı konut, % 6'sı işyeri, %3'ü ise kamu binasından oluşmaktadır. 11 ili kapsayan deprem felaketinde meydana gelen büyük can kaybı yanında, beş yüz binin üzerinde mesken, kamu binası, sanayi tesisi, işyeri, okul, hastane ve kültürel değer taşıyan yapı yıkılmıştır. Binaların yanı sıra ulaşımın bileşenleri olan karayolları, demiryolları, havalimanları ve köprüler, elektrik santralleri, sabit ve mobil iletişim hatları, içme suyu ve kanalizasyon şebekeleri de büyük hasar görmüştür. Kütle hareketlerini ifade eden heyelan ve kaya düşmesi ile zemin sıvılaşması ve yanıl yayılma gibi yüzeyde bulunan yapılarla, gömülü konumda bulunan yapıları olumsuz etkileyen zemin davranışları deprem sonrası ortaya çıkan, hasarları arttırıcı olumsuz durumlardır (MUHJEODER, 2023).

Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ve İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) başta olmak üzere ilgili kurumlarca yapılan analizlerde, binaların enkaz haine gelmesinin sebebi olarak depremin şiddeti, zemin yapısının bina temellerini taşıma kapasitesinin yetersiz oluşu, binaların yaşı, yapımda kullanılan malzemelerin eksikliği ve kalitesinin düşük oluşu, imar mevzuatına uygun inşa edilmemiş olmaları, bitişik nizam yapılarda kat seviyelerinin farklı oluşları yıkımın boyutu açısından öne çıkan faktörler olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3. Hasar Tespiti Yapılan Bina Sayısı (6 Mart 2023)

İcmal	Bina Sayısı	Bağımsız Bölüm
Hasarsız	860.006	2.387.163
Az Hasarlı	431.421	1.615.817
Orta Hasarlı	40.228	166.132
Ağır Hasarlı	179.786	494.588
Yıkık	35.355	96.100
Acil Yıkılacak	17.491	60.728
Tespit Yapılamadı	147.895	296.508
Toplam	1.712.182	5.117.036

Kaynak: ÇŞİDB (SBB, 2023)

Yıkılmış ve ağır hasarlı konutlarda 822, 9 milyar TL, orta hasarlı konutlarda 209 milyar TL hasar tespiti yapılmış olup, toplamda 1.031.9 TL olup bunun dolar karşılığı 54, 7 milyar dolardır (SBB, 2023).

ÇŞİDB tarafından 7 Mart 2023 tarihinde, depremden en fazla zararı alan 5 ilin hasar tespitinin tamamlanmış olduğu ve 651.416 konutun hasarlı olduğu açıklanmaktadır. Ülke

şartlarında 100 metrekare bir dairenin maliyetinin 60 bin dolar olduğu kabul edilirse yalnızca hasarlı ve yıkık durumda olan konutların asgari maliyeti 39 Milyar dolar olarak karşımıza çıkmaktadır (Demiralp, 2023).

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı Mehmet Özhaseki tarafından basına yapılan açıklamada maliyetler için şu ifade yer almıştır ""Bu neredeyse Osmaniye, Adıyaman, Malatya büyüklüğünde 5-7 vilayetin yeniden, sıfırdan yapılması demek. Karşımıza çıkan maddi hasar rakamsal olarak ifade edilecek olursa 100 milyar dolar civarında.... "" (T24, 2023). Ülkedeki enflasyonist görünüm sebebi ile verilen rakamlar her gün değişiklik göstermekte olup, maliyetler açısından kesin bir rakam verilemediği görülmektedir. Konut yapımı dışında örn; yalnızca yıkılan ve zarar gören yaklaşık 3.368 hasarlı okulun inşası ve tamiri için Nisan 2023 tarihinde ifade edilen rakam 39 milyar TL dir (Evensel, 2023).

Hasar alan/yıkılan Vakıf eserlerinin onarım ve restorasyon çalışmaları için 8.9 milyar TL, ibadethaneler için ise 24.1 milyar TL. maliyet öngörülmektedir.

İçme suyu ve Kanalizasyon altyapısında oluşan hasar 15.1 milyar TL, Tarımsal sulama altyapısında DSİ nin ilk etapta tespit ettiği hasar 19.5 milyar TL, OGM bina ve ekipmanlarındaki hasar ise 3 milyar TL, 14 adet Baraj ve Gölete ilişkin ise 2, 7 milyar TL hasar tespit edilmiştir.

Karayolu ulaştırmasında 12, 2 milyar TL, Denizyolu Ulaştırmasında tesis bazında 38 milyon TL, Havayolu Ulaştırmasında 3, 3 milyar TL, Demiryolu Ulaştırmasında tesis ve hat olmak üzere toplam 17.4 milyar TL, Haberleşme altyapısında 2, 117 milyar TL, OSB 8Organize Sanayi Bölgesi) ve KSS (Küçük Sanayi Sitesi) de ise 81.155 milyon TL hasar tespiti yapılmıştır.

Deprem kapsamında olan 11 ildeki Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, SGK, GİB ve İŞKUR binalarına ve özel mülkiyetli sosyal hizmet kuruluşlarına ilişkin hasarların toplam maliyeti ilk belirlemelere göre 1.825.870.895 TL olarak karşımıza çıkmaktadır.

(Diğer tüm alan ve sektörler için bak; TC. Strateji Bütçe Başkanlığı 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu.)

4.3. Deprem Sonrası Yapılan Acil Harcama ve Yardımlar

Yaşanan depremler sonrası acil yapılan harcamalar ilk etapta arama, kurtarma faaliyetlerinin yürütülmesi ile alt yapı hasarlarının giderilmesi yönünde olmuştur. Depremlerin hemen sonrasında bölgede, afette acil ihtiyaç duyulan hizmetlerin yürütülebilmesi için 2023 yılı Mart ayı başı itibari ile 35.250'si arama kurtarma personeli olmak üzere, kamu görevlileri, sivil toplum kuruluşları, uluslararası arama kurtarma personeli ve gönüllüler dâhil olmak üzere toplam 271.060 personel çalışmalara katılmıştır. Deprem bölgesinde, 32.819 AFAD gönüllüsü de tüm çalışmalara gönü olarak katılmıştır. Bölgedeki enkaz kaldırma çalışmalarında 18.048 iş makinesi halen çalışmalarına devam etmektedir. Bölgede yapılan çalışmalara 75uçak ve 108 helikopter de eşlik etmiştir. Afet bölgesinde 332 çadır kent ve 360.167 çadırla 1.440.668 kişiye barınma ve yemek hizmeti verilmektedir. Bölgede 189 konteyner kent kurulmuş ve buralarda 34.120 kişiye barınma hizmeti verilmektedir.90.914konteynerin alt yapı ve kurulum çalışmaları devam etmektedir. Hijyen çalışmaları kapsamında bölgede 2.284 mobil duş ile 5.058 tuvalet konteyneri de vatandaşların kullanıma sunulmuştur. Depremin etkilediği bölgenin genelinde 1.593.808 kişi barınma ve beslenme hizmeti almaktadır. Depremden etkilenen 329.960 vatandaşımız ise geçici barınma ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması için farklı illerde misafir edilmekte, ülke genelinde

öğretmenevleri, oteller, pansiyonlar, yazlıklar ve bağı evleri gibi mekanlardan da geçici barınmalar için kullanılmaktadır.

Tablo 4.Acil Yapılan Yardımlar

	Milyon TL	Milyon USD
Acil Durum Ödeneği	271, 0	14, 4
1.003 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan (SYDT) ek periyodik pay	225, 0	11, 9
Depremden etkilenen hane halkına 10 bin TL tutarında nakdi yardım	16.790, 0	890, 2
Evi hasarlı olan hane halkına 15 bin TL taşınma yardımı ve bunlardan ev sahibi olana aylık 5 bin TL, kiracı olana aylık 3 bin TL olmak üzere 1 yıllık kira yardımı	33.000, 0	1.749, 7
Depremde hayatını kaybedenlerin yakınlarına acil ihtiyaçları için 100 bin TL ve deprem bölgesi dışındaki illere kendi araçlarıyla giden depremzedelere yakıt yardımı	2.200, 0	116, 6
Geçici barınma için çadır, çadır içi malzeme (battaniye, yatak, yastık çarşaf seti, ısıtıcı vb.) ve konteyner alımı harcamaları	25.000, 0	1.325, 6
Depremzedelerin konaklama ve işe giderleri harcaması	40.500, 0	2.147, 4
Tahmini Diğer Harcamalar	10.000, 0	530, 2
TOPLAM	127.986	6.786

Kaynak :SBB 2023.

Depremden yaralı kurtulanlarla birlikte bölgedeki engelli nüfusun artacağı gerçeği ile engellilere yönelik hizmet veren kurumların sayı ve kapasitesinin artırılması ihtiyacı doğabilecektir. Sosyalyardım ve sosyal hizmet ihtiyaç sahipliği sayısının artması engelli yardımlarının artmasını, yaşlı ve ailesini kaybetmiş kişiler için bakım merkezi maliyetleri ve yaşlı yardımlarının sayısının artması, işsiz ve var olan işini/işyerini kaybetmiş kişilerin yaşadığı aileler için sosyal yardımların artması da söz konusu olacağından, ortaya çıkacak ihtiyaçların giderilmesi ilave mali yükü de beraberinde getirecektir.

Ülkemizde misafir edilen Geçici Koruma Kapsamında Sığınmacıların, bölgede deprem öncesinde 7 adet olan barınma merkezi deprem sonrasında ise 12 geçici barınma merkezinde insana yakışır düzeyde devam ettirilmekte olup, bu misafir nüfus bölgedeki harcamalara ek mali yük getirmektedir. Deprem sonrası ortaya çıkan yıkımın boyutu ve bölgedeki göçmen nüfusun yüksekliği göz önüne alındığında, adil sorumluluk ve külfet paylaşımı konusunda uluslararası işbirliğini gerekli kılan bir tablo ortaya çıkmaktadır (SBB, 2023).

4.4. Deprem Bölgesinde Kullanılması İçin Yapılan Bağışlar

Tablo 5. "6 Şubat Depremlerinde" Toplanan Bağışlar

Toplanan Bağış Miktarı	Milyon TL
Özel	30.000
Kamu	90.000
Toplanan Bağış Miktarı	120.000
Dask Mevcudu	27.000
Bağış + Dask	147.000
Özel Bağışlar ve Dask Toplamı	57.000
Özel Bağışlar ve Dask Toplamı (Milyon USD)	3.016

Kaynak: www.mahfiegilmez.com.

Rasyonel olarak bakıldığında; düzenlenen bağış kampanyasında fonda toplanan 115, 1 milyar TL ye ek olarak 5 milyar TL daha nakit bağış toplandığı ve toplam bağış miktarının 120 milyar TL (6, 4 milyar dolar) olduğu tahmin edilmektedir. Bağış kampanyalarında kamu kurumların etkin oldukları görülmüştür. Ancak kamu kurumlarının yaptığı bağışlar, nihayetinde bir cepten alıp öbür cebe koymak gibi olmuştur. Örneğin kamu kurumu olan TCMB yaptığı 30 Milyar TL tutarındaki bağışı hazineye devredeceği kardan yapmıştır ve bu da devletin gelirlerinin azalması anlamına gelmektedir. Ziraat Bankası vb tüm kamu kurumlarından yapılan bağışlar için de benzer tablo mevcuttur. Bu kurumlar hazineden aldıkları parayı bağış olarak kullandıkları için, yine dönüp hazineden para istemek durumunda kalacaklardır ki kullandıkları tüm para devletin parası olup kamuyu ilgilendirmektedir. Diğer ifadeyle kamu kurumlarının bağış adı altında yaptıkları bu uygulama gelirleri azaltacağı için bütçe açığını yükseltecektir. Yapılan bağışlardan kamunun yaptıkları çıkartıldığı zaman, özel kesim ve şahıslar tarafından yapılan bağış, gerçek maddi bağış kaynağı olarak kullanılabilir.

Depremden en büyük hasarı alan Kahramanmaraş, Adıyaman ve Hatay illerinde 2023 yılı için sağlıklı vergi toplanamayacağından dolayı 2.9 milyar dolarlık bir vergi kaybı beklenmektedir. Diğer illerimizde de %30 -35'lik bir vergi kaybı beklenmekte olup buradaki rakam da 1.9 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir. Bölgede 25 milyar dolarlık bir üretim kaybı olacağı öngörülmektedir. Karşımıza çıkan tabloya baktığımızda gerçek bağış olarak kabul edebileceğimiz 3 milyar doların, beklenen vergi kaybını dahi karşılamaktan uzak olduğu görülmektedir (Eğilmez, 2023).

SONUÇ

1961 Anayasa'sı ile "Sosyal Devlet", 1982 Anayasası ile "Sosyal Refah Devleti" zeminine oturtulmaya çalışılan Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan bugüne refah toplumu olmak iradesini koruyup, geliştirmekte olan bir dünya devletidir.

1982 Anayasası 5. maddesinde tanımlanan devletin görevleri arasında "kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak" ifadesinin salt süregelen günlük rutin yaşam döngüsü için ve/veya doğal afet, savaş, salgın vb. istenmeyen ve beklenmeyen durumlarda ve sonrasında vatandaşların barınma, beslenme, sağlık, eğitim gibi ihtiyaçlarının karşılanması suretiyle toplumun mutluluğunu refahını hedefleyen devleti işaret ettiğini söylemek 21.yy da küreselleşen dünya içinde yetersiz kalacağı açıktır. Sosyal devlet, vatandaşına kendi ekonomi-politiğine uygun şekilde gerekli yardımları yapmakla mükellef olmakla birlikte vatandaşlarını her türlü riske karşı önceden önlem almak suretiyle korumak ve zarara uğramasını engelleyecek politikalar geliştirerek toplum refahını yüksek tutmakla da mükellef olmalıdır.

Başlangıç noktası olarak 1939 Erzincan Depremi'ni aldığımız çalışmamızda, ülkemiz adına bir kez daha çok büyük maddi-manevi yıkıma sebep olan 2023 Kahramanmaraş -Hatay Depremleri arasında geçen 84 yıllık süre sonunda geldiğimiz noktaya baktığımızda sosyal refah devleti olma adına uygulamada doğru adımların olması gerektiği kadar atılmadığı, gerekli ve yeterli çalışmanın gelişmiş ülkeler düzeyinde yapılmadığı görülmektedir.

Coğrafi olarak deprem kuşağı üzerinde yer alan ve başta deprem olmak üzere pek çok afetle defalarca yüzleşmiş olan ülkemiz bütünleşik bir "Afet Risk Yönetim Sistemi"ni ismen kanunlara koymuş ise de uygulamada istenen noktaya getirememiştir. Her türlü afet ve kriz koşullarında başarı ile sonuçlanacak toplumsal iyileşme süreçlerinin sağlıklı yürütülmesi için alınması gereken önlemlerin, afet yönetimi ile ilgili geliştirilecek

politikaların bilimsel gerçeklik çerçevesinde bilim insanlarını, akademik kurumları, meslek odalarını ve ilgili uzmanlıkları dikkate alarak oluşturulması bir zorunluluktur.

Ülkemizde meydana gelen her türlü afet sonrası yapılan araştırmalar neticesinde ortaya konan tespitler yayımlanan raporlarla kamuoyu ile paylaşılmakta ve bir sonraki afete hazırlıklı olmak için şimdiden önlem alma çağrıları uzman kurumlarca dile getirilmektedir.

Son yaşanan depremlerde de bölgede meydana gelen yıkımın ana nedeninin plansız ve denetimsiz yapılaşma olduğu görülmektedir. Yapılarda eksik ve kalitesiz malzeme kullanımı, çıkartılan imar aflarıyla kaçak ve güvensiz yapılaşmanın önünün açılması, tarım arazileri ile taşıma kapasitesi düşük zeminlerin yapılaşmaya açılmış olması, taşıma kapasitesi yeterli olmayan zeminlere yüksek katlı binaların inşasına izin verilmiş olması, ticari kullanıma uygun hale getirmek adına binalarda özellikle giriş kat kolonlarının kesilmesi, merkezi idare ile yerel yönetimlerin kamusal denetim görevlerini aksatması yıkımın büyük olmasına sebep olmuştur.

Böyle büyük yıkımların bir daha yaşanmaması için aşağıdakilere benzer önlemler önerilmektedir:

- Uluslararası normlara uygun olarak tüm yerleşim yerlerinin Mikro Bölgeleme çalışmalarının yapılması,
- Her bölge için Afet Risk haritalarının çıkarılması, var olanların yenilenmesi ve belirli aralıklarla güncellenmesi,
- Tüm afet olasılıkları değerlendirilerek, ilgili disiplinlerden elde edilecek bilgiler ışığında " Deprem Master Planları" nın hazırlanması,
- Aktif fay hatlarının çevre düzeni haritalarına işlenmesi, fay hatlarında sakinim bandı içinde kalan alanların 1. Derece doğal eşik değerler arasına alınması ve bu alanlar içerisinde bina /bina türü yapılarla sınırlama getirilmesi,
- Deprem sonrası meydana gelen zemin sıvılaşmanın takip edilmesi,
- Riskli yapı stoku belirlenerek yapı envanterinin çıkarılması ve belirli bir risk sırası ile tüm binaların deprem güvenliğinin belirlenmesinin zorunlu hale getirilmesi, depreme dayanıksızlığı tespit edilen binaların ilk adımda imar mevzuatına uygun olarak güçlendirilmesi, güçlendirmenin yeterli olmayacağı belirlenen binaların yıkılarak yenilenmesi,
- 3458 sayılı Mühendislik ve Mimarlık Kanunu değiştirilerek meslek kuruluşlarının önünün açılması, yetkin mühendisliğin hayata geçirilmesi,
- Mevcut Yapı denetim sistemi değiştirilerek, Proje denetimi ve yapı denetimi birbirinden ayrılması,
- Ticari yanı ağır basan yapı denetim şirketi modelinden vazgeçilerek, etik değerlere ve uzmanlığa dayalı, meslek odalarının sürece etkin katılımını sağlayacak yeni bir modelin hayata geçirilmesi,
- Müteahhitlik müessesesinin yeniden yapılandırılarak, devlet denetimi altına alınması,
- Kentsel dönüşümde rant odaklı anlayıştan uzaklaşarak, kamu yararının gözetildiği kentsel dönüşüm modelinin ön plana alınması,
- İmar Affı uygulamalarından vazgeçilmesi ve daha önce imar affından faydalandırılmış binaların denetlenmesi,
- Mimarlık ve Mühendislik eğitiminin nitelik açısından dünya standartlarına yükseltilmesi, Mimar ve Mühendislerin ekonomik ve özlük haklarının korunarak, mesleğin sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesinin sağlanması,
- Hazır beton firmalarının bağımsız denetim kuruluşları tarafından denetlenmesi, taze beton dökümünün uzman inşaat mühendislerinin kontrolü altında yapılması zorunluluğunun getirilmesi,

- İnşaat sektöründe alan eğitilmiş kalifiye işçi istihdam edilmesi,
- Merkezi ve yerel yönetimlerin denetleme görevlerini eksiksiz yerine getirmesidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100'ncü yılında böylesi büyük bir felaket ile karşılaşılması, gelecek yüzyıl için atılacak adımları daha önemli hale getirmiştir. Dünyada gelişmiş toplumların izlediği genel strateji, bir riskin sonuçlarıyla uğraşmaktan daha kolay ve ucuz olan şey, o riskin sebepleriyle uğraşmak olmaktadır. Buna göre, deprem felaketinin sonuçlarını ortadan kaldırmaktan daha kolay ve ucuz olan yol, deprem felaketinden en az etkilenecek yapılaşmalar yapmaktan geçmektedir. Her ne önlem alınırsa alınsın, deprem vb doğal afetleri önleyebilmek de mümkün değildir. O nedenle, afetler sonrasında afetzedelere yapılacak yardımlar sosyal politikanın alanına girmektedir. Bu kapsamda afet sonrasında acil müdahale stratejilerinin iyileştirilmesi ve tüm felaket senaryolarının devletin ilgili kurumları tarafından ciddiyetle çalışılması çok büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- AHDER Afete Hazırlık ve Deprem Eğitimi Derneği, 2023, ahder.org
- AFAD T.C..İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (2023).
- Akdur, Recep (2000); Afetler ve Afetlerde Sağlık Hizmetleri, Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı-3 21. Yüzyılda Türkiye, 25-27 Ocak 2000 Ankara Üniversitesi Basımevi 2000
- AKIN, Nagihan (2022). Sosyal Devlet Nedir? Özellikleri ve Sosyal Devletler. www.sosyologer.com
- ATATÜRK DERGİSİ, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr>
- AZİMLİ Çilingiroğlu, G. (2018). Türkiye'de Uygulanan Afet Yönetimi Politikalarının İncelenmesi: Yasal Düzenlemeler ve DASK. Resilience, 13-21..
- BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ (2023), Afetler ve Alınacak Önlemler, bingol.edu.tr
- BTÜ - Bursa Teknik Üniversitesi (2023). Deprem Mühendisliği Uygulama ve Araştırma Merkezi, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Pazarcık [Mw 7.7] ve Elbistan [Mw 7.6] İncelem ve Değerlendirme Raporu.
- CELAL, Şenol (2020); Araş. Gör. Dr. Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü. Türkiye'de Meydana Gelen Büyük Depremlerin Yerleşme ve Demografik Yapı Üzerindeki Etkileri (1927-2020), USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, Yıl 2, Sayı 4, Aralık 2020, e-issn: 2687-2641.
- DEMİRALP, Selva (2023). İstanbul, İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü. Türkiye'deki Depremlerin Ekonomik Etkileri ve Politika Önerileri. Prof. Dr. Selva Demiralp, Nisan 2023 – 004 .
- DÖLEK, İskender (2016); Türkiye'de Doğal Afetler. ResearchGate..
- EĞİLMEZ, Mahfi (2023). Depremlerin Ekonomiye Etkisi, 23 Şubat 2023, <https://www.mahfiegilmez.com>
- GENÇ, Fatma Neval (2015). Doğal Afet Riskleri ve Türkiye'de Kentleşme. T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil, Tarih ve Yüksek Kurumu (2015). ayk.gov.tr
- HAÇİN, İlhan (2014); 1939 Erzincan Büyük Depremi, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Yıl:2014 Cilt:XXX Sayı:88 – Kaynak 2; dergipark.org.tr

- İNCEKARA, Rahmi (2023); Doğal Afetler Ekonomiye Etkileri. <https://www.kobiaktuel.com.tr/makale>
- 2021, Sayı 23 / Fay Üzerinde Yaşayan İllerimiz: KOCAELİ RAPORU-12, Mart 2021, Sayı 22
- jiCA (2004) Japon Uluslar arası İşbirliği Ajansı. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı – jiCA İşbirliği ile yayınlanan Türkiye'de Doğal Afetler Konulu Ülke Strateji Raporu Ankara Temmuz 2004
- KEMALOĞLU, Muhammet (2015). Türkiye'de Afet Yönetiminin Yasal Ve Tarihi Gelişimi. Akademik Bakış Dergisi Sayı.52 Kasım-Aralık 2015, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi.
- MUHJEODER - MÜHENDİSLİK JEOLJİSİ DERNEĞİ (2023). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Pazarcık ve Ekinözü Depremlerinin Saha İncelemesi ve Mühendislik Jeolojisi/Jeoteknik Açısından Ön Değerlendirme Raporu
- NAİMİ Sepanta; Tufan Tarık, (2021). Araştırma Makalesi; Olası İstanbul Depremi İle Yapılan Kentsel Dönüşüm Çalışmaları Ve Alınacak Önlemlerin İrdelenmesi, Aurum Mühendislik Sistemleri Ve Mimarlık Dergisi, Cilt.5, Sayı 1.
- ORHAN, Fatih (2019). Depremlerin Şehir ve Mesken Mimarisine Olan Etkilerine Coğrafi Bir Bakış: 1939 Erzincan Depremi Örneği. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Mart 2019 23(1): 339-364
- ORKUNOĞLU Şahin, Işıl Fulya (2017); Doğal Afet Risk Yönetiminde Dünya Bankası Modeli, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Cilt: 54 Sayı: 628
- OXFORD LANGUAGES (2023).
- ÖZDEN, Ali Tolga; Özmen Bülent (2013). Türkiye'nin Afet Yönetim Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No.49 (Ekim 2013). ss. 1-28
- ÖZMEN, Bülent (2012). Türkiye Deprem Bölgeleri Haritalarının Tarihsel Gelişimi. Türkiye Jeoloji Bülteni Cilt 55, Sayı 1, Ocak 2012
- T.C.- SBB, (2023); Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu
- TDK Türk Dil Kurumu Sözlüğü (2023)
- TİP Türkiye İşçi Partisi (2023). Türkiye İşçi Partisi Deprem (Suçları) Raporu 2023.
- TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası (2023). 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Pazarcık ve Elbistan Depremleri. Türkiye Mühendislik Haberleri, Yıl 68 / 2023-2 Sayı: 513.
- TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası (2021). Fay Üzerinde Yaşayan İllerimiz: ERZİNCAN RAPORU-17, Jeodergi, Nisan 2021, Sayı 23 / Fay Üzerinde Yaşayan İllerimiz: KOCAELİ RAPORU-12, Mart 2021, Sayı 22
- TMMOB Makina Mühendisleri Odasını (2011). Türkiye'de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makina Mühendisleri Odasının Önerileri Oda Raporu, 16 Ağustos 2011
- TMMOB Mimarlar Odası (2023). 6 Şubat 2023 Depremleri Tespit ve Değerlendirme Raporu, 23 Şubat 2023.
- TÜRKİYE JEOLJİ BÜLTENİ (2000). 12 Kasım 1999 Düzce Depremi ve Bölgesel Tektonik Anlamı, Cilt 43, Sayı 2, Ağustos 2000
- TUNALI, İnsan (2023). 6 Şubat depremlerinden etkilenen nüfusun özellikleri – 2* (uzun yazı), sarkac.org.,

UZUNÇIBUK, Levent (2009); Doğal Afetlerin Kentsel ve Bölgesel Planlamada Yeri, hkmJeodezi, Jeoinformasyon ve Arazi Yönetimi Dergisi 2009/2 Sayı 101. www.hkmo.org.tr

BBC News Türkçe (2023)

CNN TÜRK (2023), cnnturk.com.

ENDEKSA (2023) .<https://www.endeksa.com/tr/analiz/kocaeli/demografi>

EVRENSEL (2023). <https://www.evrensel.net> – 12 Nisan 2023.

www.nufusune.com (2023). Türkiye Nüfusu İl İlçe Mahalle Köy Nüfusları

T24 Bağımsız İnternet Gazetesi. <https://t24.com.tr> – 27 Haziran 2023.

21. YÜZYIL FENOMENİ OLARAK YAŞLANMA: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER 2023 SOSYAL RAPORU ARACILIĞIYLA YAŞLANMANIN GELECEĞİ TARTIŞMALARI

Umut YERTÜM*

ÖZET

Birleşmiş Milletlerin nüfus projeksiyonları dikkatli incelendiğinde 21. yüzyılın yaşlanma olgusu ile anılacağını söylemek yerinde olacaktır. Bu çalışmanın konusunu 21. yy fenomeni olarak yaşlanmanın, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İlişkiler Bölümünün 2023 yılında yayınladığı *Yaşlanan Bir Dünyada Kimseyi Geride Bırakmamak* adlı sosyal raporu aracılığıyla analiz edilmesini oluşturmaktadır. Bu amaçla raporun içerik analizi Maxqda programı ile yapılmıştır. Yaşlanan nüfusun ekonomik ve sosyal etkilerini inceleyen rapor beş alt temadan oluşmaktadır. Birinci tema yaşlı bağımlılığını ifade ederken, yaşlılık verilerine atıfta bulunarak, 2021 yılında 761 milyon olan 65 yaş ve üstü nüfusun 2050 yılında yaklaşık 1.6 milyar kişi olacağı öngörülmektedir. 2021 yılında dünya nüfusunun onda biri 65 yaş ve üstü nüfustan oluşurken bu oran altıda bire çıkacağı öngörülmektedir. Çalışmanın ikinci temasını oluşturan yaşlanmanın geri dönülemezliği ise dünya nüfusunun geriye döndürülemeyecek bir şekilde daha uzun yaşamaya başladığı ve kadınların erkeklere oranla birkaç yıl daha fazla yaşadığı sonucuna varılmaktadır. Çalışmanın üçüncü temasını oluşturan nesiller arası eşitlik ise günümüz toplumunun daha küçük ve daha yaşlı aile yapılarından oluştuğunu ortaya koyarak kadınların işgücüne katılma ve istihdam oranlarının erkeklerden düşük oranlarda gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte yaşlıların ürettiklerinden daha fazlasını tükettikleri için bağımlılık olgusunun artmaya devam edeceği düşünülmektedir. Çalışmanın dördüncü temasını oluşturan yaşlılarda tasarruf olgusu ise; reel ücretlerin uzun süredir yerinde seyretmesi nedeniyle yaşlıların yeteri kadar tasarruf yapamadığını, ücretlerdeki bu sorun çözülmezse gelecekte daha eşitsiz bir yaşlı nüfusla karşılaşılacağı uyarısı dikkat çekmektedir. Çalışmanın beşinci temasını oluşturan uzun süreli bakım ise; nüfusun yaşlanması ve yaşlıların yaşam düzenlemelerindeki değişiklikler artan uzun süreli bakım talebinin Covid-19 ile birlikte uzun süreli bakım konusundaki eksikliklerin daha net ortaya çıktığı sonucuna varılmaktadır. Sonuç olarak uzun süreli bakımın nasıl sağlanacağını yeniden düşünmek, bugünün yaşlıları ve onlara bakanların yanı sıra gelecekteki yaşlı insan gruplarına da fayda sağlayacaktır. Ülkeler, hükümetleri, işletmeleri, sivil toplumu, toplulukları ve haneleri kapsayan ve ihtiyaçları ücretli, resmi bakım biçimlerinin yanı sıra ücretsiz, resmi olmayan bakım biçimlerinde ele alan daha eşitlikçi, kişi merkezli bir yaklaşım izlemelidir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlanma, Yaşlı Bakımı, Yaşlı Refahı.

AGING AS A 21ST CENTURY PHENOMENON: DISCUSSIONS ON THE FUTURE OF AGING THROUGH THE UNITED NATIONS 2023 SOCIAL REPORT

ABSTRACT

When the population projections of the United Nations are examined carefully, it is possible to say that the 21st century will be remembered with the phenomenon of aging. The subject of this study is the analysis of aging as a 21st century phenomenon through the social report of *Leaving No One Behind in an Aging World*, published in 2023 by the United Nations Department of Economic and Social Relations.. For this purpose, the content analysis of the report was made with the Maxqda program. The report, which examines the economic and social effects

*Arş.Gör.Dr.,Kırklareli Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, umutyertum@klu.edu.tr ORCID No: 0000-0003-1548-264X.

of the aging population, consists of 5 themes. While the first theme expresses dependency on the elderly, it is predicted that the population aged 65 and over, which will be 761 million in 2021, will be approximately 1.6 billion people in 2050. In 2021, while one tenth of the world's population consists of the population aged 65 and over, this rate is expected to increase to one in six. The irreversibility of aging, which is the second theme of the study, concludes that the world population has irreversibly started to live longer and that women live a few years longer than men. Equality between generations, which is the third theme of the study, reveals that today's society consists of smaller and older family structures, revealing that women's labor force participation and employment rates are lower than men's. However, it is thought that the elderly dependency phenomenon will continue to increase as they consume more than they produce. The phenomenon of saving in the elderly, which constitutes the fourth theme of the study; The warning that the elderly cannot save enough due to the fact that real wages have remained in place for a long time draws attention, and that if this problem in wages is not resolved, a more unequal elderly population will be encountered in the future. As for long-term care, which is the fifth theme of the study, it is concluded that the increasing demand for long-term care due to the aging of the population and the changes in the living arrangements of the elderly, together with Covid-19, the deficiencies in long-term care have become clearer. Consequently, rethinking how to provide long-term care will benefit future groups of older people, as well as the elderly today and their caregivers. Countries should take a more equitable, person-centred approach that encompasses governments, businesses, civil society, communities, and households, and addresses their needs in paid, formal as well as unpaid, informal forms of care.

Key words: Ageing, Elderly Care, Elderly Welfare.

1. GİRİŞ

August Comte'a atfedilen coğrafya kaderdir önermesinden yola çıkan David Bloom (2021), 21. yüzyılda tüm ülkeler için demografinin kader olduğunu vurgulamaktadır. Dünya nüfusuna ilişkin veriler ve projeksiyonlar incelendiğinde; 21. yüzyılın yaşlanma yüzyılı olacağını söylemek mümkündür. Teknolojide meydana gelen gelişmeler nispeten ağır işlerde insan emeğine olan ihtiyacı azaltırken, sağlık alanında meydana gelen gelişmeler ise doğumdan sonra beklenen ortalama yaşam ömrünün artmasına imkan tanımıştır. Ortalama yaşam sürelerinin artması ile birlikte yaşlı bağımlılığı gündeme gelmeye başlamıştır. Yaşlı nüfus doğası gereği ürettiğinden çok daha fazlasını tükettiği için çalışan nüfusa bağımlı hale gelmektedir. Konu bu bağlamda dikkate alındığında ise ülke demografilerinde gözlemlenen yaşlanma hızlandıkça yaşlı bağımlılığı büyük bir sorun haline almaktadır. Öyle ki bir çok gelişmiş ülkede emeklilik sistemlerinde meydana gelen dengesizlik, emekliliğe hak kazanma yaşında yeni tedbirlerin alınmasına neden olmaktadır.

Tüm bu gelişmeler dünya nüfusunun geri dönülmez bir şekilde yaşlanma olgusuyla yüzleşmesine neden olmaktadır. Yapısı itibariyle yaşlanma olgusunun geri dönülemezliği, Birleşmiş Milletler (BM) gibi kamusal olmayan sivil toplum örgütlerinin bu alana yönlendirmeye neden olmaktadır. Dünya nüfusunu daha sağlıklı ve müreffeh bir şekilde yaşlanması BM gibi kurumların birincil öncelikleri arasındadır. Bu amaçla Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Birleşmiş Milletler 2021-2030 yıllarını kapsayan dönemini sağlıklı yaşlanma on yılı olarak ilan etmiştir. BM bu nedenle düzenli olarak nüfus dinamiklerine göre hem güncel veriler hem de olası senaryolar için nüfus projeksiyonları yayınlamaktadır. 2023 yılına gelindiğinde ise bu çalışmanın ana temasını oluşturan "Yaşlanan Bir Dünyada Hiç Kimseyi Geride Bırakmamak" adlı sosyal rapor yayınlamıştır. 5 temadan oluşan rapor, yaşlanma yüzyılına dün, bugün ve geleceğine dair projeksiyonları incelemektedir.

Bu çalışmanın amacı 2023 yılında yayınlanan “yaşlanan bir dünyada kimseyi geride bırakmamak” adlı raporun içerik analizinin yapılmasıdır. Bu amaçla ilk önce kavramsal çerçeve kısaca verilmiş daha sonra Maxqd programı kullanılarak, rapor derinlemesine analiz edilmiştir. Yapılan incelemede BM tarafından yayınlanan 2023 sosyal raporun 5 ana temadan oluştuğu tespit edilmiştir. Birinci temada hızla yaşlanan dünya nüfusuna ilişkin istatistikler paylaşılmıştır. İkinci temada ise daha sağlıklı yaşlanma konusuna odaklanmaktadır. Üçüncü tema yaşlanmanın neden olabileceği zorluklar ve avantajlardan oluşmaktadır. Dördüncü tema yaşlanma ile birlikte oluşabilecek yoksulluk ve eşitsizliğin bugününe ve geleceğine ışık tutmaktadır. Son olarak beşinci tema ise yaşlanma ile doğru orantılı artış gösteren bakım hizmetlerinin yaşadığı ve yaşayacağı muhtemel krizlere odaklanmaktadır.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Birleşmiş Milletler (BM) fiziksel dönüşümü de dikkate alarak 60 yaş ve üstü nüfusu yaşlı nüfus kategorisinde değerlendirerek (World Health Organisation, 2022), nüfusa ilişkin istatistikler yayınlamaktadır. Bununla birlikte, birçok gelişmiş ya da gelişmekte olan ülke emeklilik sistemlerini de dikkate alarak yaşlılığı 65 yaş ve üstü olarak kabul etmektedir. Yaşlılık için 65 yaş ve üstü genel kabul görse de nüfusun sağlıklı bir şekilde yaşlanması bir o kadar önem arz etmektedir. Sağlıklı yaşlanma kaygılarının bir sonucu olarak yaşlılık ve yaşlanma birbirinden farklı anlamlarda kullanılmakta ve yaşlanmaya daha büyük önem atfedilmektedir.

Yaşlılık bir sonucu ifade ederken, yaşlanma bir süreci ifade etmektedir. Öyle ki, yaşlanma olgusu erken yetişkinlikten başlayarak birçok bedensel işlevin geri dönüşmez bir şekilde kademeli olarak azalmaya başlamasını vurgulamak için kullanılmaktadır. Oysa genel olarak yaşlılık olgusunun 65 yaşından itibaren başladığı kabul edilmekte ve bu yaştan itibaren tüm nüfus istatistiklere yaşlı olarak yer almaktadır (Gordon ve Hubbard, 2022). Yaşlanma ve yaşlılık ayrımı yapılmasının temel nedeni, sağlıklı yaşlanma ile yaşlanmanın neden olacağı olumsuz etkilerin kontrol altına alınmasından kaynaklanmaktadır. Yaşlanma sürecine atfedilen bu önem nedeniyle BM düzenli olarak nüfus istatistikleri yayınlarken, nüfusa ilişkin projeksiyonlar da sunarak demografilerin dönüşümü hakkında fikir edinmeyi kolaylaştırmaktadır.

Nüfusun yaşlanması hem tüketim hem de üretim açısından önem arz etmektedir. Öyle ki, yaşlılar bir yandan üretici nüfustan ayrılırken diğer yandan tüketici nüfusa dahil olmaktadır. Yaşlı bağımlılığı olarak adlandırılan bu yeni süreçte çalışma çağındaki işgücü, çalışma çağı dışındaki nüfusa bakacak şekilde üretmeye devam etmektedir. 65 yaş ve üstü yaşlıların, üretici diye adlandırılan çalışma çağındaki nüfusa bölünerek elde edilen yaşlı bağımlılık oranı (OECD, 2022, s. 1) üretim ve tüketim ilişkilerinin yeniden değerlendirilmesine neden olmaktadır. Üretici nüfusun (15-64 yaş) tüketici nüfusu belemesi olarak da ifade edilen bağımlılık oranları hem yaşlılar hem çocuklar için ayrı ayrı hesaplanmaktadır. 0-14 yaş grubundaki çocukların tamamen tüketici oldukları dikkate alındığında, bu grubun da üretici nüfus tarafından beslendiği görülmektedir. Çocuk bağımlılık oranının yaşlı bağımlılık oranından en önemli farkı; 0-14 yaş grubundaki nüfusun belli bir süre sonra üretici nüfusa dahil olması oluşturmaktadır. Böyle olduğu için çocuk bağımlılık olgusunun beşeri sermaye yatırımı olarak da değerlendirilmesi mümkün olmaktadır. Diğer yandan yaşlı bağımlılığının geriye döndürülmesi mümkün olmadığı için, yapılan tüm politika uygulamalarının yaşlıların daha sağlıklı yaşlanmasını hedeflediği ve yatırım olarak değerlendirilmesi söz konusu değildir. Yaşlı bağımlılığı, emeklilik sistemlerinden üretim kapasitesine kadar bir çok konuyu doğrudan

etkilemektedir. Bu nedenle yaşlanma olgusu çocuk bağımlılığından daha farklı bir şekilde ele alınmakta ve politikalar üretilmektedir.

BM, ILO ve OECD gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar yaşlanma ile ilgili düzenli olarak istatistik paylaşmakta, BM buna ek olarak nüfus projeksiyonları da paylaşarak geleceğe dair fikir edinilmesine imkan tanımaktadır.

3.2023 DÜNYA SOSYAL RAPORU: YAŞLANAN DÜNYADA KİMSEYİ GERİDE BIRAKMAMAK

BM tüm dünyada gözle görülür hale gelen yaşlanma olgusuna dikkat çekmek ve olumsuz sonuçlarını gidermek için 2021-2030 yıllarını Birleşmiş Milletler Sağlıklı Yaşlanma On Yılı olarak ilan etmiştir. Bu ise yaşlı insanların, ailelerin ve yaşadıkları toplumların yaşamlarını iyileştirmek için sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin son on yılıyla uyumlu olmasını hedefleyen bu küresel işbirliği hareketi özelliğini taşımaktadır (WHO, 2020).

Sağlıklı yaşlanmayı teşvik etmek ve yaşlıların ailelerinin yaşamlarını iyileştirmeyi hedefleyen plan, yaşlanmaya ilişkin düşüncelerde köklü değişiklikler yapmayı amaçlamaktadır. BM Yaşlanma On Yılı planı bu hedeflere ulaşabilmek için dört farklı alanda çalışmalar yapmayı planlamaktadır. Bu alanların başında gelen *Yaşlı Dostu Çevre*, sağlıklı yaşlanmanın sosyal belirleyicilerini ele alarak ve fiziksel veya zihinsel kapasite düzeylerine ne olursa olsun tüm insanların değer verdikleri şeyleri yapmaya devam etmelerini ve onurlu hayatlar sürdürmelerine uygun ortamın oluşturulmasını hedeflemektedir (World Health Organisation, 2021a). Plandaki ikinci çalışma alanını oluşturan *Yaş Ayrımcılığı* ise yaşlı insanların sağlık ve esenliği üzerinde yarattığı olumsuzluğu gidermeyi amaçlamaktadır (World Health Organisation, 2021b). Plandaki üçüncü çalışma alanını oluşturan *Entegre Bakım* ise WHO tarafından rehberlik edilen kanıt ve kaynak modelleri üreterek yaşlılar için entegre bir bakım modeli tasarlamayı amaçlamaktadır (World Health Organisation, 2021c). Plandaki son çalışma alanını oluşturan *Uzun Süreli Bakım* ise evrensel sağlık sigortasının bir parçası olarak minimum uzun süreli bakım paketini uygulamaya yönelik uzun süreli bakımın ulusal durum analizlerini yürütmeleri için ülkelere teknik destek sağlamak için çalışmaktadır (World Health Organisation, 2021d).

Planda belirlenen hedeflere ulaşmak ve var olduğu düşünülen sorunların tespit edilebilmeye yönelik ilk rapor *Yaşlanan Dünyada Kimseyi Geride Bırakmamak: BM 2023 Sosyal Raporu* adıyla 2023 yılında yayınlanmıştır. Dünyanda birçok ülke nüfusunun yaşlı nüfusa kademeli ve büyük ölçüde geri dönülemez bir geçiş yaptığı tespitiyle başlayan rapor beş temadan oluşmaktadır (Wilmoth, Bas, Mukherjee ve Hanif, 2023, s. 11).

3.1.Yaşlanan Bir Dünya

Raporun birinci alt temasını oluşturan *Yaşlanan Bir Dünya* yaşlılığın yaygınlaşması, nüfus yaş dağılımı trendinin yukarı doğru ivmelenmesi, yaşlanmaya ilişkin ölçüm yöntemlerinin geliştirilmesi ve demografilerin daha fazla yaşayan küçük aile modeline evrilmesi gibi dört farklı etiketten oluşmaktadır. 1980 yılında 260 milyon olan yaşlı nüfusu 2021 yılında 3 katına çıkarak 761 milyona ulaşmıştır. 2030 yılında ise yaşlı sayısının 1,6 milyar olması beklenmektedir. Dünya genelinde yaşlı sayısı 40 yılda üç katına çıkarken; önümüzdeki 10 yıl içinde ise iki katına çıkacağı ön görülmektedir. Bu istatistiklerde yaşlanmanın ivmesi daha net fark edilmektedir. Öyle ki 2021 yılında her on kişiden birisi 65 yaş ve üstü nüfustan oluşuyorken, 2050 yılında her beş kişiden birisinin 65 yaş ve üstü nüfustan oluşacağı öngörülmektedir. 1980 yılında en fazla 65 yaş ve üstü nüfusa İsveç'in %16 ile sahip olduğu, 2021 yılında Japonya %30'la liderliği alırken; 2050 yılında Kore

Cumhuriyetinin %40 oranıyla liderliği alacağı öngörülmektedir (Wilmoth ve diğerleri, 2023, ss. 18-20).

3.2.Daha Uzun ve Sağlıklı Yıllara Doğru

Raporun ikinci alt temasını oluşturan *daha uzun ve sağlıklı yıllara doğru*, doğumdan sonra beklenen ortalama ömrün uzamasının uzun vadeli bir trend olduğu varsayımı ile konuya giriş yapmaktadır. Ortalama ömür sürelerinin artması her şeyden önce daha sağlıklı bir toplumu ifade ettiği için refah anlamında gelişme olarak kabul edilmektedir. Sağlıklı ya da ciddi bir engel olmadan yaşanan sürelerin dünya genelinde arttığı gözlemlenmektedir.

Tablo 1.Kadın ve Erkek Ortalama Yaşam Süreleri (1950-2050)

Bölge	1950		2021		2050	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Dünya	48,4	44,6	73,8	68,4	79,8	74,8
Sahara Altı Afrika	38,7	36,2	61,6	57,8	69,1	64,3
Kuzey Afrika ve Batı Asya	43,4	39,8	74,8	69,7	80,8	76,0
Merkez ve Güney Asya	40,2	41,5	69,6	65,9	79,4	74,9
Latin Amerika ve Karayipler	50,8	46,5	75,8	68,8	83,1	78,1
Avustralya/ Yeni Zelanda	71,6	66,7	85,6	82,7	88,6	85,4
Okyanusya	43,9	40,3	70,1	64,6	74,9	68,4
Avrupa ve Kuzey Amerika	66,6	61,2	80,4	73,9	86,1	81,6
Dünya Bankası Gelir Grupları						
Yüksek gelirlili ülkeler	65	58,2	83,1	77,5	87,6	83,4
Orta gelirlili ülkeler	44,9	42,2	72,7	67,6	79,6	74,8
Düşük gelirlili ülkeler	35,1	28,6	65	60	71,6	66

Kaynak: UN 2023 Social Report, s 40

Modern sağlık alanında gerçekleşen gelişmeler tüm dünyada ortalama yaşam sürelerinin artmasını sağlamıştır. Öyle ki, 1950 yılında dünya genelinde kadınlarda ve erkeklerde sırasıyla ortalama yaşam süresi 48.4 ve 44.6 olurken; 2050 yılında bu sayıların sırasıyla 79.8 ve 74.8 olması beklenmektedir. Ortalama yaşam sürelerinde gerçekleşen artış ile ekonomik gelişmişlik arasındaki ilişki incelendiğinde ise; yük gelirlili ülkelerdeki ortalama yaşam süresi orta ve düşük gelirlili ülkelerdeki ortalama yaşam sürelerinin çok üstünde olmuştur (Wilmoth ve diğerleri, 2023, ss. 40-41).

3.3.Nüfusun Yaşlanmasının Ekonomiler ve Nesiller arası Eşitlik için Anlamı

Nüfusun yaş yapısındaki değişiklikler farklı zamanlarda ve hızlarda ortaya çıkmaktadır. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler büyük ölçüde demografi ve teknolojik gelişimin yanı sıra emeklilik, sağlık ve diğer maliye politikaları tarafından yönetilen sürekli değişen bir ekonomik ortamda yaşamaktadır. Genel denge büyümesi de denilen bu birbirine bağlı ekonomik gelişim nesiller boyunca ve nesiller arasında eşitsizlik için önemli sonuçlara yol açmaktadır (Fehr, Jokisch ve Kotlikoff, 2010, s. 636).

Yaşlanmanın ekonomi üzerindeki etkisi, ülkelerin demografik geçişlerinde nerede olduklarına, ekonomik yapılarına ve beşeri sermaye oluşumu da dahil olmak üzere sosyal gelişme düzeyine bağlıdır. Nüfus grupları içerisinde çocuklar ve yaşlılar; ürettiklerinden çok daha fazlasını tüketmektedir. Aileler, piyasalar ve hükümetler;

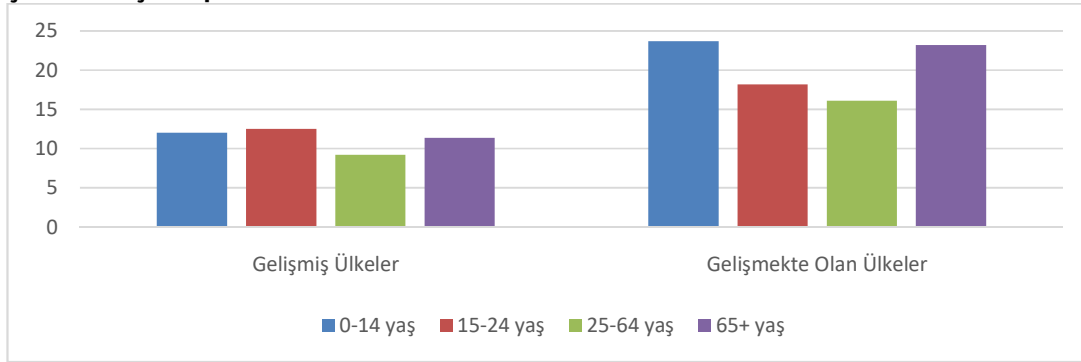
kaynakların bir yaş grubundan diğerine tahsisine aracılık ederek yaşam boyunca tüketimi pürüzsüz hale getirmeyi amaçlamaktadır. Yaşlanan bir nüfus yeniden dağıtım için kanalların sürekli uyarılmasını gerektirmektedir. Yaşlanan toplumlar; artan sağlık hizmetleri, uzun süreli bakım, emeklilik ve diğer yaşlılık destek maliyetleri ve çalışma çağındaki daha az vergi mükellefinden kaynaklanan hükümet gelirlerinde potansiyel bir azalma nedeniyle zorluklarla karşılaşmaktadır. Cinsiyetin yaşlanma ve eşitlik üzerindeki etkisi incelendiğinde ise; kadınların işgücüne katılma oranı düşük gerçekleşirken, ücretsiz aile işlerinde çalışma oranları ise çok daha yüksektir. Bu gibi nedenler birçok ülkede kadınların genel olarak daha düşük emekli maaşı almasıyla sonuçlanmaktadır. Sonuç olarak emeklilik sistemlerinin cinsiyetler arası eşitsizliğin azaltılmasına ve yaşlılıkta kadınların gelir güvencesinin sağlanmasına yardımcı olarak şekilde dönüştürülmesi modern toplumların önceliği olmalıdır (Wilmoth ve diğerleri, 2023, ss. 48-52).

3.4.Şimdi ve Gelecekte; Yaşlanma, Yoksulluk ve Eşitsizlik

Yaşlanma ile gündeme gelen yaşlı refahı ve yaşlılara arasında eşitsizlik olguları, yaşlanma arttıkça daha görünür bir sosyal sorun haline gelmektedir. Yapılan araştırmalar genel olarak nüfusun yaşlanmasının esas olarak ayrıcalıklı grupları etkileyip etkilemediği veya yoksullar da dahil olmak üzere bir bütün olarak toplumda meydana gelip gelmediğidir. Nüfusun yaşlanmasından en çok etkilenen gelişmekte olan ülkelerin çoğu artık büyük orta sınıfları da etkilemektedir (Lloyd-Sherlock, 2000, s. 2159).

Bu bağlamda yaşlılık aylığı ve sağlık hizmetlerine erişim, yaşlılar arasındaki yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılmasında kritik öneme sahiptir. Sağlık hizmetlerine ve eğitime evrensel erişimin yanı sıra insana yakışır iş fırsatları da dahil olmak üzere doğumdan itibaren fırsat eşitliğinin teşvik edilmesi gerekmektedir. Bunu önlemek için hızlı bir politika eylemi olmaksızın, gelecekteki yaşlı grupların ekonomik olarak bugünkünden daha eşitsiz olması muhtemel gözükmektedir. Tüm dünyada artan yaşlı insan sayısı ile birlikte, ileri yaşlarda eşitsizlik ve ekonomik güvensizliği endişe kaynağı olmalıdır.

Şekil 1.Yaş Gruplarına Göre Göreceli Yoksulluk Oranları

Kaynakça: UN 2023 Social Report... s:81

Ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri dikkate alındığında ise göreceli yoksulluk oranlarının her yaş grubunda gelişmekte olan ülkelerde %20 düzeyinde gerçekleşirken; gelişmiş ülkelerde bu oran %10 seviyelerinde gerçekleşmektedir (Wilmoth ve diğerleri, 2023, ss. 80-82).

3.5.Yaşlı Bakım Krizi

Raporun son temasını oluşturan bakım krizi ise yaşanan nüfusun neden olması muhtemel bakım talebi karşısındaki acizliğine odaklanmaktadır. 1990'lı yıllar boyunca sosyal politikaların bir dizi ilke ve araç üzerinde yakınlaştığına dair işaretlere rağmen ulusal refah sistemlerinin yörüngesi net olmazken, gerçek bakım uygulamalarına yönelik düzenlemeler de belirsizdir. Bunun bir sonucu olarak yaşlı bakımına ilişkin sorunlar kar topu gibi büyüyerek artmaktadır (Da Roit, 2010, ss. 9-10). BM 2023 Sosyal raporuna göre de nüfusun yaşlanması ve yaşlıların yaşam düzenlemelerindeki değişiklikler nedeniyle uzun süreli bakıma olan talep artmaktadır. Özellikle Covid-19 pandemisi, uzun süreli bakımdaki zayıflıkların gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Bununla birlikte bakım ve destek sistemlerindeki politikaların yetersizliği ilgi çekmeye devam etmektedir.

Bakıma muhtaç yaşlılara ilişkin veriler incelendiğinde her üç yaşlı kadından birisi uzun süreli bakım ihtiyacı duyarken, bu oran yaşlı erkeklerde beşte bir olarak tespit edilmiştir. Dünya genelinde kadınların erkeklere oranla ortalama daha uzun süre yaşıyor olması, sağlıklı olduğu anlamına gelmemektedir. Bununla birlikte Avrupa'da yaşlı bakım hizmeti sunan her on kişiden dokuzu yine kadınlardan oluşmaktadır. Yaşlı bakımı talebi artmasına rağmen, bakım için ayrılan harcamalar yerinde saymaktadır. Öyle ki 2017 yılında uzun süreli bakım hizmetleri için ayrılan bütçe GSMH'nın %1,7'sini oluşturuyorken, 2019 yılında bu oran %1,5'e düşmüştür. Geçen süre zarfında yaşlı bakım talebinin arttığı hesaba katıldığında, bakım için ayrılan bütçenin azaldığını söylemek mümkündür (Wilmoth ve diğerleri, 2023, ss. 113-120).

SONUÇ

1950'li yıllardan itibaren ilk önce gelişmiş ülke ekonomilerinde gözlemlenen yaşlanma olgusu, zaman ilerledikçe gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerin de gündemine gelmiştir. Ülkelerin üretici gücü konumundaki 15-64 yaş grubu nüfusun oransal olarak azalmasının 65+ yaş nüfusun artışına denk gelmesi ekonomik dengesizlikleri de beraberinde getirmektedir.

1950'li yılların başından itibaren gelişmiş ülkelerde gözlemlenen nüfusun yaşlanması 1980 yılında ülke politikalarını etkiler hale gelmiştir. 1980 yılında oransal olarak dünyanın en fazla yaşlı nüfusuna sahip olan İsveç'in %16'sı 65 yaş ve üstü nüfusu oluştururken; 2021 yılında liderliği devralan Japonya'da bu oran %30 olarak gerçekleşmiştir. BM nüfus projeksiyonlarına göre 2050 yılından Kore Cumhuriyeti %40 ile dünyanın en yaşlı nüfusunu oluşturacağı hesaplanmaktadır. Ülkedeki çocuk sayısı da dikkate alındığında 2050 yılında Kore Cumhuriyetinin nüfusunun büyük bir kısmı tüketici konumuna geçmektedir. 1950 yılında kadınların ve erkekler ortalama yaşları 48,4 ve 44,6 olarak gerçekleşirken bu sayıların 2050 yılında sırasıyla 79,8 ve 74,8 olacağı hesaplanmaktadır. Ülke nüfuslarında meydana gelen bu değişimin, ülke ekonomisi ve sosyal hayatı üzerinde yaratacağı etkilerin bugünden hesaplanması önem arz etmektedir.

Nüfusun yaşlanması genel olarak daha sağlıklı ve uzun ömürler anlamına gelse de sos-ekonomik anlamdaki etkileri de bir o kadar önem arz etmektedir. 2000'li yılların başından itibaren yaşlı refahı ve yaşlılarda yoksulluk çalışmaları hız kazanmış ve kamu politikalarına yön vermeye başlamıştır. Gelişmiş ülkelerde 65 yaş ve üstü nüfusun yaklaşık %10'u göreceli yoksul kabul edilirken bu oran gelişmekte olan ülkelerde %20'in üstünde bulunmaktadır. Bu durumun temel nedenini yaşanan nüfus nedeniyle sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülemez yapısı oluşturmaktadır. Gelişmiş ya da gelişmekte olan tüm ülkelerde emeklilik yaşları 1950'li yıllardaki demografiye göre belirlenirken, bugünün

demografisi bunun sürdürülmesine imkan tanımamaktadır. Bu nedenle kamu otoritelerinin sosyal güvenlik sistemlerine katkıları artarak devam etmektedir.

Yaşlı nüfusun ürettiğinin çok daha fazlasını tükettiği dikkate alındığında, yaşlanmayla oluşabilecek sosyal dengesizliklerin önemi daha net anlaşılacaktır. Yaşlı bakım talebinin her geçen gün arttığı, uzun süreli bakım hizmetlerinin yetersizliğinin tartışıldığı bir dönemde; bakım hizmetlerinin GSMH'ya oranı düşüş göstermektedir. 2019 yılında patlak veren Covid-19 pandemisi bu dengesizliklerin boyutları hakkında önemli bir ders niteliği taşımaktadır. Sosyal Raporun son temasını oluşturan yaşlı bakım krizi, konunun önemine dikkat çekmektedir. Öyle ki, Covid-19 döneminde artan pandemi kaynaklı hasta sayısı normal sağlık hizmetlerini sekteye uğratmıştır. Bazı ülkelerde acil olmayan tüm tedaviler ertelenirken, Türkiye'de de sağlık bakanlığı acil olmayan tüm dış ve tıp tedavilerini yaklaşık 1 sene ertelemiştir. Buna rağmen neredeyse tüm Avrupa'da sağlık sistemleri çökme noktasına gelmiş ve birçok ülkede yatılı hasta olması gerekenler, kendi evlerinde tedavi almak zorunda kalmıştır. BM Sosyal Raporuna göre de bu durum 2050'li yıllarda gerçekleşmesi öngörülen yaşlanma ve yaşlı bakım tedavisi taleplerine ilişkin fikir vermektedir.

Gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin hasta bakım taleplerine bugün bile cevap vermekte zorlanması, hasta bakım politikalarına makro yaklaşmayı zorunlu hale getirmektedir. Uzun süreli bakım politikalarında yapılacak gelişmelerin bugünün yaşlıları ve onlara bakanların yanı sıra gelecekte yaşlı gruplarına dahil olacak kişilere de fayda sağlayacaktır. Sonuç olarak, rapora göre ülkeler hükümetleri, işletmeleri, sivil toplumu, toplulukları ve haneleri kapsayacak şekilde kişi merkezli bir yaklaşım geliştirmek zorundadır. Bakım hizmetlerinin ise ücretli olanlarının yanı sıra ücretsiz ve resmi olmayan biçimlerinin de makro düzeyde ele alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- DA Roit, B. (2010). *Strategies of care: Changing elderly care in Italy and the Netherlands*. Care & welfare. Amsterdam: Manchester: Amsterdam University Press ; Manchester University Press [distribütör].
- FEHR, H., Jokisch, S. ve Kotlikoff, L. J. (2010). Global growth, ageing, and inequality across and within generations. *Oxford Review of Economic Policy*, 26(4), 636-654. doi:10.1093/oxrep/grq033
- GORDON, E. H. ve Hubbard, R. E. (2022). Frailty: Understanding the difference between age and ageing. *Age and Ageing*, 51(8), afac185. doi:10.1093/ageing/afac185
- LLOYD-SHERLOCK, P. (2000). Old Age and Poverty in Developing Countries: New Policy Challenges. *World Development*, 28(12), 2157-2168. doi:10.1016/S0305-750X(00)00077-2
- OECD. (2022). Old-age dependency ratio. OECD.
- WHO. (2020). WHO's work on the UN Decade of Healthy Ageing (2021-2030). 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.who.int/initiatives/decade-of-healthy-ageing> adresinden erişildi.
- WILMOTH, J. R., Bas, D., Mukherjee, S. ve Hanif, N. (2023). *World social report 2023: Leaving no one behind in an ageing world*. (G. Luchsinger, Ed.). New York: United Nations Department of Economic and Social Affairs.
- WORLD HEALTH ORGANISATION. (2021a). Demographic Change and Healthy Ageing—Age-friendly Environments. 1 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.who.int/teams>

/social-determinants-of-health/demographic-change-and-healthy-ageing/age-friendly-environments adresinden erişildi.

WORLD HEALTH ORGANISATION. (2021b). Demographic Change and Healthy Ageing— Combatting Ageism. 1 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.who.int/teams/social-determinants-of-health/demographic-change-and-healthy-ageing/combating-ageism> adresinden erişildi.

WORLD HEALTH ORGANISATION. (2021c). Integrated care for older people (ICOPE). 1 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.who.int/teams/maternal-newborn-child-adolescent-health-and-ageing/ageing-and-health/integrated-care-for-older-people-icope> adresinden erişildi.

WORLD HEALTH ORGANISATION. (2021d). Integrated continuum of long-term care. 1 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.who.int/teams/maternal-newborn-child-adolescent-health-and-ageing/ageing-and-health/integrated-continuum-of-long-term-care> adresinden erişildi.

WORLD HEALTH ORGANISATION. (2022). Ageing and health. 22 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health> adresinden erişildi.

SİVİL TOPLUM HAREKETLERİNİN KÜRESEL ÇEVRE SİYASETİNDEKİ ETKİLERİ: GREENPEACE VE IUCN ÖRNEKLERİ

Muhammed ALBAYRAK*

ÖZET

Özellikle 1960 sonrası konjonktürde Marksist-sosyalist kuramlar gibi eleştirel fikir akımları, otoritelere karşı başkaldırı eylemleri, öğrenci hareketleri ve çevreci hareketler dünyanın çeşitli bölgelerinde büyük yankı uyandırmıştır. Çevreci Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) oluşmaya, özellikle 1970 sonrası dönemde çevreci hareketler siyasallaşmaya ve yeşil partiler kurulmaya başlamıştır. Böylelikle geleneksel güvenlik anlayışları üzerine inşa edilen Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası karar alma mekanizmaları; gündemlerine çevre bilincigibi konuları da dahil etme gereği duymuştur. BM nezdindeki bu gündem genişlemesi, özellikle iklim değişikliği ve etkileri düşünüldüğünde en rahat küresel iklim ve çevre politikaları üzerinden okunabilmektedir. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak sivil toplum kavramına yönelik yaklaşımlar irdelenecek, tarihsel süreçte sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarının gelişimine değinilecektir. Sonrasında Greenpeace ve Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) örnekleri üzerinden çevreci sivil toplum kuruluşlarının çevre duyarlılığının artırma noktasındaki faaliyetleri ve bunların küresel etkileri (özellikle BM gibi örgütlerin çevre politikalarının belirlenmesi) üzerine odaklanılacaktır. Bu çalışma, küresel çevre bilincinin özellikle 1960 sonrası çevreci STK'lar ve çevreci hareketlerin etkisiyle arttığını ve bu durumun en somut olarak BM gibi küresel örgütlerin çevre politikaları üzerinde yansımalarının görüldüğünü savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN), Green peace.

THE EFFECTS OF CIVIL SOCIETY MOVEMENTS ON GLOBAL ENVIRONMENTAL POLITICS: CASES OF GREENPEACE AND IUCN

ABSTRACT

Especially in the post-1960 conjuncture, critical currents of thought such as Marxist-socialist theories, acts of rebellion against the authorities, student movements and environmental movements aroused great repercussions in various parts of the world. Environmental Non-Governmental Organizations (NGOs) began to form, especially in the post-1970 period, environmental movements began to become politicized and green parties began to be established. Thus, international decision-making mechanisms such as the United Nations (UN) built on traditional security understandings; has felt the need to include issues such as environmental awareness in its agenda. This expansion of the agenda at the UN can be most easily read through global climate and environmental policies, especially when climate change and its effects are considered. In this context, in this study, firstly, approaches to the concept of civil society will be examined, and the development of civil society and non-governmental organizations in the historical process will be mentioned. Afterwards, the activities of environmental non-governmental organizations to increase environmental awareness and their global effects (especially the determination of environmental policies of organizations such as the UN) will be focused on through the examples of Greenpeace and the World Union for Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN). This study argues that global environmental awareness increased with the effect of environmental NGOs and environmental

*ÇOMÜ, LEE, Uluslararasıİşkiler, 20414852018@ogr.comu.edu.tr, ORCID No: 0009-0005-5903-9617

movements, especially after 1960, and this situation reflected on the environmental policies of global organizations such as the UN.

Keywords: Environment, The International Union for Conservation of Nature (IUCN), Greenpeace

1.GİRİŞ

Sivil toplum kavramı etimolojik çerçevede incelendiğinde, felsefi temellerinin Antik Yunan'da Aristoteles ile inşa edildiği görülmektedir. Aristo her ne kadar bu kavramı doğrudan zikretmemişse de kavrama işaret etmek adına *politike koinonia* ifadesini kullanmıştır (Yıldız, 2004: 85). 1438 yılında Cicero'nun çalışmaları ve çevirileri ile Aristo'nun kullandığı kavram; Latince'ye *civitas appelator* ya da *societas civilis* olarak çevrilmiştir. Aristo'ya göre sivil toplumun üstünlüğü, amaç olarak belirlediği refah düzeyi yüksek bir yaşam ile doğru orantılıdır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, amaçlananın basit bir yaşam alanından ziyade nitelikli ve kaliteli bir yaşam düzeyi olmasıdır. Latince'de *oikos* yani "aile" kavramı için özel alan olarak okunabilen kent, sivil toplum ile aynı şekilde özel alan olarak özdeşleştirilmiştir (Raynaud and Rials, 2003: 206). Bu bağlamda modern sivil toplum kavramının felsefi kökenleri, Aristo'nun *politike koinonia* ve *oikos* ifadeleri ile ilişkilendirilmiştir (Aslan, 2010: 190). Aristo'ya göre sivil toplum veya *politike koinonia*; kişisel çıkarlardan ayrı olarak kamusal ve kolektif iyiliği amaçlayan, bu misyon doğrultusunda yönetilen ve oluşturulan toplumu ifade etmektedir (Karadağ, 2003: 48). 18. Yüzyıl düşünürlerinden Jean-Jacques Rousseau'ya göre modern tanımla sivil toplum, "kamusal alan" olarak teşvik edilmelidir. Rousseau sivil toplumu; kamu yararını savunan ve bunu demokratik çerçevede müzakere etme yetisi ile gerçekleştiren yönetim olarak tanımlamaktadır (Belakhal, 2010: 445). Modern dönemin önde gelen sosyologlarından Anthony Giddens sivil topluma; küreselleşmenin etkisiyle oluşan konjonktürü daha yaşanılır hale getirmek için gerekli olan demokratik devlet ve demokratik aile gibi olmazsa olmaz ilkeleri arasında yer vermiştir (Çötök, 2017: 194).

Sivil toplumun kendi içerisinde ortak amaçlar üstünden kurumsallaşmasıyla STK'ların sayısı, özellikle 20. Yüzyıl içerisinde ciddi oranda artış göstermiştir. Araştırma içerisindeki örneklerden biri olan Greenpeace International, merkez ofisi Hollanda'nın başkenti Amsterdam'da bulunan, bünyesinde birçok farklı kesimden milyonlara ulaşmış ve çevrecilik alanında faaliyetler yürüten uluslararası bağımsız bir sivil toplum kuruluşudur. Bu alanda faaliyet yürüten STK'lar arasında belki de ilk akla gelen Greenpeace; Hollanda'da resmi makamlara kayıtlı, uluslararası iklim müzakerelerinde etkili ve bünyesindeki alanında uzman kadroları ile iklim ve çevre krizine karşı son derece büyük ve etkin küresel bir STK olarak bilinmektedir. Temel prensibi doğanın korunmasını sağlamak ve teşvik etmek olan Greenpeace; iklim değişikliğinin uluslararası konjonktürde uyandırdığı sese şekil verebilen bir yapı olarak görülmektedir. Bununla birlikte gerek bölgesel düzeyde faaliyetler yürüten ofisleri gerek ulusal çapta etkin büroları; yıllık olarak mali müşavirler tarafından denetime tabidir ("Greenpeace International", t.y.). Bu bağlamda hem Hollanda'daki birtakım resmi makamlara kayıtlı olmasıyla hem de mali denetime tabi olması ile uluslararası bir resmîyetinin olduğunu söylemek pek de yanlış olmaz. Ek olarak; Amerika, Avrupa, Asya-Pasifik ve Afrika'da 55 farklı ülke içinde 26 bağımsız organizasyonla faaliyetlerini yürütmesi, küresel bir resmîyeti ve tanınırlığı olduğunu destekler niteliktedir. Türkiye'deki ofisi, "Greenpeace Akdeniz" ismi ile İstanbul/Şişli'de yer almaktadır ("Greenpeace International", t.y.).

Araştırma içinde bir diğer örnek STK olarak ele alınan IUCN 1948 yılında kurulmuş, dünyadaki en büyük çevreci uluslararası sivil toplum kuruluşlarından biridir. 160'tan fazla ülkede faaliyet gösteren IUCN, tıpkı Greenpeace gibi kadrolarında alanında uzman

binlerce ismi barındırmaktadır. Bu nedenle gerek iklim ve çevre krizine dair bilgi tedariki noktasında gerek sorun çözümü adına yürüttükleri çeşitli araştırmaların güvenilir olduğunu söylemek yanlış olmaz. IUCN, uluslararası yapılanmalar arasında benzersiz bir özellik taşımaktadır. Devlet kuruluşlarının, çevreci STK'lar ve diğer kurumların IUCN ilke ve esaslarına katılımının önünün açılması büyük önem taşımaktadır. Burada devlet kuruluşlarının katılımının olması, STK'dan ziyade farklı bir yapılanma olarak algılanmasına yol açabilir. Bu yanlış anlaşılmayı düzeltmek adına; IUCN Tüzüğü 1. Maddesinden söz etmek yerinde olacaktır. Bu maddede; IUCN kurumunun İsviçre Medeni Kanunu'nun 60. Maddesine göre oluşturulduğu beyan edilmiştir. 60. Madde ile IUCN, hükümet veya hükümet dışı otoritelerin "Uluslararası Dernek" olarak kurumu teşkil ettiği ve kurumun tüzel bir kişiliğe sahip olduğu ifade edilmiştir (Robinson, 2005: 293). Nitekim IUCN bünyesinde hükümet yetkililerinden çok STK'ların bulunması da bu iddiayı destekler nitelik taşımaktadır.

Antik dönemlerden bu yana izlerine rastlanılabilen sivil toplum bilinci ve STK'lar, kamuoyu nezdinde uyandırdıkları fikirler ve hareketlerle gerek devletleri gerek uluslararası örgütleri iklim krizi gibi konularda faaliyet yürütmeye teşvik etmişlerdir. Bölgesel bazda yürüttükleri imza kampanyaları, yürüyüşler, araştırmalar, basın açıklamaları ve paralel forumlar gibi metotlar ile faaliyet yürüten STK'lar; küresel karar almada ulus-devletleri gündem belirleme ve uygulanabilirliğini denetleme noktasında ciddi derecede etkileyebilmektedir. Özellikle çevre bilinci üzerine inşa edilmiş birer örgüt olarak Greenpeace ve IUCN, yerkürenin ortak kaygı noktası haline gelen çevre sorunlarına karşı faaliyet yürüten başat STK'lar arasında değerlendirilmektedir. Bu bağlamda araştırmada ilk olarak, sivil toplum kavramı konusundateorikyaklaşımlara yer verilecektir. Devamında ise bu kavramın kamuoyu içinde kurumsallaşması ile ortaya çıkan STK'ların özellikleri incelenecektir.Son olarak Greenpeace ve IUCN örnekleri üzerinden çevreci STK'ların amaçları açıklanacak ve faaliyetleri üzerinden küresel çevre bilincinin ve küresel politikalar oluşturulmasının üzerindeki etkileri değerlendirilecektir.Bu araştırma, sivil toplum faaliyetlerinin küresel iklim ve çevre politikalarındaki önemini Greenpeace ve IUCN kurumlarının gerçekleştirdikleri faaliyetler üzerinden tartışmayı amaçlamaktadır.

2.SIVIL TOPLUM

Sivil toplum tanımlamaları, antik dönemlerden modern dönemlere uzanan süreçte sürekli olarak dönüşüm geçirmiştir. Nitekim antik dönemlerde devlet ile özdeş tutulan sivil toplum kavramı, 18. yüzyıl aydınlanmasını takiben Thomas Paine ve Georg Wilhelm Friedrich Hegel gibi çeşitli teorisyenlerce devletle özdeş bir kavramdan ziyade devlet ile paralel bir kavram olarak ayrıştırılmıştır. Bu ayrıştırma; özel mülkiyetin artması, ekonomik piyasa rekabeti ve burjuvazi gibi iktisadi noktalara işaret edilerek ifade edilmiştir. Ek olarak gerek Amerikan gerek Fransız devrimlerinde de örneklerine rastlanılan, halkların daha fazla özgürlük için artan istekleri ve bu fikirlerin popülerleşmesi de sivil toplum-devlet ayrışmasını destekler niteliktedir (Carothers and Barndt, 1999: 18). Bununla birlikte sivil toplumun çok çeşitli yaklaşımlarla incelenmesi ile dar ve geniş bağlamda iki farklı tanımdan bahsetmek mümkündür. Dar anlamda sivil toplum; devletin ve hukukun etkisi ile yönetilen siyasi bir topluluktur (Heywood, 2013: 30). Geniş manada; bağımsız biçimde kendi gayeleri üzerine hareket eden kişiler ve oluşturacakları gruplar ya da bu kişilerin katılabilecekleri kamusal topluluklar olarak ifade edilir (Heywood, 2013: 28).

16., 17. ve 18. yüzyıllarda sivil toplum kavramı gerek siyasette devlet merkezli Fransız ekolü gerek siyasette birey merkezli Anglo-Sakson ekolünün ekseninde farklı şekillerde yorumlanmıştır. Fransız ekolün önde gelen isimlerinden realist teorisyen Thomas Hobbes, sivil toplumdaki devletlerin önemine ve hakimiyetine işaret etmektedir. Hobbes'a

göre sivil toplum, devletin suni bir üründür, doğal değildir (Vinod, 2006: 784). Devlet, insanların farklılaşan istek ve çıkarları arasında meydana gelebilecek sorunları denetlemek adına ortaya çıkmış toplumsal sözleşmenin bir sonucudur. Devletten daha ziyade asıl insanlar çatışmacı doğaya sahip oldukları için devlet, sivil topluma karşı öncelikli ve hâkim bir konumda bulunmalıdır (Aslan, 2010: 199). Sivil toplum, devlet ile özdeşdir. "İnsan, insanın kurdudur" diyerek Hobbes, bir önceki cümlede bahsi geçen anarşik ve çatışmacı yapıya atıfta bulunmuştur. Bu anarşik vaziyetin sonucu olarak insanlar, haklı endişeleri ile devleti kurmuş ve haklarını toplumsal sözleşme ile krala ya da devlete devretmişlerdir. Nitekim mutlak yetkisi ile devlet, sivil topluma kıyasla öncelikli oluşmuş ve süregelmiştir (Gözübüyük, 2010: 93-94).

Anglo-Sakson ekolün önde gelen isimlerinden sivil toplum kavramını ilk kez 1690 yılında kullanan liberal teorisyen John Locke'a göre sivil toplum; otoriter aktör olan devlete karşı bir güç olarak, devletin varoluş amacını aşma potansiyelini dengelemektedir. Bireysel özgürlüklerin çeşitlendirilmesi adına devletin gücü sınırlandırılmalı ve denetlenmelidir. Bu sebeple sivil toplumun etki alanı genişletilmeli ve teşvik edilmelidir (Fioramonti, 2005: 68). Sivil toplumun gücü ve etkisinin artması, kişisel hak ve özgürlüklerin devlet nezdinde önem kazanması adına kilit öneme sahiptir. Sivil toplum anlayışı, Fransız ekolün aksine devletten ayrı bir konumdadır, ikisi özdeş değildir (Keane, 1993: 51). Devletin gücü mutlak değil, sınırlıdır. Toplumlar devletlerine karşı öncelikli konumda yer almaktadır. Doğa hali anarşik bir yapıdan ziyade özgür bir yapıya sahiptir. Özgür yapı içerisindeki insanlar bağımsız olarak yaptıkları toplum sözleşmesinde ilk etapta sivil toplumu oluşturmuş, sonrasında yönetim hususu gündeme gelmiştir (Gözübüyük, 2010: 94-95).

Marksist yaklaşıma göre sivil toplumun; özellikle Avrupa'daki burjuvazinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı iddia edilmektedir. Nitekim Marksist çerçevede sivil toplum, insanlar arasındaki finansal etkileşimin bütünü ifade etmektedir. Hegel' göre sivil toplum, Anglo-Sakson ve Fransız ekollerin iddialarının aksine toplumsal sözleşmenin herhangi bir aşamasında türememiştir. Sivil toplum, kronolojik süreç içerisinde modern toplum anlayışına uzanan bir olgunlaşma evresinin meyvesidir. Devlete bağlı olmayan kişi, kurum ya da kuruluşlara ek olarak şirketler, burjuvazi gibi diğer sosyal sınıfların tamamı sivil toplumu oluşturmaktadır (Gözübüyük, 2010: 98). Bununla birlikte özellikle Batı Marksizm'inin önde gelen düşünürlerinden Antonio Gramsci sivil toplumu, otoriter ve baskıcı politik toplumun karşısında yorumlamaktadır. Gramsci'ye göre sivil toplum, baskı araçlarını kullanarak tahakküm politikaları gütmemektedir. Gramsci, devleti oluşturan alt başlıklar arasında politik topluma ek olarak sivil toplumun yerine de işaret etmektedir (Dural, 2012: 313-314).

Modern çağda sivil toplum ile devlet, özdeş iki kavram olmaktan ziyade birbirinden ayrılmış farklı başlıklar olarak tanımlanabilmektedir. Sivil toplum, kamusal alanın içinde olmakla birlikte devletin dışında ve paralelinde yer almaktadır (Bernhard et al., 2017: 297). Devlet etkili bir yönetim ile verimlilik ve düzeni tedarik eder iken, sivil toplum ise halkın katılımını ve kamuya hesap verilebilirliği sağlayabilir (Scholte, 2002: 281). Nitekim sivil toplum ile devlet arasındaki etki-tepki ilişkisinin kurumsal düzlemde dengeli işlevselliği ise demokrasinin temellerini inşa etmektedir (Özler, 2011: 65).

Avustralyalı teorisyen John Keane'e göre sivil toplum kuruluşu (STK) olarak nitelendirilen topluluklar, demokratik toplumun ve demokratik sistemin işleyişinin tedarikçisi olarak okunabilmektedir. Keane; sivil toplumun olmadığı bir düzlemde yurttaşların kimliklerini, yetkilerini ve görevlerini belirleyebilme kapasitelerinin yasal ve siyasi düzlem içerisinde bulunmadığına işaret etmektedir (Lahiry, 2005: 30). Bu bağlamda sivil toplum ve kuruluşları, yurttaşlar ile açık bir iletişim içinde yukarıda bahsedilen hakları güvence altına almaktadır. Nitekim STK'ların hesap verilebilirlik perspektifinden bakıldığında gerek

devletlerden gerek baskı gruplarından daha şeffaf bir düzlemde oldukları görülmektedir (Anık, 2021: 280).

Genel hatları ile STK'ların özelliklerini yedi alt başlık olarak özetleyebilmek mümkündür. Bunlar;

- Devletin gerek iç gerek dış politikalarındaki tutumlarını toplum nezdinde dengeleyici bir karşı taraf olarak öne çıkmaları,
- Devletin yurttaşlarına karşı iyi yönetimini toplumsal hafızayı diri tutarak teşvik edici olmaları,
- Vatandaşları devletleri ile buluşturmaları,
- Sivil toplum algısını gerek bölgesel gerek küresel ölçekte güçlendirmeleri,
- Sosyal hizmet sağlamada devletin yetersiz kaldığı durumda tamamlayıcı işlevleri,
- Ekonomik bağlamda sosyal sorumluluğu ve dayanışmayı geliştirmeleri,
- Gerek devletler gerek diğer STK'lar ile ittifak kurularak kolektif ilerlemeyi geliştirebilmeleri olarak sıralanabilir (Mohanty, 2002: 216-220).

Küreselleşmenin etkisini takiben sivil toplumun da paralel olarak küreselleşmesi, STK'ların sadece ulusal ölçekte değil aynı zamanda uluslararası ölçekte de etkili bir konumda olmasını sağlamıştır. Nitekim iklim krizi gibi yerkürenin ortak sorunu, 1970'ler ve 1980'lerde Greenpeace ve Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) gibi STK'ların yürüttüğü faaliyetler ile uluslararası gündemin bir konusu haline gelmiştir. İklim krizine karşı uluslararası adımların atılması; özellikle çevreci STK'ların konumu ve önemini belirginleştirmektedir (Kumar, 2007: 422). Bu noktada küresel iklim ve çevre politikalarını bölgesel faaliyetler üstünden dolaylı olarak küresel kapsamda etkileyebilen çevreci STK'ları; Greenpeace ve IUCN örgütlerinin amaç ve faaliyetlerini açıklayarak örneklemek faydalı olacaktır.

3.GREENPEACE

Örgütün temel amaçlarını tek cümle ile ifade etmek gerekir ise; barışı ve şiddet karşıtlığını teşvik ederek içinde yaşanılan gezegeni var olan tüm çeşitlilikleri ile koruma altına almak olarak belirtilebilir. Bu amaç üzerine Greenpeace, yeşil ve barışçıl bir ekosistemi amaçlamaktadır. Baskı, eşitsizlik ve açgözlülük gibi unsurları aşarak sürdürülebilir, adil ve doğal bir geleceği inşa etmek üzerine küresel bir ağ oluşturmuştur. Bunu gerçekleştirmek adına insanoğlunun dikkat etmesi gereken 9 sınır vardır. Bunlar; iklim değişikliği, ozon tabakası, arazi kullanımı, tatlı su kullanımı, biyolojik çeşitlilik, okyanuslardaki asitlenme, biyosferdeki ve okyanuslardaki nitrojen ile fosfor, aerosoller ve kimyasal kirlilik tehdidi olarak listelenebilir. Bunlardan özellikle iklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik konuları, Greenpeace için ayrı ve derin bir önem içermektedir. Bunun sebebi kayıplarının geri döndürülemez olması ve diğer sınırları da büyük oranda etkileyebilmeleridir. Örgütünün vizyonuna göre insanların güvenlik endişeleri sadece silahlar ve askeri birimler ile sağlanamaz. Bu geleneksel güvenlik eylemlerinin çok ötesinde; iklim değişikliği, kıt kaynaklar, yoksulluk, hastalıklar ve benzeri doğal tehlikelerle kolektif eylem planları içerisinde mücadele edilmelidir. Greenpeace, bahsi geçen geleneksel güvenlik tehditlerinden daha kritik olarak gördüğü doğal tehlikeler ile mücadelede gerek ulus-devletlere gerek uluslararası örgütlere meydan okumaktadır (Greenpeace, 2018: 2-4).

Geniş pencere Greenpeace örgütünün üzerine inşa edildiği amaçlarını sıralamak gerekir ise;

- Biyoçeşitliliği koruma altına almak
- Okyanusların, tatlı su kaynaklarının, karaların ve havanın kirlenmesini engelleyerek tüm doğal kaynakları koruma altına almak

- Nükleer tesisleri ve faaliyetleri durdurarak bu minvalde oluşacak tüm tehditleri sona erdirmek
- Barış küresel çapta destekleyerek küresel silahsızlanmayı teşvik etmek
- Şiddet karşıtlığını tüm dünyada savunmak

olarak listelemek mümkündür ("Greenpeace International", t.y.). Örgüt, yukarıda sıralanan amaçlarını yerine getirmede kurumsal bir sorumluluk üstlenerek bünyesindeki tüm üyelerini şiddetsizlik ilkesi ile eğitime tabi tutmaktadır.

Greenpeace, fiziki varlığını ve faaliyetlerini bireysel bağışlar ve vakıflardan gelen yardımlarla sürdürmektedir. Hükümetlerden, siyasi partilerden veya şirketlerden gelen bağış ve yardımları kabul etmediği için bağımsız bir örgüt olarak bilinmektedir. Bahsi geçen finansal kaynakları kamuoyuna karşı doğrulamak Greenpeace adına son derece önemlidir. Bu bağlamda hesap verebilirlik açısından bakıldığında örgütün son derece şeffaf bir şekilde özenle çalıştığı görülmektedir. Bu sebeple her yıl gerek ekonomik gerek çevresel gerekse de sosyal anlamlarda raporlar hazırlamaktadır. Ayrıca doğruluk ve dürüstlük ilkeleri, Greenpeace adına son derece kritik birer önem arz etmektedir. Bu sebeple dünyanın dört bir yanındaki bürolarında aktif üye ve çalışanlar, kamuoyuna karşı nelerin nasıl yapıldığını paylaşmakla mükelleftirler (Cicioğlu ve Bostancı, 2017: 78).

Mart 2002'de Greenpeace, Avrupa Birliği'nin Kyoto Protokolü'nü onayladığını fakat metnin yürürlüğe girebilmesi için 55 taraf devlet tarafından protokolün onaylanması gerektiğini ve bu sebeple lobcilik faaliyetlerine devam edeceğini duyurmuştur ("Greenpeace International", t.y.). Şubat 2003'te Danimarka'daki McDonalds markasının soğutma sistemlerinde çevreye zararlı kimyasalları tek ederek bu konseptte ilk işlemlerini kurdukları bilinmektedir. Nitekim benzeri bir çevre dostu yaklaşım; 2000 yılında Coca Cola şirketinin HFC/HCFE gazlarını sistematik bir şekilde kullanımdan kaldırması ile gerçekleşmişti. "Greenfreeze" teknolojisini özümseyerek atılan bu adım, McDonalds olayındaki Greenpeace baskılarına benzerlik göstermektedir. Nitekim Greenfreeze kampanyası her ne kadar 2003 yılının çok öncesinde 1992 yılında başlamış olsa da HFC ve HCFE gazlarından nasıl uzak durulacağına işaret eden bu kampanya Haziran 2004'te de Unilever şirketinin sözü ile büyük ses uyandırmıştır. Bilim insanlarının özverili çalışmaları ile ortaya çıkan araştırmalar sonucunda Greenfreeze kampanyası, hemen hemen dünyanın tüm bölgelerine yayılmış durumdadır. Avrupa, Çin, Japonya ve Hindistan gibi bölge ve ülkelerde takribi 100 Milyon ve üzeri kapasitede Greenfreeze buzdolabının kullanımda olduğu bilinmektedir ("Greenpeace International", t.y.).

Greenpeace tarafından bir başka başarı hikayesi, Şubat 2004'te yazılmıştır. Amerikan menşeli petrol ve doğalgaz şirketi Exxon/Mobil, Esso ismi ile Fransa'da faaliyet yürütmektedir. Petrol ve doğalgaz faaliyetlerindeki çevre dostu Greenpeace, Esso şirketine karşı aynı şirket ismi ile iğneleyici biçimde "E\$\$O" olarak kampanya yürütmüştü. Açılan davanın sonucunda Fransız mahkemeleri parodi logosunu "ifade özgürlüğü" minvalinde değerlendirmiş ve petrol devi şirket bu davayı Greenpeace örgütüne karşı kaybetmiştir. Benzeri bir örnek çalışma Temmuz 2004'te Avustralya'da yürütülmüştü. Queensland Energy Resources adlı şirket bölgedeki "Stuart Shale Oil" isimli projesini sona erdirmiştir. Ağustos 2004'te Ford araç markasının elektrikli araç filosu "T!nk City" ihalesini tekrar canlandırmasında Greenpeace örgütünün faaliyetleri yadsınamaz derecede önem taşımaktadır. Ford Europe, bu ihaleyi Norveç'te konuya ilgi duyan müşteriler için tekrardan müzakereye açmıştır. Greenpeace örgütü, elektrikli araç kullanımının yaygınlaşmasına verdiği önemle sera gazı emisyonunu elinden geldiğince düşürebilmeyi amaçlamaktadır. Eylül 2004'te Japonya menşeli Asahi Breweries meşrubat ve bira şirketi, Greenpeace aktivistlerinin başarılı çalışmalarının sonucunda

geri dönüşümü olmayan plastik şişelerini piyasaya sürmeyi durdurma kararı almıştır. Ayrıca aynı yıl Ekim ayında Greenpeace ve diğer çevre örgütleri, gerçekleştirdikleri yoğun baskı ve lobi faaliyetleri ile Rusya'nın da Kyoto Protokolü'nü onayladığı bir başarı kazanmışlardır ("Greenpeace International", t.y.).

Kasım 2005'te Arjantin'in başkenti Buenos Aires'te Greenpeace örgütünün yürüttüğü faaliyetlerin sonucunda yönetim, sıfır atık politikasını uygulama kararı almıştır. Bu planın önemi, başkentin hemen hemen her gün tonlarca atık ürettiği bilindiğinde son derece önemli hale gelmektedir. Bahsi geçen tarihlerde bu politikayı uygulamaya alan büyük bir başkent olması, Greenpeace faaliyetlerinin başarılarını destekler niteliktedir ("Greenpeace International", t.y.).

Şubat 2007'de Greenpeace ve aktivistleri; Yeni Zelanda hükümetinin "Marsden B" projesini iptal etmesiyle ciddi bir başarıya daha imza atmıştır. Bu proje kömür tüketen bir elektrik santralinden oluşmaktaydı. Neredeyse 4 yıllık bir bölgede kamp kurma, yüksek mahkeme savaşları, yürüyüşler, kamuoyu sunumları ve benzeri eylemler içeren çalışmaların ardından proje rafa kaldırılmıştır. Ayrıca 2007 yılı ve devamında çevreye zararlı akkor ampullerin İrlanda başta olmak üzere AB'nde ve Arjantin gibi ülkelerde yasaklanması da Greenpeace ve çevreci diğer STK'ların lobicilik ve protesto faaliyetleri ile desteklenmiş bir kazanımdır ("Greenpeace International", t.y.).

Şubat 2009'da Greenpeace'in Yunanistan'da kömür tüketimine ithafen yürüttüğü takribi 6 ay süren "Quit Coal" kampanyası önemli sonuçlar doğurmuştur. Yunanistan Kalkınma Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada; kömür ve nükleer ile ilişkili enerji kaynaklarının, Yunanistan'ın enerji politikalarının bir parçası olamayacağı belirtilmiştir. Mart 2009'da Greenpeace'in Aralık 2008'de Polonya'da kurduğu İklim Kurtarma İstasyonu, çevreci hareketlerin geneline bakıldığında ciddi başarı göstermiştir. Polonya'daki kömür madeni projesi askıya alınmış, takribi 50 milyon tonluk bir GHG salınımı durdurulmuştur ("Greenpeace International", t.y.).

Şubat 2010'da Hindistan menşeli teknoloji şirketi Wipro, Greenpeace'in küresel çapta teknoloji şirketlerine yaptığı baskının sonucunda çevreye zararlı PVC ve BFR maddelerinin kullanılmadığı yeni nesil bir bilgisayar teknolojisini piyasaya sürüldüğünü beyan etmiştir. Mayıs 2010'da Londra'da bulunan Heathrow Havaalanı 3. Pist projesinin iptali, Greenpeace aktivistlerinin özveriyle çalışmaları sayesinde gerçekleşmiştir. Nitekim bu proje, GHG emisyonlarını azaltmaya karşı olmasından dolayı proje bölgesinde takribi 91,000 kişilik bir destekçiye ulaşmış ve bölge arsasının büyük çoğunluğu satın alınmıştır. Böylelikle 3. Pistin inşası gerçekleşmemiştir. Nitekim bu karar Şubat 2020'de Paris İklim Anlaşmasına aykırı olduğu gerekçesiyle mahkeme kararıyla tekrarlanmıştır. Temmuz 2010'da Yeni Zelanda hükümeti, çevreci STK'ların baskılarının da etkisi ile milli parklarda madencilik faaliyetlerini yasakladığını duyurmuştur. Kasım 2010'da ABD Tüketici Malları Forumu'nda 400 farklı şirketin 2015 itibarı ile iklim ve çevreye duyarlı soğutma sistemleri üzerine mutabık kararı, Greenpeace ve benzeri çevreci STK'ların konu üzerine yürüttüğü baskı ve lobi politikalarının bir zaferi olarak okunabilir ("Greenpeace International", t.y.).

Şubat 2012'de California'da Edison International grubu, bünyesinde barındırdığı çeşitli kömür santrallerini kapatacağını duyurmuştur. Yaklaşık 10 yıllık bir sivil toplum çabasının zaferi olarak okunabilecek bu başarı, devamında ABD'nin farklı eyaletlerinde de benzeri santrallerin kapanması ile büyük yankı uyandırmıştır ("Greenpeace International", t.y.).

Mart 2013'te dünyanın önde gelen otomobil şirketlerinden biri olan Volkswagen, Greenpeace gibi çevreci STK'lardan ve kamuoyundan gelen baskıların üzerine iklim hedeflerine olan desteğini beyan etmiştir. Böylelikle sektöründeki diğer şirketlere de örnek teşkil etmek suretiyle çevreci bir otomobil şirketi olma taahhüdünü gerçekleştirmeyi kabul etmiştir ("Greenpeace International", t.y.).

Ocak 2014'te Rusya'daki Komi Özerk Cumhuriyeti'nde; ülkedeki önde gelen petrol şirketlerinden biri olan Lukoil, petrol sızıntıları olmak üzere çevreye verdiği zarar sonucu halk tarafından davalık olması sebebiyle 20 milyon dolarlık bir maddi yaptırım cezasına çarptırılmıştır. Bölgedeki çevresel zararın Greenpeace Rusya tarafından araştırılıp teyit edildiği bilinmektedir. Böylece şirketin çevreye verdiği hasar savcı tarafından onanmış ve cezai işlem uygulanmıştır. Eylül ayında Hindistan'da ise 214 kömür bloğunun ruhsatı mahkeme kararı ile iptal edilmiştir. Greenpeace International ve Greenpeace Hindistan'ın protesto ve eylemlerle karşı çıktığı bu madenlerin kapatılması, örgütün başarılı protesto ve faaliyetleri arasında değerlendirilebilir. 2014 Kasım ayında Türkiye'nin Manisa ilinde, Soma'da kömür madenlerine karşı açılan davalar hukuk nezdinde geç ve güç de olsa başarı ile sonuçlanmıştır ("Greenpeace International", t.y.).

Mart 2015'te İtalya menşeli elektrik ve doğalgaz şirketi Enel SPA, çevreci baskı faaliyetlerinin de etkisiyle 2050 yılına uzanan bir süreçte kömürle işletilen herhangi bir termik santral kurulmayacağını açıklamıştır. Bu karbon nötr olma vaadi, çevreci STK'lar açısından büyük bir kazanım olarak okunabilir. Haziran 2015'te Norveç Parlamentosu; hükümet emeklilik fonunun, kömür tüketimi ile ilişkili faaliyetler yürüten şirketlerin çoğunda kabul edilemez bir yatırım seçeneği olduğundan dolayı kullanımını engellemiştir. Haziran ayında Belçika'nın Oostende şehrindeki toplantıda *Kuzey-Doğu Atlantik Deniz Çevresinin Korunması Sözleşmesi* (OSPAR) Konvansiyonu, 2016 yılında Denizlerde Koruma Alanı (MPA) vaadini de dahil ederek Arktik bölgeyi koruma altına almayı kabul etmiştir. Bu durumun da aynı şekilde Greenpeace ve diğer çevreci STK'ların itici gücü ile gerçekleştiğini söylemek mümkündür ("Greenpeace International", t.y.).

Şubat 2016'da Kolombiya Anayasa Mahkemesi, sivil toplumun ve Greenpeace'in baskılarının da etkisiyle Páramo bölgesinde madencilik faaliyetlerini yasaklama kararı almıştır. Bu başarı da Greenpeace ve diğer çevreci STK'ların kamuoyu nezdinde tepki uyandırmasıyla ulaştığı bir başarı hikayesi olarak okunabilir ("Greenpeace International", t.y.).

Ekim 2017'de Trans Kanada Enerji şirketi, doğu enerji katran kumları boru hattı üzerine olan projesini iptal ettiğini açıklamıştır. Bu karar, Greenpeace Kanada'nın ve ittifak kurduğu diğer oluşumların bölgedeki zaferi olarak değerlendirilebilir ("Greenpeace International", t.y.).

Haziran 2018'de Samsung şirketi ABD, Avrupa ve Çin bölgelerinde 2020 yılına kadar %100 yenilenebilir enerji kullanımını taahhüt etmiştir. Ek olarak Güney Kore'de de yenilenebilir enerjinin desteklendiği bir ortam kurulmaya çalışılmıştır. Bu taahhütler de Greenpeace gibi sivil toplum örgütlerinin baskıları sonucu alınmış bir vaat olarak okunabilir ("Greenpeace International", t.y.).

Şubat 2019'da dünyanın en büyük sigorta şirketlerinden biri olan Hollanda menşeli Aegon şirketi, ABD ve Kanada'daki bazı petrol ve boru hattı şirketlerine olan 530 milyon avroluk yatırımını Paris İklim Anlaşması hedefleri ile uyumlu olmadığı gerekçesiyle geri çekmiştir. Bu karar bölgelerdeki çevreci sivil toplum faaliyetlerinin baskıları sonucunda

alınmış son derece kritik bir başarı olarak yorumlanmaktadır ("Greenpeace International", t.y.).

Haziran 2020'de Hollanda hükümeti, Greenpeace Hollanda ve aktivistlerine yönelik 2018 ve 2019'da açtığı davalarda temyize gitme kararı almıştır. Bahsi geçen geçen yıllarda sondaj faaliyetlerini protesto eden aktivist eylemlerinin madencilik faaliyetlerinin güvenliğini ihlal ettiği hükümet tarafından mahkemeye beyan edilmiştir. Fakat sulh ceza mahkemesi, Greenpeace'in bir STK olarak demokratik düzlemde özel bir konumunun bulunduğuna karar vermiştir. Sivil toplum eylemlerinin güvenli bir şekilde planlanıp yürütüldüğüne kanaat getirilerek hukuki sistem içerisinde Hollanda hükümeti, Greenpeace Hollanda'ya karşı açtığı davaları 2018,2019 ve 2020 yıllarında üst üste kaybetmiştir ("Greenpeace International", t.y.).

Mayıs 2021 'de Hollanda'da Lahey mahkemesi iklim ve çevre krizi üzerine tarihi bir karar ile Shell petrol şirketinin iklime zarar vermekten sorumlu olduğuna kanaat getirmiştir. Karar ile birlikte Shell'in 2030'a kadar GHG emisyonlarını %45 azaltması gerekmektedir. Davanın taraflarının arasında Greenpeace Hollanda ve FoEE gibi çevreci STK'ların bulunması, araştırmanın içeriği itibari ile büyük bir önem ve örnek değeri taşımaktadır. Aralık 2021 'de Avusturya'nın başkenti Viyana'daki Lobau otoyolu projesi iptal edilmiştir. Otoyol projesi kapsamında inşa edilecek tünelin sonu Tuna Milli Parkı'na çıkmaktadır. Gerek milli bir parka vereceği zarar gerek iklim ve çevreye karşı oluşturacağı tahribata karşı Greenpeace ve diğer sivil toplum kuruluşları, hem yeni otoyol projesine hem de mevcut otoyola karşı mücadele etmeye devam etmektedir ("Greenpeace International", t.y.).

Bu faaliyetlerin büyük bir çoğunluğu; imza kampanyaları, yürüyüş eylemleri, basın açıklamaları, toplantılar, grevler, sendika oluşturma ve dava açma gibi metotlar ile gerçekleştirilmektedir. Örnekleri ifade edilen başarıların iklim değişikliği krizine ilişkin kamuoyu nezdinde uyandırdığı bilinç, gerek devletleri bu alanda çevre dostu adım atmaya itmekte, gerekse uluslararası örgütleri çevre bilinci ile ulusötesi anlaşmaları üretme ve uygulamada teşvik etmektedir (Zelko, 2017: 332-340).

4.DÜNYA DOĞA VE DOĞAL KAYNAKLARI KORUMA BİRLİĞİ (IUCN)

Genel hatları ile incelendiğinde IUCN; bir STK olmaktan öte STK'lar ile hükümetleri ve uluslararası örgütleri buluşturan, yapılanmalar arasındaki iletişimi sağlayan bir uluslararası dernek olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu işlevi ile alanındaki tek kurum olduğu öne sürülmektedir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleşmesine ve doğanın korunmasına ilişkin bahsi geçen taraflar arasında köprü işlevi görmektedir. IUCN, bünyesinde 1,400'den fazla üye kuruluş barındırmaktadır. Bunlar arasında uluslararası örgütler, devletler, devlet kurumları gerek bölgesel gerek küresel STK'lar, bilimsel ve akademik kuruluşlar ve iş dernekleri yer almaktadır. Bu sebeple IUCN üyeleri derken, aynı zamanda BM gibi iklim değişikliği krizine karşı karar alma mekanizmalarının da içinde olduğu hatırlanmalıdır. IUCN üyesi olan bu yapılanmalar, küresel iklim değişikliği politika yapım sürecinin karar noktasında etkili olabilmektedirler. Resmi bir BM gözlemcisi olan IUCN, doğanın ve iklimin korunması için çeşitli faaliyetler yürüten STK'ları ve diğer yapılanmaları bir araya getirebilmektedir ("IUCN", t.y.).

1948 yılında IUCN kurulana dek, uluslararası konjonktürde bu amaca yönelik çeşitli girişimler bulunmaktaydı. Bunlara bir örnek vermek gerekir ise İsviçreli zoolog Paul Sarasin ve çalışmalarından bahsetmek mümkündür. 1913 yılında 17 farklı ulustan temsilcinin İsviçre'nin Bern şehrinde toplanarak; doğanın küresel çapta korunması

adına bir danışma komisyonu kurulması karara bağlanmıştı. Fakat bu fikirlerin hayata geçirilmesi ilgili yıllarda 1. Dünya Savaşı'nın etkisiyle ciddi oranda engellenmişti. 1928 yılında Amsterdam'dan Pieter Gerbrand van Tienhoven; Hollanda, Fransa ve Belçika ülkelerinden koruma kuruluşlarının içinde bulunduğu Uluslararası Biyolojik Bilimler Birliği ile Uluslararası Doğayı Koruma Ofisi'ni kurmuştur. Nitekim takip eden yıllarda bu oluşum IUCN kurumunun temellerini inşa etmişti. 1930 yılında ise ABD'den Harold J. Coolidge, Amerikan Yaban Hayatı Koruma Komitesi'ni kurarak IUCN kurumunun oluşturulmasında son derece etkin bir rol üstlenmişti. Ortak bir gaye üstünde çeşitli hükümet yetkilileri ve STK temsilcileri, 5 Ekim 1948 tarihinde IUCN kurumunu ya da o tarihlerdeki ismi ile Uluslararası Doğayı Koruma Birliği'ni (IUPN) oluşturmuşlardı. Başkent Paris'in Fontainebleau komününde kurulan IUPN, ilerleyen tarihlerde IUCN formuna dönüşerek kurumun mevcut temellerini oluşturmuştur (Talbot, 1983: 5).

Kurulduğu tarihten itibaren 1960 yılına kadar IUCN birincil önceliğini, insan yaşamının ve insani faaliyetlerin doğa ve iklim üzerindeki etkilerine yönelik çalışmalar yürütmeye odaklanmıştır. Bununla birlikte kurumun uzman komisyonları arasında bulunan Eğitim ve İletişim Komisyonu (CEC), kurumun ilk kurulduğu yılda 1948'de fiziki formuna kavuşmuştur. CEC organını takiben; 1956'da Türlerin Hayatta Kalma Komisyonu (SSC), 1958'de Koruma Altındaki Alanlar İçin Dünya Komisyonu (WCPA), 1960'ta Çevresel Kanun Komisyonu (WCEL), 1966'da Ekonomik ve Sosyal Politika Komisyonu (CEESP) ve 1996'da Ekosistem Yönetimi Komisyonu (CEM) alt komisyonu kurulmuştur. 1960-1970 arası dönemde IUCN, çoğunlukla SSC aracılığı ile biyolojik türlerin korunmasına yönelik çalışmalar yürütmüştür. Konu üzerine ilk akla gelen örnek olarak Moğolistan'da otlayan yabani Takhi atlarından bahsedilebilir. IUCN Kırmızı Liste değerlendirmesine alınan Takhi atları, tehlike altında olarak sınıflandırılmış ve koruma altına alınmıştır. 1961 yılına gelindiğinde ise konuyla ilişkili kamu desteğini ve sivil toplum çabalarını artırmak adına tamamlayıcı bir çevreci STK olarak Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) örgütünün kurulmasına zemin hazırlamıştır ("IUCN", t.y.). İlerleyen zamanlarda IUCN, konuya ilişkin tehlikedeki diğer canlı türlerini de gözeterek 1964 yılında *IUCN Tehlike Altındaki Türlerin Kırmızı Listesi'ni* oluşturmuştur. Bu liste, biyolojik türlerin küresel çapta korunma durumunu değerlendirmek adına tartışmasız en fazla kabul gören bir liste olarak bilinmektedir. Listenin araştırılması ve hazırlanmasında alanında uzman çok sayıda araştırmacı ve bilim insanının bulunması; belgenin güvenilirliği açısından son derece büyük bir önem taşımaktadır (Tomasini, 2018: 505). Bu listeye göre Mayıs 2023 itibari ile dünyada 42,100'den fazla tür yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu bağlamda dünya genelinde biyolojik çeşitliliğin %28'inin tehlikede olduğu söylenebilir ("The IUCN Red List of Threatened Species", t.y.).

1970-1980 arası dönem özellikle iklim değişikliğine karşı çevre mücadelelerinin arttığı ve bu çabaların BM nezdinde ilk meyvelerini verdiği dönem olarak okunabilir. IUCN bu dönemin öncesinde ve sonrasında konuya ilişkin uluslararası karar alma süreçlerinde ciddi angajman politikaları ve faaliyetleri yürütmüştür. Nitekim bu faaliyetlerin ilk meyveleri arasında 1972'de UNESCO'nun *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme* metnini kabul etmesi ve IUCN kurumunu denetleme ve izleme faaliyetlerine davet etmesi görülebilir. Aynı şekilde 1974'te *Nesli Tehlike Altındaki Türlerin Ticaretine İlişkin Sözleşme* (CITES) de IUCN çabalarının meyveleri arasında görülebilir. 1975 yılı *Uluslararası Önem Sahip Sulak Alanlar Sözleşmesi* veya Ramsar Sözleşmesi'nde de aynı şekilde IUCN kurumunun önemi BM nezdinde gözlemci statüsü verilmesinden dolayı yadsınamaz derecede büyük önem taşımaktadır. Ek olarak 1978 yılında IUCN korumalı alan kategorilerinin ve oluşturduğu sistemin, dünya çapında ilgili karar mekanizmaları tarafından kullanıldığı da bilinmektedir ("IUCN", t.y.).

1980-2000 yılları arasında IUCN, sürdürülebilir kalkınmanın gündeme yerleşmesini takiben bu alandaki faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Nitekim 1980 yılında IUCN, UNEP ve WWF ile *Dünya Koruma Stratejisi'ni* yayınlamıştır. Böylece BM nezdinde sürdürülebilir kalkınma takip eden 10 yıllık dönemde tanımlanmış ve küresel korunma süreci şekillendirilmiştir. 1982 yılındaki *BM Dünya Doğa Şartı* da bu minvalde ortaya çıkmış ve IUCN faaliyetleri ile fiziki formuna kavuşmuş uluslararası çevresel metinler arasında değerlendirilmektedir. 1992 yılına gelindiğinde ise Rio Zirvesi, BMİDÇS, CBD ve UNCCD; IUCN ile Dünya Koruma Stratejisi'nin sonucu olarak ortaya çıkmış zirve ve sözleşmeler olarak görülmektedir. Nitekim bahsi geçen politika sonuçlarına rehberlik eden *Caring for the Earth: A Strategy for Sustainable Living* kitabı 1991 yılında IUCN tarafından yayınlanmıştır. 1999 yılına gelindiğinde ise BMGK, IUCN kurumuna resmi olarak gözlemci statüsü tanımıştır ("IUCN", t.y.). Türkiye, 1 Ocak 1993 tarihinde "Devlet Temsilcisi" statüsü ile IUCN üyesi olmuştur. Bu sebeple Türkiye'nin IUCN Kongrelerinde statüsünden dolayı diğer devlet temsilcileri gibi 3 oy hakkı bulunmaktadır. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı devlet temsilciliği için; Türkiye Tabiatını Koruma Derneği (TTKD), TEMA, WWF Türkiye ve Doğa Derneği ile iş birliğine giderek Türkiye IUCN Ulusal Komitesi'ni 2015 yılında kurmuştur (Güçlüsoy ve Kıracı, 2013: 56). Nitekim bu çevreci hareketler ayrı birer STK olarak IUCN üyeleri olmakla birlikte Kaz ve Madra Dağı Belediyeler Birliği ve Kuzey Doğa Derneği de Türkiye içerisinde IUCN üyesi olan çevreci STK'lara örnek olarak verilebilir ("T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı", t.y.).

2000 ve sonrası dönemde IUCN süreçlerinde ilk olarak özel sektör ile çevreyi koruma üzerine, iş geliştirmeyi güçlendirmek adına kurulan IUCN İş ve Biyoçeşitlilik Programı son derecede önemlidir. 2004 yılında gıda güvenliği, yoksulluk ve insan hakları konularında IUCN kongre faaliyetleri alınan kararlar ile küresel çapta büyük yankı uyandırmıştır. 2010 yılında IUCN ve Dünya Bankası ortak çalışmaları ile oluşturulan *Save Our Species (SoS)*, biyolojik türlerin korunmasına ilişkin son derece kritik bir girişim olarak belirtilebilir. 2011 yılında IUCN ve Almanya Çevre Bakanlığı; küresel kapsamda takriben 150 milyon hektarlık araziye ormansızlaştırıldığı ve bozulduğu gerekçesi ile restorasyon hedefine almıştır. Bu karar 2014 yılında *New York Orman Bildirgesi* ile onaylanarak bahsi geçen 150 milyon 350 milyon hektarlık bir hedef olarak güncellenmiştir. 2017 yılında COP23 ile taraf ülkeler, çevresel çözümleri iklim değişikliğine ilişkin politikalarda daha fazla benimser hale gelmişlerdir. Bu bağlamda IUCN etkisi ile Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) metninin ilk Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı benimsenmiştir ("IUCN", t.y.). Ayrıca bahsi geçen tüm uluslararası çevre politikalarında olduğu üzere Paris İklim Anlaşması ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri gibi eylem planlarının da IUCN tarafından beslendiği ve fiziki formuna kavuşabildiği yorumunu yapmak pek de yanlış olmayacaktır. Nitekim 6-18 Kasım 2022 tarihinde Mısır'ın Şarm El-Şeyh şehrinde düzenlenen COP27 toplantılarında da bulunarak IUCN temsilcileri; kurumun iklim değişikliği ve diğer çevre sorunlarına karşı duruşunu ve BM'ye etkilerini yukarıda bahsi geçen örneklerde olduğu gibi net biçimde yinelemektedir.

2021 yılında düzenlenen kongrede IUCN üyeleri, 2021-2024 IUCN programı olan *Nature 2030'u* onaylamıştır. Bu plan ile IUCN 5 adet çalışma alanı belirlemiştir. İlk çalışma alanları "İnsanlar" olarak görülmektedir. Burada biyoçeşitlilik, eşitlik ve adalet temelleri üzerinde insan yaşamı ile uyumlu şekilde okunmaya çalışılmıştır. İkinci çalışma alanı ise "Kara" olarak ifade edilmiştir. Bu başlık altında henüz insan eliyle doğada bozulmamış yeşil alanların koruma altına alınması hedeflenmiştir. Bir diğer başlık "Su" olarak yazılmış olup; tatlı su kaynaklarının insani ihtiyaçlar başta olmak üzere biyoçeşitliliğin diğer unsurları için de korunması gerektiğini savunur. Dördüncü başlık "Okyanuslar" olarak açıklanmıştır. Burada konuya ilişkin güçlü yasal düzenlemelere ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına yapılan yatırımların artması gerektiğine, böylece gerek doğayı gerek okyanus alanlarını koruyacak sağlıklı bir çevrenin oluşabileceğine işaret edilmiştir. Son

olarak "İklim" başlığında ise küresel ortalama sıcaklık artışlarının 1,5 derece ile sınırlandırılmasının önemine ve uygulanabilirliğine açıklama getirilmiştir. Bahsi geçen bu 5 alt başlık 2021 raporuna göre 3 farklı kolaylaştırıcı eylem ile gerçekleştirilebilmektedir. Bunlar;

- Teknoloji, Bilim ve Yenilikçi Bakış Açısı
- İletişim, Eğitim ve Kamu Bilinci
- Yatırımlar ve Finansal Sürdürülebilirlik olarak listelenmektedir.

SONUÇ

Greenpeace ve IUCN gibi küresel çapta fazla sayıda üyesi bulunan STK'lar, BM gibi örgütleri küresel çevre siyaseti belirleme noktasında gerçekleştirdikleri faaliyetler ile etkileyebilmektedir. Nitekim BM nezdinde konuya ilişkin atılmış politik adımların hemen hemen tamamında STK hareketlerine yönelik atıflara rastlamak mümkündür. 1972 Stockholm Deklarasyonu, 1992 İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, 1997 Kyoto Protokolü ve 2015 Paris İklim Anlaşması gibi politika araçlarının tamamında ilgili maddelerce; STK'ların gözlemcilik veya danışmanlık statüleri ile müzakere süreçlerinde bulunabileceklerine işaret edilmiştir. Bahsi geçen anlaşmalar ve çevre politikalarının belirlenmesine yönelik eylemlerin neredeyse tamamına dünya ülkelerinin büyük bir çoğunluğunun katıldığı bilinmektedir. Bu ülkeler arasında Türkiye; 1972 yılında Stockholm Zirvesi yapıldığında, aralarında dönemin Sanayi ve Teknoloji Bakanı Ali Mesut Erez'in bulunduğu 13 delege ile yer almıştır. 1988 yılında çevre krizine ithafen kurulan Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) kurumuna üyedir. 1991 yılında Montreal Protokolüne katılım sağlamıştır. 2004 yılında BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ni onaylamıştır. 2009 yılında Kyoto Protokolü'ne taraf olmuştur. 2016 yılında Paris İklim Anlaşmasını imzalamış, 2021 yılında ise Anlaşmayı onaylamıştır ("T.C. Dışişleri Bakanlığı", t.y.). Ayrıca Türkiye'deki çevreci STK'lardan Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), Habitat Derneği, Eurosolar Türkiye ve Greenpeace; BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi Tarafından akreditasyonu tamamlanmış STK'lar arasındadır. Ayrıca sadece Türkiye'den toplamda 49 STK'nın bu kapsamda akredite olduğu bilinmektedir ("United Nations", t.y.).

Greenpeace ve IUCN, kadrolarında bilim insanları, mühendisler, akademisyenler ve avukatlar gibi çeşitli meslek gruplarından nitelikli insanlar bulundurmaktadır. Böylelikle hazırladıkları raporlar, çevre sorunlarına ve iklim değişikliğine ilişkin son derece istikrarlı belgeler olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgesel düzeyde yürüttükleri faaliyetler ile STK'lar, ülkeleri gerek iç gerek dış politikada etkileyebilmektedirler. Ayrıca söz konusu evrensel bir kriz olduğunda bu durum, aslında küresel çevre siyasetinde sivil toplumun konumunun ne derece önemli olduğunun bir göstergesi olarak okunabilmektedir. Nitekim küresel çevre politikalarının BM nezdinde ortaya çıkması, hem bu adımların atılmasının sağlanması noktasında hem de çevre anlaşmalarının uygulanabilirliğini denetleme ve taahhütlerini sağlamlaştırma noktasında STK'ların büyük rolünün olduğunun altını çizmektedir.

KAYNAKÇA

- ANIK, C. (2021). *Meşruiyetin Sosyal Psikolojisi*. Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- ASLAN, S. (2010). "Sivil Toplum: Kavramsal Değişim ve Dönüşüm". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 9 (33), ss. 188-212.
- BERNHARD, M., Fernandes, T. and Branco, R. (2017). "Introduction: Civil Society and Democracy in an Era of Inequality". *Comparative Politics*. 49 (39), pp. 297-309.

- CAROTHERS, T. and Barndt, W. (1999). "Civil Society". *Foreign Policy*. 117 (1), pp. 18-29.
- CICIOĞLU, F. ve Bostancı, B. (2017). "Uluslararası Sistemde Hükümet-Dışı Örgütlenmeler: Greenpeace Örneği". *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (2), s. 71-82.
- ÇÖTOK Akıncı, N. (2017). "Giddens Sosyolojisinde Toplumsal Dönüşümün Temel Kavramları ve Bağlantılar: Yapılanma, Modernite ve Küreselleşme". *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*. 3 (5), ss. 189-207.
- DURAL, A. B. (2012). "Antonio Gramsci ve Hegemonya". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 11 (39), ss. 309-321.
- FIORAMONTI, L. (2005). "Civil Societies and Democratization Assumptions, Dilemmas and the South African Experience". *Theoria*. 52 (107), pp. 65-88.
- GÖZÜBÜYÜK Tamer, M. (2010). "Tarihsel Süreçte Sivil Toplum". *Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 27 (1), ss. 89-105.
- GREENPEACE (2018). The Framwork: A Summary. *Our Mission* (pp. 1-6) Retrieved: 2023, April27th, <https://www.greenpeace.org/static/planet4-international-stateless/2018/12/22cf06f9-framework-summary.pdf>
- GREENPEACE INTERNATIONAL. (t.y.). Fifty Years of Greenpeace. Retrieved from: <https://www.greenpeace.org/international/explore/about/50-years/>
- GREENPEACE INTERNATIONAL. (t.y.). Our Annual Reports. Retrieved from: <https://www.greenpeace.org/international/explore/about/annual-report/>
- GREENPEACE INTERNATIONAL. (t.y.). Our History, Victories and Successes. Retrieved from: <https://www.greenpeace.org/international/explore/about/history/>
- GREENPEACE INTERNATIONAL. (t.y.). Our Values. Retrieved from: <https://www.Greenpeace.org/international/explore/about/values/>
- GÜÇLÜSOY, H. ve Kırış C. O. (2013). "IUCN Nedir? Kırmızı Liste Ne Anlama Gelir?". V. Ünal ve C. O. Kırış (ed.). içinde: *Sorumlu Amatör Balıkçılığa Geçiş*. (s. 56-58). Sualtı Araştırmaları Derneği: Ankara.
- HEYWOOD, A. (2013). *Siyaset*. Bekir B. Özipek, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla ve Hasan Y. Bařdemir (çev.). Hasan Y. Bařdemir (ed.). Liberte Yayın Grubu: Ankara.
- IUCN. (2021). *IUCN 2021 Annual Report*. Retrieved: 2023, May 2nd, <https://portals.iucn.org/library/node/49944>
- IUCN. (t.y.). Our Union. Retrieved from: <https://www.iucn.org/our-union>
- IUCN. (t.y.). Seven Decades of Experience. Retrieved from: <https://www.iucn.org/about-iucn/history>
- IUCN. (t.y.). Values, Policies and Procedures. Retrieved from: <https://www.iucn.org/about-iucn/accountability-and-reporting/values-policies-and-procedures>
- KARADAĞ, A. (2003). "Demokratikleşme ve Sivil Toplum: Liberal Düşünce Topluluđu Örneği". *Sivil Toplum*. 1 (4), ss. 45-58.
- KEANE, J. (1993). *Sivil Toplum ve Devlet*. Erkan Akın (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- KUMAR, K. (2007). "Global Civil Society". *European Journal of Sociology*. 48 (39), pp. 413-434.
- LAHIRY, S. (2005). "Civil Society Redefined". *The Indian Journal of Political Science*. 66 (1), pp. 29-50.

- MOHANTY, R. (2002). "Civil Society and NGOs". *The Indian Journal of Political Science*. 63 (2), pp. 213-232.
- OPITZ-Belakhal, C. (2010). Civil Society Theory: Rousseau. in: Anheier, H. K., Toepler, S. (eds.). *International Encyclopedia of Civil Society*. (pp. 443-445). Springer: New York.
- ÖZLER, H. (2011). "Devlet-Sivil Toplum Diyadına Karşı Bir Sivil Toplum Örgütü Olarak Devlet". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. 7 (28), ss. 65-83.
- RAYNAUD, P. and Rials, S. (2003). *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*. İsmail Yerguz, Necmettin K. Sevil, Emel Ergun ve Hüsni Dilli (çev.). Mustafa Bayka (ed.). İletişim Yayınları: İstanbul.
- ROBINSON, N. A. (2005). "IUCN As Catalyst for a Law of the Biosphere: Acting Globally and Locally". *Environmental Law*, 35 (2), pp. 249-310.
- SCHOLTE, J. A. (2002). "Civil Society and Democracy in Global Governance". *Global Governance*. 8 (3), pp. 281-304.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). İklim Değişikliğiyle Mücadelenin Önemi. Erişim adresi: <https://www.mfa.gov.tr/iklim-degisikligiyle-mucadelenin-onemi.tr.mfa>
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (t.y.). IUCN (Uluslararası Doğayı Koruma Birliği) ve IUCN Ulusal Komitesi Bilgi Notu. Erişim adresi: [https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Do%C4%9Fa%20Koruma/IUCN%20\(ULUSLARARASI%20DO%C4%9EA%20KORUMA%20B%C4%B0RL%C4%B0%20ve%20IUCN%20ULUSAL%20KOM%C4%B0TES%C4%B0%20B%C4%B0LG%C4%B0%20NOTU\).pdf](https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Do%C4%9Fa%20Koruma/IUCN%20(ULUSLARARASI%20DO%C4%9EA%20KORUMA%20B%C4%B0RL%C4%B0%20ve%20IUCN%20ULUSAL%20KOM%C4%B0TES%C4%B0%20B%C4%B0LG%C4%B0%20NOTU).pdf)
- TALBOT, L. M. (1983). "IUCN in Retrospect and Prospect". *Environmental Conservation*, 10 (1), pp. 5-11.
- THE IUCN Red List of Threatened Species. (t.y.). Homepage. Retrieved from: <https://www.iucnredlist.org/>
- TOMASINI, S. (2018). "Unpacking the Red List: Use (and Misuse?) of Expertise, Knowledge and Power". *Conservation and Society*, 16 (4), pp. 505-517.
- UNITED NATIONS. (t.y.). NGO Branch: United Nations Department of Economic and Social Affairs. Retrieved from: <https://esango.un.org/civilsociety/displayConsultativeStatusSearch.do?method=redefine>
- VINOD, M. J. (2006). "The Changing Dimensions of Civil Society in the Twenty-First Century: Theory Versus Reality". *The Indian Journal of Political Science*. 67 (4), pp. 783-792.
- YILDIZ, Ö. (2004). "Sivil Toplum, Demokrasi ve Çoğulculuk". *Sivil Toplum*. 3 (10), ss. 85-92.
- ZELKO, F. (2017). "Scaling Greenpeace: From Local Activism to Global Governance". *Historical Social Research*, 42 (2), pp. 318-342.

BİLDİRİ ÖZETLERİ

1960-2020 ARASI REEL KURLARIN TÜRK DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ZAMAN SERİSİ ANALİZİ*

Muhammed Talha ŞEN**

Can BEKAROĞLU***

ÖZET

Döviz kurları ülkelerin ithalat, ihracat ve dolayısıyla dış ticaret dengeleri üzerinde etkiye sahiptir. Genel itibariyle döviz kuru artışlarının ithalatı caydırması, ihracatı özendirilmesi ve bu sayede dış ticaret dengesini iyileştirmesi beklenirken, bu etkiler ülke ekonomilerinin dinamiklerine göre farklı olabilmektedir. Döviz kurlarının dış ticaret üzerindeki etkilerinin belirlenmesi, ekonomide uygun bir kur politikası benimsenmesi açısından oldukça önemlidir. Bu çalışmada Türkiye'de döviz kurları ile dış ticaret dengesi arasındaki ilişkinin araştırılması amacıyla, 1960-2020 dönemine ilişkin yıllık verilerin logaritmik değişim oranları üzerinden En Küçük Kareler Yöntemi (OLS) ve Granger Nedensellik Testi kullanılarak, reel Dolar ve reel Euro kurlarının İthalat/GSYH, İhracat/GSYH ve İhracat/İthalat değişkenleri üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre; reel kurlar yükseldiğinde ihracatla birlikte ithalatın da toplam hasıla içerisindeki payı artmakta, fakat ihracattaki artış ithalattakine kıyasla büyük olmaktadır. Reel döviz kurları arttığında ithalatın da artış gösteriyor olması, ihracatın ithalata bağımlı olduğunu doğrular bir bulgudur. Ayrıca reel kurlar arttığında ihracatın ithalatı karşılama oranı yükselmekte ve dış ticaret dengesinde de bir miktar iyileşme meydana gelmektedir. Ulaşılan bir diğer sonuç ise, Dolar kurunun etkisinin Euro'ya kıyasla hem açıklayıcılık hem de katsayı olarak daha güçlü olduğudur. Bu durum, dış ticaretin, dünya enerji, sağlık ve savunma harcamalarına paralel olarak, büyük oranda dolar üzerinden gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır. Değişkenler arasında anlamlı bir korelasyon ilişkisi olduğu belirlendikten sonra Granger nedensellik testi yapılmış, reel Dolar'dan İhracat/İthalat'a doğru % 90 düzeyinde anlamlı fakat 3 yıl gecikmeyle ortaya çıkan bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özetle, Türkiye gibi enerji konusunda dışa bağımlı ve cari açığının da büyük bir kısmının enerji ithalatından kaynaklanan bir ülke için reel kur, ticari dengeyi etkileyen birçok faktörden yalnızca biridir. Bu durum, reel kurdaki değişikliklerin tek başına ticari dengeyi sağlamaya yeterli olmadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Reel Döviz Kuru, İthalat, İhracat, Dış Ticaret Dengesi.

*Bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Politikası Anabilim Dalı'nda, M. Talha Şen tarafından Ağustos 2023'te savunulacak olan "Türkiye'de Reel Döviz Kurunun Dış Ticaret, Yatırım, İstihdam ve Büyüme Üzerindeki Etkileri" başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

**Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Politikası Anabilim Dalı, muhammedtalhasen0@gmail.com, ORCID No: <https://orcid.org/0009-0002-5567-972X>

***Dr. Öğr. Üye. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, canbekaroglu@comu.edu.tr, ORCID:0000-0002-4033-1897

TIME SERIES ANALYSIS OF THE EFFECT OF REAL EXCHANGE RATES ON TURKISH FOREIGN TRADE BETWEEN 1960-2020

ABSTRACT

Exchange rates have an impact on countries' imports and exports and, thus, their foreign trade balances. In general, exchange rate increases are expected to deter imports, encourage exports, and thus improve the foreign trade balance, but with varying effects depending on the dynamics of the country's economies. Determining the effects of exchange rates on foreign trade is very important in terms of adopting an appropriate exchange rate policy in the economy. In this study, in order to determine the relationship between the exchange rates and the foreign trade balances in Turkey, we investigate the effects of the Real Dollar and Real Euro exchange rates on imports/GDP, Exports/GDP and Export/Imports variables, by using the Ordinary Least Squares (OLS) and Granger Causality Tests on logarithmic change rates of the annual data for the period 1960–2020.

According to the results obtained, real exchange rate increases lead to an increase in the share of imports in GDP, along with exports, while the increase in exports is greater relative to imports. The fact that imports increase along with real exchange rates confirms that exports are dependent on imports. In addition, when real exchange rates increase, the ratio of exports to imports increases, and a slight improvement occurs in the foreign trade balance. Another result is that the effect of the dollar-denominated exchange rate is stronger than that of the euro, both in terms of explanation and coefficient. This is due to the fact that foreign trade largely occurs in dollars, in parallel with world energy, health, and defense expenditures. After determining that there is a significant correlation between the variables, we perform the Granger causality test, concluding that there was a 90% significant causality relationship from the real dollar to Export/Import, but it occurred with a 3-year delay. In summary, for a country like Turkey, which is dependent on foreign resources, and whose current account deficit is largely due to energy, the real exchange rate is only one of the various factors that affect its trade balances. This shows that changes in the real exchange rate alone are not sufficient to maintain the trade balance.

Key words: Real Exchange Rate, Export, Import, Trade Balance

İŞE ADANMIŞLIK, İŞTEN AYRILMA NİYETİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE MEMURİYET STATÜSÜNÜN ROLÜ

Ahmet KARACA*
Ali Şahin ÖRNEK**

ÖZET

İşten ayrılma niyetine sahip çalışanları elde tutabilmek insan kaynakları sorunlarından biridir. Bu bakımdan kamu kuruluşlarında geçici statüsünde işgörmekte olan çalışanlardan örgüte aidiyet ve sahiplenme beklemek zorlaşmaktadır. Literatürde işten ayrılma niyeti ve işe adanmışlık konularında yapılan çalışmalar; bu iki değişken arasında ilişkinin varlığını göstermektedir. Bu çalışmada, işe adanmışlık ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkide, memuriyet statüsünün aracı rolünün ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Araştırma, kamu sektöründe çalışmakta olan 256 çalışanın katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yüz yüze anket uygulanarak veriler toplanmıştır.

Elde edilen verilerinin analizinde SPSS programından yararlanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda işe adanmışlık ve işten ayrılma niyeti arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu; işe adanmışlık ve memuriyet statüsünden memnuniyet arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu görülmüştür. İşten ayrılma niyeti ile memuriyet statüsünden memnuniyet arasında negatif yönlü, istatistiksel olarak anlamlı zayıf düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir. Memuriyet statüsünden memnuniyet ile işe adanmışlık ve işten ayrılma niyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönlü ilişkinin varlığı söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Memuriyet Statüsü, İşe Adanmışlık, İşten Ayrılma Niyeti.

THE ROLE OF CIVIL SERVICE STATUS IN THE RELATIONSHIP BETWEEN WORK ENGAGEMENT AND INTENTION TO LEAVE

ABSTRACT

Employee retention is widely regarded as a major issue in the field of human resources. This makes it increasingly difficult to expect employees working in public institutions with temporary status to maintain belonging and ownership for the organization. Studies in the literature on intention to leave and work engagement suggest the existence of a relationship between these two variables. This study aims to reveal the mediating role of civil service status in the relationship between work engagement and the intention to leave. The research was carried out with the participation of 256 employees working in the public sector. Data were collected through a face-to-face survey.

The SPSS program was used in the analysis of the obtained data. While the analysis finds a negative relationship between job commitment and intention to leave, revealing a

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ahmetkaraca_1903@hotmail.com, ORCID No: 0009-0004-8926-1334

**Doç.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, asornek@comu.edu.tr, ORCID No: 0000-0003-2217-6878

positive relationship between work engagement and satisfaction with civil service status, a negative, statistically significant, and weak relationship appears between the intention to leave and the satisfaction with civil service status. In addition, there is a statistically significant negative relationship between satisfaction with civil service status, work engagement, and intention to leave.

Key words: Civil Service Status, Work Engagement, Intention to Leave.

EĞİTİMDE AHLAKİ GELİŞİM: ÇEDES PROJESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ali Kemal GENÇ*

ÖZET

Günümüzde teknolojik gelişmeler sayesinde sosyal medya ve iletişim araçları hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Çocuklar ve gençlerin yoğun bir şekilde kullandığı bu araçlar; sosyal medyanın kolay erişilebilirliği ve geniş kapsamı nedeniyle zararlı içeriklerin yayılmasına da zemin hazırlamaktadır. Bu, çocuklar ve gençlerin ahlaki değerlerinin zayıflamasına, kültürel erozyona ve milli bilinçlerinin azalmasına yol açmaktadır. Toplumsal değerlerin korunması ve sağlam bir nesil yetiştirilmesi için bu olumsuz etkilerin önüne geçilmesi gerekmektedir.

Bu olumsuz etkiler, çocuklar ve gençler arasında toplumsal kuralların göz ardı edilmesi, kontrolsüz hareketler, ahlaki düşüş ve kültürel değerlerin yitirilmesi gibi sonuçları doğurmaktadır. Şu anki eğitim politikaları, sosyal bilgiler ve hayat bilgisi gibi derslerle sınırlı kalmakta ve bu sebeple çocuklar ve gençlerin bilinçli, duyarlı ve toplumsal değerlere saygılı bireyler olarak yetişmelerini sağlamada başarısız olmaktadır. Gençlerin ve çocukların sosyal medya ve iletişim araçlarının zararlarından korunması ve toplumsal normlara uyan, bilinçli ve ahlaklı bireyler olarak yetişmeleri için, pratiğe dayalı etkin bir eğitim sisteminin geliştirilmesi gerekmektedir.

Son birkaç yıldır Türkiye genelinde yürütülen "Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum" (ÇEDES) Projesi, milli, ahlaki, manevi ve kültürel değerlerin benimsenmesi ve korunması konusunda umut vaat etmektedir. Genel kanının aksine, bu proje sadece din eğitimi sunmamakta; çevre bilinci, toplumsal uyum ve ahlak konularında çeşitli etkinlikler ve gezilerle zenginleştirilmiş bir program sunmaktadır. Ayrıca, programın yürütülmesinde, bu alanda yeterliliğe sahip Manevi Danışmanlar rol almaktadır. Projenin, öğrencilerin gelişimine katkı sağlayarak, değerlerine sahip çıkan bireyler olarak yetişmelerinde faydalı olacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: ÇEDES, Sosyal Medya, Ahlak Eğitimi

MORAL DEVELOPMENT IN EDUCATION: A STUDY ON THE CEDES PROJECT

ABSTRACT

As a result of technological developments, social media and communication tools have become an integral part of our lives. These tools, which are used extensively by children and young people, also pave the way for the spread of harmful content due to the easy accessibility and wide scope of social media. This leads to a weakening of the moral values, cultural erosion and a decline in their national consciousness of children and young people. These negative effects need to be prevented in order to protect social values and raise a strong generation.

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, alikmlgnc@gmail.com.

These negative effects result in disregard for social rules, uncontrolled behavior, moral decline and loss of cultural values among children and youth. Current education policies are limited to subjects such as social studies and studies of life and therefore fail to ensure that children and young people grow up to be conscious, sensitive and respectful of social values. In order to protect young people and children from the harms of social media and communication tools and to raise them as conscious and moral individuals who comply with social norms, it is necessary to develop an effective education system based on practice.

The "I am Sensitive to the Environment, I Protect My Values" (ÇEDES) Project, which has been carried out across Turkey for the last few years, shows promise for the adoption and protection of national, moral, spiritual and cultural values. Contrary to popular belief, this project does not only offer religious education, but also a program on environmental awareness, social cohesion and morality, enriched with various activities and excursions. In addition, Spiritual Counselors with qualifications in this field play a role in the execution of the program. It is envisaged that the project will contribute to the development of students and help them grow as individuals who protect their values.

Key words: ÇEDES, Social Media, Moral Education.

BRICS-T ÜLKELERİNDE YÖNLENDİRİLMİŞ YENİLİKÇİLİK VE İHRACAT ARASINDAKİ İLİŞİYE DAİR AMPİRİK BİR ANALİZ

Ali PİŞKİN*

Arda DOĞRUÖZ**

ÖZET

Literatürde, teknolojik gelişmenin, ekonomik büyümenin kaynağı olduğu konusunda yaygın bir fikir birliği vardır. Teknolojik gelişme, daha genel bir ifade ile yenilikçilik Schumpeter'in çalışmaları ile ekonomi teorisine dâhil olmuştur. Schumpeter'e göre yenilikçilik sadece icat anlamına gelmemekte, birbirini takip eden aşamalar ile ticari bir nitelik kazanan yenilikçi ürünün, yatırımları ve iş çevrimlerini teşvik eden bir unsur haline gelme sürecini ifade etmektedir. Başlangıçta araştırma ve geliştirme harcamaları aracılığıyla ölçülen yenilikçilik, son yıllarda genellikle patent sayıları ile değerlendirilmektedir. Küresel piyasalarda rekabet üstünlüğü elde etmek isteyen ülkeler, patent sayılarını artırarak katma değeri yüksek ürünler üretmeyi ve bunları dış dünyaya ihraç ederek daha müreffeh ekonomilere sahip olmayı amaçlamaktadır. Nitekim, 2022 yılı verilenlerine bakıldığında, en fazla patent başvurusu yapan Çin, ABD, Japonya, Güney Kore gibi ülkelerin, aynı zamanda yüksek katma değerli ürünler ihracat eden bir konumda oldukları da dikkat çekmektedir. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerin, ihracata dayalı hızlı refah artışı elde edebilmeleri için yenilikçi uygulamalara daha fazla olanak tanımları ve patent sayılarını artırmaları anlamına gelmektedir. Ancak her ürün grubundaki yenilikçi faaliyetlerin, ülkenin ihracat performansını benzer düzeyde etkileyeceğini belirtmek mümkün değildir. Dolayısıyla kaynaklarını etkin şekilde kullanmaları gereken gelişmekte olan ülkelerin, yenilikçilik çalışmalarını, her ürün grubu yerine katkısı daha yüksek olan ürün gruplarına yönlendirmesi, yani yönlendirilmiş yenilikçilik kapasitelerini artırması, ekonomik açıdan daha makul görünmektedir.

Bu çalışma, gelişmekte olan ülkeler grubunda ön plana çıkan BRICS-T (Brazil, Russia, India, Indonesia, China, South Africa, Türkiye) ülkeleri için yönlendirilmiş yenilikçilik ile ihracat performansları arasındaki ilişkiyi 2005-2019 dönemi kapsamında incelemektedir. Panel veri tekniklerinin kullanıldığı çalışmada, öncü sonuçlar; tarım ve gıda ürünleri, medikal ürünler gibi çeşitlerin yer aldığı insan ihtiyaçları grubundaki (A), tekstil ve kâğıt ürünleri grubundaki (D) ve fizik çalışmalarında kullanılan materyal ve yardımcı ekipmanların yer aldığı fizik (G) grubundaki patent sayısı ile ihracat arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Bu sonuçlara göre, her ülke için kaynaklarını hangi ürün gruplarındaki yenilikçilik faaliyetlerine aktarılması gerektiği önerilebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yenilikçilik, İhracat, Panel Veri.

* Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi, mrpiskin@hotmail.com, ORCID No: 0000-0002-6138-7697

** Arş.Gör., Yalova Üniversitesi, arda.dogruoz@yalova.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-3910-0186

AN EMPIRICAL ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN DIRECTED INNOVATION AND EXPORTS IN BRIICS-T COUNTRIES

ABSTRACT

There is a widespread consensus in the literature that technological development is the source of economic growth. Technological development, or more generally, innovation, has been included in economic theory with the studies of Schumpeter. According to Schumpeter, innovation does not only mean invention but also refers to the process by which an innovative product becomes commercialized through successive stages and a factor that encourages investments and business cycles. Innovation, initially measured through research and development expenditures, has been generally evaluated by the number of patents in recent years. Countries that seek to gain a competitive advantage in global markets aim to produce high-value-added products by increasing the number of patents and to have more prosperous economies by exporting them to the world. It is noteworthy that countries such as China, the US, Japan, and South Korea, which have the highest number of patent applications in 2022, are also able to export high-value-added products. This means that developing countries must provide more opportunities for innovative practices and increase the number of patents to achieve rapid welfare growth based on exports. However, it is not possible to state that innovative activities in every product group will affect the country's export performance at a similar level. Therefore, it seems more economically reasonable for developing countries, which need to use their resources efficiently, to direct their innovation efforts to product groups with higher contribution rather than each product group, i.e. to increase their directed innovation capacity.

This study examines the relationship between "directed innovation" and export performance for BRICS-T (Brazil, Russia, India, China, South Africa, Turkey) countries, which stand out in the group of developing countries, for the period 2005-2019. Using panel data techniques, the preliminary results show that there is a positive and significant relationship between the number of patents in the human necessities section (A), which includes agricultural and food products, medical products, textile and paper sections (D) and physics section (G), which includes materials and auxiliary equipment used in physics studies, and exports. According to these results, it can be suggested which product groups of innovation activities to each country should allocate its resources.

Key words: Innovation, Export, Panel Data.

1991 SONRASI TÜRKMENİSTAN EMEK PİYASASININ YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ*

Allanur HALLYEV**

İlknur KARAASLAN***

ÖZET

İnsan kaynağı her ülke için çok önemli faktörlerden biridir. 1991 sonrası Türkmenistan'da emek piyasası, ekonomik yapıdaki önemli değişiklikler nedeniyle yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Özellikle sektörler arası dengesizlikler ve işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalınmıştır. Türkmenistan hükümeti, emek piyasasını yeniden yapılandırmaya yönelik olarak , özel sektörün büyümesini teşvik etmiş, işsizlikle mücadeleyi ön plana çıkararak iş bulma programları ve mesleki eğitim programları başlatmıştır. Ayrıca, işverenlerin ve çalışanların haklarını koruyan yeni iş yasaları ve düzenlemeler uygulamaya konmuştur. Hükümetin aldığı bu tedbirler neticesinde işsizlik oranları azaltılmış ve emek piyasasında nispeten denge sağlanmıştır.

Bu çalışmada, ilgili literatür detaylı bir şekilde taranmak ve konu ile ilgili tüm rapor ve kaynaklar incelenmek suretiyle, Türkmenistan ekonomisinin gelişimine katkıda bulunan ve ülkenin emek piyasasının sürdürülebilir bir şekilde büyümesini sağlayan bu süreç, ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkmenistan, Emek Piyasası, Yeniden Yapılanma.

RESTRUCTURING PROCESS OF TURKMENISTAN LABOR MARKET AFTER 1991

ABSTRACT

Human resource is one of the most important factors for every country. After 1991, the labor market in Turkmenistan entered into a restructuring process due to significant changes in the economic structure. In particular, we faced the problem of imbalances between sectors and unemployment. The government of Turkmenistan has encouraged the growth of the private sector in order to restructure the labor market, and has started job-finding programs and vocational training programs by emphasizing the fight against unemployment. In addition, new labor laws and regulations that protect the rights of employers and employees have been implemented. As a result of these measures taken by the government, unemployment rates have been reduced and a relative balance has been achieved in the labor market.

*Bu çalışma Allanur HALLYEV yazarlığında, İlknur KARAASLAN danışmanlığında yazılan "1991 Sonrası Türkmenistan Emek Piyasaları ve Yeniden Yapılanma" adlı yüksek lisans tezinden türevlenmiştir.

**Doç.Dr.ÇOMÜ, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik ABD, Biga İİBF, Çanakkale, Türkiye, ilknurkaraaslan@comu.edu.tr.

***ÇOMÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü YL Programı, Çanakkale, Türkiye.

In this study, this process, which contributes to the development of the economy of Turkmenistan and ensures the sustainable growth of the country's labor market, is explained in detail by scanning the relevant literature in detail and examining all the reports and resources on the subject.

Key words: Turkmenistan, Labor Market, Restructuring.

NİTELİK VE İSTİHDAM EDİLEBİLİRLİK İLİŞKİSİ

Bayram BALCI*

ÖZET

Emeğin niteliği, kavramsal olarak bireysel ve Sosyo-ekonomik refah gelişimini sağlayan bireysel beceriler olarak tanımlanırken, iktisadi anlamda 'edinilmiş beceriler' bütünü olarak tanımlanmaktadır. İstihdam edilebilirlik kavramı ise emeğin işgücü piyasasına girmesi ve istihdamda kalmasını ifade etmektedir. Bu çalışmada, nitelik ile istihdam edilebilirlik ilişkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Çalışmanın yöntemi teorik bir incelemeyi kapsamaktadır. Yapılan araştırma sonucunda iki temel bulguya ulaşılmıştır. Birinci bulgu; çalışanların eğitim seviyesinin istihdam edilebilirliği etkilediğidir. İkinci bulgu; niteliğin istihdam edilebilirliği etkilemesidir. Nitelik düzeyi ile istihdam edilebilirlik arasında pozitif yönlü bir korelasyon olduğu bulgulanmıştır. Vasıflı emek, daha hızlı ve kolay işgücü piyasasında istihdam olabilmektedir. Yüksek vasıflı emek daha iyi çalışma koşullarında istihdam edilebilirken, düşük vasıflı işgücü daha kötü çalışma koşullarında istihdam edilebilmektedir. Nitelik düzeyi ücret ve iş güvencesi gibi konularda da etkili olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nitelik, İstihdam, Emek.

RELATIONSHIP BETWEEN QUALIFICATION AND EMPLOYABILITY

ABSTRACT

While the quality of labor is conceptually defined as individual skills that enable individual and socio-economic welfare development, defines it as a set of 'acquired skills' in the economic sense. The concept of employability means that labor enters the labor market and remains in employment. In this study, it is aimed to investigate the relationship between qualification and employability. The method of the study includes a theoretical examination. As a result of the research, two main findings were reached. The first finding is that the education level of the employees affects employability. The second finding is that the skills of labor affects employability. It has been found that there is a positive correlation between the level of qualification and employability. Skilled labor can be employed in the labor market faster and easier. While high-skilled labor can be employed in better working conditions, low-skilled labor can be employed in worse working conditions. The level of qualification is also effective in matters such as wages and job security.

Key words: Employment, Labor, Qualification.

*Dr.Öğr.Üye. Kırklareli Üniversitesi, bayram.balci@klu.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-6563-945X

İŞ GÜCÜ PİYASALARINDA AYRIMCILIK ÜZERİNE DENEYSEL ÇALIŞMALAR

Burak Kağan DEMİRTAŞ*

ÖZET

İş gücü piyasalarında belirli gruplara karşı yapılan ayrımcılık birçok ülkede yaşanan önemli bir sorundur. İş gücü piyasalarında yaşanan ayrımcılık, çalışanlar arasında ücret farklılıklarına sebep olabileceği gibi bireylerin iş bulabilme olasılıklarını da düşürmektedir. Ayrımcılığa maruz kaldığı için daha düşük ücret kazanan bireylerin ücret ve iş memnuniyetleri düşüp, işyerlerinden ayrılma olasılıkları artmakta ve firmaların daha yüksek iş gücü devir oranına sahip olmalarına sebep olabilmektedir. Diğer taraftan ayrımcılık sebebiyle iş bulamayan bireyler, işsizliğin yarattığı hem ekonomik hem psikolojik her etkiyi yaşayabilmektedirler. Dolayısıyla ayrımcılık hem insani açıdan hem de iktisadi açıdan çözülmesi gereken önemli bir sorundur. Bu sorunu çözebilmek için öncelikle ayrımcılığın arkasındaki motivasyonları anlamak gerekmektedir. Ayrımcılık hassas bir konu başlığı olduğundan ve bireylerin ya da özellikle işverenlerin ayrımcılık yaptıklarını kabul etmelerinin zor olmasından dolayı bu alanda veri toplayıp çalışma yapmanın zor olduğu görülmektedir.

Literatüre bakıldığında, hem bu sebeple hem de özellikle nedensel ilişkiler bulabilmek adına ayrımcılık konusundaki çalışmalarda deneysel yaklaşımların çokça kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmanın amacı iş gücü piyasalarında yaşanan ayrımcılıklara yönelik yürütülmüş deneysel çalışmaları hem deneysel tasarımları itibariyle hem de sonuçları itibariyle tartışmaktır. İlgili literatür incelendiğinde, bu alanda özellikle saha deneylerinin ve laboratuvar deneylerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar özetlendiğinde ayrımcılığın kaynaklarının ırk, cinsiyet, yaş ve istatistiksel ayrımcılık kökenli olduğu bulgularına ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İş gücü piyasası, Ayrımcılık, Deneysel İktisat.

EXPERIMENTAL STUDIES ON DISCRIMINATION IN LABOR MARKETS

ABSTRACT

Discrimination against certain groups in the labor market is a significant problem in many countries. Discrimination in the labor market can lead to wage disparities among employees and hinder individuals' job prospects. Individuals who earn lower wages due to discrimination experience reduced job satisfaction and are more likely to leave their workplaces, resulting in higher turnover rates for firms. Conversely, individuals who face joblessness because of discrimination may suffer both economically and psychologically due to unemployment. Therefore, discrimination is a critical issue that requires attention from both humanitarian and economic perspectives. To address this problem, it is crucial

*Dr.Öğr.Üye.Abdullah Gül Üniversitesi, Yönetim Bilimleri Fakültesi, Ekonomi Bölümü, burakkagan.demirtas@agu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9477-8128>.

to understand the motivations behind discrimination. However, since discrimination is a sensitive topic and it is challenging for individuals, especially employers, to admit to practicing discrimination, gathering data and conducting research in this area can be difficult.

The literature shows that experimental approaches are widely preferred in studies on discrimination, primarily to establish causal relationships and overcome the challenges of data collection. This study aims to discuss experimental studies conducted on discrimination in the labor market, focusing on their experimental designs and findings. A review of the relevant literature reveals that field experiments and laboratory experiments are particularly prevalent in this field. Summarizing these studies, it can be concluded that discrimination stems from factors such as race, gender, age, and statistical discrimination.

Key words: Labor market, Discrimination, Experimental economics.

CEZA HUKUKUNUN TEMEL İLKELERİNİN 1982 ANAYASASINA GÖRE İNCELENMESİ

Derya DEMİR*

ÖZET

Ceza hukuku diğer tüm hukuk dalları gibi toplumsal düzenin sağlanması, korunması ve devamlılığı için ortaya çıkmıştır. Temel esasları güvenlik tedbirleri suçlar ve cezalardır. Ceza hukuku esas olarak İslamiyet öncesi dönemde Göktürkler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. İslam hukukunda yer alan Ukubat esas olarak ceza hukukudur. Tanzimatla birlikte Fransız ceza kanunlarından tercümeyle Türklerde ceza hukuku oluşturulmaya başlanmıştır. Cumhuriyet döneminde ilk olarak 1 Mart 1926 yılında kabul edilen 765 sayılı ceza kanunumuz ortaya çıkmıştır. Sonrasında birçok düzenleme yapılmıştır. Son güncelleme 26 Eylül 2004 yılında kabul edilip 1 Haziran 2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu halen kullanılmaktadır. TCK'nın kaynakları ve ilkeleri uygulanmasının temelini açıklamaktadır. 6 ana ilkesi vardır ceza hukukunun. Bunlar; Hümanizm ilkesi yani kişilerin bedensel bütünlükleri ve insanlık onurunun zedelenmemesi ve yeniden topluma kazandırılmasını amaçlayan ilkedir. İkinci olarak adalet ve kanun önünde eşitlik ilkesi, burada kişilerin din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın işledikleri suçun ağırlığına göre cezalandırılmasıdır. Üçüncü ilke; Ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesidir, burada kişilerin ailesi yada başkalarının işledikleri kusurdan dolayı sorumlu tutulmaması işlenmektedir. Kişiler yalnızca kendi işledikleri fiilden dolayı cezalandırılmaktadır. Dördüncü ilke; kusursuz ceza olmaz ilkesidir, kişiler suç işlemişlerse kusurları kadar ceza alırlar burada ceza kusurun oranı kadardır. Beşinci ilke; Orantılılık ilkesidir, kişilerin işledikleri fiille orantılı ceza alması ya da güvenlik tedbiri uygulanmasını içermektedir. Son olarak kanunilik ilkesinde ise, maddi ve şekli olarak değerlendirilir. Maddi kanunilikte suçun kanunda yer alıp almamasına bakılmaksızın sosyal açıdan tehlikeli olup olmaması baz alınır bu yüzden TCK'da kabul edilmemektedir. Şekli kanunilik ilkesinde ise suç kanunda açıkça belirtilmiş ve cezası da kanunda var olmuştur. Kısaca kanunun suç saymadığı fiiller için cezai yaptırım uygulanamaz ve yalnızca kanunun açıkça belirttiği fiiller suç sayılır. Tüm bu ilkeler 1982 ceza kanunlarında da aynı şekilde işlemiş, son düzenlemede kapsamaları genişletilmiş ve daha net şekilde ifade edilmiştir. Bu sebeple baktığımızda 1982 anayasasında yer alan ceza kanunları ile 2005 yılında yürürlüğe giren ceza kanunlarının aslında farklı olmadıklarını açıkça belirtebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Ceza Hukuku, Ceza Hukuku İlkeleri, Ceza Hukuku Tarihi

EXAMINATION OF THE BASIC PRINCIPLES OF CRIMINAL LAW ACCORDING TO THE 1982 CONSTITUTION

ABSTRACT

Criminal law, like all other branches of law, has emerged for the provision, protection and continuity of social order. Its basic principles are security measures, crimes and punishments. Criminal law began to be used mainly by the Göktürks in the pre-Islamic period. Ukubat in Islamic law is mainly criminal law. With the Tanzimat, Turkish criminal law began to be created with translations from French penal laws. Our Penal Code No. 765,

*Ahi Evran Üniv, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, deryadmr@gmail.com.

which was adopted on March 1, 1926, emerged for the first time in the Republican period. Many adjustments have been made since then. The last update was the Turkish Penal Code No. 5237, which was adopted on September 26, 2004 and entered into force on 1 August 2005. The sources and principles of the TPC explain the basis of its implementation. Criminal law has 6 main principles. These; The principle of humanism, that is, the principle that aims not to damage the bodily integrity and human dignity of individuals and to reintegrate them into society. Secondly, the principle of equality before the law and justice is that people are punished according to the gravity of the crime they have committed, regardless of religion, language or race. The third principle; It is the principle of the individuality of criminal responsibility, in which the family or others are not held responsible for their faults. People are punished only for their own acts. The fourth principle; It is the principle that there is no perfect punishment, if people commit a crime, they are punished as much as their faults, here the punishment is as much as the rate of the fault. Fifth principle; It is the principle of proportionality, it includes the punishment of people proportional to their actions or the application of security measures. Finally, in the principle of legality, it is evaluated both materially and formally. In substantive legality, regardless of whether the crime is included in the law or not, it is based on whether it is socially dangerous, so it is not accepted in the TPC. In the principle of formal legality, the crime is clearly stated in the law and the penalty is also in the law. In short, criminal sanctions cannot be applied for acts that are not considered a crime by the law, and only the actions clearly specified by the law are considered crimes. All these principles worked in the same way in the 1982 penal laws, and their scope was expanded and expressed more clearly in the last regulation. For this reason, we can clearly state that the penal laws included in the 1982 constitution and the penal laws enacted in 2005 are actually not different.

Key words: Criminal Law, Criminal Law Principles, Criminal Law History

CUMHURİYETİN 100. YILINDA TÜRKİYE'DE KADIN HAKLARI

Dilek KUMRU*

Mücahit AVCI**

ÖZET

Başlangıçta eşit oy talebiyle ortaya çıkan modern dünyanın kadın hareketleri zamanla diğer ülkeleri de etkisine alan bir 'hak arayışı hareketine' dönüşerek dalgalar halinde geniş bir alanda etkili olmuştur. Bu zaman zarfında modernleşme çabalarının da desteğiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleri ve özellikle Cumhuriyet Türkiye'sinde kadın haklarıyla ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye'de kadın haklarının gelişimini açıklama amacıyla olan bu çalışmada ikincil veri kaynakları kullanılmıştır. Bu bağlamda ilgili temel literatürün taraması ve incelemesi yapıldıktan sonra konuyla ilgili resmî belgeler, mevzuat, belgeseller ve gazete arşivlerine de başvurulmuştur.

Kadınların önemli kazanımlar elde ettiği Birinci Dalga döneminde eğitime kız öğrencilerin kabul edilmesi, kadınların dernekleşmesi, çalışma hakkı elde etmesi, seçme ve seçilme hakkı kazanması, mirastan eşit şekilde pay almaları ve boşanabilmeleri mümkün hale gelmiştir. 2. Dünya Savaşı ve Türkiye'de yaşanan darbeler nedeniyle duraksayan süreç 1960'lı yıllarda tekrar ivme kazanarak İkinci Dalga hareketin etkisiyle bedenleri üzerinde daha fazla hak elde etmek isteyen kadınlar için kürtaj hakkı, doğum kontrol hakkı gibi yasal haklar sunmuştur. Söz konusu süreç kadına şiddet, ayrımcılık, toplumsal cinsiyet kavramlarını da bünyesine alarak ilerlemiştir. Bu dönemde kadına yönelik ayrımcılık kapsamında CEDAW imzalanmıştır.

Üçüncü Dalga feminist hareket ise postmodernizmdengeniş bir biçimde etkilenecek Türkiye'yi de etkisi altına almıştır. Kadınların sorunlarıyla ilgili Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kurulmuş, kadın sığınma evleri, danışma merkezleri ile kurumsallaşmaya gidilmiştir. Kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddeti önleme kapsamında İstanbul Sözleşmesi imzalanmıştır. Ardından Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesi ise son dönemlerde özellikle kadına yönelik şiddet teması üzerinden Türkiye'de kadın hakları konusunun kaygılı bir biçimde kamuoyunda tartışılmasına neden olmuştur. Netice itibarıyla Türkiye'de kadın hakları yavaş bir şekilde ilerlese de birçok kadının artarda elde ettiği birer haklar zinciri oluşturmuştur. Bu hakların elde edilme süreci Türkiye tarihi açısından kısa ve zaman zaman kesintilere maruz kalmış olsa da ilerleyebilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kadın Hakları, Türkiye, Cumhuriyet

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, dlkmr3@gmail.com, 0000-0003-2216-5538.

**Dr.Öğr.Üye.Süleyman Demirel Üniversitesi, mucahitavci@sdu.edu.tr, 0000-0003-3919-0924.

IN THE 100th ANNIVERSARY OF THE REPUBLIC WOMEN'S RIGHTS IN TURKEY

ABSTRACT

The women's movements of the modern world, which initially emerged with the demand for equal suffrage, have transformed into a 'rights-seeking movement' that has influenced other countries over time and has been effective in a wide area in waves. During this period of time, with the support of modernisation efforts, important developments regarding women's rights were experienced in the last periods of the Ottoman Empire and especially in Republican Turkey. This study, which aims to explain the development of women's rights in Turkey, utilises secondary data sources. In this context, after scanning and analysing the relevant basic literature, official documents, legislation, documentaries and newspaper archives were also consulted. During the First Wave period, when women made significant gains, it became possible for female students to be admitted to education, for women to form associations, to gain the right to work, to be elected, to receive an equal share of inheritance and to divorce. After World War II the process stalled due to the coups in Turkey, gained momentum again in the 1960s and with the influence of the Second Wave movement, women who wanted to gain more rights over their bodies were granted legal rights such as the right to abortion and the right to birth control. This process progressed by incorporating the concepts of violence against women, discrimination and gender. In this period, CEDAW was signed within the scope of discrimination against women. The Third Wave feminist movement, on the other hand, was widely influenced by postmodernism, which also influenced Turkey. The General Directorate on the Status of Women was established to deal with women's problems and institutionalisation was started with women's shelters and counselling centres. The Istanbul Convention was signed to prevent violence against women and domestic violence. Subsequently, Turkey's withdrawal from the Istanbul Convention has led to an anxious public debate on women's rights in Turkey, especially on the theme of violence against women. As a result, although women's rights in Turkey have progressed slowly, they have formed a chain of rights that many women have successively achieved. Although the process of obtaining these rights was short and subject to interruptions from time to time in terms of the history of Turkey, it was able to progress.

KeyWords: Women, Women's Rights, Istanbul Convention.

TÜRK DIŞ POLİTİKASININ KARAKTERİ, NESNEL SINIRLARI VE KAPASİTESİ

Ekin Oyan ALTUNTAŞ*

ÖZET

Türkiye, uluslararası kapitalist sistem ile Trans-Atlantik ittifak yapısının siyasi, iktisadi, finansal, askeri ve toplumsal örgütlenme modeli içine görece bağımlı şekilde entegre olmuş, orta büyüklükte bölgesel güce sahip bir ülkedir. Türk dış politikasının genel karakteri bu özelliklere uygun olarak biçimlenmiştir. Türkiye'nin dış politikasının nesnel sınırları, coğrafi konumu, eklemlendiği kapitalist üretim-birikim modelinin içsel çelişkilerine bağlı olarak ortaya çıkan yapısal ve finansal krizler-yeni modeller ve küresel güç rekabetinin ortaya çıkardığı küresel ve bölgesel pratikler-dönüşümler (jeopolitik konuşlanmalar, kadife devrimler, Arap Baharı... vb.) çerçevesinde şekillenmiştir. Türk dış politikasının kapasitesi ise, sürdürülen iktisadi birikim modellerinin (ithal ikamecilikten ihracat öncelikle neo-liberalizme) ne kadar bağımlılık ve kırılganlık ürettiği ile toplumsal-siyasi hareketlerin-dengelerin alınan kararları pratiğe çevirmekte ne kadar etkili (veya etkisiz) olduklarına göre belirlenmiştir. Türk dış politikasının genel yönelim ve eğilimleri, yukarıda bahsi geçen genel karakter, nesnel sınırlar ve kapasitenin uygulanabilirliğine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada 1980-2023 yılları arasında Türk dış politikasının genel yönelimleri, karakter, nesnel sınır ve kapasite ilişkiseliliği çerçevesinde ve ekonomi-politik dolayımı içinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Dış Politika, Toplumsal-Siyasi Yapı.

CHARACTER, OBJECTIVE LIMITS AND CAPACITY OF TURKISH FOREIGN POLICY

ABSTRACT

Turkiye is a medium-sized regional power which is integrated into the international capitalist system and the Trans-Atlantic alliance structure's political, economic, financial, military and social organizational model as a relatively dependent country. The general character of Turkish foreign policy has been shaped in accordance with these features. The objective limits of Turkish foreign policy have been designed within the following framework: Turkey's geographical location; structural-financial crises and new accumulation models emerged as a result of the inner contradictions of the capitalist production-accumulation model which Turkey is part of and the international and regional crisis-transformations-movements (geopolitical expansions, velvet revolutions, Arab Spring, etc.) that took place as a result of global power competitions. The capacity of Turkish foreign policy, on the other hand, has been determined by the degree and consequences of dependency and fragility produced by the pursued accumulation models (from import-substitution to export-oriented model, primarily neo-liberalism) and the extent of effectiveness (or ineffectiveness) of the social-political movements-balances in fulfilling the policies into practice. The overall inclination and tendencies of Turkish foreign policy have

*Prof.Dr.Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi IIBF Uluslararası İlişkiler Bölümü,Uluslararası Siyaset Anabilim Dalı, ekinoyan@ibu.edu.tr.

been based on the aforementioned general character, objective limits and applicability of the capacity. In this study, the general trends of Turkish foreign policy between 1980 and 2023 are analyzed within the framework of character, objective limits and capacity relationality in a political economic perspective.

Keywords: Türkiye, ForeignPolicy, Social-PoliticalStructure.

TÜRKİYE'DE HANELERİN MADDİ YOKSUNLUK DURUMUNA GÖRE KİRA ÖDEMELERİNİN PANEL KANTİL REGRESYON YÖNTEMİ İLE ANALİZİ³

Fulden KÖMÜRYAKAN*

Selahattin GÜRİŞ**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de konut kira ödemelerini konutu kiralayan hanelerin maddi yoksunluk durumları açısından değerlendirerek kira ödemelerine yönelik genelleştirilebilir ve kapsamlı verileri robust yöntemler ile analiz etmektir. Konut kira ödemeleri, kiralanan konutların yapısal özelliklerine bağlı olmakla birlikte konutu kiralayacak olan hanelerin ekonomik ve demografik özelliklerine de bağlı olabilir. Bu noktada, konut kira ödemelerinin analizinde hanelerin bu özelliklerinin dikkate alınması daha kapsamlı bulgular elde edilmesine yardımcı olabilir. Bulgular ışığında, konut kiralarnın düzenlenmesi hususunda hanelerin özelliklerine göre spesifik politikalar geliştirilerek toplumdaki eşitsizliğin azaltılması sağlanabilir. Bu çalışmada, Türkiye'de ikamet eden hanelerin konut kira ödemeleri; konutun fiziksel özelliklerinin yanı sıra hanehalkının ekonomik durumu ve demografik özellikleri açısından analiz edilmektedir.

Bu kapsamda, Gelir ve Yaşam Koşulları Analizi (2018-2021) mikro panel verilerinden yararlanılmaktadır. Analizlerde, 20.696 haneye yönelik bilgiler içeren mikro panel veriden, anket süresi boyunca en az bir yıl kiracı olan toplam 5.173 hanenin çekilmesi nedeni ile meydana gelebilecek olan örnek seçim sapması incelenmiştir. Analizler yapılırken 5.173 hane maddi yoksun ve maddi yoksun olmayan haneler olarak sınıflandırılmıştır. Panel verideki zamana bağlı değişimler nedeni ile dengesiz yapıda olan bu örnekler için oluşturulan konut kira ödemeleri modeli, gözlenemeyen heterojenliği kontrol altına alabilmek ve konut kira ödemelerinin dağılımı boyunca bilgi edinebilmek için sabit etkili panel kantil regresyon yöntemi ile tahmin edilmiştir. Böylece, analiz edilen hanelerin heterojenliğinin dikkate alınmasının yanı sıra konut kira ödemelerini etkileyen faktörlerin etkileri dağılım boyunca analiz edilerek daha kapsamlı ve genelleştirilebilir sonuçların elde edilmesi amaçlanmıştır. Analiz bulguları, konut kira ödemeleri üzerinde etkili olan değişkenlerin etkilerinin dağılım boyunca anlamlı olarak değişim gösterdiğini doğrulayarak panel kantil regresyon yönteminin avantajını açığa çıkarmaktadır.

Sonuçlar, kiracı olan hanelerin maddi yoksunluk durumuna göre belirlenen değişkenlerin konut kira ödemeleri üzerindeki etkisinin değişim gösterdiğini doğrulamaktadır. Kira ödemeleri üzerinde, oturlan konutun fiziksel özelliklerinin yanı sıra konutu kiralayan hanelerin ekonomik ve demografik özelliklerinin etkili olduğu ve bu etkilerin dağılım boyunca değişim gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kira ödemeleri, maddi yoksunluk, panel kantil regresyon.

³Bu çalışma, Prof. Dr. Selahattin Gürışdanışmanlığında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Bilim Dalında Fulden Kömüryakan tarafından hazırlanmakta olan doktora tezinden türetilmiştir.

*Arş.Gör., Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, fkomur.yakan@bandirma.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-4034-513X. Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü.

**Prof.Dr., Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü, sguris@marmara.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-1017-1431.

RENTAL PAYMENTS BY THE MATERIAL DEPRIVATION OF HOUSEHOLDS IN TURKEY VIA PANEL QUANTILE REGRESSION

ABSTRACT

In this study, we aim to analyze the rental payments in Turkey in terms of the material deprivation of the households by evaluating generalizable and comprehensive data on housing rental payments. Rental payments are substantially determined by the physical conditions of the houses. However, it is very possible that the economic and demographic characteristics of the households that rent the house have significant effects on rental payments. At this point, we expect that considering these characteristics of the households on rental payments to help to obtain more comprehensive findings. In light of the findings, it would be possible to reduce inequality in society by developing specific policies according to the characteristics of the households regarding the regulation of rental payments. Therefore, in this study, we analyze rental payments of households by considering the physical conditions of the house, as well as the economic status and demographic characteristics of the households.

In this context, we examine the Income and Living Conditions (2018-2021) micro panel data. Within the scope of this study, we select 5,173 households that rent a house for at least one year during the survey time out of 20,696 households. Since this selection might cause sample selection bias, we control whether it causes a bias in the rental payment model. During the analysis, we classify the selected 5,173 households whether the household is materially deprived or not, in order to control the rental payments separately for households with different economic statuses. Since panel quantile regression enables us to examine the heterogeneous effects throughout the distribution of the outcome while controlling the unobservable heterogeneity, we estimate the rental payments for the unbalanced panel data by the panel quantile regression model. Thus, we aim to obtain more comprehensive and generalizable results by taking into account the heterogeneity at the household level as well as the heterogeneity throughout the distribution of rental payments.

The findings reveal that the effects of the determinants in the rental payment model vary significantly throughout the distribution. This reveals the advantage of the adopted panel quantile regression method. The results further confirm that the effects of the determinants on the rental payments vary by the material deprivation status of the households. According to the detailed results, the economic and demographic characteristics of the households are significant in the rental payments besides the physical conditions of the house, and these effects vary throughout the distribution.

Keywords: Rental payments, material deprivation, panel quantile regression.

ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ VATANAŞLARIN SİYASAL DAVRANIŞ EĞİLİMİ

Mert BAKIRCI*

ÖZET

Genel olarak, seçmen davranışlarını anlamak için seçmenlerin, seçimlerde nasıl bir tavır aldıkları, tavırların belirlenmesinde etkili olan faktörler ve karar alma sürecinde yaşadığı sorunlar siyasal partiler için çok önemlidir. Bu yüzden seçmen davranışı çok yönlü bir kavram olup, birçok faktörün etkisi ile gerçekleşmektedir. Bu faktörler dolaylı veya doğrudan seçmen davranışını etkilemektedir. Sosyo-ekonomik, sosyo-psikolojik, sosyo-kültürel, seçim kampanyaları, kitle iletişim araçları, kamuoyu araştırmaları, demografik ve siyasal birçok faktör seçmen davranışını belirlemede rol oynamaktadır. Çalışmanın amacı siyasal partilerin yurt dışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına yönelik siyasal kampanya ve çalışmalarını için stratejilerin belirlenmesidir. Almanya'da yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Türkiye'de siyasal partilere olan ilgisi ve bu ilgilere yönelik çalışmalar literatür taramasında oldukça az olduğu görülmektedir. Çalışma ile ilgili olarak siyasal partilerin, siyasal liderlerin, yerel seçimlerde belirleyecekleri stratejiler ile ulusal ve uluslararası düzeyde literatüre katkı sağlayacağı ve bundan sonra ki çalışmalara yol gösterici olacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Seçmen, Seçmen Davranışları, Siyasal Karar Verme Süreci.

POLITICAL BEHAVIOR TRENDS OF CITIZENS OF THE REPUBLIC OF TURKEY LIVING IN GERMANY

ABSTRACT

In general, in order to understand the voter behavior, the attitude of the voters in the elections, the factors that are effective in determining the attitudes and the problems they experience in the decision-making process are very important for political parties. For this reason, voter behavior is a multifaceted concept and takes place under the influence of many factors. These factors directly or indirectly affect voter behavior. Socio-economic, socio-psychological, socio-cultural, election campaigns, mass media, public opinion polls, demographic and political many factors play a role in determining voter behavior. The aim of the study is to determine the strategies for the political campaigns and activities of the political parties towards the citizens of the Republic of Turkey living abroad. It is seen that the interest of the citizens of the Republic of Turkey living in Germany to political parties in Turkey and the studies on these interests are very few in the literature review. Regarding the study, it is anticipated that the strategies that political parties and political leaders will determine in local elections will contribute to the literature at national and international level and will guide the future studies.

Key words: Voters, Voter Behaviors, Political Decision Making Process.

* Nişantaşı Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, mertbakirci@ktb.gov.tr

MİLLİYETÇİLİĞİN EHLİLEŞTİRİLMESİ MÜMKÜN MÜ?

Metehan KARAKURT*

RojdaKARAKURT**

ÖZET

Genellikle, belirli bir etnik grubun üstünlüğü söylemleriyle, monist ve ırkçı bakış açılarıyla, "yabancı" ve "öteki" düşmanlığıyla açığa çıkan milliyetçilik, liberal demokrasinin gerilemesinde en büyük faktörlerden biri olarak görülmektedir. Günümüzde etnik, dinsel ve kültürel aidiyetler ekseninde yaşanan çatışma ve şiddet, toplumların "biz" ve "öteki" biçiminde ayrışmasına, belirli bir milli kimliği merkeze alan bir yurttaşlık anlayışının gelişmesine, güvenlikçi yerli-milli söylemini üretilmesine ve göçmen düşmanlığına yol açan otoriter ve dışlayıcı milliyetçiliğin yükselişine sebep olmaktadır. Bu durum, ayrımcılıktan uzak, çoğulcu, eşitlikçi, bireysel hak ve özgürlüklere dayalı liberal demokrasinin önündeki en büyük engellerden biridir. Dışlayıcı ve otoriter bir milliyetçilik karşısında liberal demokrasiyle uyumlu bir milliyetçiliğin mümkün olup olmadığı sorusuna yanıt bulmaya çalışan bu çalışma, yakın gelecekte milli kimliklerin ve milliyetçiliğin aşılması ya da ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığını, dolayısıyla milliyetçiliğin ehlileştirilmesinin/ uysallaştırılmasının, yani liberal demokrasiyle uyumlu hale getirilmesinin elzem olduğunu savunmaktadır.

Liberal demokrasiyle uyumlu bir milliyetçiliğin mümkün olabilmesi için, hukukun üstünlüğüne dayanan, bireysel hak ve özgürlüklerle uyumlu, farklı milli kimliklerin aynı haklara sahip olmasını ve eşit olarak tanınmasını savunan, bireyin kendi milli ve kültürel kimliğini kamusal ve özel alanda herhangi bir ayrımcılığa ve ötekileştirmeye maruz kalmadan yaşayabilmesini sağlayan, farklı kimliklerin özgürlüğü ve eşitliği temelinde örgütlenecek politik ve toplumsal bir düzenin inşa edilmesi gerekmektedir. Nitekim, kültürel ve etnik farklılıklara hoşgörü ile yaklaşan, demokratik bir yurttaşlık anlayışına dayanan ve aynı devlet çatısı altında birden çok ulusun özerk bir biçimde özyönetime ve kendi kaderini tayin hakkına sahip olmasını mümkün gören bir milliyetçi anlayış, liberal demokrasiyle uyumlu olabilir. Etnik ayrışmaları, çatışmaları, savaşları ve "yabancı" düşmanlığını tetikleyen dışlayıcı ve otoriter bir milliyetçilik anlayışı karşısında liberal demokrasiyle uyumlu, farklılıklara hoşgörü ile yaklaşan, eşitlikçi ve özgürlüklere dayalı milliyetçi bir anlayış, politik alanda azınlık ulusların ve göçmenlerin eşitlik ve hak mücadelelerine de yanıt verebilir.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Liberal Demokrasi, Dışlayıcı Milliyetçilik.

* Öğretim Görevlisi, Kafkas Üniversitesi SBKY, metehankarakurt36@gmail.com, ORCID No: 0000-0001-6809-9738

**Yüksek Lisans Öğrencisi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, rojdakarakurt136@gmail.com, ORCID No: 0009-0006-7707-1116

IS IT POSSIBLE TO TAME NATIONALISM?

ABSTRACTS

Nationalism, which often emerges with narratives of the superiority of a particular ethnic group, monist and racist perspectives, and hostility towards the 'foreign' and the 'other,' is seen as one of the major factors contributing to the decline of liberal democracy. Present-day conflicts and violence based on ethnic, religious, and cultural affiliations lead to the division of societies into 'us' and others,' the development of a citizenship concept that centers around a specific national identity, the propagation of a security-oriented domestic-nationalist discourse, and the rise of authoritarian and exclusionary nationalism that fuels hostility towards immigrants. This situation poses one of the greatest obstacles to liberal democracy, which is founded on non-discrimination, pluralism, equality, and individual rights and freedoms. This study seeks to address the question of whether nationalism that is compatible with liberal democracy is possible and argues that it is not feasible to overcome or eliminate national identities and nationalism in the near future. Therefore, it advocates for the civilizing or domesticating of nationalism, making it compatible with liberal democracy. In order for nationalism that aligns with liberal democracy to be possible, it is essential to build a political and social order organized around the freedom and equality of different identities. This nationalism should be based on the supremacy of the law, compatibility with individual rights and freedoms, advocacy for equal recognition and rights for different national identities, and ensuring that individuals can live their national and cultural identity in both public and private spheres without facing any discrimination or marginalization. Indeed, a nationalist perspective that embraces cultural and ethnic differences, is grounded in a democratic concept of citizenship, and allows multiple nations to have autonomy and the right to self-determination within the same state can be compatible with liberal democracy. In contrast to exclusionary and authoritarian nationalist ideologies that trigger ethnic divisions, conflicts, wars, and hostility towards the 'foreign,' a nationalist perspective that is inclusive, tolerant of differences, and based on equality and freedoms can also respond to the struggles for equality and rights of minority nations and immigrants in the political arena.

Keywords: Nationalism, Liberal Democracy, Exclusionary Nationalism.

TOPLUMSAL AHLAKIN KORUNMASINDA SON ÇIKIŞ: TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NİN YÜZÜNCÜ YILINDA LGBT TEHDİTİ VE ÇÖZÜM YOLLARINA İLİŞKİN BİR İNCELEME

Mustafa EDEMEN*

ÖZET

Dünya genelinde ve Türkiye’de, özellikle son on yılda, LGBT grupları tarafından yapılan propagandalar, toplumsal ahlakla çelişen cinsel yönelimleri normalleştirme amacı taşımaktadır. Ancak, 2019 yılında Science Dergisi’nde yayınlanan ve yaklaşık 500.000 kişi üzerinde yapılan bir araştırma, cinsel yönelimlerin genetik olmadığını ve psikolojik temellere dayandığını göstermiştir. Yine de LGBT hareketleri sosyal medya, dizi, sinema ve basın-yayın aracılığıyla kabul görmeyen davranışları geniş kitlelere ulaştırarak toplumsal değerleri etkilemekte ve kamu ahlakına zarar vermektedir. Türkiye’nin yüzüncü yılında, toplumun ahlaki ve kültürel değerlerini koruma adına bu konunun acilen ele alınması ve öncelikli olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) faaliyetleri göz önüne alındığında LGBT oluşumları ve faaliyetlerine karşı çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Okullarda verilen eğitimde bu hususla alakalı bilinçlendirici ders içeriklerine yer verilmemektedir. Başta öğretmenlerin bu konularda yeteri kadar bilinçli olmaması ve MEB’in yaygın uygulama olarak LGBT tehlikesine dair hizmet içi eğitimlerle bu konuda öğretmenleri eyleme geçirememesi bu konuda ne derece yetersiz olduğunu göstermektedir. Dünyada ahlaki olmayan davranışlarda sınır tanımayan bu LGBT hareketlerine karşı büyük bir tepki söz konusudur. Türkiye’de de bu tür uygulamaların hızla başlatılması, Cumhuriyetin yüzüncü yılında zirveye çıkan bu ahlaksız oluşumların önünün alınması ve çocukların ve gençlerin korunması açısından gereklidir. Bu çalışmaların devletin politikalarına yansması çok elzem görülmektedir.

Son zamanlarda kamuoyunda tartışılmalı olan “Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum” sloganıyla faaliyet gösteren (ÇEDES), bu hususta umut verici bir çalışma niteliğindedir. Sanılanın aksine dini eğitimden ziyade toplumsal normların ve ahlak kurallarının öğretilmesi amacıyla alanında yetkin kadrolarla faaliyet gösteren bu proje, çocuklarımızın bu tür propagandalara karşı duyarlı olmaları ve kendi öz bilinçlerini korumaları açısından önemlidir. Bu proje çocukları ve gençleri korumaya yönelik iyi bir potansiyel taşıdığından kamuoyundaki önyargıların yıkılıp kapsamının öğretmenleri de içerisine alacak şekilde genişletilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, kişiliğimizi şekillendiren psiko-sosyal çevrenin en aktif elementi olan aile, projenin yapı taşı olmalıdır. Proje kapsamında sadece çocukların ve gençlerin değil, aynı zamanda öğretmenlerin ve velilerin de eğitilerek farkındalık sahibi olması amaçlanmalıdır. Devletin özellikle sosyal medyada karşı karşıya kalınabilen bu zararlı içeriklerden çocukların ve gençlerin korunmasında gerçekleştirilecek politikalarda devlet-veli-öğretmen üçlü sac ayağını göz önünde bulundurması politikaların etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Ahlak, LGBT, ÇEDES.

*Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, medemen25@gmail.com ORCID no: 0009-0001-2748-7002.

**THE LAST EXIT IN THE PROTECTION OF SOCIAL MORALITY:
AN EXAMINATION OF THE LGBT THREAT AND SOLUTIONS IN THE CENTENARY OF THE REPUBLIC
OF TURKEY**

ABSTRACT

Through the world and in Turkey, especially in the last decade, propaganda by LGBT groups has aimed to normalise sexual orientations that contradict social morality. However, a study published in the Journal of Science in 2019 and conducted on approximately 500,000 people showed that sexual orientations are not genetic and are based on psychological foundations. Nevertheless, LGBT movements influence social values and harm public morality by spreading unacceptable behaviours to large groups of people through social media, TV series, cinema and the press. In Turkey's centennial year, this issue needs to be urgently addressed and prioritised in order to protect the moral and cultural values of society.

Considering the activities of the Ministry of National Education (MoNE) in Turkey, efforts against LGBT organisations and activities are insufficient. There is no awareness-raising course content on this issue in the education given in schools. The fact that teachers are not sufficiently aware of these issues and that the Ministry of National Education (MoNE) cannot train teachers to take action on this issue through in-service trainings on the LGBT threat as a common practice shows how inadequate this issue is. There is a great reaction in the world against these LGBT movements that know no boundaries in immoral behaviour. The rapid implementation of such policies in Turkey is necessary in order to prevent these immoral organisations, which have reached their peak in the centenary year of the Republic, and to protect children and young people. It seems essential that these studies are reflected in the policies of the state.

(ÇEDES), which operates with the slogan "I am Sensitive to my Environment, I Protect my Values", which has recently been discussed in the public opinion, is a promising work in this regard. In contrary to popular belief, this project, which operates with qualified staff in order to teach social norms and moral rules rather than religious education, is important for our children to be sensitive to such propaganda and to protect their own self-consciousness. Since this project has a good potential to protect children and young people, public prejudices should be overcome and its scope should be expanded to include teachers and the families, that are the most active elements in shaping our personalities. Within the scope of the project, not only children and young people, but also teachers and parents should be trained to raise awareness. It is important for the state to consider the state-parent-teacher triad in the policies to be implemented in the protection of children and young people from these harmful contents that can be encountered especially in social media in order to realise the policies effectively.

Key words: Social Morality, LGBT, ÇEDES.

DÜNDEN BUGÜNE TÜRKİYE'DE DİJİTALLEŞMENİN BÜROKRASİSİ

Serkan DORU*

ÖZET

Teknolojik gelişmelerin 20.y.y.'da hızla kat etmiş olduğu mesafe sadece özel sektörü ve sivil toplumu değil aynı zamanda kamu yönetimini de ciddi bir şekilde etkilemiştir. Bu etki, dünyanın farklı ülkelerinde kamu hizmetine olan ihtiyacın belirlenmesi, planlanması ve sunumu aşamalarında kendisini göstermektedir. Öncelikle bilgisayar kullanımının yaygınlaşması ile bilgi depolamak ve işlemek mümkün hale gelmiştir. Ardından internet denilen haberleşme ağı vasıtasıyla depolanan verinin paylaşılabilmesi ve dönüştürülebilmesi ise gelişen teknolojinin dijitalleşme olgusu ile somutlaşmasını beraberinde getirmiştir.

Dijitalleşme olgusunun kamu hizmet sunumunun merkezine oturmasıyla birlikte hizmet sunum tekniklerinde de değişiklikler baş göstermeye başlamıştır. Bu değişim kamu yönetiminde yeni bir kurumsal yapıyı zorunlu kılmış ve ülkeler yerli ve yabancı kamu politikaları belgeleri aracılığı ile uygulamalara başlamışlardır. Dolayısıyla bu çalışmanın konusu da tüm dünyada kamu yönetiminde gerçekleşen bu dönüşümün Türkiye ayağını incelemektir. Özellikle 1980'li yıllardan sonra ilgili alanda olgunlaşmaya başlayan kamu politikaları gereksinim duyulan dönüşümü hızlandırmış ve Türk kamu yönetimine yapılanma anlamında yeni bir soluk getirmiştir. Dolayısıyla bu çalışma Türkiye'de kamu yönetimindeki dijitalleşme serüveninin geçmiş elli yılına odaklanarak hazırlanan kamu politikaları belgeleri bağlamında yaşanan bürokratik dönüşümü irdeleyerek, gelecekte oluşması muhtemel yeni yapılanmalara ilişkin çıkarımlarda bulunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Bürokrasi, Türkiye.

BUREAUCRACY OF DIGITALIZATION IN TURKEY FROM PAST TO TODAY

ABSTRACT

The distance that technological developments have taken in the 20th century has seriously affected not only the private sector and civil society, but also the public administration. This effect manifests itself in the stages of determining, planning and presenting the need for public service in different countries of the world. First of all, with the widespread use of computers, it has become possible to store and process information. Then, sharing and transforming the data stored through the communication network called the internet brought the developing technology to be embodied with the phenomenon of digitalization.

With the digitalization phenomenon being at the center of public service delivery, changes have started to occur in service delivery techniques. This change necessitated a new institutional structure in public administration and countries started to implement them through domestic and foreign public policy documents. Therefore, the focus of this study is to investigate the Turkish leg of this transformation in public administration all over

*Dr.Öğr. Üye., Akdeniz Üniversitesi, serkandoru@akdeniz.edu.tr, 0000-0002-2720-5140.

the world. Particularly after the 1980s, the public policies that started to mature in the relevant field accelerated the needed transformation and brought a new breath to the Turkish public administration in terms of structuring. Therefore, this study will examine the bureaucratic transformation experienced in the context of public policy documents prepared by focusing on the past fifty years of the digitalization adventure in public administration in Turkey, and will make inferences about possible new structures that may emerge in the future.

Key words: Digitalisation, Bureaucracy, Türkiye.

IMPLICATIONS OF DEMOGRAPHIC CHANGE ON MACROECONOMICS: WHAT DOES THE THEORY TELL US?

Sevgi Coşkun YILMAZ*

ABSTRACT

Since the 1950s, significant demographic changes have occurred, and in the coming century, challenges associated with aging population will influence almost every nation although regional differences in the timing and speed of this demographic shift. The global population is projected to reach 8 billion in 2022 and it is expected to grow to around 8.5 billion in 2030, 9.7 billion in 2050 and 10.4 billion in 2100 (World Population Prospects, 2022). However, population growth rate has significantly slowed down due to rapid aging and declining fertility rates. The growth rate was close to 2% in the 1950s, reduced to around 1 percent in the 2010s and is expected to further decline to around 0.5% by 2050. In aging countries, the old age dependency ratio increases, young dependency ratio decreases, and the share of working age population shrinks. This change generates significant effects on consumption, savings and labor supply. Therefore, their economic characteristics will reasonably change as population ages.

In the literature, the effects of demographic transition are examined both in micro and macro level. From a micro view, aging affects the behaviour of individuals. For example: labor supply, consumption and investment, which tend to change over the life cycle. From a macro view, the effects of aging will directly be on aggregate macroeconomic variables by changing the structure of the economy. There are several channels through which the demographic change may affect the economy in the literature. In this study, we will try to examine the key channels and quantitative effects through which population aging affects macroeconomic variables, mainly focusing on output, consumption, labor supply, wages, interest rate and inflation by looking at the life cycle hypothesis (LCH) and overlapping generation models (OLG).

Key words: Demographic Change, Life Cycle Hypothesis, Overlapping Generation Models.

ÖZET

Dünya, 1950'lerden bu yana önemli demografik değişimler yaşamaktadır ve hemen hemen tüm ülkeler bu yüzyılda yaşlanma sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır, ancak bu demografik değişimin zamanlaması ve hızı ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Küresel nüfus, 2022 yılında 8 milyara ulaşırken ve 2030'da yaklaşık olarak 8.5 milyar, 2050'de 9.7 milyar ve 2100'de 10.4 milyar olması beklenmektedir. (Nüfus Dünya Projeksiyonları, 2022). Bununla birlikte, hızlı yaşlanma ve azalan doğurganlık oranları nedeniyle nüfus artışı önemli ölçüde azalmış durumdadır. Büyüme hızı 1950'lerde yaklaşık %2 civarında iken, 2010'larda %1 civarına düşmüş ve 2050'ye gelindiğinde yaklaşık %0.5 seviyesine düşmesi öngörülmektedir. Yaşlanan ülkelerde, yaşlı bağımlılık oranı artarken, genç bağımlılık oranı azalmakta ve çalışma çağındaki nüfus payı daralmaktadır. Bu değişim, tüketim, tasarruf ve

*Asst.Prof.,Istanbul Medeniyet University, Faculty of PoliticalScience, EconomicsDepartment, Istanbul/Türkiye. Email:sevgi.coskun@medeniyet.edu.tr. ORCID: 0000-0002-9561-7200.

işgücü arzı üzerinde önemli etkilere yol açmaktadır. Dolayısıyla, nüfus yaşlandıkça ekonomik özellikler değişecektir.

Literatürde, demografik geçişin etkileri hem mikro düzeyde hem de makro düzeyde incelenmektedir. Mikro düzeyde bakıldığında, yaşlanma bireylerin davranışını etkilemektedir. Örneğin, işgücü arzı, tüketim ve yatırım gibi faktörler yaşam döngüsü boyunca değişme eğilimindedir. Makro düzeyde ise, yaşlanmanın etkileri, ekonominin yapısını değiştirerek toplam makroekonomik değişkenlere doğrudan etki etme eğilimindedir. Literatürde, demografik değişimin ekonomiyi etkileyebileceği birkaç kanal bulunmaktadır. Bu çalışma, nüfus yaşlanmasının makroekonomik değişkenlere olan etkilerinin nasıl yansıdığını ve nicel etkilerin temel kanallarını incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle, çıktı, tüketim, emek arzı, ücretler, faiz oranı ve enflasyon üzerindeki etkileri, yaşam döngüsü hipotezi (LCH) ve üst üste binen nesiller modeli (OLG) açısından incelenecektir.

İSLAM'DA İSRAF VE YOKSULLUK BAKIMINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Yasemin KURTULUŞ ÇAKIR*

ÖZET

İsraf kavramının birçok yerde farklı manalara gelebilecek şekilde kullanıldığını görürüz. Daha çok maddi harcamalar için kullanılan bu kavram, herhangi bir konuda aşırıya gitme ve haddi aşma olarak tanımlanır. Hayatın her alanında karşılaşılabilen israf olgusu, artık çok farklı boyutlara ulaşmıştır. İnsanlara ihtiyaçların sınırsız olduğu duygusu aşılınmış, aşırı ve bilinçsiz tüketim, insanın yaşayış şekli olmuştur. İsraf sonucu oluşacak durumlardan ise önce kişinin kendisi ve daha sonra gitgide ailesi ve tüm toplum etkilenecektir. En önemli sonucu da şüphesiz yoksulluk olacaktır. Dünyanın bir tarafında zenginlik içinde ve refah seviyesi oldukça yüksek insanlar yaşarken bir başka bölgede açlık ve sefalet hüküm sürmektedir. Unutulmamalıdır ki bu gerçeklik, gün geçtikçe katlanarak çok daha tehlikeli bir hal almaktadır. Bilinçsiz ve sorumsuz tüketim sonucunda insanın sadece zenginliği değil kendisi de yok olacaktır. Sadece gerçek anlamdaki malvarlığı değil gönül zenginliği de etkilenecek olan insanın, bunun önüne geçebilmesi için her sorunu çözmeye hüküm ortaya koyan İslam dininin öğretilerine sarılması gerekir. İsrattan kaçınmanın emredildiği İslam dininde her konuda olduğu gibi tüketimde de itidal öğütlenmiştir. İslam dininin tüketim felsefesi olan bu durumu Hz. Muhammed'in yaşantısında birçok yerde görürüz. Örneklerle nasıl bir insan olunması gerektiğini yaşayarak gösteren Hz. Muhammed'in davranışları, bize bu konuda da yol gösterecektir.

Gelişmiş ülkelerde dahi bir sorun olarak ortaya çıkan yoksulluk, çözüme kavuşturulması için her bakımdan ele alınması gerekir ve özellikle israf etmeme felsefesi ile yoksulluğun önüne geçilmesi adına en önemli adım atılmalıdır. İşte, İslam dininin bu konuda almış olduğu tüm tedbirler bu sorundan çıkış için akılcı ve gerçekçi bir yoldur. Hayatının her alanında ve her zaman dengede olan insanın yoksulluk tehlikesi ile karşılaşması çok da mümkün değildir. Bu dengeyi sağlayamayan ve gözetemeyen insan kendini yoksulluk gerçeği içinde bulacaktır. Çünkü "İsraf sebep, yoksulluk sonuçtur".

Anahtar Kelimeler: İslam İktisadı, İsraf, Yoksulluk.

WASTAGE IN ISLAM AN EVALUATION ON POVERTY

ABSTRACT

We see that the concept of waste is used in many places with different meanings. Waste, which is mostly used for material expenditures, is defined as going to extremes and exceeding the limit in any matter. The phenomenon of waste, which can be encountered in all areas of life, has now reached very different dimensions. A sense of unlimited needs has been imposed on people and excessive and unconscious consumption has become the way of life of people. The situations that will occur because of waste will first be

*Uluslararası Finans ve Katılım Bankacılığı Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, y.cakir@outlook.com.tr, ORCID No: 0009-0006-7834-0269.

affected by the person herself/himself and then gradually her family and the whole society. The most important result will undoubtedly be poverty. While rich and prosperous people live in one part of the world, hunger and misery prevail in another region. It should not be forgotten that this reality is becoming more and more dangerous day by day. As a result of unconscious and irresponsible consumption, not only the wealth of the person, but also herself/himself will disappear. Not only the real wealth of people will be affected. Man's spiritual wealth will also be affected. To prevent this, the religion of Islam, which sets out provisions in solving every problem, must be applied to its teachings. In Islam, where it is ordered to avoid waste, moderation is advised in consumption as in all other matters. We see this situation, which is the consumption philosophy of the religion of Islam, in the life of the Prophet Muhammad. The behavior of Muhammad, who shows how to be a human being with examples, will guide us in this matter as well.

Poverty is a problem even in developed countries. It needs to be addressed from all aspects to solve this problem. Especially with the philosophy of not wasting, the most important step should be taken to prevent poverty. All the measures taken by the religion of Islam in this regard are a rational and realistic way to get out of this problem. It should be always in balance in every area of human life. If it is, it will not face the danger of poverty. A person who cannot achieve and maintain this balance will be impoverished. Because "Waste is the cause, poverty is the result".

Key words: Islamic Economics, Waste, Poverty.

DİJİTAL AKTİVİZM KADINLARIN SİYASAL VE TOPLUMSAL MÜCADELESİNDE NERDE DURUYOR?

Özlem İNGÜN KARKIŞ*

ÖZET

Kadın hareketi mücadelesi, içerisinde kadınların özgürleşmesi yönünde çok çeşitli pratikleri içermektedir. Özellikle son yıllarda teknolojik gelişmelerin de etkisi ile, kadınların toplumsal ve siyasal mücadele alanları genişlemektedir. Bu sayede farklı ülkelerden, farklı kimlik aidiyetlerinden kadınlar zaman ve mekân sınırlarını aşarak güçlü bir ağ içerisinde seslerini daha yüksek duyurabilmektedirler. Dijital ağlar, sosyal medya kanalları kadınların mücadelesinin güçlenmesi yönünde de önemli bir alan açmış durumdadır. Dijital aktivizm tüm hak taleplerini ve mücadelelerini kapsayan geniş bir zemindir. Yerelde başlayan bir dijital aktivizm, hızla yayılarak küresel bir nitelik kazanabilmektedir. Bu hali ile hak taleplerinin daha geniş bir kesim tarafından bilinir hale gelmesi ve desteklemesi, kazanımları da olumlu etkileyebilmektedir. Dijital aktivizmin, olumlu etkileri yanında bazı olumsuz etkileri de olabilmektedir. Kamusal alanlarda gerçekleşen toplumsal ve siyasal hareketler, artan dijitalleşme ile özel alanlara hapsolme tehlikesini de barındırmaktadır. Özellikle kadın hareketi için bu sorun göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Zira kadınların ikincilleştirilmesi tarihsel olarak kamusal alan-özel alan ayrımı üzerinden meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.

Günümüzde dijital araçların, toplumsal ve siyasal hareketlerle eklemlenme biçimleri ve pratikteki uygulamaları önem kazanmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'de kadınların siyasal ve toplumsal mücadele pratikleri, dijital ağlarla eklemlenme örnekleri üzerinden tartışılacaktır. Bu bağlamda, kadınların siyasal ve toplumsal hareketlerde dijital aktivistler olarak yer alma şekilleri hem siyasette hem de sivil toplum kuruluşları ile kurdukları ağlar temelinde tartışılacaktır. Dijital aktivizmin, kadınların hak mücadeleleri üzerindeki güçlendirici ya da zayıflatıcı etkileri sorgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Aktivizm, Kadın Hareketi, Siyasal Hareket.

WHERE DOES DIGITAL ACTIVISM STAND IN WOMEN'S POLITICAL AND SOCIAL STRUGGLE?

ABSTRACT

The women's movement struggle includes various practices toward women's liberation. Especially in recent years, with the effect of technological developments, women's social and political struggle areas have been expanding. In this way, women from different countries and different identity affiliations can make their voices heard louder within a strong network by crossing the boundaries of time and space. Digital networks and social media channels have also opened an important area for the empowerment of women's struggles. Digital activism is a broad ground covering all claims and struggles. Digital activism that starts locally can gain a global character by spreading rapidly. In this way, the fact that the claims for rights become known and supported by a wider segment may

* Dr. Öğr.Üye.Doğuş Üniversitesi, oingun@dogus.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-9915-8398.

also positively affect the gains. Digital activism can have some negative effects as well as positive effects. Social and political movements that take place in public spaces also carry the danger of being confined to private spaces with increasing digitalization. Especially for the women's movement, this problem should not be ignored because the subordination of women has historically been tried to be justified through the distinction between public and private spheres.

Today, the ways in which digital tools are articulated with social and political movements and their practical applications are gaining importance. In this study, women's political and social struggle practices in Turkey will be discussed through examples of articulation with digital networks. In this context, the way women take part as digital activists in political and social movements will be discussed both in politics and based on their networks with non-governmental organizations. The empowering or weakening effects of digital activism on women's rights struggles will be questioned.

Key words: Digital Activism, Women's Movement, Political Movement.

**INTERNATIONALIZATION IN TRADITIONAL SMEs:
DRIVING FORCES-ADOPTED STRATEGIES - FOLLOWED MODELS**

Şayan BERBER*

ABSTRACT

Internationalization is an inevitable phenomenon for firms of all sizes today. However, SMEs, the driving forces of the economies, have many challenges for internationalization. These challenges are due to constraints such as small size, limited resources, and lack of experience. While the internationalization of SMEs operating in high-tech sectors is now widespread, exporting still be perceived as a complex, challenging, and intimidating process for SMEs operating in traditional sectors. Therefore, investigating the forces that promote the decision to internationalize is an essential research direction in SME internationalization. The present study aims to identify the forces driving the internationalization decision of SMEs in traditional sectors, examine the approaches they adopt in internationalization, and categorize their internationalization behavior in the context of internationalization models. The research is designed using the case study approach from qualitative research methods. The research data were obtained from face-to-face interviews with 4 SME entrepreneurs operating in Turkey in traditional sectors. Descriptive and content analysis techniques were used in data analysis. The research results show that the most important factors that trigger the internationalization of SMEs are the international fairs they participate in and their previous network relationships. In addition, it has been determined that the SMEs generally enter into close and culturally similar foreign markets using the export method, with the experience they have gained from the local market in time. Thus, they have acted in line with traditional international models. Besides, it has been determined that firms systematically choose foreign markets, mostly by following a proactive approach toward internationalization.

Keywords: Internationalization Of Smes, The Forces Driving The Internationalization, Internationalization Approach, Internationalization Model.

*Dr., sayan.berber@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7897-7335.

ETHICAL DILEMMAS IN THE CONTEXT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) EMPOWERED MILITARY SYSTEMS: EXAMINING DATA SHARING FROM THE PERSPECTIVE OF MORAL REALISM

Ayşegül ÖZERDEM*

ABSTRACT

The support of experts, companies, and global suppliers is crucial for the advancement of artificial intelligence. In this regard, the collaboration between governments and the private sector in the development of military-oriented artificial intelligence is growing day by day. However, this progress also brings about discussions on the ethical use of AI-powered military technologies. This article examines ethical dilemmas arising from data sharing in the context of AI-supported military vehicles, with a focus on moral realism theory. The study investigates potential security threats posed by non-state actors developing AI-driven asymmetric warfare capabilities. It argues that governments heavily rely on the private sector to develop and implement AI strategies, granting them discretion to choose data sharing or storage based on cost-benefit calculations, thereby impacting international security. The importance of balancing ethical concerns with the need for innovation and technological advancement is emphasized. While highlighting the significance of preserving the autonomy of private companies, the article underscores the moral responsibilities of states and the importance of human-centric approaches in international relations.

Keywords: : Artificial intelligence, Moral Realism, International Security.

ÖZET

Yapay zekânın gelişimi için uzmanlar, şirketler ve küresel tedarikçilerin desteği önemlidir. Bu bağlamda askeri amaçlı yapay zekânın gelişiminde devletler ve özel sektörün işbirliği her geçen gün artmaktadır. Ancak bu gelişim, yapay zekâ destekli askeri teknolojilerin etik normlara uygun kullanımı konusunda tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Bu makale, ahlaki gerçekçilik teorisine odaklanarak, AI destekli askeri araçlar bağlamında veri paylaşımından kaynaklanan etik ikilemleri incelemektedir. Çalışma, yapay zekâ güdümlü asimetrik savaş yetenekleri kazanan devlet dışı aktörlerin oluşturduğu potansiyel güvenlik tehditlerini araştırmaktadır. Hükümetlerin AI stratejileri geliştirmek ve uygulamak için büyük ölçüde özel sektöre güvendiğini, onlara maliyet-fayda hesaplamalarına dayalı olarak veri paylaşımı veya depolamayı seçme takdir yetkisi vererek uluslararası güvenliği etkilediğini savunmaktadır. Etik kaygıları yenilik teknolojilerle ilerleme ihtiyacı ile dengelemenin önemi vurgulanmaktadır. Makale, özel şirketlerin özerkliğini korumanın önemine dikkat çekerken, devletlerin ahlaki sorumluluklarının ve uluslararası ilişkilerde insan merkezli yaklaşımların önemini altını çiziyor.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, Ahlaki Gerçekçilik, Uluslar Arası Güvenlik.

*aysegulozerdem@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7447-096X.

YENİ MEDYADA ÇOCUKLARIN MAHREMİYET HAKKI VE ETİK YAKLAŞIMLAR

Banu COŞKUN*

ÖZET

Günümüz iletişim ve enformasyon teknolojilerinde yaşanan kökten değişimlerle beraber ortaya çıkan yeni medya, toplumsal yaşamı dönüştürmüş ve kamusal alandaki mahremiyet kavramını etkilemiştir. Yeni medya ortamlarının bir parçası olan sosyal medya platformlarında aktif içerik üreticisi olan kullanıcılar, içerikleri diledikleri gibi şekillendirebilmektedir. Bu içeriklerde özellikle çocuklara ait görüntü ve bilgilerin sıklıkla kullanılması, çocukların kişilik haklarını, onların mahremiyet hakkının gözetilmesi hususunda kaygıları ve etik problemleri beraberinde getirmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin dört temel ilkesinden biri olan "çocuğun yüksek yararı ilkesi"nin sosyal medya paylaşımlarındaki varlığı bu çalışmanın temel araştırma konusudur. Çalışma bilimin yanı sıra toplumsal katkıyı önceleyen akademik kurumların sosyal medya hesaplarında yer alan çocuk içerikli gönderileri ele almakta ve bu içerikleri uluslararası kişilik hakları ve çocuğun yüksek yararı ilkesi ekseninde incelemektedir. Çalışma kapsamında, Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerinden, on devlet on daözel üniversite olmak üzere yirmi Instagram hesabı örneklem olarak seçilmiş ve bu hesapların iki yıl içerisindeki çocuk içerikli paylaşımları içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmanın neticesinde, çocuğun yüksek yararı ilkesi ve çocukların kişilik haklarının gözetilmesi konusunda, çocuk içerikli paylaşımlarda farklı yaklaşımlar olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Medya, Çocuklar, Kişilik Hakkı.

CHILDREN'S RIGHT TO PRIVACY AND ETHICAL APPROACHES IN NEW MEDIA

ABSTRACT

The new media, which emerged with the radical changes in today's communication and information technologies, transformed social life and affected the concept of privacy in the public sphere. Users who are active content producers on social media platforms, which are apart of new media environments, can shape their content as they wish. In these contents, the frequent use of images and information, especially of children, brings along ethical problems and concerns about the personal rights of children, their right to privacy. The existence of the "best interests of the child" principle, which is one of the four basic principles of the United Nations Convention on the Rights of the Child, in social media shares is the main research subject of this study. This study deals with child-related posts in the social media accounts of academic institutions that prioritize social contribution as well as science and examines these contents in the axis of international personality rights and the best interests of the child principle. Within the scope of the study, twenty Instagram accounts from different geographical regions of Turkey, ten of which are state and ten of which are private universities, were selected as samples and the child-related posts of these accounts within two years were analyzed by content analysis method. As a result of the study, it has been determined that there

*Öğr.Gör., Tarsus Üniversitesi, Rektörlük, bccoskun@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9056-8446.

are different approaches in the sharing of children's content on the subject of the principle of the best interests of the child and the observance of the personal rights of children.

Keywords: New Media, Children, The Rights Of The Personality.

AZERBAJCAN DEMOKRATİK CUMHURİYETİ'NİN KOMŞULARI VE OSMANLI DEVLETİ İLE İLİŞKİLERİ

Sedanur KARAÇINAR*

ÖZET

Azerbaycan Cumhuriyeti; Çarlık Rusya İmparatorluğu'nun dağılışının ardından 1918 yılında Mehmet Emin Resulzade tarafından Azerbaycan toprakları üzerinde kurulmuş bir devlettir. Rusya topraklarında iç savaş yaşanırken, Kafkasya'da çatışmalar meydana gelmiştir. Özellikle Türk-Ermeni mücadelesi ve Bolşeviklerin bölgeyi ele geçirme çabası, Güney Kafkasya topraklarında çalkantı yaratmıştır. Bu ortamda yeni bir devlet kurmak isteyen Azerbaycan halkı ve aydınlarının en büyük desteği Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı askeri kuvvetler olmuştur. I. Dünya Savaşı sona erip imparatorluk dağılmadan önce, dönemin Harbiye Nazırı Enver Paşa ve Kafkas Cephesinde görevli Nuri Paşa, Azerbaycan'ın egemenliğinin mimarlarından olmuşlardır. Kuruluş öncesi ve sonrası dönemde İstanbul'dan destek sürmüştür. Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkiler bu bağlamda olumlu ilerlemiştir. Osmanlı İmparatorluğu aynı zamanda Azerbaycan'ın batı ile ilişkiler kurması için bir köprü görevi görmüştür. Azerbaycanlı yöneticiler İstanbul'u bir diplomasi bölgesi olarak kullanmışlardır. Kuruluşu dünya siyaseti açısından kaotik bir döneme gelen Azerbaycan Cumhuriyeti, varlığını sürdürmek için diplomatik bir savaş vermiştir. Azerbaycan ile aynı dönemde kurulan komşuları ile ilişkileri, bölgesel sorunlar, sınır anlaşmazlıkları ve Rus işgali tehdidi gölgesinde ilerlemiştir.

Ermenistan ile ilişkiler başlangıçtan itibaren problemliy seyretilmiştir. Halkları arasında da birçok kez çatışmalar yaşanmış, büyük kayıplar vermiş iki devlet arasında birçok sorun bulunmuştur. Dağlık Karabağ ve Bakü'nün Azerbaycan arazisinden çıkarılması ve Ermenistan topraklarına dâhil edilmesi, dönemin Ermeni yöneticilerinin Azerbaycan aleyhine propagandalarının en önemli konusudur. Ermeni yönetici ve diplomatlar, propagandalarını Avrupa ülkelerine ulaştırmakta güçlük çekmemişlerdir. Azerbaycan ise bu faaliyetlere karşı mücadele etmek ve birçok kez Azerbaycan'ın egemenliğinin meşru bir zemine oturduğunu açıklamak zorunda kalmıştır. Gürcistan ile ilişkiler ise genel anlamda pozitif yönde ilerlemiştir. 1918-1920 arası dönem, her iki devletin de Ermenistan ve Rusya tehdidi altında varlıklarını sürdürmeye çalıştığı, egemenliklerinin devamı için uluslar arası alanda mücadele ettikleri zorlu bir süreçtir. 1920 yılına dek devam eden bu süreç, Sovyet Rusya işgali ile son bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti, Ermenistan Demokratik Cumhuriyeti, Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti.

*Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Programı, karacinarseda347@gmail.com, ORCID ID: 0009-0009-4519-6872

THE RELATIONS OF THE DEMOCRATIC REPUBLIC OF AZERBAIJAN WITH ITS NEIGHBORS AND THE OTTOMAN STATE

ABSTRACT

Republic of Azerbaijan is a state founded on the territory of Azerbaijan by Mehmet Emin Resulzade in 1918 after the collapse of the Tsarist Russian Empire. While there was a civil war in Russia, conflicts also took place in the Caucasus. Especially the Turkish-Armenian struggle and the Bolsheviks' attempt to seize the region created turmoil in the South Caucasus lands. In this ambiance, the greatest support of the Azerbaijani people and intellectuals who wanted to establish a new state was the military forces of the Ottoman Empire. Before the end of World War I and the disintegration of the empire, Minister of War Enver Pasha and Nuri Pasha, who was in charge of the Caucasian Front, were the architects of Azerbaijan's sovereignty. Support from Istanbul continued before and after the establishment. Relations with the Ottoman Empire progressed positively in this context. The Ottoman Empire also served as a bridge for Azerbaijan to establish relations with the West. Azerbaijani rulers used Istanbul as a diplomatic zone. The Republic of Azerbaijan, whose establishment came to a chaotic period in terms of world politics, fought a diplomatic war to maintain its existence. Relations with its neighbors, which were established at the same time as Azerbaijan, progressed in the shade of regional problems, border disputes and the threat of Russian invasion.

Relations with Armenia have been problematic from the very beginning. There have been many conflicts between their peoples, many problems have been found between the two states that have suffered great losses. The removal of Nagorno-Karabakh and Baku from the territory of Azerbaijan and their inclusion in the territory of Armenia is the most important issue of the propaganda of the Armenian rulers at that period against Azerbaijan. Armenian administrators and diplomats had no difficulty in conveying their propaganda to European countries. Azerbaijan, on the other hand, has had to struggle against the activities and explain many times that the sovereignty of Azerbaijan is based on a legitimate basis. Relations with Georgia, on the other hand, progressed in a positive direction in general. The period between 1918-1920 was a difficult process in which both states tried to maintain their existence under the threat of Armenia and Russia and struggled for the continuation of their sovereignty in the international arena. This process, which continued until 1920, ended with the occupation of Soviet Russia.

Key Words: Democratic Republic of Azerbaijan, Democratic Republic of Armenia, Democratic Republic of Georgia, Ottoman State.

TÜRK SAVUNMA SANAYİİ (TSS) VE MİLLÎ TEKNOLOJİ HAMLESİ (MTH)

Yasin TAŞDÖĞEN*

ÖZET

Büyük savaşlar, ilginç olaylar, icatlar ve keşiflerle dolu olan insanlığın hikâyesinde teknoloji, harbin gerçekleşme tarzı ve seyrine yön veren başat faktörlerden biri olmuştur. Özellikle Sanayi Devrimi'nden bu yana teknolojiadaki gelişmeler politikacıların ve askerlerin harp hakkındaki inanış, düşünce ve beklentileri üzerinde köklü değişikliklere neden olmuş, karar alıcıları sonraki harbi kazandıracak adaptasyon ve dönüşüm gibi pratiklere zorlamıştır. Bu anlamda teknoloji alanındaki gelişmeler harp hakkındaki mülahazaların ayrılmaz bir parçasıdır. Bundan dolayı teknolojik ilerleme gerçekleştirme, eğer bu başarılamamışsa mevcut teknolojiyi transfer etme veya onu taklit etme, aktörlerin "*temel savunma politikaları*" amaçları arasında yer alır.

Tarihsel olarak bakıldığında söz konusu amaçların başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesiyle harp ve siyâsî çatışmalarda zafer kazanmak arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu açıdan 1957 yılında Sovyetler Birliği'nin uzay yörüngesine ilk uyduyu yollamasının Amerika Birleşik Devletleri'nde yarattığı şok etkisi anlamlıdır. Sovyetler Birliği'nin teknolojik yarışta Amerika'nın önüne geçtiği algısını oluşturan bu durum "*Sputnik Anı*" olarak nitelenmiş ve ABD yönetimleri tarafından gelecekte tekrar edilmemesi gereken bir durum olarak nitelenmiştir. Bundan ötürü örneğin Amerika, Çin'in askerî ve sivil teknolojilerde attığı adımları yakındantakip etmektedir. Dolayısıyla günümüzde devletlerin ulusal güvenlik ve savunma strateji ve doktrinlerinin tasarım aşamasında, teknolojik rekabet başta rol oynamaktadır.

Teknolojinin baş döndürücü hızla ilerlediği bu yüzyılın ilk çeyreğinde teknolojik gelişmişlik seviyesinin ulusal güvenliğin sağlanması bakımından kritik önemde olması hassas ve kritik teknolojilerin gizli bir şekilde yürütülmesine neden olurken; aynı zamanda diğer aktörlerin söz konusu teknolojileri teminine karşı da çeşitli önlemlerin geliştirilmesine yol açmıştır. Yirminci yüzyıldan günümüze kadar bunun en açık örneği nükleer silah alanında yapılan çalışmalardır. Dijital devrim de diyebileceğimiz bu süreçle birlikte "*nükleer silahlar*" devletler arası ilişkileri o kadar köklü bir şekilde değiştirmiştir ki söz konusu silahı ilk kez ABD'nin elde etmesinden sonra birçok devlet bu teknolojiyi kazanmak için büyük ulusal kaynaklar ayırmıştır. Nükleer silahlar kadar sıkı olmasa da yine birçok kritik teknolojinin satışında veya teknoloji transferinde ciddi kısıtlamalar bulunmaktadır. Örneğin başta uçak ve ağır zırhlı araçlarda kullanılmak üzere motor teknolojisi veya jet uçaklarına beşinci nesil özellik kazandırmada asli bir unsur olan görünmezlik teknolojisi bunların arasında sayılabilir.

Teknolojinin transferi ve teknolojiyi içeren askerî sistemler ve alt sistemlerin satın alınımının zorluklarının yanında, alım sonrası ortaya çıkan uluslararası kısıtlamalar da söz konusudur. Bunların arasında ilk etapta eğitim zorunluluğunun yanı sıra sonrasında bakım ve işletme hususlarında dışa bağımlılığın sürmesi, sistem yazılımı üzerinde tam hâkimiyet sahibi olamama ve genel olarak uluslararası ilişkilerin seyrinin savunma ve askerî ilişkiler üzerinde belirleyici etkiler üretmesi ifâde edilmelidir. Dolayısıyla askerî yazılım sistemleri satan ülke ile alan ülkesindeki bu ilişki, bir ekonomik faaliyetin ötesinde daha geniş ölçekte

*Nişantaşı Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD, İstanbulysntsdsn37@gmail.com.

bağımlılığa dayanan siyâsî, teknik ve askeri sonuçlar üretmektedir. Bu durum ise alıcı devletin dış ve güvenlik politikaları ile savunma stratejileri ve doktrinlerinin oluşturulması üzerinde sınırlayıcı etkiler ortaya çıkarmaktadır. Alıcı devlet bu sınırlamaları aşmayı ve daha özerk/bağımsız bir siyâset izlemeyi denediğinde ise açık ve örtülü ambargolar yürürlüğe konulabilmektedir. Günümüze değin Türkiye Cumhuriyeti çeşitli açık ve örtülü ambargolara mâruz kalmış bunun sonucunda ihtiyaç duyduğu askerî sistemleri tedârik etmede zorluklar yaşamıştır.

Enerji merkezli inşa edilecek olan yeni yüzyıl düzeninde Türkiye'nin başta ekonomik ve teknolojik bağımsızlığının sağlanması amacıyla ortaya konan Millî Teknoloji Hamlesi'nin en önemli unsurlarından biri de savunma sanayi boyutudur. Hattâ savunma sanayi politikaları ve savunma sanayiinde ulaşılan teknoloji kazanım başarısı Millî Teknoloji Hamlesi bakımından “*kurucuunsur*” niteliğindedir. Bu anlamda savunma sanayii, Millî Teknoloji Hamlesi'nin öncü gücü olarak da ifâde edilebilir. Savunma sanayi ürünleri ileri teknoloji ve inovasyon yoğunluk gerektiren bir yapıda olduğundan, Millî Teknoloji Hamlesi kapsamında ortaya konulan Türkiye Cumhuriyeti'ni yenilikçi ve teknolojik olarak üstün bir devlet konumuna yükseltmek amaçları ile eşgüdüm içerisindedir. Bu kapsamda, Millî Teknoloji Hamlesi ile ithal edilen kritik ürün ve ekipmanların yerli üretimi, orta-yüksek ve yüksek teknolojilerin araştırılması ve geliştirilmesi, araştırma ve geliştirme odaklı yatırımların artması ve belirli sektörlere özel yatırımcının çekilmesi, ilgili alanlarda nitelikli insanların yetiştirilmesi gibi hedeflere savunma sanayi alanında önemli ölçüde ulaşıldığı görülmektedir. Bu cümlelerden hareketle bu araştırma MTH'nin savunma sanayi boyutu incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Savunma Sanayi, Milli Teknoloji.

TURKISH DEFENCE INDUSTRY (TDI) AND NATIONAL TECHNOLOGY MOVE (NTM)

ABSTRACT

In the story of humanity, which is full of great wars, interesting events, inventions and discoveries, technology has been one of the main factors that direct the manner and course of war. Especially since the Industrial Revolution, developments in technology have caused radical changes in the beliefs, thoughts and expectations of politicians and soldiers about war, forcing decision-makers to implement practices such as adaptation and transformation that will win the next war. In this sense, developments in the field of technology are an integral part of considerations about warfare. Therefore, achieving technological progress, or if this has not been achieved, transferring existing technology or imitating it, is among the actors “basic defense policies” objectives.

Historically, there is a positive relationship between the successful achievement of these goals and victory in wars and political conflicts. In this respect, the shock effect on the United States when the Soviet Union sent the first satellite into space orbit in 1957 is significant. This situation, which created the perception that the Soviet Union was ahead of the United States in the technological race, was described as the “Sputnik Moment” and was described by the US administration as a situation that should not be repeated in the future. For this reason, America, for example, closely follows the steps taken by China in military and civilian technologies. Therefore, today, technological competition plays a dominant role in the design phase of states' national security and defense strategies and doctrines.

In the first quarter of this century, where technology progressed at a dizzying pace, the level of technological development was of critical importance in terms of ensuring national security, causing sensitive and critical technologies to be carried out secretly; It has also led to the development of various measures against the supply of these technologies by other actors. The clearest example of this from the twentieth century to the present is the work done in the field of nuclear weapons. With this process, which we can also call the digital revolution, "nuclear weapons" have changed inter-state relations so radically that after the USA first acquired the weapon in question, many states allocated great national resources to acquire this technology. Although not as strict as nuclear weapons, there are still serious restrictions on the sale or technology transfer of many critical technologies. For example, engine technology for use in aircraft and heavy armoured vehicles, or invisibility technology, which is an essential element in giving fifth generation features to jet aircraft, can be counted among these.

In addition to the difficulties of transferring technology and purchasing military systems and subsystems containing technology, there are also international restrictions that arise after the purchase. Among these, it should be noted that, in addition to the necessity of education in the first place, the continued dependence on foreign sources for maintenance and operation, the inability to have full control over the system software, and the general course of international relations having decisive effects on defense and military relations. Therefore, this relationship between the country selling military software systems and the country buying them produces political, technical and military results based on dependence on a larger scale, beyond an economic activity. This situation creates limiting effects on the foreign and security policies of the recipient state and the creation of defense strategies and doctrines. When the recipient state tries to overcome these restrictions and follow a more autonomous/ independent policy, explicit and implicit embargoes can be put into effect. Until today, the Republic of Turkey has been subjected to various explicit and implicit embargoes, and as a result, it has experienced difficulties in supplying the military systems it needs.

One of the most important elements of the National Technology Move, which was put forward to ensure Turkey's economic and technological independence in the new century order that will be built around energy, is the defense industry dimension. In fact, defense industry policies and the success of technology acquisition in the defense industry area" founding element "in terms of the National Technology Move. In this sense, the defense industry can also be described as the leading force of the National Technology Move. Since defense industry products have a structure that requires advanced technology and innovation intensity, it is in coordination with the aims of raising the Republic of Turkey to an innovative and technologically superior state, set out within the scope of the National Technology Move. In this context, targets such as domestic production of critical products and equipment imported with the National Technology Move, research and development of medium-high and high technologies, increase in research and development-oriented investments, attracting private investors to certain sectors, and training qualified people in relevant fields are important in the field of defense industry appears to have been achieved to some extent. Based on these sentences, this research examines the defense industry dimension of the National Technology Move.

Keywords: Türkiye, Defense Industry, National Technology.

ORTA YAŞ VE ÜZERİ GRUBUN AFET BİLİNCİNİN DEĞERLENDİRMESİ

Zekiye EK*

Erdem GÜNDOĞDU**

ÖZET

Genel anlamda afetler; bireylerin ve toplumun yaşamını kesintiye uğratan, can ve mal kayıplarının olduğu ve çoğunlukla da yerel imkanlar ile baş edilemeyen olaylardır. Afetlerden, özellikle de deprem ve sel gibi meydana geliş zamanı önceden net olarak tahmin edilemeyen olaylarda, can ve mal kayıpları daha yüksek boyutlara ulaşabilmektedir. Bu tür durumlarda, afetin vereceği zararları en az boyuta indirmek için, bireylerin afet bilincinin geliştirilmesi son derece önemli hale gelmektedir. Bu çalışmada; Erzurum ili, Karaçoban ilçesinde yaşayan, 40 yaş ve üzeri, toplam 100 kişiye afet bilgi düzeyini ölçmeye yönelik bir anket uygulanmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımına bakıldığında; %65 erkek, %84 evli, %59'unun bir işte çalıştığı, %54'nün il-orta dereceli ve %36'sının yüksek öğretim mezunu olduğu, %60'nın ise 40-60 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Katılımcıların %30'u, daha önce bir afete maruz kaldıklarını belirtmesine rağmen; sadece %11'inin evinde yangın söndürme tüpünün olduğu, sadece %25'nin acil durum çantasına sahip olduğu, sadece %24'nün acil durum planının olduğu görülmüştür. Diğer anket sorularına verilen cevaplarda da benzer durumlar söz konusudur. Bireylerin, karşılaşacakları afetleri bilmesine ve bu afetlere maruz kalanların olmasına rağmen, gerekli tedbirleri yeterince almadıkları görülmektedir. Tüm bu hususlar göz önüne alındığında, bireylerin afet konusunda nispeten fikir sahibi olduğu, ancak tedbir alma noktasında somut adımları hala atmadıkları açıkça görülmüştür. Bu durumda, bireylere somut tedbirler alma noktasında yapılacak çalışmalar ve bilinçlendirmeler, bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

AnahtarKelimeler: Afet Bilinci, Tedbir, Karaçoban (Erzurum)

EVALUATION OF DISASTER AWARENESS OF THE MIDDLE AGED AND OLDER GROUP

ABSTRACT

In general, disasters; the seare events that interrupt the life of individuals and society, cause loss of life and property, and of ten cannot be deal twith by localmeans. Loss of life and property can reach higher levels from disasters, especially in events whose time of occurrence cannot be predicted clearly, such as earthquakes and floods. In such cases, it becomes extremely important to develop disaster awareness of individuals in order to minimize the damage caused by the disaster. In this study; a survey was applied to a total of 100 people aged 40 and over, living in the Karaçob an district of Erzurum province, to

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, zekiye.ek@afad.gov.tr,

ORCIDNo:0009-0000-2347-6229

**Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, erdem@comu.edu.tr, ORCIDNo:0000-0002-6836-2951

measure the level of disaster knowledge. Considering the distribution of the participants according to their demographic characteristics; it is seen that 65% are male, 84% are married, 59% are working at a job, 54% are primary-secondary, 36% are graduates of higher education, and 60% are in the 40-60 age group. Although 30 % of the participants stated that they had been exposed to a disaster before; It was seen that only 11% had a fire extinguisher at home, only 25% had an emergency kit, and only 24% had an emergency plan. Similar situations existing the answers given too the survey questions. Although individuals are aware of the disasters they will encounter and there are those who are exposed to these disasters, it is seen that they do not take the necessary precautions sufficiently. Considering all these issues, it has been clearly seen that individuals have relatively an idea about the disaster, but they still have not taken concrete steps to take precautions. In this case, studies and awareness raising for individuals to take concrete measures constitute the main subject of this study.

Keywords: Disaster Awareness, Precaution, Karaçoban (Erzurum)

2022 YILI RUSYA'NIN UKRAYNA'YI İŞGALİNİN TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Günay KOYUNCU*
Feyza ARICA**

ÖZET

Rusya ve Ukrayna tarihsel ve kültürel bağlarla sahip Slav ırkından gelen ülkelerdir. 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği'nin (SSCB)'nin yıkılışından sonra Rusya Federasyonu SSCB'den ayrılan ülkelerin batılı ülkeler ve kuruluşlar ile ilişkileri olumsuz olarak değerlendirmiştir. Turuncu Devrim, Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesi, Euromeydan olayları, Donetsk ve Luhansk bölgelerindeki iç savaşın Rusya tarafından desteklenmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Ukrayna jeopolitik konumu, tarihsel bağları, tahıl üretimindeki yeri, Kiev'in Ruslar için manevi özelliği, Rus doğalgazının ihracatı için önemi ve Karadeniz ile bağlantısı nedeniyle Rusya için büyük öneme sahiptir. Ukrayna'nın AB'ye ve NATO'ya üyelik amacıyla yapmış olduğu girişimler Rusya'yı rahatsız etmiştir. Bu durum 2022 yılının Şubat ayında Rusya'nın Ukrayna'ya savaş açmasına neden olmuştur.

Türkiye'nin söz konusu her iki ülkeye olan coğrafi yakınlığı, savunma sanayi yatırımları, turizm, enerji ve tarım sektöründeki ticari ilişkileri bu işgalin etkisinin Türkiye'de daha fazla hissedilme nedenleri olarak görülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisini Türkiye'nin son dönem dış ticaret verilerinden hareketle incelemektir. İncelenen veriler ışığında 2022 yılının ilk altı ayında Türkiye'nin yaptığı toplam ihracat yüzde 20 oranında artmasına rağmen Rusya'ya yapılan ihracattaki artış yüzde 10,7'de kaldı. İthalat rakamları incelendiğinde ise 2022'nin ilk 6 ayında Türkiye'nin Rusya'dan ithalatının yüzde 119,7 ile iki kattan fazla arttığı görülmektedir. Ukrayna ekseninde ise veriler Türkiye'nin Ukrayna'ya olan ihracatında ve ithalatında 2021 yılına nazaran 2022 yılında önemli azalışları göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Dış ticaret, Rusya-Ukrayna Savaşı, Luhansk ve Donetsk.

THE EFFECT OF RUSSIA'S INVASION OF UKRAINE IN 2022 ON TURKEY'S FOREIGN TRADE

ABSTRACT

Russia and Ukraine are Slavic countries with historical and cultural ties. After the collapse of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) in 1991, the Russian Federation negatively evaluated the relations of the countries that left the USSR with western countries and organizations. The Orange Revolution, Russia's invasion of Crimea, Euromaidan events, the support of the civil war in Donetsk and Luhansk regions by Russia caused the relations between the two countries to deteriorate. Ukraine is of great importance for Russia due to its geopolitical position, historical ties, its place in grain production, the spiritual character of Kiev for Russians, its importance for the export of Russian natural gas and its connection

*Dr, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, gozdemir@comu.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-3626-744X.

** Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, feyzarica@gmail.com, 0000-0002-5552-347X.

with the Black Sea. Ukraine's attempts to join the EU and NATO disturbed Russia. This situation caused Russia to declare war on Ukraine in February 2022.

Turkey's geographical proximity to countries, defense industry investments, tourism, energy and commercial relations in the agricultural sector are seen as the reasons why the effect of this occupation is felt more in Turkey. In this context, the aim of the study is to examine the effect of Russia's invasion of Ukraine on Turkey's economy, based on Turkey's recent foreign trade data. In the light of the data examined, although Turkey's total exports increased by 20 percent in the first six months of 2022, the increase in exports to Russia remained at 10.7 percent. When the import figures are analyzed, it is seen that Turkey's imports from Russia increased more than doubled by 119.7 percent in the first 6 months of 2022. On the Ukraine axis, the data show significant decreases in Turkey's exports and imports to Ukraine in 2022 compared to 2021.

Key words: Foreign trade, The Russo-Ukrainian War, Luhansk and Donetsk.

SOSYAL MEDYADA İÇERİK STRATEJİSİ OLUŞTURMAK: MESAJ TÜRLERİ AÇISINDAN BİR ANALİZ*

Özlem KARAMAN*

ÖZET

Günümüzde, özellikle yeni nesil tüketicilerin, sosyalleşmek için sanal dünyayı kullanması ve geleneksel reklamlardan kaçması, markaları sosyal ağlarda yaratıcı stratejiler geliştirmeye zorlamaktadır. İçerik pazarlaması, pek çok yönden tüketici davranışlarını etkileyen güncel bir pazarlama yöntemidir. Marka değeri yüksek olan firmaların içerik pazarlaması gibi güncel pazarlama yaklaşımlarını nasıl benimsedikleri akademik araştırmaların önemli bir odak noktasıdır. Bu çalışma da, sosyal medyanın markalar tarafından pazarlama iletişimi amacıyla nasıl kullanıldığını ortaya koymak için, örneklem olarak belirlenmiş olan bazı otomobil markalarının YouTube kurumsal içeriklerine odaklanmaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye'de otomobil ve hafif ticari araç pazarında faaliyet gösteren yüksek satış hacmine sahip 5 otomobil markasının kurumsal kanalında 2022 yılında yayınlanmış olan 240 video örneklem olarak belirlenmiştir. Araştırmada, içerik analizi yönteminden yararlanılmış; videolarda kullanılan mesaj stratejileri, 4 ana kategori (etkileşim odaklı mesaj, dikkat çekici mesaj, duygusal mesaj, bilgilendirici mesaj) perspektiflerinden incelenmiştir. Bu amaçla, videolar, kategorilere uygun olarak kodlanarak MAXQDA programı ile analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, markalar tarafından, içeriklerde ağırlıklı olarak bilgilendirici mesaj stratejisinin kullanıldığını ortaya koymuştur. Ayrıca, markalar, videolarda ünlüleri, çocukları, hayvanları ve ilginç hikayeleri kullanarak izleyenlerin dikkatini çekmeyi ve böylece marka farkındalığını arttırmayı amaçlamaktadır. Araştırma sonuçları, firmaların, otomobille özdeşleşen özgürlük, güven, mutluluk ve huzur duygusal temalarını da içeriklerde kullanarak tüketicilerle bağ kurmak ve sadakat oluşturmak istediğini göstermektedir. Ek olarak, video içerikler oluşturulurken karma mesaj stratejilerinin kullandığını tespit edilmiştir. Bütün videolar değerlendirildiğinde, bir video içeriğinde birlikte en fazla kullanılan mesaj türlerinin bilgilendirici ve dikkat çekici mesaj olduğu izlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İçerik Pazarlaması, Mesaj Stratejisi, Youtube, İçerik Analizi, MAXQDA.

*Öğr.Gör.Dr.İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, okaraman@iuc.edu.tr.

CREATING A CONTENT STRATEGY IN SOCIAL MEDIA: MESSAGE TYPES ANALYSIS

ABSTRACT

Nowadays, especially the new generation consumers who are more active in the virtual world and often avoid traditional advertisements, forcing brands to develop creative strategies in social networks. Content marketing is an up-to-date marketing method that affects consumer behavior in many ways. How companies with high brand value adopt current marketing approaches is an important focus of academic research. This research focuses on analyzing the content marketing strategies of automobile brands on YouTube, specifically their usage of different message strategies in their videos. The study aims to understand how these brands use social media, particularly YouTube, for their marketing communication purposes. It examines 240 videos published in 2022 on the corporate channels of five automobile brands with high sales volume in the Turkish automobile and light commercial vehicle market. These videos are analyzed using content analysis methods, focusing on four main categories (interaction-oriented message, attention-grabbing message, emotional message, informative message) of message strategies. The videos were coded in accordance with the categories and analyzed with the MAXQDA program. The findings of the research show that the informative message strategy is predominantly used by the automobile brands in their content. Brands also employ attention-grabbing strategies by incorporating celebrities, children, animals, and interesting stories to enhance brand awareness. The emotional themes of freedom, trust, happiness, and peace associated with the automobile are used to connect with consumers and build brand loyalty. Furthermore, mixed message strategies are identified, indicating that brands combine different message types to create impactful video content. Among the message types, the research notes that the most frequently used strategies in video content are informative and attention-grabbing messages

Keywords: Content Marketing, Message Strategies, YouTube, Content Analysis, MAXQDA.

19. YÜZYILDA İNGİLİZLERİN BATI ANADOLU'DAKİ ARAZİ ALIMLARININ NEDENLERİ

Ceren UÇAN*

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nda ondokuzuncu yüzyıl ortalarından itibaren zaten salgın hastalıklar ve sağlık hizmetlerinin Anadolu kırsalında olmamasından ötürü düşük olan kırsal nüfus, savaşlar nedeniyle daha da azalmaya başlamıştır. Savaşlardan dönenler sağlık sorunları nedeniyle tarlalarda çalışacak durumda olmuyor ya da borçlanma yoluyla tarım yapmaya devam ettikleri için bir süre sonra tarlasını kaybediyordu. On dokuzuncu yüzyılda arazi kanununda yapılan düzenlemelerin yabancıların tarım arazisi satın almalarına olanak sağlamasıyla, İngiliz vatandaşları İzmir çevresinde tarım arazisi satın almaya başlamıştır. 1878 yılına gelindiğinde, İngiliz vatandaşları, İzmir çevresinde geniş tarım arazilerine ve çiftliklere sahip olmuşlardır. 1838 tarihli İngiliz-Türk Ticaret Anlaşması'nın İngiliz tüccarlara sağladığı ayrıcalıklar, İzmir-Aydın demiryolunun sağladığı ulaşım ve taşıma kolaylığı, Osmanlı İmparatorluğu'nun içerisinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullar, İzmir ve çevresindeki toprakların verimli olması, arkeolojik kazıları daha rahat yürütmek isteği ve başta İngiltere olmak üzere diğer Avrupa devletlerinin mevcut hammadde ihtiyaçları İngilizlerin arazi sahibi olması sürecinde belirleyici olmuştur. Bu çalışmada, bahsi geçen İngiliz sermayesini İzmir çevresinde arazi almaya yönelten unsurlar incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İzmir-Aydın Demiryolu, İngiliz-Türk Ticaret Anlaşması, Osmanlı İmparatorluğu

REASONS FOR THE BRITISH LAND PURCHASES IN WESTERN ANATOLIA IN THE 19TH CENTURY

ABSTRACT

Since the mid-nineteenth century, the rural population in the Ottoman Empire, which was already low due to epidemics and the lack of health services in rural Anatolia, began to decline even further because of the wars. Those who returned from the wars were unable to work in the fields because of health problems or lost their fields after a while for they continued farming through borrowing. In the nineteenth century, when the land law was amended to allow foreigners to purchase agricultural land, British citizens began to buy agricultural land around Izmir. By 1878, British citizens owned large tracts of agricultural land and farms around Izmir. The privileges granted to British merchants by the 1838 Anglo-Turkish Trade Agreement, the ease of transportation and transport provided by the Izmir-Aydın railway, the social and economic conditions of the Ottoman Empire, the fertility of the lands in and around Izmir, the desire to carry out archaeological excavations more easily, and the existing raw material needs of other European states, especially Britain, were decisive in the process of British land ownership. This study analyses the factors that led the British capital to buy land around Izmir.

Keywords: Smyrna-Aidin Railway, Anglo-Turkish Convention, Ottoman Empire.

*Dr.Öğr.Üye., Dokuz Eylül Üniversitesi, ceren.ucan@deu.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-8003-0466.

ÜRETİM SÜREÇLERİNDE YAPAY ZEKÂ KULLANAN İŞLETMELERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE FİNANSAL PERFORMANS ANALİZİ: BIST SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 25 ENDEKSİNDE YER ALAN BEYAZ EŞYA ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Zehra Binnur AVUNDUK*

Ali KABLAN**

ÖZET

Yapay zekâ teknolojisi, günümüzde endüstri 4.0 teknolojileri arasında ön saflarda yer almaktadır. Son birkaç yılda, nesnelerin internet aracılığıyla büyük verinin birikmesi, yapay zekâ gibi bilgi alma ve analiz tekniklerinin hızla büyümesini sağlamıştır. Büyük miktarda veriyle başa çıkma yollarındaki bu ilerleme, imalat sanayinde devrim yaratmakta ve üretim sürecinin her döngüsünde işlemlerin analitik ve otomatik yürütüldüğü akıllı fabrikaların temelindeki itici güç olarak addedilmektedir. Şirketlerin üretim süreçlerini ileri teknolojiyle dönüştürmesi, doğal kaynakların verimli kullanımını artırarak, kirliliğin azaltılmasına olanak tanıyan akıllı teknolojileri benimseyerek ve iş modellerinin sürdürülebilir hale dönüşmesini sağlayarak faydalı bir etki yaratabilir. Bu çalışmanın amacı, üretim süreçlerinde yapay zekâ kullanan imalat işletmelerinin sürdürülebilirlik ve finansal performansını analiz etmektir. Araştırmanın örnekleme, Türkiye'de BIST Sürdürülebilirlik 25 Endeksinde yer alan beyaz eşya sektöründeki işletmelerden oluşmaktadır. Araştırmada, çok kriterli karar verme tekniklerinden TOPSIS yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verisi, ikincil kaynaklardan elde edilmiş ve veri kaynağı olarak sürdürülebilirlik ve faaliyet raporları ile Kamu Aydınlatma Platformu'nda yayınlanan finansal tablolar kullanılmıştır. Bulgulara göre sürdürülebilirlik analizi sonucunda Arçelik en ideal işletme olarak seçilirken, finansal performans analizinde ise Vestel en ideal işletme olarak belirlenmiştir. Bu çalışma, üretim süreçlerinde dijital teknolojileri benimseyen ve sürdürülebilir üretim yöntemleriyle yenilikçi iş modelleri geliştiren iki lider beyaz eşya firmasının sürdürülebilirlik ve finansal performansını analiz ederek literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmakta, sunduğu önerilerle yönetici ve politika geliştiricilere katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, üretim süreci, sürdürülebilirlik, BIST 25 Sürdürülebilirlik Endeksi, performans ölçümü.

*Arş.Gör.Dr., İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, zehrabinnur.avunduk@iuc.edu.tr, ORCID:0000-0001-6627-6454.

** Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, ali.kablan@iuc.edu.tr; ORCID:0000-0003-2711-0034.

SUSTAINABILITY AND FINANCIAL PERFORMANCE ANALYSIS OF BUSINESSES USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PRODUCTION PROCESS: A RESEARCH ON WHITE GOODS COMPANIES INCLUDED IN BIST SUSTAINABILITY 25 INDEX

ABSTRACT

Artificial intelligence technology is at the forefront of industry 4.0 technologies today. In the last few years, accumulating big data through the Internet of Things has enabled the speedy growth of information retrieval and analysis methods such as artificial intelligence. This advance in dealing with massive amounts of data is revolutionizing the manufacturing industry. It is regarded as the driving force behind smart factories, where operations are analytical and automated at every cycle of the production process. The transformation of production processes by companies with advanced technology can benefit by increasing the efficient use of natural resources, adopting smart technologies that reduce pollution, and making business models sustainable. This study aims to analyze the sustainability and financial performance of manufacturing companies that use artificial intelligence in their production processes. The search sample consists of businesses in the white goods sector, which are included in Türkiye's BIST Sustainability 25 Index. TOPSIS method, one of the multi-criteria decision-making techniques, was used in this search. Research data were obtained from secondary sources, and sustainability and annual reports and financial statements published on the Public Disclosure Platform were used as data sources. According to the findings, Arçelik was selected as the ideal business as a result of the sustainability analysis, while Vestel was determined as the most ideal business in the financial performance analysis. This study fills an important gap in the literature by analyzing the sustainability and financial performance of two leading white goods companies, which adopt digital technologies in their production processes and develop innovative business models with sustainable production methods. It also contributes to managers and policy developers with the suggestions it offers.

Keywords: Artificial intelligence, production process, sustainability, BIST 25 Sustainability Index, performance measurement.

TÜRKİYE'DE E-PAZARYERİ PLATFORM YAPISI VE GELİŞİMİ

Özlem KARAMAN*

ÖZET

Günümüzde pek çok şirket, ürün ve hizmetlerini fiziksel mağazaları yanında online kanallarla satarken, yalnızca çevrimiçi satmayı tercih edenlerin oranı gittikçe artmaktadır. Hangi stratejiyi benimsemiş olursa olsun, e-ticaret, küçük-büyük bütün ticari girişimlerin dünya genelindeki müşterilere ulaşmasına olanak tanımaktadır. 3.taraf satıcıların ürünlerini sunabildikleri çevrimiçi pazaryerleri e-perakende pazarının daönemli araçlarıdır. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de e-ticaretin evrimine dair son analizler, mobil satın almalarda önemli bir artış olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın amacı ise, genel olarak e-ticaretin Türkiye'deki durumunu, e-pazaryerlerinin işleyişini ve mevcut görünümünü ortaya koymaktır.Bu doğrultuda, literatür taraması ve dijital doküman incelemesi yapılmış; seçilen pazaryerlerinin kurumsal web siteleri, kamu ve özel sektör raporları ve veri madenciliği uygulamaları kullanılarak pazaryerlerinin mevcut durumu sayısal veriler eşliğinde ortaya konmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde, Türkiye'de e-ticaretin mevcut durumuna ve en büyük pazar payına sahip çok kategorili 5e-pazaryerine dairgenel bir bilgilendirme yapılmıştır.Sonraki bölümde ise pazar payı liderliği ve kategori liderliği bulguları paylaşılmıştır. Ayrıca web sitelerini ziyaret sayısı, hemen çıkma oranı, ziyaret başına ortalama sayfa sayısı, cinsiyet ve yaş gibi kitle demografisi verileri ve sosyal medya trafiğine dair veriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: E-Ticaret, Pazaryeri, Dijital Pazarlama.

E-MARKET PLACE PLATFORMS AND ITS DEVELOPMENT IN TURKEY

ABSTRACT

Today, many companies sell their products and services through online channels and physical stores. The percentage of those who prefer to sell only online is rising. Whatever strategy it adopts, e-commerce enables all business, large or small, to reach customers worldwide. Third-party marketplaces where sellers can offer their products are essential tools of the e-retail market. Same as in the world, recent analyses of the evolution of e-commerce in Turkey show a significant increase in mobile purchases.

This study aims to reveal the status of e-commerce in Turkey and the functioning and current appearance of e-marketplaces. A literature review and digital document analysis were carried out in this direction. Within the scope of the research, the current status of the marketplaces has been revealed by using the corporate websites of the selected marketplaces, public and private sector reports, and data mining applications.

*Öğr.Gör.Dr.İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Sosyal BilimlerMeslek Yüksek Okulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, okaraman@iuc.edu.tr.

The first part of the study gives an overview of 5 multi-category digital marketplaces with the largest e-commerce market share in Turkey. In the next part, market share leadership and category leadership findings are given. In addition, demographic data such as gender and age, the number of website visits, bounce rate, average number of pages per visit, and data on social media traffic were shared.

Keywords: E-Commerce, Marketplace, Digital Marketing.

1701 YILINDA İKİ KUTSAL ŞEHİRDE (MEKKE VE MEDİNE) GERÇEKLEŞTİRİLEN MEVLİD-İ ŞERİF MERASİMİ MASRAFLARI

Esra EVRAN*

Kadir ARSLANBOĞA**

ÖZET

Mevlid, Hz Peygamber'in doğumunu ve doğum yıldönümünde yapılan merasimi ifade etmektedir. bu sebeple Müslümanlar arasında "mevlid" büyük önem arz etmektedir. İslam dünyasında ilk mevlid merasimleri Şii Fatimî Devleti tarafından yapıldığı bilinmektedir. Türk toplumlarında ise ilk mevlid kutlamaları son derece dindarlığıyla bilinen Selçuklu Erbil Atabeyi Muzafferüddin Gök (1190-1232) tarafından düzenlenmiştir. Hz. Peygamber'e büyük bir sevgi besleyen ve hürmet gösteren Osmanlı Devleti'nde ise mevlid merasimleri Kanuni Sultan Süleyman döneminde devlet protokolüne girmiş, III. Murad döneminde ise resmîyet kazanmıştır. Osmanlılarda mevlid merasimlerinde minarelerde kandiller yakılır ve camilerde mevlidler okutulurdu. Ayrıca devlet erkânının ve halkın ileri gelenlerinin katılımıyla sarayda görkemli mevlid törenleri düzenlenmekteydi. Kutsal topraklara büyük hürmet gösteren Osmanlı Devleti Yavuz Sultan Selim döneminde Hicaz Bölgesi'nin idaresini ele aldıktan sonra Haremeyn-i Şerif'e hac mevsiminde "surre" adıyla para ve değerli eşyalarınsın oluşun surre alaylarını düzenli bir şekilde göndermiştir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti, Haremeyn-i Şerif'e mevlid-i şerif masrafları olarak kumaş, nakit ve merasimler için çeşitli malzemeler göndermiştir. Çalışmada, 1701 yılında Haremeyn-i Şerifeyn Evkafı tarafından Mekke, Medine'ye gönderilen Mevlid-i Şerif masrafları ele alınmıştır. Masraflar yoluyla Mekke ve Medine şehirlerindeki görevlilerin isimleri, bürokratik olarak bu kişilerin aldıkları hediyeler yoluyla rütbeleri, nakit yardımlar yoluyla Harem-i Şerif ve Mescid-i Nebevi'deki görevliler ve merasimler esnasında kullanılan malzemeler yoluyla da organizasyonun şekli ortaya konulabilmektedir. Bunlarla birlikte malzemenin bölgeye ulaşmasında lojistik bilgileri de masraf verileriyle ortaya konulabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mevlid-i Şerif, Osmanlı Devleti, Haremeyn-i Şerifeyn Evkafı, Mekke, Medine.

*Esra Evran, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, LEE, Yüksek Lisans Öğrencisi, esraa-evran@hotmail.com. Orcid: 0009-0009-3751-0032

**Prof. Dr. Kadir Arslanboğa, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, SBF, karlsanboga@comu.edu.tr. Orcid: 0000-0002-0264-4796

EXPENSES FOR THE MAWLİD-İ-SHARİF CEREMONY HELD İN THE TWO HOLY CİTİES (MECCA AND MEDİNA) İN 1701

ABSTRACT

Mawlid refers to the birth of the Prophet and the ceremony held on the anniversary of his birth. These people place great importance on "mawlid" among Muslims. It is known that the first mawlid ceremonies of the Islamic world were held by the Shiite Fatimid State. In Turkish societies, the first mawlid celebrations were organized by Seljuk Erbil Atabeyi Muzafferüddin Gök (1190-1232), known for his extreme piety. Hz. In the Ottoman Empire, which had great love and respect for the Prophet, mawlid ceremonies entered the state protocol during the reign of Suleiman the Magnificent. It became official during the Murad period. During the mawlid ceremonies in the Ottomans, oil lamps were lit in the minarets and mawlids were read in the mosques. In addition, with the increase of state officials and notable people, mawlid ceremonies were held in the palace in the past. The Ottoman State, which showed great respect to the holy lands, after taking over the administration of the Hejaz Region during the reign of Yavuz Sultan Selim, regularly sent surre regiments of money and valuables called "surre" to Haremeyn-i Şerif during the pilgrimage season. However, the Ottoman State sent cloth, cash and various materials for ceremonies as the expenses of the mawlid-i sherif to the Haremeyn-i Şerif. In the study, the expenses of the Mevlid-i Sharif sent to Mecca, Medina by the Haremeyn-i Şerifeyn Evkaf in 1701 are discussed. The names of the officials in the cities of Mecca and Medina through expenses, the rank of these people through gifts received bureaucratically, the officials in the Harem-i Sharif and Masjid-i-Nabawi through cash aids and the materials used during the ceremonies can also reveal the shape of the organization. In addition to these, logistics information can be revealed with cost data for the delivery of the material to the region.

Keywords:Mawlid-i Şarif. Ottomon State, Haremeyn-i Şerifeyn Foundations, Mecca, Medina

ÇANAKKALE'NİN ASAR-I ATİKASI: AYNALIÇARŞI (MUSEVİ İLYA HALYO VAKFI)

Muhammet Furkan MESTAN*

Kadir ARSLANBOĞA**

ÖZET

Günümüzde sosyal devletin gerekliliği olan eğitim, sağlık, dini faaliyetler gibi birçok hizmet, Osmanlı Devleti'nde vakıflar aracılığıyla sağlanmaktaydı. Vakıflar, İslam medeniyeti içinde var olmaları nedeniyle hukuki yapısı da İslam Dininin kurallarına dayandırılmıştır. İslam dinine göre vakıf kurmaktaki tek gaye Allah rızası ve Allah'a yakınlaşmaktır. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde dini, mezhebi, milleti fark etmeksizin herkesin vakıf kurması meşru kabul edilmiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde birçok Müslüman ve gayrimüslim vakıf kurmuştur. Fakat gayrimüslimlerin kurdukları vakıflarda, İslam hukuku açısından uygun olmayan hizmetlere kendi dinlerini yaymaya yönelik faaliyetleri amaç edinen vakıflara izin verilmemiştir. Ancak kilise ve havraya gelen fukaraya yardımı amaçlayan vakıflar, vakfın tevliyeti dini mabede geçmeyecek şekilde kurulması meşru görülmüştür. Bu nedenle gayrimüslimler, fukaraları amaç edinerek dolaylı yollardan kendi dini mabedlerinin ihtiyaçlarını yönelik vakıflar kurmuşlardır.

19. yüzyılda Çanakkale'de yaşayan Musevi İlya Halyo, 1889 yılında Sultan 2. Abdülhamit'in izniyle inşa ettirdiği Aynalı Çarşı; türkülere konu olmuş, Çanakkale'nin önemli kültürel ve ticari simgelerindendir. İlya Halyo, yapıldığı dönemde "Halyo Pasajı" olarak adlandırılan Aynalı Çarşı içinde bulunan yirmi bir dükkanının gelirini, kendi adını taşıyan İlya Halyo Havra'sına ve havranın cemaatine vakfetmiştir. 20. yüzyılın başlarında kurulan bu vakıf, Çanakkale'de yaşayan fukarayı, havranın giderlerini, havrada görevleri olanların maaşlarını, Havra yakınında bulunan İlya Mektebini, Yahudi mezarlıklarını, İstanbul ve İzmir Yahudi hastanesini konu edinmektedir. İlya Halyo Vakfı bu yönüyle Çanakkale'nin sosyal, dini, etnik ve ekonomik yapısı ile ilgili bilgiler vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Aynalı Çarşı, Vakıf, Gayrimüslim

ONE OF THE OLD STRUCTURES OF ÇANAKKALE: MİRRORED BAZAAR (JEWISH İLYA HALYO FOUNDATION)

ABSTRACT

Many services such as education, health and religious activities, which are a necessity of the social state today, were provided through foundations in the Ottoman Empire. Since foundations exist within the Islamic civilization, their legal structure is based on the rules of the Islamic Religion. According to Islam, the only purpose of establishing a foundation is to

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Politikası Anabilim Dalı, Türkiye, mestan206@gmail.com.

**Prof.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, Türkiye, karlsanboga@comu.edu.tr.

please Allah and get closer to Allah. For this reason, in the Ottoman Empire, it was considered legitimate for everyone to establish a foundation, regardless of religion, sect or nation. Therefore, many Muslims and non-Muslims established foundations in the Ottoman Empire. However, foundations established by non-Muslims are not allowed to provide services that are not compatible with Islamic law and those that aim to spread their own religion. However, it has been deemed legitimate to establish foundations that aim to help the poor who come to churches and synagogues, in a way that the foundation's affiliation does not transfer to the religious temple. For this reason, non-Muslims, aiming at the poor, indirectly established foundations to meet the needs of their own religious temples.

Mirrored Bazaar was built by İlyâ Halyo, a Jew who lived in Çanakkale in the 19th century, in 1889 with the permission of Sultan Abdulhamid II; It has been the subject of folk songs and is one of the important cultural and commercial symbols of Çanakkale. İlyâ Halyo dedicated the income of his twenty-one shops located in Aynalı Çarşı, which was called "Halyo Passage" at the time it was built, to the İlyâ Halyo Synagogue bearing his name and to the community of the synagogue. This foundation, which was established at the beginning of the 20th century, focuses on the poor living in Çanakkale, the expenses of the synagogue, the salaries of those working in the synagogue, the İlyâ School located near the synagogue, Jewish gravediggers, and the Jewish hospitals of Istanbul and İzmir. In this respect, İlyâ Halyo Foundation provides information about the social, religious, ethnic and economic structure of Çanakkale.

Keywords: Mirrored Bazaar, Foundation, Non-Muslim.

SANAL DENEYİMSEL PAZARLAMANNIN ÇEVİRİMİÇİ İKİNCİ EL SATIN ALMA NİYETİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Didem GEZMİŞOĞLU ŞEN*

ÖZET

Günümüzde tüketiciler çoğu zaman alışveriş tercihlerini, klasik alışverişe göre daha hızlı ve kolay olan çevrimiçi alışverişten yana kullanmaktadırlar. Çevrimiçi alışveriş, firmalar için büyük bir avantajdır. Fakat rakiplerin de kolaylıkla girebildiği bir pazar olmasından dolayı oldukça yoğun rekabetin yaşandığı bir pazardır. Rekabetin yoğunluğu sebebiyle firmalar sanal deneyimsel pazarlama çabalarına gereksinim duymuşlardır. Ancak sanal deneyim ile tüm duyulara hitap edilemediğinden dolayı tüketicilerin çabuk adapte olamadığı da bir gerçektir. Sanal deneyimin en iyi örnekleri ise çevrimiçi alışveriş siteleridir. Sanal deneyimsel pazarlamanın boyutları olan; duyu deneyimi, etkileşim deneyimi, haz deneyimi, akış deneyimi ve ilişki deneyimi unsurlarını yöneterek çevrimiçi alışveriş niyetini arttırdığı bilinmektedir.

Bu doğrultuda, yapılan çalışma ile sanal deneyimsel pazarlamanın tüketicilerin ikinci el satın alma niyetine etkisi araştırılmak istenmektedir. Bu amaçla, Türkiye’de yaşayan 18 yaşından büyük ve daha önce çevrimiçi alışveriş yapmış kişiler seçilerek, çevrimiçi anket yöntemi ile 200 kişiye anket uygulaması yapılmıştır. Uygulama sonucunda toplanan veriler SPSS Amos 22 kullanılarak YEM (Yapısal Eşitlik Modellemesi) yöntemiyle analiz edilmiştir. Değişkenler arası varsayımsal ilişkileri ölçen yol analizinin sonucunda ise Sanal deneyimsel pazarlama bileşenlerinden Duyu Deneyimi, Etkileşim Deneyimi, Haz Deneyimi, Akış Deneyimi ve İlişki Deneyiminin tüketicilerin ikinci el satın alma niyeti arasında pozitif yönde bir etkiye rastlanılmamıştır. Dolayısıyla belirlenen hipotezlerin desteklenmediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanal Deneyimsel Pazarlama, İkinci El Alışveriş, Satın Alma Niyeti.

AN EXAMINATION OF THE EFFECTS OF VIRTUAL MARKETING ON ONLINE SECOND HAND PURCHASE INTENTION

ABSTRACT

Currently, consumers often prefer online shopping, which is faster and easier than conventional shopping. Online shopping is a great advantage for companies. However, since it is a market where competitors can easily enter, it is a market where intense competition is experienced. Due to the intensity of competition, companies have needed virtual experiential marketing efforts. However, it is also a fact that consumers cannot adapt quickly because all senses cannot be addressed with virtual experience. The best samples of virtual experience are online shopping sites. Virtual experiential marketing is known to increase online shopping intention by managing the dimensions of sense

*Dr., İstanbul Rumeli Üniversitesi, didem.gezmisoglu@rumeli.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-3043-1114.

experience, interaction experience, pleasure experience, flow experience and community relationship experience.

In this direction, this study aims to analyse the effect of virtual experiential marketing on consumers' second-hand purchase intention. For this purpose, 200 people over the age of 18 living in Turkiye and who have previously shopped online were selected and a questionnaire was administered to 200 people by online survey method. The data collected as a result of the application were analysed by SEM (Structural Equation Modelling) method using SPSS Amos 22. As a result of the path analysis measuring the hypothetical relationships between the variables, no positive effect was found between Sense Experience, Interaction Experience, Pleasure Experience, Flow Experience and Community Relationship Experience, which are the components of virtual experiential marketing, and consumers' second-hand purchase intention. Therefore, it is concluded that the hypotheses are not supported.

Key words: Virtual Experiential Marketing, Second Hand Shopping, Purchase Intention.